

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Roč. XXVII.

V Praze 1. května 1952.

Č. 1—2.

K sedmdesátce Pavla Janáka

Blahopřání presidenta republiky.

Přijměte mé srdečné pozdravy a blahopřání k Vaším sedmdesátinám spolu s projevem uznání za Vaše zásluhy o československou architekturu a zvláště stavby pražského hradu.

Gottwald.

12. února letošního roku přibyl do řady našich aktivně činných sedmdesátníků v ochraně staré Prahy nejmladší, prof. arch. Pavel Janák. Jeho životní dílo není tímto rokem dávno dovršeno. Ale je to datum vzpomínek na dílo architekta jdoucího po dlouhou řadu let nevyšlapanými cestami a usilujícího nejen o dobrý, nýbrž domácí výraz naší stavební produkce i uměleckého řemesla. Zhodnocení toho vyžádalo by si celý sborník příspěvků, z nichž by bylo patrné, jak bohatě Janák ovlivnil a vedl celou naši uměleckou generaci.

Nám je zvláště milo vzpomínat na jeho účast na našem společném programu v ochraně staré Prahy, začínající léta před prou světovou válkou. V roce 1910 ujal se Pavel Janák redaktorství prvního ročníku „Věstníku Klubu za starou Prahu“, když po „prvních letech po vítěze záporného protestování“ přešel Klub do aktivity, k podávání vlastních graficky provázených řešení a podnětů. Klub byl k tomu přímo donucen katastrofálním ohrožením Prahy. Bylo ještě úředním úmyslem vyřešit malostranské nábreží ve výši Karlova mostu, komorové plavidlo situovat do prostřed Vltavy ke Střeleckému ostrovu, zastavěti souvisle činžovními bloky celé Podskalské nábreží, za nimiž by zmizel průhled k Emauzům, Vyšehrad měl být obestavěn rovněž činžovními domy, elektrická dráha měla jíti po Prašném mostě na Hradčanské náměstí, měly se zbourati domy na Malém náměstí. — To je heslovitý obsah prvního ročníku „Věstníku“ a akcí vesměs vítězných, vedle akcí marně vedených: změna trasy Mánesova mostu, záchrana Braunova domu, zabránění průlomu u Klíčů, zastavění okolí Apolináře, záchrana zahrad uvnitř Prahy . . . Za to vše a v jednom roce bojoval Janák — redaktor a mluvčí technické komise Klubu —, aby vytvořil jednou provždy nekompromisní vzor klubovního časopisu na ochranu památek.

Zdálo by se, že Janák, mající tak vřelý poměr ke staré Praze, bude záhy přímo předurčen k vyřešení tehdejší hlavní úlohy stavební, k přestavbě Staroměstské radnice, k níž podal tak skvělý návrh. Nestalo se tak, ke ztrátě Prahy. — Uplynulo mnoho let, než mu byla svěřena přestavba Černinského paláce. S jakým úspěchem ji provedl, netřeba uvádět i při nepřízni, že nemohl přistavbu paláce obložit kamenem.

I s radnicí se v této době zabýval, aby vytěžil, co se dalo, k poznání a zabezpečení vnitřního vzhledu a řešení domu „U kohouta“.

Rozsáhlým polem jeho působnosti stal se po odchodu Plečnickové pražský Hrad. Obdařen všestrannou důvěrou mohl rozvinouti celý svůj umělecký talent, podřízený toliko kamenným odkazem staletí, jež Hrad budovala. Pietně proměnil hradní jízďárnu na výstavní síň výtvarného umění, rekonstruoval vyhořelou mičovnu a upravil v jeden z nejkrásnějších hradních interiérů.

Současně byl pověřen úlohou, na níž marně čekaly celé generace: obnovit Hvězdnu, při šetření její vnitřní siluety, pro náplň nejkrásnější — Jiráskovo museum.

Suchý výpočet jeho činnosti nevystihuje jeho přímo životní zájem o naše stavební památky, na nichž podal důkazy, že jsou vždy zachránitelné pro nový život s jeho změněnými potřebami. Přejeme Pavlu Janákovi, aby náš Věstník za-

stihl i jeho osmdesátku a ještě spokojenějšího bohatou retrospektivou, stále po boku bývalé tajné lásky, kterou si svého času vyhledal také ve staré Praze — v Rásnovce.

Alois Kubiček.

Dům čp. 9. v Jiřské ulici

Pavel Janák.

V Jiřské ulici, když se jde od brány u Černé věže, stojí po pravé straně dům čp. 9. Jeho rozměry, hravě průčelíčko ve slohu středu XVIII. stol., odráží se od všech těch vážných a strohých průčelí, která na pražském hradě tak převládají, v nádvořích, ve Vikárské i v Jiřské ulici. Jako by se sem byl tento dům zatoulal z Malé Strany, kde se takové rozmarnosti trpí.

21. VI. 1950 odpoledne před velkým deštěm spadla hlavní římsa domu v délce 2 metrů. Byly ovšem obavy také o štitky nad římsou. Ta byla obnovena a také rozhodnuta stavební obnova domu, k ní mohlo být podle plánu přistoupeno na podzim 1951. Projekt vypracoval Stavoprojekt. Během stavebních prací se ukázaly i jiné vážné stavební vady. Nadevše očekávání pak se ukázala zcela zvláštní stavební historie domu. Není však ani po řadě překvapujících nálezů zcela osvětlena.

Stavební historii domu, alespoň v jejích počátcích, lze lépe porozumět, uváží-li se jeho situace.

Dům čp. 9 stojí ve čtvrti pražského hradu, která je jako ve stínu jeho velkých palácových a chrámových architektur a proto jaksi opomíjena. Je to čtvrt mezi Jiřským klášterem, Jiřskou ulicí a Černou věží, obsahuje jen nevelké nenápadné domy a jen purkrabství, tajemná Zlatá ulička a Daliborka poutají pozornost. Je to čtvrt jaksi pro sebe, zvláštního rázu a měřítka, a celkem neznámé historie.

Plán této čtvrti nejprve ničem nepoutá. Marně tu také hledáme, co by ukazovalo středověk hradu. Čáry ulic Jiřské a u Daliborky jsou nějak divné, nestředověké. Je tu dost přímek, ale neformálních. Pak se již zdá, že plán stojí za to, aby byl prohlédnut a rozebrán. Uvidí se, že tu jsou vesměs jakési hrubé bloky. Dnes si povšimneme podrobně jen jednoho při Jiřské ulici, který obsahuje právě dům čp. 9 a také sousední čp. 8 a 10.

Je dlouhý něco přes 36 m a 14 m hluboký. Byl by to téměř obdélník. Má tři nároží, zhruba pravá, čtvrté severozápadní je velký skosený roh. Má tím zcela zvláštní slobový výraz. Rozhodně je to výtvor umělý. Chce být obdélníkem, ale dopadl jaksi nepovedeně. Další vlastnost: je v zásadě z domů bez dvorů. Má hloubku jen dvou traktů a byl tak zřejmě úmyslně založen. Praha je původně město rostlé z ulic pravidlem pro domy s hlubokými dvory. Tedy blok v Jiřské ulici je jakýsi cizotvar. Pravda, v Praze se tento druh tu a tam vyskytuje. Skutečně je to prastarý druh, ovšem produkt regulační, tam, kde se celá plocha zhodnocovala a znovu jaksi kolonisovala.

R. 1541 po požáru pražského hradu byla k tomu v této čtvrti, která celá vyhořela, příležitost i nutnost. Sloh tohoto i sousedních svědčí, že po r. 1541 celá plocha byla vyklizena, čtvrt znovu přeregulována a na jakési bloky rozčtvrcena. Půdorysným slohem jsou bloky neforemné, ještě bez uměleckých záměrů. Praha má na pražském hradě tedy kus renesančního města.

Je známo, že v Praze o stáří domů vždy a především vypravují sklepy. V tomto bloku na straně do Jiřské ulice ve všech třech domech nejsou vůbec žádné staré sklepy, ale jenom přízemky. V čp. 10 je sice sklep, ale ten je jen polozapuštěný a snad sklepem býval, před r. 1541, snad je pozůstatkem z doby před požárem hradu.

Jinak tato jižní strana bloku je bez sklepů. Domy si sklepy opatřily v druhém severním traktu bloku, vyhloubily si je „v břehu“, v terénu, který je při ulici U Daliborky o celé patro výše. Tak i čp. 9 byl původně bez sklepa. Souvisí to s útvarem původního terénu — skály a s jejich úpravou snad po r. 1541, jak to další nálezy osvětlily.

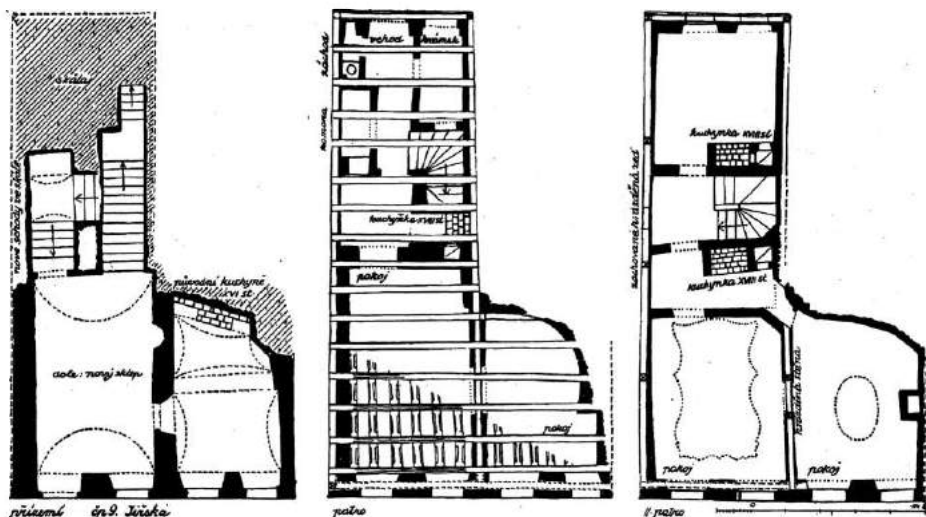
Nyní: blok stavebně. Každý ze tří domů tohoto bloku je stavebně jaksi jiný. Zastavení bloku bylo velmi různorodé, zřejmě se každý dům stavěl zvlášť. Je tu mnoho nejasného. Nevidíme tu však, co bývalo ve středověku: jaksi společnou a typově jednotnou stavbu domů.

Rohový dům čp. 10 vznikl zřejmě z jádra, jež se v něm odlišuje svými sgrafity. Toto jádro bylo někdy později obestavěno a nástavba horních pater mu dala nynější celkovou nevzhlednost.

Druhý rohový dům bloku, čp. 8 (kdysi dr. V. Birnbaum), má půdorys s nápadně slabými zdmi; teprve budoucnost snad objasní, skrývá-li se tu co.

Zevně oba rohové domy tohoto bloku přešel nivelistující zářas někdy v časném XIX. st. Vše, co tu snad bylo výstavnější, bylo smeteno a ohlenu, jen právě čp. 9 a jeho ozdobné průčelí tomu ušlo. Po r. 1541 musela být tato rozčtvrcená čtvrt vyzdobena sgrafity.

Bylo by se dalo předpokládat, že na půdě pražského hradu — a jeho velmi staré stavební historie — naleznou se i v čp. 9 doklady dávného středověku. Nenažde-li se tu již — přece v prostoru mezi sv. Jiřím a Černou věží — nic románského, očekávalo se, že se tu dozvíme zase něco o nejstarších středověkých úrovních. I tato část pražského hradu byla původně — či měla být — na skále, na hřbetě skalního ostrohu. Na skálu se skutečně narazilo v domě na straně k ulici U Daliborky již asi 1,20 m pod úrovní této ulice.

To dalo příležitost objasnit si původní formaci skalního ostrohu: Kdyby se byla skála odtud svažovala jednak do románské brány v Černé věži, jednak k patě románské hradby (jak byla r. 1940 zjištěna v bývalém ústavu šlechticů), byla by skála vystupovala v místě čp. 9 nad dnešní Jiřskou ulicí asi o 1,50 m. To přináší poznatek, že v tomto místě Jiřská ulice byla snížena a o jak mnoho. Snížení stalo se nepochybně již před r. 1541, kdy u Černé věže byla cesta přeložena níže, téměř o 2 m, románská brána opuštěna a postavena vedle ní brána pozdně gotická, po r. 1541 pak před ní ještě renesanční. Slo při tom o nahrazení staré cesty novou sjízdnější a méně strmou. S tím zcela souhlasí to, jak Jiřská ulice začíná hned od svého začátku u kostela sv. Jiří se pod jeho úroveň zařezávat. Toto zařízení — můžeme říci nové Jiřské ulice — je zřejmě částí nové regulace v této čtvrti. To, zdá se, naznačuje, že středověký stav v místě Jiřské ulice byl odebrán a co tu bylo z minulosti, bylo zničeno.

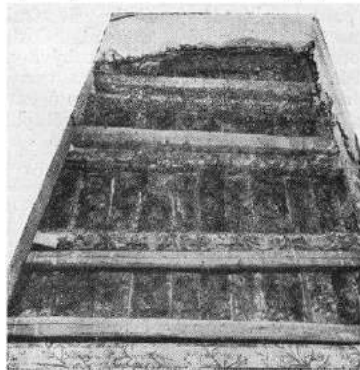
Je nepochybné, že v místě jižního traktu domu čp. 9 byla skála odebrána. Vždyť jedna z jeho zdí

— příček v přízemí — stojí přímo na skále! Skála byla tu pro jeho stavbu planýrována, dům je do skály jaksi vsazen a jeho severní trakt k ulici U Daliborky je o celé patro posazen na skále výše. Tak se jeví dům jako novostavba po roku 1541.

Nyní stavební stav domu samotného.

Přízemí do Jiřské měl dům jen trakt a zdá se, že byl samostatným celkem a nebyl spojen s patry domu. Tak je tomu také u čp. 8. Trakt o dvou prostorách, dost stejných šířek, oba zaklenuté. Jedna je hluboká 1:2 s valenou klenbou — ještě bez lunet! Druhá, malé hloubky, přepjatá pásem, do něhož v přední i zadní části jsou ploché klenby. V zadní části — v poslední době zazděné — zachoval se v nedotčeném stavu prostor — nepochybně kuchyně — snad z prvé doby domu v XVI. st.: ve výklenku pod plochým pásem, renesančního rázu i cihel, je cihelná vyzdívka ohniště, z něhož kouř se zachycoval pod klenbou, než otvorem odcházel do komína. Jak málo o takových věcech víme!

V prvním patře domu překvapuje: do ulice Jiřské jsou zdi z opukového zdiva obvyklé síly,

kdežto do ulice U Daliborky (tu je po přizemí) jsou zdi k sousedům slabé, jen na cihlu. Naznačuje to nějaký jiný a cizí stavební způsob. Ten byl pak v II. patře domu potvrzen: hraniční zdi domu čp. 10 jsou hrázdné, jen na půl cihly! Konstrukce této zdi se zachovala, ovšem dříví většího v setlelém stavu.

Poučili jsme se tu také, jaká je její soustava: správně počíná již na zdech I. patra prahem, na kterém leží hlavy stropních trámů. Ty mají, jako i spodní řada prken záklopu, krásné skosenou hranu do lodičky. Na hlavách těchto stropních trámů ležel opět práh a na něm teprve stojí hrázdná stěna: sloupky a rozpěry i vzpěry.

Všecko dříví této hrázdné zdi, ať sloupky, prahy atd., je stejného profilu 16×16. Je často s oblanou, hrubě tesané a zase štipané. Překvapuje, jak vyzdívká této konstrukce byla různorodá. Někde cihly 6,5×16×26 až 27 cm, další pole však jen drobná opuka. Sloupky, nikoli však všechny a všude stejné hustě, byly pobity kovanými hřeby, aby omítka se zachytila. Jak prostomyslné bylo toto zednictví! Konstrukce hrázdné stěny končila opět prahem. Ten nese již druhý strop nad II. p., se stejnými trámy a záklopem jako dolní a se stejnou profilací.

Tato konstrukce, která náleží svým rázem nepochybně první stavební době domu snad ještě XVI. stol., byla zjištěna též v přičce mezi pokoji již. traktu. Musela nepochybně tvořit uzavřený celek a probíhala patrně i ve zdech průčelích. Je snad dosud skryta v průčelí do ulice Jiřské, v sev. průčelí byly z ní zjištěny nárožní sloupky. Jisto také je, že půdorysný obdélník hrázdných zdí byl uprostřed sepiat hrázdnou příčkou.

Jakou měl střechu dům v této své první době, nevíme. Jeho zevnějšek byl asi nejprostší, byl jen hladce omítnut, jak bylo zjištěno bezpečně v severním průčelí pod barokní omítkou. Byla také nalezena omítka zevně na hraniční zdi k čp. 10. Na tuto stranu musel být dům čp. 9 původně volný a tedy dům čp. 10 nižší.

Hrázdné zdvoje je v Praze zatím ojedinělé. Čp. 9 je snad nejvýznamnější případ. A musíme-li ho datovat po r. 1541, bylo to z doby, kdy tu byli hojněji cizí stavitelé z různých stran. Však nedařilo odtud, ve Zlaté uličce, bylo r. 1943 hrázdné zdvoje zjištěno.

Jaké bylo vnitřní rozdělení domu a jeho schody rovněž nevíme. Zachovala se jen ona kuchyně v přízemí traktu, snad sloužila celému domu.

Vnitřní výprava domu byla velmi prostá v té době. Stěny uvnitř byly jen bíleny. Na vnitřním lici zdi v traktu severním se zachovalo až do dneška několik vrstev nátěrů vápnem jen nepatrně lomených do šeda, do modra.

Ale ještě zajímavější zjištění: sloupky v hrázdné přičce ve II. p. po obou stranách dveřního otvoru měly vydlabány drážky pro dveře a byly tu také stopy po závěsech. To poučuje opět: původně tu nebylo vůbec nějaké obíjení sloupků, sloupky samy zastávaly již zárubeň. Je to způsob, který vyznačuje naše prosté lidové stavby na venkově. Tyto sloupky — zárubeň byly velmi zakouřeny: bylo tu tedy otevřené ohniště a snad

dlouho. Okouření bylo ale zabíleno a toto znovu tmavě okouřeno. Jaký to obraz bytu v Praze v XVI. st.! Vše to ukazuje, že svým vnitřkem byl dům rázu našich lidových staveb.

Přešla léta, snad i více desetiletí a původně nahé stropy byly vyzdobeny malováním. Když byl při stavebních pracích odstraněn rákosový strop, který je — jako tolik jiných v Praze — zakrýval, vzbudilo toto radostné umění úžas. Stropní trámy v obou pokojích ovíjejí ratolesti s listy a květy, na prknech záklopu jsou střídavě rozviliny akantů, na nichž je ještě něco z heraldiky, a kytky a kytky, ovoce, ratolesti a květy. Na bílém podkladě všechny barvy: velmi mnoho zeleně, zvláště však červeně, pak žlutí a modří, s černou kresbou. Samá vegetace, buď stylizovaný realismus nebo — v menší míře — vegetace v klasické mluvě. Výjimečné na jednom středním prkénku je čap a ještě jinde propílejší se ptáčky. Kresba mistrnou, řemeslnou rukou, ale zase až lidové umění.

Jakmile je nalezen takový malovaný strop, ihned se řekne: to je barok, XVIII. st. Rozvinuly se velké debaty mezi odborníky, kteří se u stropů setkali: profesoři a malíři, památkáři, Slánský, Holý, Sebek, Kotrba. Průběhem rozprav byl opět a opět vážen barok a víc a víc se nalézalo méně prvků skutečně barokní doby. Na konec právem bylo povšimnuto tulipánů, pětilistých růžiček, karafiátů (ing. Studený), což vše jsou motivy, které by patřily k renesanci. Stáří této malby stropů může být důležitým svědectvím ve stavební historii domu.

Jakou kulturu Prahy dosvědčují tyto stropy! Považme, že v domě čp. 9 byly ve dvou patrech nad sebou a že v jiném domě hned v sousedství byly takové stropy ve třech patrech! Věru je již nejvyšší žádoucí, aby se tak krásné položce našeho starého umění dostalo konečně pozornosti naší uměleckohistorické vědy!

Jestliže se při malovaných stropích řeklo nejprve barok, to proto, že se domu dostalo v XVIII. st. velké přestavby, která sloh původní stavby zakryla a učinila z něho typický dům pražského baroka. Bylo to uprostřed XVIII. st. — na klenáku průčelí je datum 1763, kdy dům byl pronikavě přestavěn a přizpůsoben své době, novým požadavkům pohodlí a novému vkusu.

Především byl jeho půdorys nově rozvržen. Obě jeho patra byla rozdělena nyní na dva trakty k oběma ulicím. Uprostřed mezi nimi dostal dům schody. Byly skromňoučké, jak bývá ve staropražských domech, točité, strmé a tmavé, na ploše necelých 4 čtver. metrů. Novou úpravu v duchu slohu bydlení XVIII. st. ukazuje zplna jeho II. patro.

Při schodišti do Jiřské byl byt o dvou „pěkných“ pokojích, mezi tyto a schody byla vtěsnána kuchyňka. Taková staropražská, do pokojů se chodilo přes ni, celá byla tak 1,8×3,6, a to ještě celou čtvrtinu zabírala pod výklenkem z cihel vyzděná plotna.

Na druhou, severní stranu za schodištěm byl pokojík 3,5×3,8, také s plotnou ve výklenku u komína.

Při tom všem měl celý dům jen jediný záchod v přízemí, u vchodu do domu.

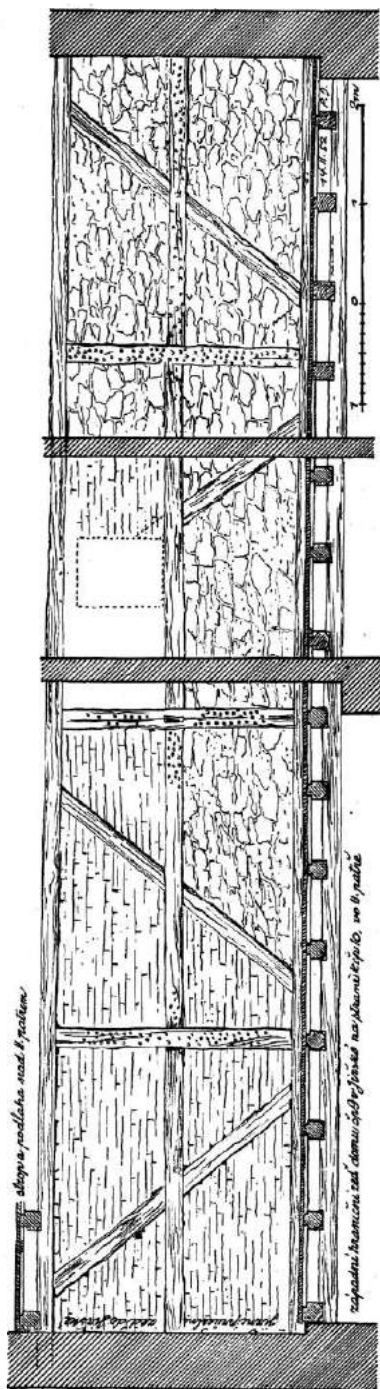
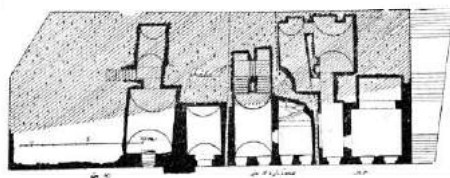
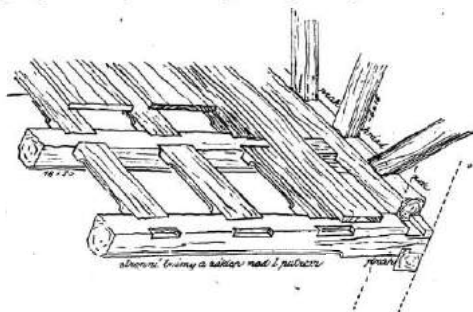
Dům dostal také nový krov: mansardu. Její vazba byla zcela nezávislá na trámových stropěch, což dosvědčuje, že přišla později.

A dostal nový zevnějšek. Nová průčelí do obou ulic. Do Jiřské ulice má čtyři osy okenní, patrně převzaté z původního domu. V přízemí, ve zcela plochých vrstvách bosáže, ploché rámy oken s nástavcem jen v obryse. Obě patra průčelí stažena v jeden řád. Není tu již žádný risalit, žádné vlnění hmot. Zbyla z toho jen ozvěna: na středním pilíři plochý pás bez hlavice, na sousedních osách pár pilastrů s volutami, na krajích průčelí — nic! Okna I. patra mají ještě plastickou obrubu a římsičku, ale jinak všemu ubývá na plastice, zbývají jen prohnuté, mdlé linie. Jak to vše prozrazuje ústup od přísného a temperamentního řádu architektury k únavě a plochosti. Průčelí vrcholí přece jen ještě vykrajovaným štítkem se sprohýbaným oknem. V obryse domu není již žádných plastik a váz. Či snad tu byly — a již nejsou.

Přesto celek je hravý, milý, úsměvný. Jaké roztomilosti si tu dovilil majitel a stavitel na pražském hradě uprostřed XVIII. st., kdy byla dávana všem průčelím a dvorům hradu strohá, přísná chladnost.

K tomuto průčelí náleží patrně štukové hladké stropy, které zakryly malování stropů. Muselo se to stát v době, kdy oblíba malovaných stropů zašla a přišla móda hladkých, omítaných na rákos. Nedostalo se jim již žádné štukové výzdoby, byly na nich vytaženy jen mělké náplně, jedna s vykrajovaným obrysem, druhá v oválu, jaké bývaly prostorem pro nějakou nástropní figurální kompozici. Zůstaly prázdné.

Pak někdy snad v další stavební době dostal dům teprve sklep. Je to neuvěřitelné, ale sklep podle několika známek byl vyhlouben dodatečně pod domem do skály. Mladí sklepa dosvědčuje jak plochost jeho klenby, neodpovídající žádné-

mu ze starých slohů, tak i stavební ráz schodiště a zvláště jeho půdorys, který nesehlasí se schody horními v patrech. A konečně svědectvím je i to, že nad klenbami schodů zůstala neporušená skála.

Všecky tyto nálezy a zjištění naznačují, že za milým barokním průčelím domu se udála živá

stavební historie. Po všech úvahách nelze ani dost bezpečně říci, jak za sebou vše následovalo, co k čemu přesně patřilo. Ukázalo-li se, že zdravotní stav domu byl hrozný, ukázalo se však také, že to byl skvělý exemplář pražské stavební kultury — a jejího vývoje. A vrhl paprsek světla do stavební historie své opomíjené čtvrti.

Projekt dostavby Karolina

Bohumil Hypšman:

Zapomenuty jsou doby, kdy sešlost památek tak vynikající byla bezdružná, kdy studenti si v novinách stěžovali na to, že jim do poslucháren prší, kdy věčné přistavování a chátrání zakrývalo velkorysý gotické jádro a uvažovalo se o tom postavit u Čechova mostu nové centrum starobylé univerzity naproti právnické fakultě, a „stará myšárna“, na kterou Karolinum kleslo, měla být opuštěna. Úcta k tradici však zvítězila, přemohla všechny překážky a námitky, památka byla zbavena nánosu staletí a stala se opět důstojnou doby, kdy byla středem kulturního dění ve střední Evropě. Při pietním obnovování bylo nutno pamatovat i na potřeby novodobé a budovu důstojně doplnit.

To se má stát nyní také na přeluhém zbožnosti. Projektant profesor J. Fragner navrhuje zde čestný dvůr k jihu otevřený se severním a východním křídlem s novými rektorátními místnostmi. Dřívějšímu návrhu se právem vytýkalo, že tento čestný dvůr se stává prostorovým převěskem Ovocného trhu, jehož uzavřenost tím utrpí a že získávaná návratnost Karolinum uplatňující se děje na škodu památky druhé, na škodu prostoru Ovocného trhu. Proto trvaly památkové kruhy a památkový úřad dosud trvá na souvislém průčelí až k budově Karolina. Pokud jde o prostor Ovocného trhu, setrává i Klub za Starou Prahu na tomto mínění. Nutno však uvážit okolnost, že této souvislosti průčelí se dosáhne jediné novou stavbou, která odlišným svým rázem může ohrozit jednotný dojem Karolina již odlišným obsahem. Této obtíži čelí navržené křídlo v pozadí daleko snáze; nebude-li mít rušivých cizorodých součástí (způsob vytvoření portálu), připojí novostavbu snáze a současně navazuje i půdorysně na důležitý gotický prostor. Otevření státního bloku novým dvorem je též v zájmu zdravotním a obnovuje původní situaci volně stojící památky. Sousední dům již na Ovocném trhu, když bude rozšířen o širku jednoho pole loubí, které bude pak mít tři oblouky, prolouží severní stranu Ovocného trhu tak až do kouta prostoru podobně, jako je tomu u jižní strany Malostranského náměstí končící Petřílkovským domem v koutě prostoru právě v proloužení východní strany. Zde také ustupuje lic Mostecké ulice proti lici stěny náměstí do pozadí. Proto nový prostor čestného dvora otvírající se do ulice — nikoliv do náměstí — uzavřený na druhé straně ulice průčelím Stavovského divadla je památkově přijatelný, když jde především o zaplnění mezer v obestavení Ovocného trhu.

Kapitalistické podnikání zůstavilo zde dědicům daleko zhoubnější rozrušení prostorové zbořením čtyř domů jižní strany Ovocného trhu. K zamýšlenému kolosu novostavby již bohudík nedošlo, neboť jedinou hmotou místo čtyř přáceli výškou je daleko přesahující byl by středověký prostor úplně zničen! Reprezentace bankovního kapitálu vyžadovala a hrozila stavbou forem náročných nad prostá sousedství se vypínajících. Zacetit tuto ránu bude i za změněných poměrů, kdy očekáváme právem větší ohlednost k prostorové památce středověké, velmi obtížné, neboť již samotné sloučení staveníšť ji ohrožuje, ačkoliv byly jen pomyslné čáry hraniční vymazány, protože se předpokládá, že je nemožno je obnovit. Tomu však nic nebrání a lze kdykoliv spojené staveníště opět rozdělit na čtyři ostatním stěnám úměrné, úředně povolit zase jen jednotlivé stavby, nikoliv nevhodnou jedinou mnohonásobně větší ostatních domů. Byly sice i v dřívějších dobách staveníště sousední slučována ve větší celky, za nových poměrů budováno ve formách odlišných — velké skupiny domů ustupovaly novému architektonickému dílu — ale právě jen dílu, kteréhož umělecká úroveň se dala očekávat při tradičním budování a souvislém vývinu architektonické mluvy, ale není zajištěn vznik umělecké hodnoty v době nehotové mluvy architektonické, v době, kdy bylo sledováno, že směr pouhé užitekosti, účelnosti a konstruktivismu nepostačí k vývinu uměleckého díla, kdy sice zásada socialistického realismu je směrdatná, ale kdy ještě není známo, jak bude zásada ve skutečnost proměněna! Tím záhodnější je stanovit zastavovací možnosti předem, pokud je samotný prostor a jeho ráz požadují neb připouští, tedy v tomto případě určit seskupení hmot v menší celky, aby i v případě jediné stavby na sloučených čtyřech staveníštích nevzniklo těleso prostoru naprosto neúměrné.

Podobné mezery jsou i na jiných místech ve starých i novějších částech města vzniklé nejen bombardováním, nýbrž i nepředloženým bouráním za účely spekulací. Mezery ty ohaví Prahu od mnoha let, ale nadějeme se, že postupně přece dojde na jejich uzavření. V zájmu vzhledu města je odloučit zbořeníště od uličního prostoru třeba provisorně, ale rozmyslně, jako se stalo při rozšiřování Revoluční třídy. Po podobném rozlišení staveníště-zbořeníště a veřejným prostorem volá a křičí Staroměstský rynek, kde při zřizování takového rozhraničení dala by se vyzkoušet průčelní čára budoucí radnice tak, aby

záležitost postoupila a byla alespoň v zásadách objasněna. Netečné vyčkávaní není nám ke cti ani před sebou samými ani před cizími!

U Ovocného trhu vedla obava před dalším rozbitím prostoru k požadavku souvislé stěny průčelní až k vlastnímu Karolinu na neprospěch památky z prvých alespoň po stránce užitékové, re-

presentační a zdravotnické, takže uspokojuje, když při splnění těchto požadavků zůstane vlastní prostor Ovocného trhu uzavřen souvislou obvodovou stěnou až do kouta prostoru sahající. Doufáme, že dnešní lidovláda památkám přející jako žádná z dob předcházejících, splní také vzpomenuť přání všech milovníků památek i jinde uspokojivě.

Umělecká rodina Palliardiů

Mil. Seydlová:

Ignác Jan Nepomuk Palliardi, významný pražský architekt pozdního baroku a počínajícího klasicismu, je jedním z četných členů umělecké rodiny Palliardiů, jejichž vzájemný vztah byl až dotud nejasný a jejich jména i díla, pokud vůbec byla známa, byla vzájemně zaměňována.

Zakladatelem této v Praze zdomácnělé rodiny byl Jan Petr Palliardi (1645—1732), který přišel do Čech z Itálie v druhé polovině 17. stol. V r. 1680 se stal malostranským měšťanem a ve všech matričních zápisech je označován jako štukatér. Jeho dílo zůstává však nedoloženo, právě tak jako štukatérské práce jeho syna Karla Antonína Palliardiho (1699—1756). Více zpráv se zachovalo o dalším synu Jana Petra Michalu Ignáci Palliardi (1702—51), který byl štukatérem a zároveň stavitelem. Jako štukatér se podílel na výzdobě kostela sv. Karla Borom. v Praze II. (1739) a kostela Nanebevzetí P. Marie na Strahově (1743). Po smrti Ant. Spannbruckera (1743) se stal Michal Ignác Palliardi stavitelem metropolitní kapituly. Jeho prací byly dnes stržené paláce Astfeldovský (na nároží Nových Alejí a Široké ulice) a Bissingovský (ve Spálené ul. čp. 90). Kolem r. 1730 začal stavět kostel sv. Vavřína na Petříně, který však nedokončil.

Trí ze čtyř synů Michala Ignáce Palliardiho, to jest Ant. Fidelis, Ignác Jan Nep. a Jan Nep. Jiří, se stali staviteli. První z nich Antonín Fidelis Palliardi (1732—57) byl autorem nyní strženého kostela P. Marie Pomocné na Šancích u Písecké brány, který byl dosud v literatuře připisován jeho známějšímu bratru Ignáci Janu Nep. Palliardi. Tuto stavbu začal v r. 1757 Ant. Fidelis však pro náhlou smrt nedokončil a byla tedy dostavěna teprve r. 1761 stavitelem Ottou Juschkou. Bratr Ant. Fidelia Jan Nep. Jiří Palliardi (1744—1810) je rovněž uváděn v seznamu pražských stavitelů a architektů, avšak jeho práce zůstaly neznámé. Víme jen, že byl autorem četných užitekových budov, které však neměly velké umělecké hodnoty.

Posledním umělecky činným členem rodiny Palliardiů byl syn Ignáce Jana Nep. Ignác Alois Palliardi (1765—1806), který byl stavitelem na českém panství bavorského vévody Klementa. Kromě četných nedochovaných staveb navrhl v r. 1801 i architektonicky nenáročnou přestavbu budovy českého stavovského sněmu v Praze III. a radnici v Rokycanech, která jeví ještě četné vztahy k pozdně barokní tvorbě 18. st. přesto, že vznikla teprve v prvním desetiletí 19. věku (1804—05).

Nejvýznamnější příslušník rodiny Palliardiů, Ignác Jan Nepomuk Palliardi (1737—1821), zahájil svou stavitelskou činnost v šedesátých letech 18. století, když předtím prodlel několik let na studiích v cizině. Škótil se nejprve na akademii ve Vídni pod vedením stavitele Nicola Pacassiho, který byl stoupencem střízlivého klasicistního směru, jehož vlivy pronikaly do Vídně z Francie. Z Vídně, kde tou dobou již ocbablo mocné umělecké vypětí, vrcholící kolem r. 1700, odebral se Ignác Jan Nep. Palliardi do Itálie a zdržel se delší dobu v Římě. Také tam zastihl stavitelskou tvorbu v období příklánějším se k akademicky přísné architektonické formě 16. století, která dala vznik monumentálním, klasicistně prostým stavbám. Ignác Jan Nep. Palliardi přišel tedy do Říma v době, kdy se těžisko vývoje přesunovalo na sever do zemí zaalp-ských, do Francie a do oblasti jihoňmecké. Po svém návratu do Prahy (kolem r. 1759), setkal se Palliardi se změnami poměrů v oboru uměleckého podnikání, které bylo závislé především na politických a sociálních změnách v době tereziánské. Druhým činitelem, který způsobil tyto proměny v umělecké tvorbě, bylo vyčerpaní všech vývojových možností „velkého“ barokního stylu, jež vyvolalo příklon k celkovému zklidnění stavební hmoty a zjednodušení stavebních útvarů. Minula také doba velkého stavebního podnikání, které se v druhé polovině 18. století omezovalo toliko na stavby menších šlechtických paláců a měšťanských domů. Mezi umělci této doby nebylo již velkých tvůrčích individualit a jejich díla byla pouze opakováním a obměňováním starších forem.

Tedy vstoupil do našeho uměleckého dění Ignác Jan Nep. Palliardi, v jehož díle můžeme sledovat všechny změny, kterými procházelo české stavitelské umění 2. pol. 18. stol. První práce, kterých se Palliardi účastnil, bylo provádění stavby Laudonova zámku v Bečvářech podle návrhu J. Wircha (1766), pak nástavba Lobkovického paláce v Praze III. (1769), ve které se Palliardi v celku i v detailech přidržel vzoru daného starší stavbou, a posléze dokončení stavby kostela sv. Vavřína na Petříně. V jeho prvních samostatných dílech, t. j. ve vlastním obytném domě v Praze III. (Malostranské nám. 8 — čp. 265) (po r. 1778), v paláci Mac Nevenově v Praze II. (Palackého 7 — čp. 719) (kolem r. 1780) a v paláci Kolovratův Krakovských v Praze III. (Valdštejnská 12 — čp. 154) (kolem r. 1780) doznívají ještě principy vrcholně barokní

ve formách poměrně lehkých a hybných, prostupující se s projevy nových uměleckých proudů, které architekt poznal za pobytu ve Vídni.

Těm vděčí tyto stavby za celkové zklidnění a poměrnou plošnost svých fasád. Ještě i v pozdějším díle Palliardo, ve strahovské klášterní knihovně (1783), hlásí se sice některé prvky k předchozímu baroknímu období, jsou však převedeny do maximální plošnosti a naprosto neodporují zcela novému charakteru díla, naplněnému majestátním klidem. Tuto vlastnost mají také Palliardiho stavby z osmdesátých let 18. století, t. j. palác Schwarzenberský v Praze II. (Voršílská 10 — čp. 130) (kolem r. 1787) a Ledebourský v Praze III. (Valdštejnské nám. 3 — čp. 162) (po r. 1787). Ani na jedné z nich není již užito jiných článků a ozdobných prvků než klasicistních. Jejich fasády jsou klidné, ploché až jednotvárné. Ve svém posledním významném díle, v paláci Sweerts-Sporkové (Hybernská 5 — čp. 1034) (1790—92), vytvořil Ignác Jan Nep. Palliardi stavbu, která přes své neveliké rozměry působí monumentálně vyvážeností klidné fasády, prozrazující, že její autor byl obe-

známen s akademicky přísnou římskou architekturou.

Na samém konci 18. stol. r. 1798 provedl Ignác Jan Nep. Palliardi přestavbu Staré Rychty (Praha I, čp. 404 — Rytířská 12), jejíž klidná a plochá fasáda nijak nezastírá své poslání užitékové budovy. Máme archiválně doloženu ještě celou řadu staveb, na jejichž budování či úpravě se Ignác Jan Nep. Palliardi účastnil, avšak většina jich byla stržena. Byly to ku př. vojenské pekárny v Praze II. (Hybernská 20 — čp. 1006), budova c. k. monturní komise na Klárově (Praha III. — čp. 132) a Mannsfeldovský palác v Praze II. (Voršílská 8 — čp. 140).

Přehledněme-li tedy dílo Ign. Jana Nep. Palliardiho, vidíme, že zcela v soulahu se současnými sociálními a uměleckými poměry své doby, nebyl architektem velkého měřítka, ale spíše stavitel městanským. Přesto však byl největší osobností mezi současnými staviteli a vděčíme mu za četná díla značné umělecké hodnoty, tím vzácnější, že jsou z doby poklesu umělecké tvořivosti a že jsou dokladem přerodu, kterým procházelo stavitelské umění na našem území v 2. pol. 18. století.

Pražská rezervace v minulém roce

Vladimír Piša.

V minulém ročníku č. 3 přečetli si naši čtenáři pěkný článek Dr. ing. Jar. Vaněčka o reservační myšlence, která je realizována nyní státem v našich nejstarších a stavebně-historicky nejzachovalejších městech. Mezi těmito rezervacemi je i městská rezervace Prahy I, III a IV.

Jako jsou práce ve venkovských rezervacích řízeny krajskou reservační komisí, tak jsou i práce v Praze řízeny reservační komisí Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, která je složena jednak ze zástupců pražské lidové správy a zástupců ministerstva školství, věd a umění spolu se státním památkovým ústavem, jednak i zástupců odborných korporací a zástupce asanačního atelieru Stavoprojektu.

Pražská reservační komise započala svou činnost po schválení radou ÚNV hl. m. Prahy v únoru roku 1951. Nyní na začátku roku 1952 musíme se podívat na její činnost za uplynulý rok, zhodnotit její práci a podívat se blíže tam, kde to trochu škřípalo, protože kritika a hlavně sebekritika je nejlepším mazadlem ve velkém stroji budování našeho státu. Kdo se kritice brání a neprovede na konci roku řádnou sebekritiku a povítku snahou vyvarovat se v novém roce starých chyb, hází do soukolí tohoto stroje písek.

Práce v státních rezervacích je zařazena mezi úkoly dvou našich pětiletých ve výstavbě měst a není prací druhofadnou, jak by se mnohdy domníval, naopak touto prací plníme nejen důležitý úkol budování důstojných obydlí našich pracujících, t. j. stavbu a materialistickou základnu pro tyto masy, ale tvoříme i nadstavbu pro nejširší lidové vrstvy, plníme úkol kulturní. Zachraňujeme totiž plody práce dělníků a umělců našich minulých generací a přibližujeme je generaci současné, která z nich čerpá sílu a poučení v dnešním tvoření a v práci pro lepší budoucnost. Dnes nedáváme se na památkovou péči jako na samoučelnost, nýbrž tato péče je součástí budování státu v tom smyslu, jak jsem výše uvedl. Tento smysl si musíme uvědomit vždy, když chceme mluvit o úkolech státní památkové péče, ne chceme-li hodnotit práci některé z jejích složek, z nichž nyní má největší důležitost právě složka hospodářská, t. j. stavební ochrana budov v rezervacích a udržení nejochráněnějších historických celků našich měst a zlidštění bydlení v těchto historických čtvrtích.

Pražská reservační komise nastupovala k svému úkolu jedna z posledních z českých a moravských rezervací. Zdálo se, že bude mít úkol nejsnázejší, protože v hlavním městě státu bude co nejvíce podporována ze všech stran a bude mít možnost čerpat zkušenosti, nabyté při akcích ve venkovských rezervacích. Tato domněnka, jak si povíme, se brzo ukázala, bohužel, lichou. Pro to, že práce komise bude snadnou, mluvily z počátku některé okolnosti. Především to byla okolnost, že mezi členy reservační komise byly osobnosti, které měly zkušenosti z venkovských měst a jsou vedoucími celostátní akce. Dále tu byly částečně již podklady průzkumové a plánové, již dříve v některých částech Prahy III a I Prahy I pořízené. V neposlední řadě to byl počáteční pracovní plán, který měl v úmyslu pokračovat v některých akcích, dříve v okolí níb v samém objektu započatých. A to hlavní, finanční úhrada byla v hojné míře zajištěna. Tyto okolnosti mluvily tedy jasně, že práce pražské reservační komise ponese již v prvním roce ovoce. Ale brzo se začaly objevovat první překážky, které nám ukázaly to, že pražská rezervace má jiné podmínky, než rezervace venkovské, a že se v ní střetává mnoho různorodých zájmů, jako nikde jinde.

Ve venkovských rezervacích, hlavně v bývalých městech s německým obyvatelstvem, se opravovaly domy vystěhované, ve kterých se s prací mohlo ihned započít, nebo kde vystěhování několika málo nájemníků nedělalo, pro dostatek náhradních bytů, takové potíže. Dále opatření stavebních prováděcích závodů, jakož i pracovních sil ve venkovských městech šlo dosti hladce. V neposlední řadě i úřední formality a práce komisí ve venkovských krajích byla jistě daleko pružnější, což bylo dáno specifickými místními poměry. Také rozloha venkovských rezervací, resp. počet domů, určených k přestavbě neb opravě, byl daleko menší, než je tomu v Praze.

Když jsme si uvedli tyto okolnosti, důležité pro posouzení práce pražské reservační komise, přistupme k bližšímu hodnocení její práce v uplynulém roce.

Pracovní subkomise reservační komise si stanovila rámcový plán prací v rezervaci. V tomto plánu byly uvedeny domy čp. 165/III, čp. 464/III, čp. 798/I, čp. 811/I. — Anežský klášter, opravy soch Vrtbovské zahrady (čp. 373/III), jako práce stavební nebo opravné

v terénu a dále provádění průzkumu celé rezervace i jednotlivých objektů, u některých se zaměřením a vyhotovením projektu, což vše mělo sloužit jako podklad pro stavební akce v dalších letech.

Nejprve přehledněme to, co bylo vykonáno z plánovaných prací, dále co bylo vykonáno mimo plán a na posled se podíváme na ty úkoly, které nebyly splněny a uvedeme důvody proč se tak nestalo.

Dne 21. září 1951 byly kolaudační komisí schváleny konservační a opravné práce sochařské na Braunových plastikách Vrtbovské zahrady, které s největším úspěchem a v krátké době provedl mladý akademický sochař Miroslav Zentner z Libochovic, za uměleckého dohledu profesora Vysoké školy umělecko-průmyslové, akad. sochaře Josefa Wagnera, který svými opravami Braunových plastik v Kuksu prokázal svůj poměr a cit k barokní plastice a nemýlil se, když doporučil svého žáka Zentnera k provedení oprav plastik nejkrásnější pražské zahrady. Tato oprava barokních plastik představovala jediný splněný bod plánu prací v terénu pro rok 1951.

Mimo o plán byla na podzim opravena fasáda domu čp. 639/I v Týnském dvoře (Ungeltě), jako pokračování prací, prováděných obvodním národním výborem v Praze I, v rámci svépomocné brigádnické akce 5M, kdy restaurátorská škola prof. Slánského z Akademie výtvarných umění konservovala se zdarem chiaroscuro¹⁾ nad loggií nádvorní fasády tohoto domu. Z prostředků rezervační komise byla financována také část úprav Pinkasovy synagogy (čp. 23/V) na Státní židovské museum.

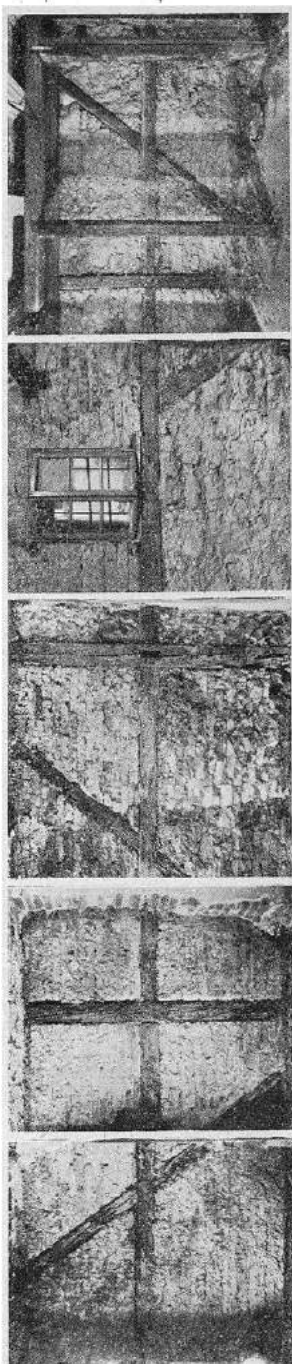
Z prací průzkumových, plánovaných pro rok 1951, byl proveden skupinou mladých uměleckých historiků a architektů, pod vedením Dr. ing. arch. Václava Mencla, předběžný průzkum všech objektů pražské rezervace po stránce stavební i umělecko-historické. Jako průzkum II. kategorie pro konečnou úpravu domu byl mnou prováděn průzkum románského paláce, skrytého v čp. 222 v Řetězové ulici v Praze I, kde byl objeven v románském zdvu I. patra jeden románský a jeden renesanční portál. Průzkum bude v roce 1952 pokračovat. Malostranský historik Cyril Merhout předal rezervační komisi pokračování svých historických popisů malostranských domů, jako nutný podklad pro správné hodnocení objektů při průzkumech.²⁾ Masarykova akademie práce vypracovala ideový námět pro řešení pražské dopravy vzhledem k rezervační oblasti. Stavoprojekt proměřil dům čp. 165 ve Sněmovní ulici v Praze III, k němuž se ještě vrátíme, dům čp. 798 a 799 v ulici u Obecního dvora v Praze I, s projektem na úpravu domu čp. 798, dům čp. 104 v ulici Lužické, roh Cihelné v Praze III, kde současně pracuje i na projektu nové úpravy a provádí stavebně-historický průzkum čp. 639/I v Ungeltě a ostatních domů v bloku, jako podklad pro budoucí vnitřní úpravu a užití celého komplexu. Ke konci roku proveden návrh na úpravu krámů, dnes nepoužívaných v Nerudově ulici, na bytové jednotky.

Státní fotoměřický ústav provedl na konci roku zaměření domu čp. 788 v Praze I, Haštalské školy u kostela sv. Haštala, kde jsou zajímavé zbytky gotického spárovaného zdiva cihlového s pěknými architektonickými detaily. Mimo tyto práce hlavně provedeny ještě další malé zásahy, o kterých se ani nezmiňuji.

Po tomto přehledu vykonané práce můžeme přistoupit k hlavnímu bodu našeho pojednání. Proč nebyly splněny hlavní úkoly plánu?

Rezervační komise ve své první pracovní schůzi schválila asanaci domu čp. 165 ve Sněmovní ulici v Praze III. Tento dům, zvaný u Zlaté labutě i Zlatého pštrosa, byl vystavěn na konci 16. století, dle Heraina, od známého stavitele Oldřicha Avostalisie della Sala. Svědčí o tom

¹⁾ chiaroscuro je grafická technika vynalezená začátkem 16. století v Itálii. Princip záleží v tom, že nejvýšejší místa obrazu zůstávají v tónu podkladu a v barvě, obvykle červenohnědé, se vypracují jen kontury obrazu a partie stínové. Zde je tato grafická technika, uplatňovaná nejvíce v dřevorezbe — jedno nebo dvoubarevně, přenesena na použití pro nástannou malbu al fresco. Je tedy týnské chiaroscuro freskovým obrazem, malovaným uvedenou technikou. Nezaměňujte s přísvitem v malířství, což je osvětlení stínových partií obrazu. Mistrem přísvitu byl Rembrandt.

Zapadání hraniční zeď domu v Jiřské ul. na straně k čp. 10, ve II. patře.

i ušlechtilé tvary jeho architektury, která se nám na naše časy vešla zachovala téměř nedotčena. Bohužel, stav domu je dnes zevně i uvnitř tak zchátralý, že budí obavy. Stíty jsou opadány až na chlu, bez všech detailů, kominové hlavy vyčleněny z kolmé polohy, fasáda opadaná, malá galerie při vchodu je podepřena a jižní část domu sedlá. Uvnitř má dům neuvěřitelně hygienické podmínky a bydlení v něm je skutečně nedůstojné dnešní doby. Tyto všechny důvody a hlavně to, že dům je situován mezi právě opravovanými státními objekty nebo mezi v poslední době opravenými domy (čp. 163/III), jako jediný neopravený a zpuštělý objekt, jehož stav právě v podnoží Hradu, vzhledem k svému okolí, budí jen pohoršení, vedly mne k tomu, abych komisi navrhl jeho úpravu, jako jeden z prvních velkých úkolů. Stavoprojekt zaměřil v poměrně krátké době tento objekt (pozn.: po zaměření spadla část jednoho ze stítů!), ale při dalším jednání se ukázalo, že to je právě vše, co jsme mohli vykonat. Stavební závody hl. m. Prahy neměly na rok 1951 volnou kapacitu pro převzetí jakékoliv práce pro stavební komisi a jiná možnost získat stavební firmu zde nebyla. Nebyly také ani náhradní byty pro značný počet zdejších nájemníků. Před tyto okolnosti jsme byli asi v polovině roku postaveni.

Jako další bod plánu bylo dostavení a úprava částecí již demolovaného domu čp. 464 v Šamálově ulici v Praze III, který patří Československé obci sokolské, jež si vyznamenala své zbrojení z důvodu nerušeného vjezdu svých vozidel do Chotkovského paláce. Demolování na základě stavební komise, podpořené účinně Úřadem předsednictva vlády, bylo však na počátku včas zastaveno. Dům, ac sám není architektonicky cenný, tvoří kulisu ulici Šamálově a uzavírá pohledové lono ulice a je součástí urbanistického celku Malostranské rezervace.³⁾ Československá obec sokolská strhla již před naším zákrokem střechu, část štítu a část nádvorního přístavku.

Reservační komise se rozhodla objekt provisorně zastřešit před vlivem povětrnosti, než se dohodne s ČOS o dalším osudu budovy. K tomuto zastřešení, ani k dohodě však — nedošlo! Tento případ je nejohroženějším v uplynulém roce, neboť za téměř celý rok nebyl objekt ani provisorně zastřešen, ani nebyl vypracován definitivní projekt na úpravu. Celý případ bude vystrahou pro příští roky, aby chyby, mezi jiným i trochu nepružné úřadování některých složek lidové správy a počáteční nepochopení a nechuť k rekonstrukci ze strany ČOS, se neopakovaly v žádné podobě a případy, nebo byly ihned v zárodku znemožněny.

Již na počátku své činnosti požádala reservační komise o náhradní byty pro nájemníky z ambitu Anežského kláštera (čp. 811) v Praze I, kde chtěla pokračovat ve spolupráci s Jednotou pro dostavění kláštera blahoslavené Anežky s obnovovacími, zajišťovacími a průzkumnými pracemi. Bohužel, velká bytová nouze a povinnost bytového referátu ÚNV opatřit v krátké době náhradní byty pro obyvatele bořených domů v Revoluční třídě, znemožnila realizaci našeho plánu, protože byty nebyly uvolněny a tím práce znemožněna. Ani se nemohlo započít s odvozením nádvorního kláštera, ac byly všechny podklady Jednotou vyhotoveny, protože údržbový závod Stavebního podniku hl. m. Prahy, který původně práci převzal, upustil v poslední chvíli od realizace. Stojí tudíž Anežský komplex v tom neutešeném stavu, jako před rokem, až na domek čp. 779/I, který byl upraven ÚNV na mateřskou školu.

Když v polovině roku 1951 se ukázaly všechny hlavní plány jako neproveditelné, zaměřila se pozornost na objekt čp. 798 v ulici u Obecního dvora v Praze I, který jeho majitel nechal tak zpusťnout, že hrozilo i nebezpečí úrazu chodcům a obyvatelům domu.⁴⁾ Protože doba velmi pokročila, měl se v minulém roce rekonstruovat jen krov, který je v nejhorším stavu. Přes to, že byla tesařská firma zajištěna, že práci provede ještě v minulém roce, nebyly, bohužel, dodány včas projekční podklady a rekonstrukce se neuskutečnila.

Podal jsem zde přehled úspěchů i neúspěchů pražské reservační komise v roce 1951 neskršené tak, jak v hlavní linii probíhal. Staly se chyby, ale bylo také,

vzhledem k potížím a situaci, jak byla na počátku pojednání uvedena, dosti vykonáno a neváhám prohlásit, že můžeme být s tohoto zorného úhlu s prací reservační komise poměrně spokojeni.

Z chyb, o nichž se ví z čeho pramení, si vezme vedení reservační komise řádné poučení a určité změny organizace i v způsobu administrativy zaručí v roce 1952 plynulý chod a jisté splnění plánu, který je dán rekonstrukcí domů čp. 104 v Praze III.⁵⁾ čp. 464/III, úpravou bývalých krámů v Nerudově ulici na byty a úpravou domu čp. 798 v Praze I, jakož i drobnými akcemi na rychlou záchranu jednotlivých pražských památek a estetickými úpravami vzhledu města. Jako podklady pro stavební akce přístih let budou také vypracovány další projekty a provedeny nové průzkumy a pokračováno ve starých.

Doufám, že zúčastnění činitelé, jak pražské lidové správy, tak i ústředních úřadů a hlavně zaměstnanci stavebního závodu, který práce v tomto roce převzeme, pochopí plně význam reservačních akcí a přispějí k řádnému splnění svých úkolů a tím i k plnému zhodnocení finančního nákladu, který stát na tyto akce tak štědře věnuje.

Obracím se na naši odbornou a zájmovou veřejnost, aby práci reservační komise plně podporovala tím, že nám bude podávat své připomínky a bude tuto myšlenku obnovy staré Prahy propagovat mezi nejširšími masami pražského obyvatelstva při každé příležitosti tak, jak si toho zaslouží.

Děkuji všem těm, kteří nás v roce 1951 podporovali a v tomto roce budou spolupracovat a propagovat myšlenku státní památkové péče. Bez nejužší spolupráce s masami lidu a bez pochopení těchto mas by naše práce neměla úspěchy a její výsledky by nesloužily tomu, komu chceme, aby sloužily, totiž všemu našemu lidu.

³⁾ Podotýkám, že Merhautova práce nemá jen význam pro akce reservační komise, ale i z hlediska historického a dokumentárního je vlastně unikátem v některých částech, protože většina archivních pramenů, z nichž dlouhá léta Cyril Merhaut plně vyisoval údaje o malostranských domech, jako podklad pro svůj mistopis Malé Strany, je dnes nenávratně ztracena, shodila totiž v městském archivu při požáru Staroměstské radnice v květnové revoluci r. 1945. Reservační komise věnuje opisu Merhautova elaborátu městskému archivu a bude tím částečně doplněna Tomkova a Teigeova práce — jejich základy mistopisu měst pražských.

⁴⁾ Dům náležel dříve, jako sousední palác, hraběti Chotkovu a na zlomu století XIX. a XX. měl v něm svůj atelier fotograf Jindřich Eckert, který je znám svými vedutami Prahy z této doby a zanechal ve své pozůstalosti mnoho snímků, důležitých pro poznání života Prahy z doby, která znamenala mnoho ránu v jejím těle. Až do dnešní doby působí v tomto domě a atelieru syn jeho nástupce Cetla. Doufám, že při vyklizování atelieru na jaře minulého roku byly negativy vyfoteny, mohlo se najít i ještě něco z Eckertovy pozůstalosti. Poznamenejím to proto, že před bouráním byl sklep a přilehlá místnost plně rozbitých negativů a rozházených kopií. Pro Prahu a poznání jejího života mají význam nejen veduty, ale i snímky osob, které zachycují odívání té doby a mají význam pro typologii obyvatel. Jak by bylo důležité soustavně sbírat fotografie ze života Pražanů v každé době, nám ukazuje příhoda z poslední doby, kdy Československý státní film dosti zvláště hledal fotografie pražského strážníka a posluhy z let 1929 pro filmování scén dělnických bouří u Lidového domu let v Hyberbálské ulici.

⁵⁾ Tento dům byl zván u Censorů podle toho, že majitel domu cenzor Fr. Ant. Meyer, který dům přestavěl koncem XVIII. století, prováděl zde cenzuru knih. Za tohoto majitele domu, jež monogram a letořepě přestavby domu byl nad vraty průjezdu, byla do krovu domu postavena do dnešní doby zachovaná typická věžička, ve které nějaký čas prý maloval slavný malíř Josef Mánes. (Podle Ruthovy kroniky kr. hl. města Prahy však Ant. Mánes, jeho otec.) Rodina Manesova sama žila ve vedlejším domě čp. 799/I, kde se také slavný Josef Manes narodil. Dům čp. 798/I měl dříve i velkou zahradu, která se táhla až do Kozi ulice na místo dnešního domu čp. 1042/I. V zahradě byly podle Rutha Braunovy sochy. Fasáda a vnitřní úprava domu pochází z díla Meyrových přestavby, j. z konce XVIII. století, čemuž nasvědčují i gotický architektonický a výzdoba portálu. Vnitřek domu nevykazuje zatím zvláštnosti. Doufám ale, že při stavebních sondách, které budou provedeny v zimních měsících, se jistě přijde na mnohá zajímavosti, neboť dům má starou historii a jisté i staré jádro.

⁶⁾ Po naplnění tohoto pojednání bylo stavebním průzkumem Stavoprojektu zjištěno renesanční jádro tohoto objektu. Jeví se nám zatím jako podání budova, v přímém zakončení téměř polí přezbový klenby. Dnes je toto jádro obestavěno ze všech stran přestavbou z konce XVIII. a první poloviny XIX. století.

Dílo Josefa Fanty.

Viděli jsme Mistra před týdnem, v jubilejní den jeho legendárního stáří. Laskavého starce blůs hlavy a brady, pohastých očí, ale zadržané duševní a tělesné svěžesti. Stál tu vzpřímen uprostřed svého rodného zdiště, obklopen uměním a vzpomínkami, sám a sám, on, který stál v zrodu, prošel rozkvet a byl svědkem i rozkladu nové renesance, který přežil Umana, Barvitiu, Zitka, Schulze, Wiehla a nakonec i proslavily nového výtvarného výrazu, Hüberta, Kotěru, Jurkoviče.

Josef Fanta je poslední žijící člen generace Národního divadla, žák Zitky, spolupracovník Schulze. Napl se ještě plnými douškami z čistého castalského pramene renesance, která se stala pokrokové české buržoazii od let šedesátých jak ideovým programem, tak věcným obsahem dobovým národním výrazem. Celá její plošnost tvoření a její všestrannost, zahrnující všechna výtvarná umění, byla propálena kulturním rozkvetem Prahy, nedávno na německé menšině dobyté, aby vytvořila nový rámc českému životu v radostné době budování. Později proti cizině, ale právě včas, byl pochopen nový sloh jako stavební systém, jako racionální důsledná práce technická i umělecká a obnovená spolupráce architekta, sochaře a malíře. A zároveň rozmach hospodářské ruky v ruce vedl k zvelebení bývalé provinční Prahy a postupně i všech měst venkovských.

Fantův podíl na této práci je čestný. Kolem něho a v jeho umění řešily se problémy vývoje v třech generacích, od mezinárodního dokonalého kanonu novorenesance, po výtečnou vláskou školu opředenou, k domácí předloze užitého slohu, zdejší hroudné příměřenosti a konečně — po rozkladu vzácné formy — k impresionistické architektonické dekoraci na staré konstrukci.

Silony k tomuto vývoji tkvěly od mládí ve Fantově křesťanském nádnosti a v jeho tvorbě venčené fantazii. Chťel být malířem a jeho kresby z mládí, studie vegetabilní i pozdější malířská alotria architekta to ukazují. Ale pevná ruka Zitkova a Schulzova zavědly jej do studia přesné formy, jak ukazují kresby z Itálie, kde strávil jako státní stipendista rok 1889, i jeho první samostatné práce v Národním divadle a na zakázkových úkolech české buržoazie.

Postupný vývoj slohového zaměření ukazuje jak Fantův výběr uměleckých spolupracovníků, tak jeho ochotná spolupráce na dílech soudomníků. Od účasti na Schirchových sv. Václavu a jeho kašně před Rudolfinem vede cesta k spolupráci se Suchardou na Wilsonově nádraží, s Klusdörkem v Klatovech a s několika umělci v Pařížském interiéru a stejně pomáhal Fanta ochotně Zitkovi a Schulzovi svými sgrafity na Rudolfinu a Národním muzeu, A. Wiehlovi k dekoraci jeho vlastního domu ve Vodčické ulici a Sakařovi na jeho domě v Karlíně.

Cesta Fantova jako samostatného architekta má stejný směr a spád. Není náhodou, že je v určité shodě s vývojem renesance v Čechách v XVI. století a že se tu opakuje jakási znárodnění cizí formy v jiném podobě s užtím jiných materiálů a vytvářením jiných účelů. Tato výstava je názorným zrcadlem toho vývoje v díle Fantově v úkolech monumentálních i užtíkových, ve stropě Národního divadla, ve vilách a činžovních domech, koleji Hlávkové, radnicích v Berouně a Klatovech, ve Wilsonově nádraží, budově Hlávho, nerealiizovaných stavbách kostelních, v mohyle slakovské, v příležitostných instalacích výtvarných a slavnostních i v drobné architektní náhrobky na hřbitvech pražských i venkovských.

A nad to vše je nutno Fantovi přičísti zásluhu o cíle v domě, výchovu a pěstování domácího uměleckého řemesla ve všech jeho oborech. Fanta nejen navrhuje umělecká řemeslná díla, on je i znalce všech technik a radce při jejich výrobě. Nekonečný je počet případů, kdy Fanta dává svou tvůrčí vložku a zkušenost do služeb aplikovanému umění: od divadelní opony k látkám, koberecům, papírářům, vějířům, šperkům, nádobám, sklu, až ke všem druhům knižního dekoru jako vazbám, diplomům, tit. listům, inštitutkám, razítkům a ex libris, ale vedle toho i k výtvarným slohům interieurů — tapetám, intarsiam, mřížím, klídkům.

Jsou hlavně dvě skupiny, kde má Fanta vynikající podíl na domácímu uměleckém řemesle: jako tvůrce „českého interieuru bohatého měšťana“ na světově

výstavě v Paříži 1900 pro pražskou obchodní komoru a jako navrhovatel církevních bohoslužebných předmětů pro Křesťanskou akademii, kde převzal po A. Barvitiu umělecké vedení. Všechno toto dílo je práce českých řemeslníků a umělců a patří dnes k nejdůležitějším vývoje umění slávkám uměleckého řemesla u nás. Zde tvoří zejména v mešních rovách, s výšivkami a aplikacemi, bujná ornamentální fantazie Fantova a úspěšně využití domácí kůžety nejkrásnější díla české paramentality.

V celém Fantově díle probleskuje universální, hluboká znalost stylových forem domácích i cizích, ovládnutých ve všech odvětvích a tato vlastnost vyznačovala i Fantu — učitele, když od 1900 zahájil výchovu architektů na pražské technice. Ale architektura a umělecké řemeslo nenapíná cele, Fantův kulturní zájem a jeho činorodost úsilí. Fanta znamená ještě v celém kulturním životě českém v období 1878—1900 vůdčí osobnost, až již v České akademii a v Umělecké Besedě neb v organizaci výstav a v umělecké kritice. Je před Mádlem od 1890 referentem o výtvarném umění v Národních listech, a vedle p. R. Tyršové ve Vlkově Osvětě, v prvních ročníkách Volných směrů, v Podlahově Obrazové Revui, ve Zprávách arch. a inš., je účastníkem na výstavě nadopředené 1895, její výtvarné památky monumentální i lidové vydal v honosném albu fotografickém i v reprodukcích, spolupracuje s Náprstkovým muzeem i s památkovými korporacemi.

Tato výstava je druhým vybraným přehledem jeho umělecké činnosti po výstavě v r. 1936, rovněž ve zdejšímu muzeu. Bohužel je je jeho zásluhou, že celá dílo je budoucnosti zachováno ve zdejšímu a Technickém muzeu, aby bylo následujícím generacím ve dvou smerech příkladem a poučením: je jednak dokladem živelného nádnosti, neumělé pletě, plošnosti a zralosti práce, dokonalosti formy a slavnosti osobnosti a je také důkazem, že v dnešní době, kdy současné umění touží nalézt cestu k národní tradici, má i Josef Fanta svým dílem vážné poradní slovo.

Zdeněk Wirth

(Přetištěno z výstavního katalogu.)

Morstadtova výstava.

V Národní galerii měli jsme možnost shlédnouti soubor Morstadtových kreseb. Ačkoliv velká většina jeho kreseb je známa, přece vždy znovu uctváme svým pojetím a hřejivým zachycením emprovd Prahy a emprovd doby vůbec. Při prohlídce celého souboru jeho děl znovu překvapuje pečlivost práce a pletě tohoto umělce. Pro historii jsou jeho kresby daleko více než pouhé obrazy, neboť přesnost nádnosti činí z jeho práci skutečnou studijní pomůcku slohové a výtvarné Prahy té doby. A tak před námi ožívá emprovd Praha ve svých zákoutích, se životem svých lidí, provinční Praha před proměnou na velké a průmyslové město.

Praha žila v hradbách a před ními byl ještě idylkový venkov, jak nám jej Morstadt podává v pohledu na Prahu s Vitkovky hory, nebo v pohledu přes Břevnov se svatovítské věže. Unittv hradeb nedoznála Praha ještě v Morstadtově době velkých změn. Staroměstské náměstí mělo ještě svou uzavřenou dispozici, jak nám krásně zobrazuje pohled z Týnské věže na východní frontu radničního bloku, na němž jsou současné patrné původní štíty šmolkovského domu. Nejvíce ovšem oceňujeme zakreslení oněch částí Prahy, které jsou již navždy ztraceny. Jsou to kresby dvora špitálu v kaple sv. Lazara, kresba nádvoří kostela sv. Ondřeje a jiné. Město, jako živý organismus ovšem se měnilo v detailech i během Morstadtovy tvůrčí éry, jak pozdáváme na některých kresbách. Dvakrát Morstadt kreslil staroměstskou věž Karlova mostu a blízkým okolem. A na obou kresbách má skupina staroměstských mládežníků podobu. A takových detailních změn můžeme zjistit více.

Národní galerii patří dík za usorné uspořádání výstavy. Odcházíme s ní s pocitem, tak často se opakujícím při podobných příležitostech, zda totiž bylo nutno zborit tolik památek Prahy jen proto, aby bylo místo pro nové, které, žel bohu, nejen nenahrazuje, ale ani nedosahuje tvůrčí hodnoty starého. Prisching

Čeněk Chyský

zemřel dne 28. února 1952 v Praze. Chyský byl šifřítkem vlasteneckého sebevraždy, nikoliv pouze slovy za katedrou středoškolského profesora. Vázaného učebního osnovou, nýbrž na bezprostředních důkazech, co dala nám příroda i práce lidských rukou. Jeho životná touha, poznání důkladně naší vlasti, nepřipouštěla, aby byl dělným vychovatelem. Jeho byly hory a lesy Orlické, právě tak jako naše stavební díla všech století. A na nich učil své žáky a široké kruhy posluchačů lásky k vlasti — slovem i perem. Byl popularisátorem snad u nás nejnadašenějším a proto i nejučinnějším, obětavým právě tak, jako trpělivým.

Chyský byl vzorem profesora v předmětu, který se dosud povrchně odbývá, ačkoli má přímo vytvářeti základ lepší a nadšenější lidské společnosti.

Jeho literární dílo rostlo postupně od „Právochů“ k obsáhlým publikacím o Praze, našich hradech, až po „Kamennou minulost“ (r. 1950 s předmluvou Z. Wirtha), mnohostíbné, jeho poslední i nejdokonalější dílo. A. Kubiček

Nové umístění „Wimmerovy kašny“.

Již po čtvrté změnila známá „Wimmerova kašna“ své místo, aby, snad již konečně naposled, našla umístění na Uhelném trhu.

Zhotovil ji, na objednávku zámožného pražského měšťana Jakuba Wimmera, český sochař F. X. LEDE-REK asi r. 1796. Představuje dobré dílo českého empirového sochařství, jehož zachované památky jinak nevyvíkají ani bohatostí ani příslušnou hodnotou.

Kašna se svou podobou nevymyká z obvyklého typu fontán. Je to neveliká nádrž s vyšším kamenným obalem, ve středu se zdvíhá na podstavci v kameni vytesaný kmen palmy s rozloženou korunou, na níž sedí pták se zvednutou hlavou, jehož zobák slouží jako chrlič vody. Kol palmového kmene s výrazně vyznačenou kůrou, se odehrává scéna mezi mužem a ženou, která svému společnosti podává hrozen viny, utřesný se stvolu, obepínajícího kmen. Figurky bývají označovány jako Adam a Eva, ač k tomu není ikonografické oprávnění (oba jsou obléčení, schází had, který by však mohl být symbolicky přetvářen v prutu vinné révy, proucí se kolem kmene).

Ve formálním podání obou postav se jeví výrazné empirové slohové čtení, projevující se jak v antické chápání tělech, tak i v draperiích tog, jejichž záhyby měkce lnou podél končetin, respektující přirozenou tektoniku ramen, pasů, kolen.

Kašny si ceníme nejen pro její bezespornou výtvarnou hodnotu, ale též jako dokladu raného měšťanského mecenášství a snahy po zkrášlení města. Na to se v empirové Praze nedostávalo mnoho finančních prostředků, takže čin Wimmerův byl dvakrát záslužný. Ostatně se jménem tohoto zbohatlíka, který nabyl velkého jmění jako vojenský dodavatel při stavbě Terezína, je spojeno ještě mnoho jiných činů, jimiž prospěl Praze a jejímu obyvatelstvu. Vzpomeňme jen, že mu patřil kdysi pověstný „Plátež“ (koupil jej r. 1797), tenkrát nejvýznamnější pražský dům, Vršovice, Nusle i Malé Buzny, že dal zřídit na Vinohradech sadu, které nesou jeho jméno a jejichž popularita se dala měřit jen s pověstí Ledererovy kašny.

Dobová zpráva praví, že Wimmer před velkým domem Forgesově z Porthelmu (č. 37—38n.), na býv. Příkopě, postavil kamennou kašnu s pěkně dělanými sochami; po obou stranách stromořadí zřídilo se zábradlí a mramorová sedadla. (V tomto umístění si ji můžeme přehlédnout na jednom Morastově listě.) Odtud z místa, kde se Perlová ulice křížovala se Širokou (dnešní Jungmannova), ji r. 1890 přenesli na Betlémské nám. a r. 1895 do Vrchlického sadu (tenkrát Městských), před Wilsonovo (tehdy Centrální) nádraží, kde stála až do loňska.

Nelze dnes ještě s jistotou říci, zda nové umístění je bez výhrady vhodné, dosud tu kašna neplnila svůj její výtvarné působení na Uhelném trhu výrazněji, kdyby stály staré domy na severní straně rybníka, jež padly za oběť dravé kapitalistické stavební rozpinavosti a byly nahrazeny fádním činžákem a školou, mezi nimiž zůstal stát jako na výstrahu jeden dům z dřívější celé řady. Kominy záchodků, jež se při dřívějším zastavení ovocnými a květinovými stánky ztrátily, také obrazu fontány nespěšně. O jejím znečišťování se už psalo v denním tisku.

Bylo by ke škodě, jak ji samotná, tak i okolí, kdyby se tato kašna nechala zahálet a měla sdílet osud většiny pražských fontán — být bez vody. V opačném případě bude k užítu jak oči chodců, tak i uliční atmosféry, což je posláním všech fontán především, ale bude i stále sic skrovným, ale vědeckým uměleckým dilem na jednom z pražských veřejných prostorů, neboť „... Ledererova Wimmerovská kašna není sice honosnou fontánou, jaké třeba známe z baroka, její gracie se však jeví už v celkových proporcích. Ony mladistvé nvy a při tom tvárové tak bytelné postavy Adama a Evy, jimiž ji ozdobil, patří k nejmilejším a nejpříjemnějším památkám pražského sochařství.“ (V. Volavka.)

Luboš Hlaváček

Smichovská Buquoyka.

Již několikrát byl přímo namířen krumpác na jednu z nejučelnějších stavitelských památek smichovské minulosti, ale dosud se vždy podařilo zachránit slitný výtvor architektury Dienzenhoferova letohrádku od zkázy. A zdi Buquoyky by mohly věru vypravovat pestrou historii, již byly svědky od chvíle, kdy Kilian Ignác Dienzenhofer si zde vystavěl letní sídlo v místech rozkošných zahrad. Na zadní části, obrácené k silnici (dnešní třída Stefaňkova), mu, jak se zdá, příliš nezáleželo, ale zato do zahrady rozvinul kouzelné průčelí, s vystupujícími křídly a s bohatou ozdobou dekorativní plastiky. A rovněž uvnitř vytvořil si Dienzenhofer v spolupráci s přítelem Václavem Vavřincem Reinerem, který stával při křtu za kmotra Dienzenhoferových dětí, i jinými sochaři, s nimiž spolupracoval na velkých stavbách, útulné zakoutí, obklopené půvabnou zahradou, aby zde mohl trávit chvíle oddechu.

Rozsáhlé pozemky, patřící kdysi kartusiánskému klásteru, vlastnil po bělohorské bitvě Michas z Vacnova. Později stal se majitelem vinné a zahrady Michal Schöffler a od něho v roce smrti svého otce Kristofa Dienzenhofera (†22. června 1722) koupil větší část pozemku Kilian Ignác Dienzenhofer — tehdy dvaceticetiletý, aby si tu postavil letohrádek. V nejbližších pak letech — do roku 1728 — byla dohotovena stavba, z níž se osobně geniální stavitel těšil až do své smrti 17. prosince 1752. Ve své poslední vůli, datované 2. března 1751, odkázal tento dům své manželce Anně a třem dětem z prvního manželství. Po jeho smrti však vznikly dědické spory a k narovnání byl smichovský dům prodán paní Felicitě Nellové z Nellenberku, jejíž rodina vlastnila dům u sedmi čertů na Malé straně a později dům čp. 174 ve Sněmovní ulici. Pan Nellová však brzy prodala smichovský letohrádek hraběti Františku Leopoldu Buquoyovi (1758). A tu sídlo mistrného umělce, které přijímal od svých krov nejprvejší znalce a milovníky umění, bylo zaplněno rokokovou nádhrou. Hrabě Buquoy založil v zahradě oranžerii i fíkovnu a skleník naplnil exotickou květenou. Po deset let pak Buquoyka byla středem společenského života. V zimě se tu odbyvaly nádherné taneční slavnosti a plesy, v létě pak se pořádaly okázalé slavnosti zahradní. Ale již syn Františka Leopolda oddal se docela jinému způsobu života. Nejen že opustil své smichovské sídlo, ale brzy po smrti otce Buquoyku pronal Josef Kochovi, který zde zřídil zahradní restauraci, těšící se neobvyčejně oblíbenosti.

„Kulturní dědictví, které přijímáme od mnohých předcházejících generací, je součástí našeho národního tvůrčího procesu a stalo se v nejvyšším smyslu majetkem veškerého lidu.“

A. Zápotocký

Obchodní podnikatel však neobtěžoval mnoho na udržování jak budovy tak zejména zahrady a tak kdysi vznošené sídlo pustlo, až restaurační podnik klel na úroveň nízkého řádu. Vrcholem však bylo, když v roce 1804 koupil Buquoyku Ferdinand Delorme a přenesl sem továrnu na cikoriku. Za několik let pak se stali majiteli Buquoyci bratři Mojžíš a Juda (Leopold) Porgesové z Portheimu, kteří při Vltavě zřídili velkou továrnu na tiskárny kartounů, a v Buquoyce se usídlili. V majetku jejich rodiny zůstala pak až do skončení druhé světové války.

Rozsáhlá zahrada, obklopená vysokou zdí, byla do nedávna tajemstvím pro široké vrstvy návštěvníků. Dnes je upravena jako slibný park, přístupný veřejnosti, který vábí zejména svou tichostí v stínu věkovitých stromů. A tu teprve možno se dokonale seznámit s krásou díla Dienenhoferova na průčelí letohrádku. Budova však potřebuje důkladnou opravu a zabezpečení i ošetření. Oprava uvnitř je již plánována pro příští rok a zejména se jedná o mramorový sál s nástroji freskovy Reinerovy, představující mytický výjev Bacchovy slavnosti (s datem 1728).

Klub přátel starého Smíchova po několika desetiletích své sbíratelské činnosti uprál touhu k Buquoyce s přáním, aby zde v této stavitelsky nejpamětelnější budově Smíchova, mohl umístit zbývající sbírky, upomínající na minulost smíchovské oblasti. A to se podařilo v těchto dnech, kdy již jako smíchovské skupině Klubu za starou Prahu byly pronajaty první místnosti k uložení a zpřístupnění sbírek, které mají podat obraz stavebního vývoje a života v minulosti Smíchova. T. C. Z.

K historii Alšova dioramatu „Pobití Sasíků na Hrubé skále“.

Vysoce záslužná snaha o uchování tohoto dioramatu zasluhuje podpory rozhodujícími míst, zejména města Prahy a ministerstva školství a informací.

Casopis „Za starou Prahu“ přinesl v čísle 4/5, důležitý článek Dr. E. Svobody, střežícího Alšův odkaz. V národním Alšově odkazu se národu zachoval originál, na němž mistr namaloval olejem postavy a koně, jemu tak typické a milé.

Obraz leží ve skladišti města Prahy na Karlově, navinut na velkém dřevěném válci. Byl majetkem Klubu českých turistů, který jej od autora objednal a honoval. Obraz byl vystaven na jubilejní výstavě v r. 1891, pak ve zvláštním dřevěném pavilonu v Turnově. Poté byl převezen do Prahy a uložen ve skladišti města Prahy na Karlově, kde leží nepovšimnut ještě dnes.

Až dosud jediný zájem byl projevem v citovaném článku Dr. Svobody, k němuž je nutno připojit ještě historii snah o důstojném a trvalém vystavení tohoto díla. Jako člen ústf. výboru KČT a referent pro památky mohu sdělit historii péče o diorama.

Bývalý Klub čes. turistů, po dohodě se správou města Prahy rozhodl, asi v roce 1936/7, že vybuduje pavilon na Petříně, kde měl být obraz trvale instalován. Současně mělo být v zamýšleném pavilonu instalováno muzeum turistů. Městská správa dala k dispozici pozemek na Petříně, mezi Hladovou a dle býv. pevnostních objektů. Projekt pavilonu byl schválen. Ke stavbě již ale nedošlo v důsledku poměrů v roce 1938 a v okupaci. Mezitím sadová správa upravila pozemek jako park, kterýžto stav trvá dodnes. Plochu by bylo možno využít tak, jak bylo původně rozhodnuto. Plány pavilonu pro diorama byly schváleny správou města a je možno je realizovat.

V době okupace býv. Klub českých turistů, který vlastnil i diorama bratří Liebscherů: „Hájení Karlova mostu před Svědy“ a který počítal opatrovat toto dílo kolektivem předních českých malířů, střežil i Alšovo diorama, jemuž několikrát hrozilo vystěhování ze skladiště na Karlově a jiné nepřízně, zaviněné německou

okupací. V roce 1945 bylo znovu organizováno Vojenské muzeum na Hradčanech. Tehdy jsem několikrát jednal s jeho ředitelem Dr. Skorpiem, který měl z nejlepších snahu trvale vystavit v Praze přední umělecká díla, pokud by se týkala vojensví. Protože instalace dioramatu o rozměrech 10×12 m vyžaduje odborného vedení, požádal býv. KČT prof. Slánského, jeho odborníka o posudek. Prof. Slánský tehdy obraz prohlédl a ochotně nabídl své služby tak, že diorama zkonserveje a trvale umístí za spolupráce svých žáků na Akademii výtvarných umění.

Bohužel, k tomu nedošlo, ne vinou KČT, ani správy voj. muzea. Plán výstavby pavilonu na Petříně byl zapomenut. Veřejná správa neprojevila zájem na Alšově díle. V roce 1948 byl KČT zapojen do organizace Sokola, na nějž připadla i péče o obě vynikající díla, t. j. diorama v pavilonu na Petříně (Boj o Karlův most) a Alšovo dílo „Pobití Sasíků“.

Péče o tyto umělecké a historické památky, stejně tak jako o jiné památky, zejména hrady, zříceniny, přírodní rezervace, přírodní památky, které byly majetkem býv. KČT, nebo jim byly spravovány, připadla ústředí ČOS, případně odborům a jednotám. Je nesporné, že tato vrcholná instituce, bude se řídit podle památkové péče v SSSR a bude vzorem i pro jiné instituce, mající za povinnost pečovat o památky a umělecké hodnoty ve smyslu marx-leninských doktrín, a že vyřeší i konservaci a trvalé umístění Alšova největšího dioramatu ve smyslu intencí tak, jak nastínil prezident republiky s. Klement Gottwald a jeho spolupracovníci v oboru socialistického vývoje a se zřetelem k výtvarnému umění a památkové péči. RNDr. Karel Hlávka.

Alšův návrh na výzdobu Karlštejna.

Krátce po padesátých narozeninách Mikoláše Alše, kdy byl již uznávaný význam a poslání jeho národního umění, usnesl se užší výbor pro opravu hradu Karlova Týna, za předsednictví arch. Josefa Žitka, tvůrce Národního divadla, dne 28. listopadu 1902, aby Mikoláš Alš „pověřen byl sdělením návrhů ve příčině vnitřní výzdoby síní v paláci císařském a to zejména předem síně rytířské“. Dopisem 4. prosince byl vyzván, aby se 5. prosince dostavil do schůze užšího výboru do kanceláře vrch. stav. rady Vomačky, přednosty stavebního oddělení místodržitelství na ostrově Kampě, k poradě „v jakém směru bude třeba vypracovati příslušné návrhy, v jaké době a za jakých podmínek“.

Alš se účastnil schůze a s radostí zavázal k výzdobě památného pro národ hradu, k němuž choval tak velkou úctu, že za jízdy vlakem kolem něho vždy smekl. Ač rytířskou síň ze svých návštěv hradu zna, vypravil se ve čtvrtek 11. prosince, za tuhého mrazu, se svým synem Tomášem a Rudolfem Hlubinkou, příjmem svým zetím, k místní prohlídce. Při ní vyžádal si od správce Karlštejna, Jana Štefky, náčesy rytířské síně, které mu Štefba již 13. prosince zaslal „s nádeží, že potřebě jeho vyhoví“.

Dceř Maryně přivezl z výletu pohlednici, na níž nad hradem vykreslil tužkou znak s dvěma lekný, erb to Bořitů z Martinic. Nato stavební rada Křeh dopisem 27. prosince oznamuje Alšovi, že širší restaurační komise pro opravu hradu schválila návrh, aby se mu za obnos 1000 K svěřilo provedení náčrtů pro malbu velké rytířské síně a povolí také výplatu zálohy 200 K.

Alš pustil se ihned s chutí do práce a v lednu a únoru 1903 vytvořil kolorované návrhy, jak si také v kalendáři zaznamenal: „18. února dohotoven návrh pro rytířskou síň na Karlově Týně“. Při hovoru tehdy řekl: „To bych si přál, abych mohl vydobit Karlův Týn.“

Výzbov rytířské síně vyřešil Alš v gotickém duchu. U stropu síně, pod jednoduchých ornamentální pás s loženou vinovkou, umístil znaky všech karlístejnských

„Jak poutavý obor jsou dějiny umění! Co je tu práce pro komunistu! Včera jsem nemohl do rána usnout, stále jsem prohlížel jednu knihu za druhou. A zamrzelo mne, že jsem neměl a nebudu mít čas zabývat se uměním.“

V. I. Lenin r. 1905

purkrabí, jejichž jména vepsal do vřetec pentlí nad nimi. Dveře orámoval rozvilinami akantového ornamentu a nad nimi vědoval svatozářská orlice v erbu s nápisem: „Nedej zahynouti nám i budoucím, svatý Václave.“ Kolem celé síně u podlahy vine se vysoký výsoký a řasnatými závěsy, na němž mezi okny, rovněž okantovým listovím a stylizovaným květem zdobenými, postavil čtyři české krále na tryskách jezdoucích koních v plné nádhře rytířské výzbroje: Přemysla Otakara, Václava II., Jana Lucemburského a Karla IV. Pro kresby tyto inspiroval se na pečeti uvedených králů. Zvlášť bohatou výzdobou ornamentální, se znaky po stranách a orlem nahore, má samostatné okno rytířské síně.

Pro Alše, na slovo vzatého erbovníka, který již r. 1879 vykreslil si „Erby českého panstva před rokem 1620“, nebyly erbovní kresby žádnou obtíž. Ale jako vždy, přistupoval i k této výzdobě po důkladné přípravě. V jeho pozůstatosti je sešitek s podrobným seznamem jmen karlejších purkrabí.

Po odevzdání kolorovaných kreseb vyplacen Alšovi 11. března 1903 doplatek honorár 800 K. Ke schůzi výboru na Karleštině byl ještě pozván 4. a 30. dubna a 9. května na mistodržitelství. Pokud se jich účastnil, není známo, neboť v Alšově listinném materiálu není již dalších zpráv. Ze zápisů výboru pro opravu hradu v archivu bývalého českého mistodržitelství bylo by třeba zjistit, pokud se Alš schůzi účastnil, a jakým výsledkem a jaký posudek výbor přinesl o jeho návrhu na výzdobu rytířské síně, který k jeho ltlosti nebyl proveden. Podle jeho slov, pro odpor prof. arch. Josefa Schulze, který též zavlnil, že Alš nebyl vyzván k výzdobě Pantheonu Národního musea. Alšův návrh vystaven je nyní v rytířské síni, kde si jej návštěvníci Karleštiny mohou prohlédnout i posoudit.

Dr Em. Svoboda

Jednatelská zpráva o činnosti Klubu za období od řádné valné schůze ze dne 18. června 1950 do 29. V. 1951.

V roce 1950 uzavírali jsme první půlstoletí existence a práci Klubu. PM té příležitosti bylo uspořádána jubilejní výstava, jejíž výsledky nás přesvědčily o tom, že díky všestranné podpoře vlády a zejména finanční pomoci ministerstva informací a osvěty, výstava svoje poslání splnila a podstatně přispěla k rozšíření i prohloubení obecného zájmu o věci památkové ochrany a péče. O výstavě jsme referovali již loni, o jejím obsahu a průběhu jste se dočetli v posledním pětiletém jubilejním vydání klubovního věstníku.

S díky kvítujeme zájem plánovacího referátu ÚNV hlav. města Prahy o některé exponáty a jejich zachování, jakož i souhlas ÚNV k uložení modelu Malé Strany a Hradu v Staroměstské radnici.

Když pražská reservační komise zahájila přípravy ke své činnosti, Klub se ihned zapojil soupisem nejvíce ohrožených památných budov ve vnitřním městě. První seznam 20 takových budov v Praze I. s odůvodněním potřeby i k způsobu oprav, který vypracovala technická komise Klubu, byl již reservační komisí předložen s návrhem na přednostní projednání. V dodatku jsme pak žádali technický referát ÚNV, aby byl vypracován zastavovací plán celého okolí Anežského kláštera.

Také v jednotlivých případech, v nichž šlo o demolici záslahy v památkových rezervacích pražských již uskutečňované, obrátil se Klub na reservační komisí a ovšem též na příslušné referáty ÚNV a obvodních národních výborů. Jedu na př. o dům čp. 464 v Praze III., uzavírající Sámalovu ulici, urbanisticky nepostradatelný, který je nedílnou součástí celého území.

Zákrokem klubu, Státního památkového úřadu a Masarykovy akademie práce bylo dosaženo toho, že ONV pro Prahu I. dočasné zastavil započaté již bourání domu čp. 464. Jelikož také úřad předsednictva vlády doporučil ústřednímu národnímu výboru hl. m. Prahy, aby bylo vyřešeno v této věci rozhodnutí reservační komise — což zvláště oceňujeme — doufáme, že dojde brzy i k odčinění škody, způsobené sejmutím střechy a části průčelního štítu. Členové domácí rady nabídli zdarma vypracování náčrtu pro opravu, bude-li toho třeba.

Domácí rada Klubu se také dožádala pomoci reservační komise, jakmile zjistila, že bylo započato se zabíráním značné části Malostranského hřbitova k rozšíření Plzeňské třídy. O záchranu této půdy, vzbuzující

pletň vzpomínku na tolik o naši minulost i přítomnost zasloužilých osobností, zápasí Klub již po 45 let. Od počátku loňského roku domácí rada šestkrát písemně apelovala na povolání místa, když bylo rozhodováno o novém rozšiřování Plzeňské třídy a přednesla své námítky předtím již na poradě v plánovací referátu ÚNV dne 24. VI. 1950. Předložila přitom návrhy na zavedení jednosměrnosti dopravy pro všechna vozidla i kolejovou dráhu, a odvedení druhého směru do ulice Třebízského a Duškovy s vystupněním Přední Mozartovou do Plzeňské. Když však bylo přesto rozhodnuto o rozšíření s konečnou platností, snažila se domácí rada alespoň zachránit všechny výtvarné i historicky cenné náhrobníky, jakož i uzavřetenost hřbitovního interiéru novou opěrnou a ohradní zdí. Členy domácí rady byl vypracován soupis všech cenných náhrobníků v ohroženém pásmu, jakož i projekt arch. Thoře, doporučený domácí radou, na jejich přemístění a na stavbu nové zdi, což bylo předloženo při komisí 19. dubna 1950 a všem příslušným úřadům. Doufáme, že naše poslední návrhy a zákroky povedou aspoň k přepracování projektu zahradnického podniku hl. m. Prahy a k obnově zdi.

Péči o památky přiznivá atmosféra, vytvořená a udržovaná klubovní výstavou, spolu s červencovým usnesením vlády a s jedním o ustavení devítiletého sboru pro ozdravení Malé Strany a Hradčan u ministr. školství, věd a umění z října 1950 vedla domácí radu k podání memoranda příslušným úřadům o potřebě zřízení jediné instituce pro studium stavebního vývoje celé historické Prahy, v níž by byl soustředěn veškerý, dosud na mnoha místech rozptýlený materiál grafický, fotografický, písemný a j. Tato instituce by měla podle návrhu Klubu přímo navazovat na výsledky více než třileté práce Komitétu pro ozdravení Malé Strany a Hradčan při Masarykově akademii práce a na úmysl ministerstva školství nové organizovat tento komitét a rozšířit jeho působnost na celý obvod historické Prahy. Tato nová širší instituce by mohla být umístěna ve vyprazdňovaném křídle Anežského kláštera.

Závazný krok ONV — 1. techn. ref. ve věci oprav schránkách, zejména památných domů, učiněný memorandumem, které předložil předsednictvím ÚNV ministerstvu techniky, byl domácí radou vše uvlán a podpořen.

V domácí radě byla dále projednávána důležitá otázka nového spojení Smíchova s Klárovem. Dnes není pokládán za šťastný ani potvrzený regulační plán s řešením Gočárovým, v němž je navržena nová komunikace náměstím na Kampě a Lužickou ulici, ani studie skupiny architektů SIA, kteří ji vedou částečně po nábreží, ačkoli se k této alternativě přiklání některé úřední kruhy; v krátkodobém plánu pro stavbu této komunikace byla zakreslena na břehu, z čehož by vyšla nábrežní zeď, kterou Klub vždy odmítal. Z pověření domácí radou prozkoumala technická komise, co bylo dosud vykonáno a zjistila, co se vytyká dřívějším návrhům. K dalším jednáním v komisí ani v plenu domácí rady zatím nedošlo. Mezitím zadal plánovací referát ÚNV vypracování nového návrhu Stavoprojektu, který pověřil touto prací arch. Hypšmana.

Jednáno též o projektu na úpravu Emauz pro kožní kliniku, k čemuž se klub již dříve vyjádřil odmítavě, pokládaje za nevhodnějšího uživatele tohoto slovanského kláštera tehdejší Slovanský ústav.

Projekt stavby nových definitivních sáten při státnímu stadionu na Strahově, čemuž měla padnouti za oběť bašta sv. Vavřince č. V. na Petříně, vyvolal námítky domácí rady u Stát. ústavu pro tělesnou výchovu a sport. V této věci dostavilo se Klubu nejúčinnější podpory z úřadu předsednictva vlády. Projekt byl uznán nezpůsobilým také pro věcné vady a k dalším projednávání zatím nedošlo.

Také domky v Malé klášterní ulici na Františku způsobil domácí radě i technickým referátem ONV 1. a ÚNV mnohé starosti. V potvrzeném regulačním plánu je sice na jejím místě vyznačena zelená plocha; přesto však Klub považoval tuto uličku s miniaturními domky za pohledově nepostradatelnou.

Rovněž s politováním musíme konstatovati, že všechny snahy o záchranu bývalého vojenského hřbitova za Pohofcem neměly dosud viditelného výsledku.

Naproti tomu kvitujeme s povděkem, že bylo splněno naše dávné přání po uvolnění a upravení podlouhlé v bývalé malostranské radnici. Bylo tím nejen odklizen nebezpečí pro chodce u nároží, ale získán i nový pěkný průhled do ulice Tomášské.

Kromě toho jsme uvítali velmi šťastné přenesení t. zv. Wimmerovy kašny z Vrchlického sadu na Uhelný trh. O toto nejlepší řešení se přičinil člen domácí rady arch. Svatoň.

Když správa budovy civilního okresního soudu na Ovocném trhu oznámila svůj úmysl dáti k dispozici pro jiné umístění pozdně barokní kašnu z nádvorí své budovy a uvažovalo se o přenesení před zadní přechlíd Stavovského divadla, tvrdili jsme, že její měřítko pro toto místo je příliš drobné. Byla ponechána na starém místě.

Dále je třeba zmínit se o jednání z podnětu Klubu na záchranu pomníku hvězdáře Jos. Steplinga. Bylo dosaženo toho, že byl přijat návrh arch. Mannsbartha na přemístění pomníku pod arkádou mezi Zrcadlovou kaplí a křídlem technické knihovny.

Řešením uvedených problémů odborných a zvláštních úkolů, které přinesl padesátý výročí založení Klubu, není však vyčerpaná činnost domácí rady v minulém období.

Domácí rada zahájila již 7. III. 1951 jednání s příbuznými spolky o možnosti sloučení na zvláštní schůzi a pozvala k tomu Klub přátel Malé strany, Klub přátel starého Smíchova, Společnost pro znovuvybudování Emmauz, Jednotu pro dostavění hl. chrámu sv. Vít a Jednotu pro obnovu kláštera bl. Anežky.

V souvislosti s touto slušovací akcí obrátil se na Klub také Spolek přátel starého Jindř. Hradce a Kuratorium městského musea v Havlíčkově Brodě o event. připojení k našemu Klubu jako místní odbory.

Dávno již existující náš odbor v Kutné Hoře nám pak oznámil, že zamýšlí změnit název na Klub za starou Kutnou Horu, odbor Klubu za starou Prahu.

Zvlášť významným aktem v minulém období bylo odevzdání diplomů čestného členství panu předsedovi vlády ke dni 12. září a panu ministru techniky dne 30. srpna.

Na závěr uvedme, že klub uspořádal 11 přednášek pro členy Klubu a 6 externích. Klub přijal také patronát v Nerudově gymnasiu v Praze III.

Ad. Janoušek.

Kliment Čermák

byl 1. dubna 1952 vděčně vzpomínán obcí archeologů, musejníků i památkářů, když v ten den uplynulo 100 let od jeho narození. Byl rodákem z Čáslavě, kde byl

ředitelem měšťanské školy až do své smrti r. 1917. Tu žil a pracoval v městě udržujícím tradici Žižkovu, v blízkosti bohatého, prehistorického Hrádku, v úzkém styku zde neb v blízkém okolí tu působícími Augustem Sedláčkem, Lad. Quisem, Ant. Chitussim, Rud. Pokorným a j., tu zesílila jeho láska a zmnožila se jeho píle v arch. prozkoumání Hrádku, tu se stal r. 1875 letopisem města a vedle pilného studia i cizí literatury archeologické, podnikl i pro sebe nejvýš poučné cesty do Moskvy (1877), později na Balkán, kdež při četných nálezech při vykopávkách byl přiveden i k pilným pracím numismatickým. Slovánské archeologii věnoval hojně svých prací, které se objevovaly v Pam. archeologických, Časopisu Společnosti přátel starostizností, Methodu, vídeňských Mitteilungen, v berlinských Verhandlungen der Gesellschaft für Urgeschichte a j. Psal tu především o archeologických nálezech na Čáslavsku, do díla Království České napsal obsáhlou stat. o též kraji, sepsal tři velké díly „Mince král. Českého od r. 1526“, „O českých penězích do r. 1526“, „O čáslavských kancionálech“ a sta článků ze svého oboru do různých časopisů. Psal i do školských listů a apisy pro mládež, aby ji získal pro hlubší poznání památek po předcích. Vlastivědné jeho zásluhy netkví jen v odborné, spisovatelské činnosti, nýbrž i ve vzorném krajinářském museu „Včely Čáslavské“, jež nesmírně obohatil a velmi povznesl. Všeob. jeho musejné-organizační zásady byly přejaty četnými krajinářskými museji. Sté výročí jeho narození uctila Čáslav důstojně a Jiří Zantovský v drobné bronzové výtěžné zhodnotil záslužnou činnost Čermákovu. C. M.

K: Nové archeologické průzkumy (Lid. nov. 1. IV. 1951). Vých. z přednášky prof. Dr. J. Dekana o výkopech na Dvíně a Dr. Točka v Praze v Luence.

Cyril Merhout: Záslužný zájem o ochranu národních památek (Lid. demokr. 27. V. 1951). Stav a organizace ochrany památek u nás. Památkový zákon, památkové úřady, památkový ústav, zřízení památkových rezervací historicky hodnotných měst. Reprodukce iniciály kancionálů malostr. z r. 1572 s vyoobr. malostr. přímatora Alexandra z Vostrovic.

V Lidové demokracii z 30. XII. 1951 píše František Steiner o „Pražských podlouhých“, která se z dopravních důvodů buď nově zřizují (U Sladkých; ve Wihlově domě, jež bude prodlouženo až k domu U Nováků, v Kaňkové paláci na Národní třídě), nebo obnovují.

J. V.

Zpráva pokladní za rok 1950*)

Příjem:		Vydání:	
Hotovost 1. ledna 1950	Kčs 115.486,10	Nájem a dom. poplatky	Kčs 3.142,30
Subvence	265.000,—	Kanc. potřeby, uhlí atd.	3.231,70
Členské příspěvky	17.770,—	Úklid, pochůzky a pod.	6.940,—
Publikace a výsl. katalog	19.235,—	Poštovné	1.763,60
Výcházky a přednášky	1.145,—	Služné a náhrady	15.500,—
Výstava (vstupné)	39.251,—	Provis	2.527,—
Úroky	1.276,60	Výcházky a přednášky	3.636,50
		Věstník	35.884,70
		Knihovna	2.033,60
		Výstava	335.737,50
		Jubilejní schůze	5.043,90
		Publikace	18.835,—
		Pojistky a všeob. daň	177,50
		Hotovost 31. prosince 1950	20.732,60
	Kčs 459.163,70		Kčs 459.163,70

Jmenní klubu za starou Prahu k 31. prosinci 1950.

1. Základní jmění klubu (vázané vklady)	Kčs 171.620,05
2. Cenné papíry (3/4% sjedn. st. půjčky — vázaná)	2.000,—
3. Volné vklady a peněžní hotovost	29.732,60
4. Zřízení klubu	800,—

Čeiskem . . . Kčs 195.152,65

V Praze, dne 31. prosince 1950.

Podle účetních dokladů přezkoušel a správným zjistil:
Dr. Rud. Kadeřávek v. r.,
Bedř. Müttermüller v. r.,
revisori účtů.

Ing. Miroslav Ríxy,
t. č. pokladník.

*) Vzhledem k jiným naléhavým úkolům nemohl jsme pro nedostatek místa tuto zprávu otisknout již dříve. Prosíme naše čtenáře o laskavé prominutí.

Pavel Janák: O architektuře a stavbě Hvězd (Lid. nov. 2. IX. 1951). Individualistická architektura mimo věštnu tradici doma i v cizině. Za Josefa II. dostali letohrádek dělostřelci a zbavili jej tehdejších oken. Slavné stupy na stropě, originální dlažby, nová (čtvrtá) střecha. Úprava pro Jiráskovo museum.

V. V.: Obnova významné umělecké památky v Brně (Lid. demok. 16. IX. 1951). Znovuvzrušení chrámu Nabevzevlí Panny Marie po škodách způsobených bombardováním.

Cyril Merhout: Příklad péče o zachování pražských památek (Lid. demok. 16. IX. 1951). Historie malostránského domu „Zlatá labuť“ ve Smetanově ulici č. 165, který má být opraven péčí rezervní komise pražské.

Vladimír Plša: Románské palce v Praze (Lid. noviny 18. IX. 1951). V domě čp. 222/I v Retězové ulici objevil r. 1941 R. Hlubinka v dnešních sklepech zachované přízemí románského typu falce. Průzkumem provedeným rezervní komisí v nedávné době potvrzena jeho domněnka, že v přízemí nynějšího domu je zachováno bývalé I. patro románské. Palác byl součástí dvorce a připomíná se r. 1406 jako majetek Bočka z Kunštátu, později i jeho synovce Jířka Poděbradského. Pádorys paláce.

Fr. Steiner: Obnova památek jednoho z nejstarších českých měst (Lid. demok. 25. XI. 1951). Úprava stavebních památek v Domažlicích.

Išt: Vzácná památková rezervace — Český Krumlov (Lid. demok. 16. XII. 1951). Zámek a jiné stavební památky starobylého města, poměrně dobře zachováno i v pádoryse.

LITERATURA

„Architektura ČSR“

Posledních šest čísel Časopisu československých architektů přineslo řadu článků, týkajících se jak stavitelství současného, tak i obrazu stavební činnosti v minulosti. Zvláště bohaté tu jsme informováni o architektuře SSSR, o její dnešní tvůrčosti i vzhledu historickému. Skutečně čin průkopnický znamenitý studie profesora Oldřicha Starého „Sovětská architektura“ (č. 1 a 2), v níž se autor obrací velkým dědicstvím minulosti — ruskou klasikou architektury. Je to jedno z prvních původních pojednání na toto téma v české odborné literatuře. Stručný přehled vývoje stavitelství na Rusi je doplněn mnoha dokonalými obrázky. V kapitole „Plán rekonstrukce města je programem nového stavitelství“ nalezneme několik zajímavých poznámek také z památkářské činnosti.

V č. 5—6 byla otisknuta studie Václava Kleina „Asanace Domažlic“, který při pojednání o způsobu a metodách vytváření památkové rezervace z tohoto staroslavného města nadhodil i některé otázky, týkající se teorie památkové péče.

Autor ukázal, jak dřívější způsob asanace, t. j. prosté zbourání vadných městských částí, způsobil těžké rány jak jednotlivým památkám, tak stavebním celkům. Dnes si počínáme tak, že památku upravíme pro bytové jednotky, čímž prospějeme dvěma věcem najednou — památce a lidem. Opravená památka se tím závažuje do života, aby byla pracujícím lidu k užžitku a zůstala zde pro poučení, výchovu a radost člověka.

Domažlice, jak píše V. Klein, byly původně trhovou vsí, z níž ve XIII. stol. vzniklo královské město. Na tužkovém plánu z roku 1592 vidíme asi jeho příbližný historický pádorys. Při stavbě domu se, jak bylo zřejmé, setřilo městem. Proto jsou průčelí tiská; tam, kde jsou širší, vznikla pozdější spojení domů domů. Časté podřady zavlnily střídání podob. Velké podřady v letech 1523—1592 uvrhly kdysi bohaté renesanční město v rumlšt. Dnešní vzhled získalo město v empiru; XIX. stol. vneslo do jeho charakteristické tvůrčosti zmatek a způsobilo mnoha nenahraditelných škod. Proto dnes stojíme před namáhavými problémy úpravy.

Při asanaci jednotlivých objektů se objeví mnohé detaily, neznámé v archivních zprávách a je třeba tedy

postupovat opatrně a pečlivě, je třeba dohledu zkušeného památkáře, odborníka se znalostmi historickými i technickými. Při umělecko-historickém průzkumu a při řádné adaptaci se odhalí pádorysné členění domů, z čehož si budeme moci vytvořit představu o dřívějším životě a jeho sociálních poměrech.

V Domažlicích bude opraveno 54 domů, Chodský hrad a upraven se okolí Dolní brány. Zvláště důležitá je úprava domů, které byly od sebe vzájemně oddělovány vysokými zdmi a proto se nám zachovala pádorysná křivka, sahající až do XIII. stol. Těžký problém vzniká při opravách průčelí. Vynález tvrdě omítky v nové době a její nevhodné užívání zavlnily, že dřívější měkké formy fasád dostaly cizí charakter a články jaksi shrubily. Při asanaci se plánuje oprava 15 takových tvrdých fasád. Tím však, jak zdůrazňuje pisatel statí, se zdá, že tyto opravy budou již ilusorní, poněvadž opravené průčelí jsou již zcela něco jiného... byl by to vlastně romanismus, hledání starého tvaru a výrazu, což však v moderním pojetí ochrany památek není dovoleno.

Při asanačních pracích se získá mnoho cenných poznatků. Rychlé tempo práce vyžaduje rychlé rozhodování. „Dnešní tempo se neohlídá na to, zda zboží nějakou zeď nebo i celý prostor památkové třeba nenahraditelný, vyžadující však zvláštní péči po stránce technické. Ani se nedivíme, neboť památková péče nemůže být každému známa.“ Je třeba zkušeného dohlédajícího orgánu, vybaveného určitou pracovností, jež by musela být respektována.

Klíčová článek obsahuje některé zajímavé podněty. Tak na př. uvádí, že dnešní krámové portály domálických obchodů by měly být odstraněny a zároveň i všechny návěštné tabule. „Řešení by poskádávalo ze střídání otvorů ukončených pádkem. Oblouk, ukončující otvor, se použije právě k této účelům.“

Nás přehled uzavíme upozorněním na jinou statí v tomto čísle, „Práce krajského národního střediska v Olomouci“, jež také obsahuje některé poznámky k asanaci historických staveb, chápáné novým, správným způsobem. Luboš Hlaváček.

„Nová Praha“

Poslední čísla „Nové Prahy“, časopisu pražské lidové správy, jež chce informovat občanstvo o všem, co se týká výstavby nové, socialistické Prahy, přinesla několik zajímavých článků. Dozvěděli jsme se tu, jak bude po vzoru Moskvy a Leningradu zřízen v Krči první velký park oddechu a kultury, po němž budou vybudovány ještě dva další — v Troji s napojením na Šárku, zoologickou a botanickou zahradu a na rekreační plochy dolního toku Vltavy — a pak ve Hvězdě, který bude součástí dalšího zeleného pásu, rozprostírajícího se od Petřína až po Bílou horu.

Do minulosti se ve svém článku „Barokní paláce a kostely měly zakrýt úpadek Prahy“ obrátil dr. Václav Hlavsa, aby odmladil vynesl řadu nových poznatků. Bělohorská porážka zasáhla pronikavě do pražského života. Na místo někdejší české šlechty a měšťanstva přišla nová, národnostně smíšená společnost. Jen Nové Město, v němž převládala pracující lid, si podrželo svůj starý charakter. Pod vlivem majetkových přesunů a nové náboženské orientace probíhal přerod města. Lid, vykořisťovaný církevními a světskými feudály, musel budovat a stavět nádherné stavby, jež se staly svědky soudobých třídních protikladů — átišku poddaných a povýšenosti feudálů a zástupců výmluvnými pomníky nejtežšího období českých dějin. V Praze v druhé polovině XVIII. století bylo celkem 97 kostelů a 40 klášterů, tedy množství, které bylo neúměrně počtu 70 tisíc obyvatel. Naproti palácům se ocelly měšťanské domy většinou v bídném stavu. Lesk a nádhara svatých a paláců nemohly zakrýt skutečný úpadek Prahy. Další škody způsobily války v I. polovině XVIII. století. Bez cílu na pražské město nemohly zůstat ani poměry na venkově, kde byl poddaný lid vdděn stále do téžšího nevolnictví. Podstatný obrat způsobily i pozdější reformy. Jen v Praze byly zrušeny jesuitské koleje a 22 kláštery a 4 kostely. Zrušením nevolnictví byl uskutečněn rozhodný krok do nového společenského řádu — kapitalismu.

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Roč. XXVII.

V Praze 1. července 1952.

Čís. 3.

HŘBITOV NÁRODNÍCH BUDITELŮ SE PUSTOŠÍ

Cyril Merhout.

„Poutníče, zvěstuj Lakedaimonským, že my tuto mrtví ležíme, jakož zákony kázaly nám.“ To byl nápis, který byl vryt na památníku vstýčeném v Thermopylách, když tu r. 480 př. Kr. Leónidas padl se svými 300 Sparťany při obraně vlasti hrdinsky proti ohromné převaze Persanů. Poslušni zákonů vlasti, prodchnuti láskou k svému národu, slynoucí statečností, naplnění zásadami mravnosti, neustoupili hrdinní Sparťané a raději za vlast položili své životy. Řecký lid s úctou přistupoval po 1000 let k pohřebišti velkých synů národa, obdiv, který do svých rádek historických o Sparťanech položil Herodot, zná každý student v kulturním světě. Poničit či zneuctit pohřebišť velkých synů národa trestali by Řekové jako národní zradu. Máme v Praze na Smíchově, při Plzeňské ulici hřbitov*, který je v takovém stavu, že jej můžeme na-

*) O hřbitově je již značná literatura. Viz o něm: Michal Sokol, Malostranský hřbitov. Vyd. „Klub přátel starého Smíchova“ 1940 — Jarmila Blažková, „Malostranský hřbitov v Košířích“, „Poklady národ. umění“ 18, 1940 — Jan Emler, Košířský hřbitov, „Cl. v CSP Staroz. 1908 — J. Füssel, Praž. mistři emp. plastiky, Věstník m. Prahy 1935 — Na valné schůzi Klubu Za starou Prahu 18. VII. 1950 promluvil o hřbitově Zd. Wirth a ve výtlahu byla jeho přednáška otištěna v našem „Věstníku Za starou Prahu“ XXV, 52—53.

zvat žalostným dokumentem nedostatků úcty k synům a dcerám národa, kteří se před více jak sto lety starali o to, aby náš český jazyk nezahynul, aby se pozvedl z polupení, které mu přinesla doba pobělohorská a josefinská, kteří burcovali a budili uspávané Čechy k národnímu probuzení. Byli k své činnosti vedeni láskou k národu, a český lid, městský i venkovský, lid dělnický i selský, čelil radostně jejich tenké knížky, které vydával v „České expedici“ Václ. M. Kramerius. Jak to o nich napsal francouzský historik a autor díla „Čechy po Bílé hoře“ Arnošt Denis? Takto: „Čechy mají tehdy (v době obrození) jistý počet hodných lidí, kteří si vytkli za úkol seznámit lid s dobrodiním vzdělanosti a čelby ...“ Denis říká našim buditelům „předzvěstitelé“ a píše dále: „... Potomstvo zjistilo, že v letech 1789—1815 udála se pronikavá změna. Chut ke čtení se rozšířila; historie, zhavena pověstí, které ji zatemňovaly, působila na duše vlivem výraznějším, zákony teč se ustálily ... styky s ostatními Slovy znovu navázány ... Národ chtěl vlastní svou silou dosáhnout pokroků hmojných a mravních, po nichž toužil ... Uvádě-li schopnosti a činnost této generace předzvěstitelů, rozsah ducha jejich a náruživou jejich láskou k pravdě, jejich snášlivost a upřímnost jejich vlastenectví, jsme jati citem hluboké úcty ...“ A dále mluví o tom, jak nebylo možno zničit jejich „snahy po opravě a svobodě, roznicené zkoušením“ a naopak „propůjčité myšlenky

Hrobka rodiny Kleinwächtrovy na Malostranském hřbitově

Na Malostranském hřbitově po 15. březnu 1952.

vlástecké, s níž se spojily, sílu a vznět dosud neznámý“.

Tak píše o buditelích našich, předzvěstitelích, historik Denis, o němž Zdeněk Nejedlý ve svých „Dějích národa českého“ napsal: „... je demokrat každým dechem, jemně je národ vždy lid a tak soudí i ty, kdo vedli a mluvili za národ. ... Denis je ve svých pracích i svou pokračovatelů nástupce a pokračovatel Palackého.“

Tito buditelé v době „temna“ a jazykového útisku Josefa II. vytvářeli, pěstovali a duchovně organizovali probuzení českého národa. Pro stanovení hlavních period českých dějin stanovil Zdeněk Nejedlý „Obrození“ jako samostatnou šestou epochu mezi sedmi epochami, v níž rozvrstvil proud českých dějin. Tato doba a účta k jejím postavám utisknutých Čechů inspirovala Aloise Jiráka k sepsání díla: „F. L. Věk“ — obraz z dob našeho národního probuzení, a v tomto díle český člověk s pohutlím čte více jak půl století o zasluožilých postavách našich dějin, z nichž mnohé jsou pochovány na tomto hřbitově; spisy Jiráskovy potěšili a poučili se statisíce a dál se poučují, jsouce naplněni zbožnou úctou nejen k nim, nýbrž i k jejich pozůstatkům, hrobům a pomníkům. Dnešní vědecký synové národa af se raději nechodí podívat na Smíchov do Plzeňské třídy. Ted je to smutný dokument národní vědeckosti k postavám doby, o níž Zdeněk Nejedlý napsal: „... naše národní obrození se dalo v duchu lásky k malému, poraženému, trpčimu člověku. Jirásek tu navázal přímo na nejlepší národní tradici ...“ Zda smíchovští navázali také na nejlepší národní tradici, když kolem hřbitova, který nese dávno jméno „Malostranský“, zbořili ohradní zeď, novou nepostavili, umožnili nočním zpuslilkům, aby tu volně mohli roztloukat pomníky, tvořené sochařskými umělci Maxem, Platzy, Prachnerem; Malinským, Ledererem, umožnili smíchovským a košíským psům, aby tu rozhrabovali a znečišťovali hroby a snad i vyhrabané kosti českých buditelů a smíchovských dělníků, kteří první byli účastni velkého dělnického hnutí proti Pogresovi a jiným továrníkům v r. 1844 a proti nimž před Újezdskou branou postupovalo vojsko s napáženými bajonetly.

Tu leží Cornova a má tu opravenou desku († 1822), podle Zdeněk Nejedlý „profesor zcela nového typu, nic ne středověký a kněžský — skvělý ječnick — vydal nám známé dílo exulanta Pavla Stránského „Republika Bohemica“ — bojoval proti starému a za nový svět“. Albert Pražák v díle „České obrození“ ... Cornova lékař ovisvicenským duchem, odbojem proti „moci hlouposti“, jak nazýval protireformaci, láskou k Husovi ... „a jeho deska nad hrobem zláskala již Jakuba Arbesa k vypravování „Vymírající hřbitov“, v tom k vyjádření velké úcty ke Cornovovi a k líčení, jak za něho (psáno r. 1898) byl hřbitov pokryt květinami pětáčkymi zahradníkem A. Jirásek ve Věkovy píše, že když Cornova pesimisticky povzdchl: „Je nás málo“, Kramerius optimisticky prohlásil: „Naše literatura se ujímá, svítání na Čechy úvodí ... nás všech práce jistě je věčná a ne marná“. Cornova uvěřil a dal bohaté květy svého ducha národu lidu a zejména mladým svým posluchačům. Jeho kosti jsou ve hlíně tohoto hřbitova.

A hrob Franti. M. Pelcla († 1801), prvního profesora českého jazyka na universitě, spisovatele českých dějin již kritického. Jar. Víček v jeho „Nové kronice české“ praví, jak tu autor pracuje, na základě solidních a podrobnou znalostí věcí, mluvou dobrou, populární. Jeho druhá část dějin za Václava IV. je dějinnou apologii Jana Husa a spravedlivým osvětlením jeho historického významu. A co zachránil Pelci z literatury české z pramenů z předchozích staletí, co z jesuitských konfiskací a co máme tedy zachováno a jak toho mohl Jungmann plně využít. Vedle Dobnera byl to znamenitý předchůdce Palackého v menším měřítku. Zda hrob toho muže, rychnovského rodáka, nezaslouží péče a ochrany nejtrvalejší?

Proti jeho hrobu je hrob Gustava Pliegra-Moravského († 1875), který do svých románů „Z malého světa“ a „Pani fabrikantová“ vnesl tolik sociálních motivů, a líče dělnický život své doby, který zkoumal sám v továrnách, píše: „S citem k nepopsanému opustil jsem v průvodu svého přítele dusně, všelikými výpary až omeškal pracovní chůle, chorobné tváře dělníků tanuly mně na mysli“. R. 1844 vzplanula mezi smíchovskými tiskaři první vzpoura proti její fabrikantovi, proti dělnické masě se postavil šik vojáků s napáženými bajonetly, tekla tu dělnická krev. Brány městské byly uzavřeny, ale před Novoměstskou radnicí píece byly boule, když se dělníci domáhali pro-

puštění z vězení svých zatčených soudruhů. Na hřbitově byl za davové scény pohřben dělník Václav a je tu pohřben i autor jeho dramatu Plieger a v blízkosti jeho hrobu pod zemí jsou kosti dělníků z Příbramovy továrny. Smíchovští v roce 1951 zbořili zeď kolem hřbitova, novou nepostavili a umožnili psům, aby se tu hrabali a hroby znečišťovali. Jak jinak se zachovali Malostranskí, kteří tento, prvotně morový hřbitůvek hned r. 1703 oklídili zády a když sem ze zrušeného kostela sv. Maří Magd. v r. 1784 bylo přeneseno 14 rakví s těly slavných umělců Dienzenhofera a Luragha, nebyly již přeneseny do nedostupné pustiny.

Vzpomeňme, že tu odpovídá malíř Josef Hellich, který portretoval Boženu Němcovou k žádosti rodiny Staňkovy a Čelakovského a jak Němcová psala 1845 o provedené malbě Bohuslav Čelakovské skromné a věčné: „Stydím se, neboť toho ani nezasluluju. Myslím však, že je to památka přátelům“. A to Hellichovo zobrazení libezné tváře ženy, která dala národu literární perly, je majetek celého národa. A kromě díla Hellichova v Národní galerii a v kostelích zůstal na tomto hřbitově zpuslilý hrob.

Jan Neruda uložil na tomto hřbitově své rodiče a sám douval, že spočine tu s nimi. Vždyť veršoval:

Hrob ten otvír, matčin,
mým těž hroblem bude,
povědeme spolu
hospodářství chudé.
Malý domek z hlíny,
vlhké čtyři stěny,
v nich však lásky, že ji
v širém světě není.

Ale když zemel, již se tu nepochovávalo a slavně byl pohřben na Vyšehradě a rodiče jeho k němu přeneseni. Tam se nebourají zády kolem hřbitova a náhroby a kříže se nepuslují.

Také — bohodíky — včas bylo odtud přeneseno tělo Karla Jar. Erbeny, Ferd. Mikovce, Frant. Horčičky, Karla Srakatého a j. jsou tu však dosud pozůstatky znamenitých skladatelů Tomáška, Vítěška, kreslíře V. Morstadta, manželů Duškových, kteří hostivali Mozarta na Bertramce, Fr. Holiny, v jehož rodině měli dýchánky Krolms, Erben, Němcová, Světlá, Neruda, jehož láska k Anně Holinové tu vzplanula. A byl by to dlouhý výpočet mužů a žen, jejichž kosti tu jsou zahrabány a jejichž jména dobi mužové a dcery národa vyslovují a účtují a jejichž hroby někdo — přý neznámý — na Smíchově pustoší. A surové se tu rozbiřejí náhroby a kříže, dala znamenitých umělců empiru, Platzy, Prachnera, Lederera, Maxe, Malinského a j., jejichž díla tu soustředěně představují vývoj hřbitovní plastiky, a pro ty, kdož hledají poučení z dějin domácího umění tohoto úseku, je tu dokladů hojných. Frosti morálních zásad, prosti národního cílu, zločinné v noci z 15. na 16. března jacisti zpuslilci tu polouklí a poškodili tu opět množství kamenných památek, takže zpuslůstých se již počítá 66; zda byl pachatelé zjištěni a potrestáni podle nynějšího zákona, není známo. Velký ruský spisovatel Gogol napsal: „V umění se skrývají semena budování, nikoliv ničení ...“ A vzali si to Smíchovští k srdci? V Rusku se chovají k památkám citlivěji než u nás. Píše „Sovětská věda“ II, 2, str. 277 (vydává Československo-sovětský institut): „Jestliže je zjištěn neodpovědný postoj některých činitelů a péče je zanedbávána, tu ostří kritiky zjedná nápravu“. A dál se uvádí, kterak A. Mogajta v Literární gazetě kritizoval veřejné činitele, hlavně krajský národní výbor v Niž. Novgorodě, že zanedbal záchranu vzácných památek, pobořených Němci, že berou cihly ze zbořených klášterů Skovorodského a Chutýžského a ladu jiných přikladů. „Vedoucí krajského stavitelského oddělení v Novgorodě, soudí, Frolov, se dívá na čestnou práci na záchranu velkých národních hodnot ruského lidu jako na nepřijemnou povinnost. Dnes se místní činitelé uslovně snaží, když už není možno památky zbourat, alespoň je zastavět mnohachopodnými budovami, aby nebyly z ulice vidět.“ Výtek napsal Mogajta ještě více. Odbor při radě ministrů článek projednal a zjistil, že je pravdivý, a z jeho příkazu byly poslány do Novgorodu tři komise odborníků a hned tam byl schválen plán restaurace památek v soulaudu s vědecko-metodickým způsobem ochrany kulturních památek, jak jej provádí Akademie věd SSSR a určuje do budoucna postup prací.

Malostranský hřbitov je památka národní, umělecká, historická. Jak to řekl předseda vlády, Antonín Zápotocký 14. března 1949. Takto: „... Mnohé ze starých památek nám zničila zlá a svévolná ruka nepřátel. Mnohé z toho, co mělo a mohlo být zachováno, poškodili a zničili

Povalený pomník rodiny Bernárdovy na Malostranském hřbitově.

nám vlastní lidé z nepochopení, nevědomosti i ze svévole. Proto je naší povinností staré, opravdu umělecky cenné a historicky významné stavební památky restaurovat a pokud to není možno, alespoň je ochraňovat a zabezpečit.

Zbytečně zbořená severní zeď hřbitova.

čili před zkázou do té doby, než nám poměry dovolí provést jejich úplnou záchranu a restauraci. Kdybychom to neudělali, právem by nám to jednou naši následovníci vyčítali a my sami sobě bychom si to nemohli odpustit." („Práce" 15. III. 1949.) Smichovští „zabezpečili před zkázou" památný hřbitov tak, že zbořili ohradní zeď, nepostavili dosud novou a mají teď příležitost napravit svůj omyl, když architekti v Projekčním atelieru m. Prahy jako svůj májový závazek (za vedení arch. Kuthana) vypracovali plán k záchraně hřbitova národních buditelů.

Vstoupil-li dnes český člověk na tento hřbitov, je mu úzko a nad barbarskými činy tu spáchanými je v údivu. To nesmí pokračovat, nesmí se tu zřizovat žádné hřiště, nic, co by bylo k urážce památek, na svědky a tvůrce našeho národního obrození. Národ má k nim úctu a kdyby pustošení pokračovalo, zachvělo by se svědomí lidí čistých a zdálo by se jim, že slyší slova, která pronesl 200 let př. Kr. římský vojevůdce Cornel Scipio: „Ingrata patria, ne ossa quidem habebis" (Nevděčná vlasti, ani mých kostí mítti nebudeš).

ALŠOVY NÁSTĚNNÉ OBRAZY V PRAŽSKÝCH ULICÍCH

Dr. Emanuel Svoboda.

Vláda naší republiky nazvala tento rok Alšovým rokem na znamení ocenění významu malířského díla Mikoláše Alše pro náš národ.

Různé instituce, korporace, spolky i jedinci vzpomínají a budou vzpomínati letos života a umění tohoto našeho národního malíře a to každý se svého hlediska a záměru. Dílo Alšovo je obsahově i rozsahově tak obsáhlé, že každý může v něm uplatnit svůj zájem i zálibu.

Také náš Klub Za starou Prahu hlásí se k umění Alšovu, jehož významná část spadá do sféry ochrany památek, tedy do přímé působnosti spolkové. A tato část Alšovy tvorby se vztahem ku Praze je předmětem tohoto článku.

Mikoláš Aleš ve svém mladistvém tvůrčím rozletu s bohatou myšlenkovou náplní stanovil si vysoký cíl k němuž se cítil povolán svým nadáním: oslavit monumentálními kresbami a cykly svůj národ i všechno Slovanstvo.

Již na pražské akademii malířské, do níž vstoupil r. 1869 ve svých sedmnácti letech po krátkých studiích na píseckých školách a od té doby již trvale bydlel v Praze, můžeme v zachovalých kresbách stopovat toto jeho úsilí. Tužkové kresby z r. 1871: Přemyslovci, Po bitvě na Bílé hoře a Bělohorskí mučenníci, jsou sice ještě žákovské kresby, ale již předzvěstí jeho komposičního slohu a lineárního výrazu.

Později v r. 1875 perokresby: Sláva Čechie, list ze zamýšleného, ale nedokončeného cyklu: Tři doby země české, a Chorál svatováclavský, zřejmě komponovaný pro okno u sv. Vít, jsou již kusy dobe promyšlené kompozice i monumentality, jsou vyjádřeny ještě pod vlivem suché linie nazarenské, jak ji vychovala zastaralá pražská akademie své adepty umění.

Prvý Alšův hotový cyklus Smysly z r. 1876, v němž

výjevy ze života staroslovanského bohatýra za míru i války spojuje symbolicky a básnicky s pěti smysly, ukazují myšlenkovou oblast Alšovu pro další zamýšlené cykly české a slovanské, k nimž v letech 1876 až 1880 připravil četné studie velké síly kresebné, jakých v našem malířství poskrovnu.

Prohlížíme-li s lítostí tyto přípravné práce cyklové, zjistíme, že Aleš zamýšlel vytvořit velkou výtvarnou bohatýrskou píseň o Slovanstvu, jejímž úvodem měli být bohové slovanští, za nimiž by následovaly cykly z dějin jednotlivých národů slovanských: český, ruský, polský a jihoslovanský. Pro každý jsou náčrtý.

V malých poměrech českých mezi malými lidmi, kteří nepochopili výtvarnou a básnickou sílu Alšova genia, mohl uskutečnit pouze jediný monumentální cyklus na velkých plochách — Vlast a to ještě po mnohých příkolicích a zklamáních. Vždyť právě Vlast, kterou tvořil z horoucí lásky k národu a vlasti, o níž napsal Neruda: „Zde myslili a cítili poeta celý a český", byla příčinou zklamání Alšových nadějí na další práce v tomto směru. Směl provést pouze uhlové nebarevné kartony Vlasti, ale z nedůvěry v jeho malebné nadání svěřeno barevné provedení Vlasti ve foyer Národního divadla malířům jiným. Ba v neváznosti byly i po celá desetiletí kartony Vlasti, když visely v prachu a pavučinách v průjezdu obchodníka obrazy Lehmannů a pak v malířně Národního divadla, takže do Národní galerie přišly v seslém stavu, který je těžkou obžalobou tehdejší Prahy.

Velká lítost naplňovala mysl Alšovu, že nemohl uskutečnit na velkých plochách své cyklické sny, jak je měl připraveny, po vzoru velkých renesančních mistrů, z jejichž byl rodu. V pozdních letech vzpomínaje neprávem doby té, kterou předcházel kresebné i malebné ať svou živou zkratkovou čarou vervně taženou nebo

prudkou neuhlazenou barevností, žaloval: „Všecko jsem měl již hotovo, připraveno, náčrtý k velkému cyklu českých dějin a pak jsem je musel rozházet a znovu ještě jednou jsem je nemohl dělat.“

Po zápení bohatýrské písně o Vlasti byl odsouzen k tvorbě malých formátů, aby uživil rodinu. Ale monumentalitu v pojetí a obsahu dovedl vtěsnat i do doceia malých kreseb. V r. 1881 vytvořil cyklus „Živly“, k nimž si náčrtky již dávno vytvořil. Je to zase výtvarná báseň, v níž zaniklý život indiánský, který mu připomínal obdobný osud pobaltských Slovanů, spojuje pojmově s Živly. Byla to píseň pohřební o svobodném kdysi životě indiánském, který podlehli koloniální Evropě, jak Aleš vypravoval, při čemž podotkl, „že musel utéci z těch našich ůzkých poměrů, kde bylo mu k zalknutí.“

Ale již roku přístiho 1882 vychází z jeho štědré pozeňnané ruky další monumentální cyklus „Praha“, věnovaný oslavě máti měst českých. Jim Aleš vyznává své zbožnění a lásku ku Praze, srdci národa. Vydít v Praze vytvořil celé své výtvarné dílo a dala mu obživu, byť často bídou a skrovnou, kdy k potěše si říkal: „Trp kozáče, budeš atamanem.“

Cyklus Praha zřel v Alešově duši v náčrtech od r. 1878 současně s Vlastí a byl rovněž komponován k provedení na zdech, k čemuž k velké škodě Prahy nedošlo. Hůře ještě, že originály Alešovy se ztratily, nebo jsou nezvěstny, takže dnes známe cyklus Praha jen z nedokonalých dřevorytů. Do šesti listů vložil Aleš apoteosu Prahy.

V prvním uvádí nás Věštbu Libušinou na knížci Vyšehrad, z něhož kněžna věstila slávu Prahy.

Druhý list: Sídlo Vitavino je oslavou feky, významné pro město, z jejichž vin se vynořuje bohyně feky s rusalkou.

Praha královská je zpodobněna ženou na trůně, jež drží korunu Svatováclavskou, kterou ochraňuje jako symbol jednoty země a národa.

Čtvrtý list: „Praha v míru kvetoucí“, Praga caput regni, je symbolisována krásnou ženou na prestolu, kolem níž kvete umění, věda, femesla i obchod.

Praha rekovská bojuje proti vpadu cizích vojsk na Karlově mostě, což je i symbolem budoucích bojů o svobodu nejen Prahy, ale i národa.

Šestý list Praha truchlící líčí smutnou dobu bělohorskou, perzekuci na Staroměstském náměstí, kde u kostlivce z orleem smrti pláče Praha ponižena, nesvobodná.

Nebylo-li dopřáno Alošovi, aby k oslavě Prahy provedl celý cyklus Praha na zdech Staroměstské radnice, uskutečnil aspoň část své myšlenky, když v r. 1902 o jeho padestých narozeninách požádala jej městská rada, aby svými malbami vyzdobil vestibul radniční. Máje pouze dvě velké plochy, vytvořil v období z cyklu Praha Věštbu Libušinu a Prahu Slovanskou, tedy mythus Prahy a její přítomnou velikost a poslání. Ostatní plochy vyplnil ornamentálně se znaky Prahy a se symboly k dějinám Prahy i národa: Sv. Václava, znak Jiřího z Poděbrad, na radnici za krále zvoleného i meč katovský s havraní, doba bělohorská. Malby temperou provedl podle Alošových návrhů v r. 1909 malíř Karel Špillar.

Malby však na kamenných zdech vestibulu zacházely a byly v letech 1937 a 1938 nahrazeny trvalou mosaikou, která přečkala i barbarský vpád nacistického Německa do radnice, kdy musela být zaplavena. Dnes zase barevně svítí ve vestibulu, který podle slov Dr. Zdenka Wirtha je nejkrásnější síní v Praze.

Toto moje pojednání o Alošově monumentálním umění v cyklech, k nimž se ještě druží v r. 1891 Život starých Slovanů, pozděně uskutečněný sen mládí Alošova, bylo jen vřodem k vlnistému tematu.

Alošovi přece jen v životě dostalo se šťastného údělu, aby své monumentální umění v plné šíři uplatnil na velkých plochách nástěnných. Bylo to zásluhou architektů v čele s arch. Ant. Wiehlem, kteří v letech osmdesátých a devadesátých pokusili se vytvořit v Čechách nový sloh v duchu české renesance ze 16. století.

Komponovali průčelí budov s plochami pro malíře a sochaře, aby ve spojení s jejich uměním zvýšili a doplnili umělecký účín svého umění architektonického. A bylo šťastím, že v době jejich žití český malíř velké monumentální dekorace ryze české a sverázné — Mikoláš Aleš.

Arch. Wiehl v Praze a po něm arch. Štech v Plzni a pak i jiní architekti poznali v Alošovi nadaného deko-

ratéra velkého stylu, který dovede v architektonický rámec jejich staveb organicky v uslechlé kráse a souměrnosti umístiti své figurální a bohaté ornamentální umění.

Svěřovali mu výzdobu přeběl a tím mu umožnili, když se nemohl uplatnit své doby v cyklové monumentalitě bohatýrské, aby své síly plně rozvinul v komposicích s náměty historickými i lidovými v monumentalitě nástěnné.

Alošova bohatá obrazovost dovedla vždy se ztením k místu „genius loci“, tomu Místu, a účelu budovy naléztí vhodnou myšlenku k zobrazení charakteristických osob i výjevů, jež podával svou alošovskou českou linií v jednoduché lapidárnosti.

Navazoval tu zjevně na malby svého rodného Prácheňska, jak je do své vlnivé duše sádl za mládí z hradu Piseckého, ze Zvíkova a i z Prachatic.

Arch. Antonín Wiehl, umělec čistých forem architektonických v duchu české novorenesance, dostavěl v r. 1883 obecní vodárnu staroměstskou čp. 201-I, která s vodárenskou věží snoubí se v ladný celek nad hladinou vodní. Nyní je v budově Smetanovo muzeum. Štit budovy o 12 výklenkách po návrhu Wiehlově zdobi postavy Alošovy z dějin z r. 1648, kdy Švédové z Karlova mostu dobývali marš Staré město. Pevnou obrysovou linií vykrasil Aleš Colloredo, vůdce císařského vojska a bojovník: Staroměstského měšťana, studenta, řezníka, jesuitu Plachého, primase Turka z Rožmitálu. Ze švédské strany pak Königsmarka, vůdce švédského vojska a švédského praporečníka. Podle Alošových sverázných kreseb vykreslil Jugoslavec malíř Janez Subić, předlohové kartony, které po svém způsobu zlepšoval šrafováním i změnou tvář a řadí a pak je provedl ve sgrafitu na zdi. Toto zlepšování se pak i později opakovalo některými prováděcí Alošových kreseb ve sgrafitu nebo fresce, ovšem k neprospěchu věci, neboť zakofeněno bylo mylné mínění, že Aleš není korektní kreslíř, že deformuje zkratku a deformaci stává se živou a pravdivou. Aleš sám nikdy na zdech svých návrhů neprováděl, ježto tato pomalá práce byla v přímém odporu s jeho rychlým improvizacím uměním, jehož ruka nestačila zachytití vlnití představy.

Sgrafitová výzdoba vodárny v Subićově provedení, za níž městská rada vyplatila celkem 1200 zl., je první nástěnná malba průčelí od Aleš v Praze.

Také další výzdoba domovní vyžádala od Aleš arch. Wiehl, který spolu s arch. Gemperiem v r. 1888 postavil dům na rohu Škofepek a Pernátníka. Aleš vykreslil toho roku pro dvě průčelí plochy rytířské výjevy, jež nazval Válka a mír. V prvním výjevu je loučení se ženou, v druhém pokojný rodinný život, jak rytíř píše své paměti, žena přede a hořícího si hraje s koťátkem, která bývá i u Aloš vždy domovem.

Téhož roku 1888 povolán byl k další výzdobě domu ve Škofské ulici č. p. 693 v Praze II, který vystavěl architekti bratři Jan a Josef Rixyové. Aleš sáhl také při výzdobě tohoto domu do středověku. Do osmi mezikenních polí umístil tři rytíře, z nichž jeden je z rodu Šternberků a druhý ze Švamberků podle erbů na štitěch, Husita s palcátem a německého Křižáka. K nim přičleňuje tři rytířské postavy králů: železného krále Přemysla Otakara, Jiřího z Poděbrad a Habsburka, císaře Maximiliana. Aleš byl erbovník na slovo vzatý a znatel starých zbraní, výzbroje i krojů. Postavy jsou přesně podány dobově do všech detailů. Sgrafita si provedl sámí architekti. Dala domu tak charakteristický ráz, že se mu říkalo od té doby „U rytířů“.

V Ostrovní ulici v Praze II, stávala nepěkná vojenská budova transportního a ženijního ředitelství č. p. 1707. Byla zřobena a na jejím místě postavil v r. 1889 arch. Čeněk Straybl nový dům, k jehož výzdobě vyzval Aleš, který tehdy bydlel v jeho domě v Škofské ul. čp. 1492. Aleš vzhledem k tomu, že tam stával vojenský dům, ozdobil je v mezikenních polích vojenskými postavami: kyrysníkem a husarem z doby Marie Terezie, dragounem z napoleonských válek a pak hulánem a myslivcem z války roku 1866.

Aleš rád maloval vojáky, „malované děti“, znal je ze všech dob a všech zbraní, jak k nim vzbudil zájem jeho strýc Tomáš Famfule, vysloužilý vojn lehké jízdy, švaliér.

Do podokenního dlouhého vlysu vykomponoval scény z vojenského života zvlášť významné: loučení, v kantině, exekuce, na hřbitově, hlavní stěny, na bojišti, večerka, a exekuce. Vojáctům dává dětské tváře jako kdysi Mánes ve svém slavném cyklu „Život na panské sídlo“. Tam děti urozených kruhů v zábavě, zde dítě porobeného lidu ve vojenské službě pro cizí zájmy. Byla to i vzpomínka na vlastní vojnu, kterou Aleš v roce 1875—1876 odbyval v Újezdských kasárnách u uherského pluku. Proto na exekuci pochodu vojáci v uniformě jeho pluku: v kšátek nohavících s cifrováním, bagančata na nohou. Rozkošný vlys i postavy dětí vojácké provedl ve sgrafitu malíř Josef Bosáček, pečlivý Alšův prováděč. Jsou nyní po opravě v bezvadném stavu.

Neméně půvabný vlys vytvořil Aleš r. 1892 pro dům Fezabáře Krejčíka čp. 612 v Holešovicích. Byl to bratr známého ilustrátora té doby Karla Krejčíka, Alšova přítele. Námět vzal si z povolání majitele domu a ve vypracování ději vylíčil fezabářství od kácení stromu a zpracování dřeva až k vytvoření sochy Kristovy pro kapli, před níž se modlí zbožný lid.

Jako pro vojenský život, tak i pro fezabářství vykreslil Aleš napřed perokresby a podle nich pak předlohové vhlavé kartony.

V letech osmdesátých a devadesátých bylo rozšířeno podle návodu faráře Kneippa léčení vodou. V Praze pro takové léčení vystavěl r. 1892 stavitel Ladislav Čupr lázně v Lázních čp. 367, Prosecká 18 pod Labuťkou a nazval je Kneippovy lázně. Účel budovy určil Alšovi výzdobu průčelí. Vykreslil několik výjevů kneippiád. Hošík s dívkou brouzdají se ranní rosou na boso, pozadí už žloutavě, kde bydlí majitel lázní Čupr. Dívčina leje vodu na záda hošíkovi, vusatý muž stojí ve vaničce s vodou, co zase stařec sedí v křesle při naparování nohou. Výzdoba severního průčelí úplně již zmizela, ale jak z dopisu Čupra vysvítá, byl to výjev hravější si hochů u rybníčka. Na jižním průčelí vyobrazena lezení studánky s děvčátky, ploutvými věničky a košičky, jak se občerstvují vodou studánky. Další obraz zinní ukazoval otužilost, hoši se na boso ve sněhu kouli.

Vedle vodoléčebných a přírodních výjevů vykreslil Aleš i obrazy historické. Mistra Jana Husa v taláru při kázání lidu v lese a protějškem Jana Žižku s palčátem a štítem a v dál rodná jeho tvrz v plamenech, Rožemberky zapálené. Na zbyvajících dvě pole umístil Libuši věstící — podle pověsti Libuše založila — a Přemysla Otáče. Sgrafita, která provedl podle Alšových kartónů malíř Ant. Häusler, jsou již sešlá a budova lázní, původně volná, je dnes ve dvorním bloku.

K slavné době husitské sahá Aleš pro výzdobu domu čp. 1880/II v ulici Tábořské (nyní Legerově), který r. 1895 postavil inž. Klecanský. Název ulice dal Alšovi motivy husitské, jeho srdci drahé a blízké. Do osmi obdélníků mezi okny ve čtvrtém poschodí vykreslil osm významných postav husitské epochy: Husa, Žižku, Mikuláše z Husi, Jiřku Poděbradského, Rokycanu, Roháče z Dubé, Prokopa Velikého, Jeronýma Pražského.

Ve vlysu mezi okny třetího a čtvrtého poschodí ve dvou menších a v jednom velkém poli předvádí ležení husitského tábora a obléhání hradu. Sgrafitovou výzdobu provedl Ant. Häusler, která je dnes v ubohém stavu.

V trvalém materiálu mosaikovým provedena podřimová výzdoba Alšova ve 14 lunetách na Zemské bance čp. 858-II na Příkopě, kterou postavil arch. Osvald Polívka. Aleš v r. 1895 vykreslil řadu nártků a podle schválených vytvořil pak 14 lunet, podle nichž vymalovali předlohy ve skutečné velikosti Bohumír Roubalík a Vojtěch Bartoněk.

V lunetách vyjádřil Aleš jednotlivé zdroje hospodářského života, mezi nimiž umístil i alegorie obsahu národního. Jen názvy uvádím: Praha a Víteň — obdoba listů z cyklu Praha, Polní hospodářství, Mineovníctví, Zlato, Královské insignie s českým lvem, Stříbro, Hornictví, Pastva ovčí, Láska k Vlasti, Zemědělství, Obchod, Lesnictví, Drobný průmysl a Umění. Co tu nýlínek a alegorii!

I když tento cyklus nemá bohatýrské cily cyklu Vlasti a je již v nižší tónině pracován bez jednotného epického vypracování, má v jednotlivých lunetách myšlenkovou bohatost i český půvab výtvarný. Mosaiky byly zhotoveny v továrně Alberta Neuhausera v Innsbrucku za vedení ředitele Solertioho a jsou stále svěže barevné.

Y r. 1896 vyzdobil Aleš čtyři domy pražské. Pro rodný dům přítele sochaře Stanislava Sucharda v Bubenci čp. 151 Slavičova ul., vykreslil velký obraz opáka Božetěcha, jak za své provinění, že vložil při korunovaci krále Vladislava I. samovolně korunu na jeho hlavu, nese těžký kříž z Čech do Říma. Zase zde Aleš symbolicky spojuje sochařství Suchardovo a fezabářství a sochařstvím opata Božetěcha.

Karton Alšův freskou na domě provedl malíř Arnošt Hofbauer.

Honosnou výzdobu freskovou obdržel od Aleš kránský Wiehlův dům čp. 792-II na Václavském náměstí. Na plochy mezi okny v II. poschodí vykomponoval Aleš běh života lidského ze 16. století a na plochy v III. poschodí v souvislosti s tím jednotlivé symbolické figury. Obrazy jsou umístěny v ornamentech a kartuších od arch. Fanty a rovněž různé průpovědi.

Aleš v souvislém vypracování líčí život zámožného kupce v 16. století od narození do smrti: křest, učení, svatba, obchod, pasování na rytíře, stáří. A nad těmito epickými výjevy jsou v kartuších symbolické figury: matka, student, poznání, měšťan, rytíř, Morana.

Podle Alšových kreseb obrazy v barevné fresce provedl malíř Hofbauer a Láďa Novák. Dnes po nedávné opravě Sembdnerové obrazy zase ztrácejí svou barevnost.

V bohaté dekorativní ornamentice akantových listů, květů a plodů stkví se Rottův dům čp. 142-I na Malém náměstí se šesti nadživotními figurami, které při práci své užívají železných nástrojů a nářadí, které firma Rott ve svém obchodu prodává. Jsou to: sedlák u rožně, seika se srpem, kovář u kovadliny, kucharka u košle, truhlář u hoblovací stoličky a zahradnice s hráběmi.

Jak rychle a lehce Aleš tvořil, vypravěly Alšovy děti. Návrhy na Rottův dům tvořil v bytě na Bojišti čp. 1733-II v létě r. 1896. Bílé plochy papírově naplnil na velkou černou tabuli nebo na voskové plátno na zdi připevňované. Aleš časné vstával a než se děti probudily, zírál na ně z velké plochy papírové figura, takže si připadaly jako v Jiřkově vidění.

Fresky na Rottově demé provedli malíři Hofbauer a Láďa Novák, kteří si říkali Alšovi tovaryši nebo chasníci a na pentle u truhlářů vepsali: Co Aleš stvořil — mistr dokončil, s Hofbauerem Novák tedy malovali.

Arch. Diabala vystavěl na Smíchově ve Švédské ulici dům čp. 844. Usměje ve tu stranu, kde leží Bílá hora, kterou Aleš tolkráče na výstrahu národu ve svých kresbách připomínal. A také do obdélníkového pole pod samým štítem vykreslil bělohorský výjev. Na tryském jezdoucím koni, který dšsem řídí, přehá z prohraně bitvy český pán, nad nímž krouží rýha. V pozadí se rýsuje Bílá hora se svou Hvězdou. Na pentli dole vepsal nešťastný rok 1620.

Barevně na domě provedl Alšův návrh malíř Julius Fischer, od něhož jsou i ornamentální výplně pod římsou a mezi okny.

Rok na to přál Alšovi štěstí, aby svým uměním ozdobil dům na samém Staroměstském náměstí. Nakladatel Storch, jemuž Aleš kreslival loutky do sešitů „Divadlo s loutkami“, přestavoval r. 1897 svůj barokní dům „U Kamenné Panny Marie“ čp. 552-I na Staroměstském náměstí. Požádal Aleš za výzdobu. Stavitel arch. Bedřich Ohman, Němec, doporučil sv. Kristofa. Aleš, kofenný Čech, nemohl dát na náměstí Čechům tak významné cizího svátce a prosadil sv. Václava na bělouši jako ochránce národa. Vedle svátce z kofání vyrůstá s řidkým listovým stromem, na který se plazí ještěř. To symbolicky naznačil tvrdý život českého národa, o jehož zničení usluje nepřítel — ještěř. Plochy mezi okny ve IV. poschodí zaplnil postavami tří králů vzhledem k názvu domu „U Kamenné Panny Marie“.

Nad velkým obloukem krámu názvu firmy jsou obrazy se vztahem ke knize: mnich píšící knihu a v protějšku starý tiskár při práci. Barevná sgrafita provedl Láďa Novák. Při bojích květnových 1945 byl dům Němci zničen a při obnově provedeny i fresky Alšovým malířem Sembdnerem, ale svéráz Alšův nemají.

V r. 1898 vykreslil pro dlouhý vlys mezi I. a II. poschodím dům čp. 154 v Bubenci nad Královskou oborou výjev z boje Radslava Zlického se sv. Václavem. Radslav vzdává se sv. Václavu, pro jehož boku stojí anděl, třebas na obou stranách byla vojska k bitvě připravena.

Nad vlysem mezi okny vykreslil tři české rytíře jako symboly hrdinství! Dva převzal z Rukopisů, na nichž

se stejně jako Mánes a Smetana inspiroval: Beneš Hermanov, vítěz nad Sasíky r. 1203 a Jaroslav, vítěz nad Tatary 1241. Mezi rytíře umístil krále Jiřího z Poděbrad a vše spojuje plynulým ornamentem listů a květů bodlákových a slunečnic. Barevně avšak dlouhou výzdoba — dnes je již omšelá a téměř zničená.

Městská rada pražská zadala Alšovi výzdobu průčelí kaple Kalvarie na Petříně. Pro horní plochu vykreslil Krista z mrtvých vstání a pro obdélníky u dveří postavy zoldnéřů. Návrh nebyl však přijat, nedbal prý původního stavu obrysů štítu. Alšev nově návrh: Krista na hoře Olivetské a pro dvě plochy Panu Marii a Janu Mláčka Páně předložil až v r. 1900 a pro nízkou kostela sv. Vavřína navrhl anděla s prázdným hrotem Kristovým. Barevně tyto návrhy provedl Láda Novák. Freska v nízké kostela je dodnes zachována, ale malba na kapli úplně zašla. Proto byla nahrazena sgrafitem podle původního Alšova návrhu a provedl je malíř Jaroslav Riedl roku 1936.

V roce 1900 pro hlavní pavilon dětské nemocnice v Praze vykreslil Alš anděla ochránce v české krajině v náručí s dětkem. Obraz v barvách provedl malíř Vojtěch Bartoněk.

Téhož roku navrhl pro novostavbu pivovaru v Braníku barevný znak pivovarský, podle něhož proveden na průčelí hvozdu velký reliéf sladovnícký v polychromii. Je to honosný erb sladovníckého cechu Starého města pražského, daný od krále Vladislava Jagelonského, Alšem stylizovaný.

Stavitel Ferdinand Šamonil v r. 1903 postavil pro manžely Milotovy z Chodské rohový dům čp. 1055 na Smíchově, nábreží Legli. Chodský původ majitelů dal Alšovi i látku k pěti výslům meziokenním. Alš Chody, strážce hranic, měl odedávna rád, vzdýl svůj cyklus Vlast začal chodskou stráž. Ve výslých zpodobnil historii Chodů, nejdříve jejich erb a věž chodského hradu domazlického s Chody v starodávých krocích, chodské privilegie, svobodný lov Chodů v lesích, chodskou senoseč a chodské vzbouření v lese, jejichž úkryt vypátrali kyrysníci. Alš vykreslil pouze malé perové kresby, podle nichž předlohy kartony vykreslil malíř Antonín Pícek za Alšova dohledu a korektur. Fresky na domě provedl malíř Häusler a potřebují dnes jen osvětlení a vyčištění.

Stavitel Frant. Šimůnek postavil si v r. 1909 dům čp. 505 v Karlíně, Kubova ul., do jehož čtyř podokenních malých ploch vykreslil Alš vodní ptactvo: volavku v rákosí, volavku na břehu, divokou kachnu a labuť. K výzdobě volli vodní ptactvo vzhledem k blízké Vltavě a podal je v jednoduché obrysové linii jediného tahu na stylizovaných vodách v plném dekorativním účinku. Návrhy Alšovy barevně provedl malíř Karel Klusáček.

Výzdoba karlínského domu končí sgrafitová a fresková výzdoba Alšova na průčelích pražských domů, kterou prováděl s láskou a pochopením od r. 1880 do r. 1909. Dvě domovní výzdoby však úplně zmizely.

Malíř Láda Novák vypravoval mi, že kolem r. 1880 opatřil Alš štít starobylého domu „U medvídků“ čp. 345-I na Perštýně dvěma stojícími medvídky v trojúhelníkových plochách. Sgrafita časem zašla a při opravě průčelí r. 1922 zmizela úplně.

Byla to malá výzdoba. Trapnějším zjevem bylo, že nepochopením majitele domu zmizela bohatá výzdoba domu „U zlatého křížku“ čp. 875-II v Jindřišské ulici.

Na místě starého renesančního domu s mramorovým sloupem, který je dnes v muzeu Prahy, zvaného „U Penlitů“ i „U zlatého křížku“, postavil arch. Jan Šula v roce

1894 a 1895 dům nový, pro který vyžádal od Alše výzdobu. V domě novém, jako i ve starém, byla hospoda a ta dala Alšovi příležitost, aby dům výzdobil 24 obrazy se vztahem k životní hostinské. Učinil to způsobem šťastným, neboť tuto hmotnou stránku života lidského rozvedl v řadu vtipné a bystře pojatých výjevů jednotlivých osob, které se svou činností starají, aby byl host v hospodě jidlem, pitím i zábavou plně uspokojen. Motiv k tomu vzal středověké, lidové i symbolické.

Starý myslivec ukazuje úlovek dvou koroptví, mladý zase divokou kachnu, švarná dívka nalévá sklenku vína, středověký jinoch drží erb s křížem, znamením domu, jiný nese misu s jidlem, host bavi se hrou v karty — prostě každý výjev představuje at přímo či nepřímou spojitost s životní hostinskou. Alš pro každou plochu průčelí at pravidelnou nebo vykrojanou vykreslil předlohy uhlím podle zpráv rodiny, které jsou však neznámé nebo zničené. Na rozál od obvyklého provádění obrazů sgrafitem nebo freskou, byly Alšovy obrazy provedeny, patrně malířem Josefem Effmertem r. 1894 olejem na měděných deskách za pokynů a dohledu Alšova. Desky s obrazy byly v r. 1895 do ploch namontovány a při opravě domu r. 1924 zbytečně odstraněny, ač malby byly v dobrém stavu. Byly prodány starožitníkovi Bernerovi ve Spálené ulici a nyní prý zdobí Jiráskovu chatu na Dobrošově.

Pro úplnost ještě uvádím, že Alš vykreslil postavu sv. Václava s praporem a štítem s profilem jako předlohu pro klempíře, aby ji z plechu podle nákrepu vyřizl a pozlacenou umístil na štítu Fragnerovy lékárny na Malostranském náměstí. Průmyslový palác na výstavišti v bočních velkých oknech má vyleptány ve skle podle Alšových kartonů z r. 1890 dvě kompozice: Orba a lov, Průmysl a věda.

Alšovy nástěnné obrazy k nimž se ovšem ještě druzí obrazy umění slí v Národním divadle, Městské společnosti, Merkuru, v Malostranské záložně a zmizelé u Šenflůků, z vinárny Masarykovy, Cifkovy, Pačovy a u Černého koně — to by byla zase jiná kapitola — zpestřily pražské ulice svým obsahem i uměleckou hodnotou, vypravují o českých dějinách i o českém lidu, takže zaslouhují, aby pod dozorem a péčí památkových kruhů byly udržovány a opravovány i pro budoucnost, než zub času a nepochopeň je úplně zničí.

Alšův přítel, básník Jaroslav Vrchlický, oslavil i básní tuto část Alšovy tvorby:

Těž jsem noční tulák býval,
Mikuláš!
na staré se štítu dival,
jak tam straší,
v pláť se schoulil, neškub! rto ma,
rád, když byl jsem doma.
Teď, co sgrafita a freska
Toje, mistře,
sem tam hledí v srdce česká,
jde se bystře,
jsem jak doma v noční chvíli,
dojít nemám pili.
Hetmani a bojovníci,
markýtánek,
různé hlavy snědých líc
pod copánky,
králů starých staré znaky
klidem zjasní zraky.
Kus té naší epopeje,
stará víra:
Jak ti na zdi malování,
zas my budem pán!
Vše to hraje, vše to zraje
ve tvém štětcu,
rušné místo, tiché kraje
budte svědci!
Připijme té slávě naší,
bratře Mikuláš!

JEDNATELSKÁ ZPRÁVA KLUBU ZA STAROU PRAHU ZA SPRÁVNÍ OBDOBÍ ROKU 1951

Právě uplynulé období, kterým Klub Za starou Prahu vstoupil do druhého padesátiletí svého trvání, bylo ve znamení uslovné organizační činnosti.

Z iniciativy Klubu se podařilo sjednotit některé pražské spolky, mající stejné zaměření, a to tak, že vplynuly do našeho Klubu jako jeho odbohy s částečnou samostatností.

Byl to Klub přátel Malé Strany, Klub přátel Starého Smíchova a Společnost pro nové vybudování Emauz. Přínos těchto spolků představoval nejen plivliv nových čle-

nů, nýbrž získali jsme i muzeum Klubu přátel Starého Smíchova, které obsahuje některé zajímavé památky z 19. stol. O tyto sbírky se zajímá Městské muzeum.

Nový způsob práce a požadavky dnešní doby vyžadovaly také stanovy Klubu, aby odpovídaly úkolům, kladeným na památkovou péči v lidové demokratickém státě a pak též novému spojkovému zákonu. Tyto stanovy byly vypracovány a umožňují Klubu rozšířit jeho činnost na nejširší základně. Podle těchto stanov Klub,

dosud lokálně omezený na Prahu, ačkoliv zasahoval někdy též na venkově a měl své odbohy v Kutné Hoře, Ces. Budějovicích a v Olomouci, změnily by se v rozsáhlou celostátní organizaci a odbočkami v krajích a památkově exponovaných městech. Tyto odbočky měly by společný ústřední orgán se sídlem v Praze. Odbočky by své památkové úkoly plnily v rámci nejširší samosprávy. Měly by též právo zakládat místní skupiny. Pro novou organizaci byl navržen název „Společnost na ochranu památek“. Pražské odbočky by zachovávaly název „Klub Za starou Prahu“.

Návrh nových stanov byl zaslán ministerskému vnitru.

Jelikož dosavadní stanovy připouštěly základní odbočky se sídlem mimo Prahu, navázali jsme okamžitě styk s některými městy. Zaslali jsme dopisy, adresované osobám, majícím vztah k památkové péči, v Karlových Varech, Klatovech, Liberci, Kolíně, Brně, Olomouci, Hradci Králové, Pardubicích a v Gottwaldově.

V souvislosti s vypracováním nových stanov byla odeslána předsedovi vlády, MV, MŠVU, MIO a UNV podání vysvětlující funkci a činnost Klubu, jež i v dnešní době, kdy sama vláda uznává kulturní význam památek, prohloubila státní péči o ně zřízením Památkového ústavu, památkových rezervací a přenesením působnosti bývalého památkového úřadu na krajské národní výbory. Klub má i po těchto opatřeních své opodstatnění. Jeho členové vykonávají užitečnou zpravodajskou činnost. Domácí rada svou konstruktivní kritikou účinně podporuje státní památkovou péči a úzce spolupracuje s UNV, zvláště s referátem pro školství, vědu a umění, s referátem plánovacím, technickým a Památkovým ústavem. V domácí radě se projednávají podrobně všechna opatření, týkající se památek, a Klub pak své připomínky předává příslušným činitelům památkové péče. Klub upozorňuje na škody vzniklé i na nebezpečí památek teprve ohrožující. Klub je střediskem, kde na společné základně pracují vedle sebe v plodné spolupráci architekti, technici a historikové, kde starší předávají své zkušenosti nastupující generaci.

Jako důkaz oprávněnosti dalšího trvání je třeba v této zprávě uvést skutečný výhled nejdůležitějších problémů, jimiž se Klub Za starou Prahu v uplynulém období zabýval, a závazků, jež provedl.

Nejzávažnějším z těchto problémů byla otázka malostranské komunikace podrobně projednávaná v domácí radě, jež uváděla pečlivě klady i záporné výsledky řešení, projednávaných na schůzi plán. referátu UNV od Gočardova projektu z r. 1937 až k poslednímu návrhu Stavoprojektu. Tento návrh, o němž vyšel článek autora návrhu arch. Bohumila Hyšmana ve Věstníku Klubu, hájí zásadu pro památkovou péči a historická jádra měst nejdůležitější, t. j. že komunikace vedená těmito jádry musí být toliko lokální a nikoli dálnková. Některé z ostatních návrhů a názorů byly však Malé Straně jako rezervaci celku značně nebezpečné, neboť otvíraly Malou Stranu průběžné dálnkové komunikaci, jež zde není bezpodmínečně nutná, nebo nutná k výběru mezi zachováním buď barokních výtvarně hodnotných architektonických komposic (Oettingenský palác) nebo bloků se středověkým charakterem (Cihelná a Lužická ulice). Ve všech těchto případech by byl však též poškozen historický půdorys Malé Strany, již tak dost těžce poškozený starším průlomem u Klídku. Otázka malostranské komunikace nebyla zatím uspokojivě vyřešena.

Dalším bolestným problémem, jemuž domácí rada věnovala mnoho pozornosti, bylo okleštění malostranského hřbitova a úpravy souvislé se zmenšením jeho plochy. Klub stále trval na svém požadavku, zříditi opět opornou čarou na nové línii, čímž by zůstalo zachováno více hřbitovní plochy a zároveň by se dosáhlo pohledového uzavření prázdné a izolace zelené od okolního pouličního hluku. Klub neustál poukazovat na nešetrné zacházení s předsádkami plastikami, z nichž nejnejnějnější (Prachrův náhrobek, Panských atd.) byly poškozeny školními dětmi na nejcitlivějších místech. Nové umístění náhrobků, jež nedbalo návrhu Klubu, je neprosto nevyhovující, což se projevilo tím, že projekční atelier komun. stav. podniků se ujal iniciativy a uzavřel závazek vypracovat návrh na definitivní úpravu zbytků hřbitova, čímž bohužel bude změněn asi i na jižní a západní straně. Členové atelieru, zabývající se tímto úkolem, navázali spolupráci s Klubem.

Klub žádal o zabezpečení kamenických značek Karlova mostu. Tyto značky již byly odlity v sděle, jedné jejich souprava je uložena v Technickém muzeu, druhá bude uskladněna v lapidariu Městského muzea.

Klub upozornil na poškozování ženíškových maleb v Národním divadle nešetnými návštěvníky. Klub se zabýval dokončením opravy Toskánského paláce, výzkumy na Strahově, opravou atliky paláce Smiřických, Klub se snažil, aby bylo uvedeno do chodu mlýnské kolo velkopřevorského mlýna na Čertovce.

Též zřízení jesli ve Vrbovské zahradě bylo přičinou intervencí Klubu proti některým úpravám s tím spojeným.

Problém čestného dvora v Karolině byl projednáván rovněž domácí radou, která hájila stanovisko, že prostor Ovocného trhu musí být co nejméně porušen a celistvost středověkého tržišního prostoru beztak již dosti narušeného protějším zbožením zachována. Bylo odesláno v tom smyslu několik dopisů projektantovi prof. Fragnerovi.

Nezůstalo nepovšimnuto, že stále více přibývá průčelí památkově významných domů, majících z bezpečnostních důvodů otlučené laskdy. Je to nejenom dvůr na nároží Národní třídy a Divadelní ulice, který svou otlučenou laskdou je nevhodným sousedstvem Národního divadla, které však počítá s jeho prostou laskdou a těsnou blízkostí. Je to hlavně barokní architektura, jež je nejhůře postižena otlučením svých štukových detailů. V zájmu ochrany památek, ale též v zájmu dobrého vzhledu města Klub žádal o zabezpečení odborných laskdnických sil, jichž je nedostatek a které naléhavě potřebuje nejen údržba památek, nýbrž i moderní architektura. Klub upozornil na tento problém mimo UNV též ministerstvo stavebního průmyslu.

Klub nezanedbával ani pražské předměstí, jímž nutno věnovat stejnou pozornost jako středu města, jak ukázal případ zbouraného statku v Bubenči, kde byly malované trámové stropy ze 17. století Byla učiněna již dříve chyba, že tento objekt nebyl zahrnut do regulačního plánu jako chráněná památka. Jak se ukázalo, byl zbytek předměstského osídlení písemně doložený do 13. stol. jako dvůr Hrozanův a měl staré stavební jádro. Protože nemohl být proveden průzkum objektu, nelze přesně zjistit stáří staveb, jádra statku. Nalezené kamenné detaily, vykazující shody s pozdně gotickými profily, nemohou být spolehlivou datovací pomůckou.

Malované stropy ze 17. stol. byly nalezeny též při adaptačních pracích v domě na Hradčanech v Jiřské ulici čp. 2P/IV., které budou shodné s plánem Klubu píetně zachovány.

Klub žádal o reinstalaci podobného malovaného stropu z domu U černé řáze v Praze III, který sejmul svého času arch. Šašek. Tento strop nachází se dnes v depozitáři Národního muzea, kam se dostal již ve velmi špatném stavu, nepřipouštějícím bohužel opětne použití.

Klubu se podařilo v poslední chvíli zabránit úplnému zboření Eckertova domu v Šamálově ulici v Praze III, čp. 464, která by rozrušilo uzavřené půdorysy tohoto koutu Malé Strany. I když zde nejdě o vyslovenou výtvarnou kvalitu, je třeba tento dům chránit jako důležitou pohledovou kulisu, nehledě již na jeho historický význam, neboť je doložen dířelskou řadou až do 16. stol. Jedním z jeho majitelů byl též stavitel Campon de Bossi.

Dále byly předmětem pozornosti domácí rady Albovy lunety v Merkuru, právě tak jako obraz Pobiti Sasiáků na Hrubé Skále, sgrafita podle Albových návrhů v Ostrovní ulici a fragmenty nalezené p. viad. radou C. Merhouitem na Novém Hradě Václava IV. u Kunratic.

Domácí rada se též starala o vhodné umístění modelu Malé Strany, jež se, jak doufáme, stane letos skutekem a model bude instalován ve Staroměstské radnici.

Protože stanovy Klubu ukládají také popularizovat památky a péči o ně, pořádal Klub i v tomto roce obvyklou serií vycházek, leniokráde do barokního chrámu, a to k sv. Jakubu, sv. Janu Nep. na Hradčanech a k sv. Tomáši. Vycházky měly pěknou účast členů, právě tak jako dva cykly přednášek, a to tři přednášky na výstavě Praha a její život v kresbě a grafice 5. století, tři přednášky, věnované stavební zachráně památ. objektů (prof. Hacík), památkovým rezervacím (doc. Ing. Vaneček) a Strahovu (arch. Kubiček) a tři přednášky na námět Pražské předměstí. V letošním roce právě probíhá cyklus pěti přednášek „Pražské ulice“.

J. Mayer.

ARCHITEKTURA

V ČESKÉM A SLOVENSKÉM NÁRODNÍM DĚDICTVÍ

Svaz čsl. výtvarných umělců uspořádal v Domě umění v Praze od 21. března do 11. května 1952 přehled vývoje architektury v českých zemích i na Slovensku od XI. do konce XIX. století ve fotografických, modelech a plánech. Provázel ji jednak souvislým pásem historického výkladu o politické, hospodářské a sociální základně vývoje, jednak obrazovými a literárními doklady života a výroby v jednotlivých historických úsecích, jednak ukázkami odborné literatury. Do chronologického pořadí vývoje umělecké formy od románské do novodobé renesance byly vloženy dvě exkurze: 1. výsledky současných výzkumů na nejstarších sídlech (hradištích) a památkové péče o památky národní kultury jako jsou zjištěné nejstarší stavby na hradě pražském, na Libici, v Koutině a Starém městě na Moravě nebo románský klášter na Strahově, gotické Karlovin a Betlémské kaple a 2. stručný přehled typů lidové architektury. Poslední oddíl výstavy, zahrnující 2. polovinu 19. století s vrcholným obdobím generace Národního divadla byl provázen také originální uměleckých děl, návrhů pro výzdobu Národního divadla. Celkový počet exponátů byl skoro tisíc kusů. K výstavě byl vydán — bohužel, opožděně — katalog s 32 ilustracemi, v němž vedle výčtu exponátů (s uvedením zjištěných autorů a dat vzniku), byly zařazeny i stručné úvahy o hospodářské a politické základně a umělecko-historické vývoji doby. Tak rozsáhlý přehled o naší architektuře byl podán touto výstavou po prvé; dřívější retrospektivní výstavy (1891, 1898) byly jen drobné ukázky individuálních výkonů a na souvislý obraz vývoje.

Až se skončí pouť té výstavy po jiných městech (především Bratislava—Brno), bude výstava vcelku znovu (v lednu a únoru 1953) instalována v Praze. Z. W.

LITERATURA

Zlepšit ochranu a obnovu architektonických památek

Pod tímto nadpisem přineslo „Sovětskoe Iskusstvo“ č. 91 článek V. Lavrova, L. Petrova a Š. Ratiji, v němž se píše m. j.:

Sovětský stát vždy věnoval velkou pozornost uchování cenných památek minulosti naší země. Jedním z prvních vládních nařízeních mladé sovětské republiky byl dekret „O registraci, evidenci a ochraně uměleckých a starobylých památek, jež jsou ve vlastnictví soukromých osob, společností a institucí“. V poválečných letech nejdůležitějším opatřením v této oblasti bylo usnesení Rady ministrů SSSR ze dne 14. října 1948 „O opatřeních ke zlepšení ochrany kulturních památek“.

Během doby, která uplynula od tohoto usnesení, byla vykonána značná práce. Ve většině svazových republik byly sestaveny seznamy architektonických památek, které spadají pod státní ochranu, a byl zpřesněn soupis památek všesvazového významu, byly vydány instrukce, týkající se evidence, ochrany, použití a restaurace stavitelských památek. Rada historických a architektonických památek byla dána pod státní ochranu. Tak na příklad v Moskvě bývalý Androněvův klášter, kde se zachovaly církevní a občanské budovy z XV.—XVII. století. Za chráněné stavby byly prohlášeny také: Novoděvičij monastýr v Moskvě, Trojice — Sergijevská lavra v Zabrsku, starodávná osada v Chersonesu, pevnosti v Akkormanu a Fedosiji. V Leningradě jsou chráněny státem architektonické komplexy Petrodvorce, Gaččiny, Pavlovsk, Puškina a j. Ve starobylém ruském městě Novgorodu, kolébce ruské kultury, bylo rozhodnuto dát pod státní ochranu Kreml a část města u Jaroslavské dvůrské s čertými památkami a s náměstím, kde se konala shromáždění.

Abyste byla zajištěna skutečně vědecká restaurace architektonických památek, bylo zřízeno dvacet dva výrobních dílen pro vědeckou restauraci — v Moskvě, Leningradě, Novgorodě, Pskově, Vladimiru, Jaroslavi, Rjazani, Kazani, Kostromě a v mnohých městech jiných svazových republik. Restauráční práce byly zpravidla doprovázeny vědeckými výzkumy.

V Leningradě až na jednotlivé předměstské zámky, v nichž se provádějí restauráční práce, všechny za války poškozené architektonické památky byly již opraveny. Přitěněním restauráčních dílen byly provedeny velké práce na restauraci architektonických památek nejstarších ruských měst Novgorodu a Pskova, poškozených v době, kdy byly přechodně okupovány fašistickými vojsky. V novgorodském Kremlu byla restaurována největší památka ruské kultury XI. století — sofijská katedrála (zevně), stará ruská zvonice a řada jiných církevních a občanských budov. Ve Pskově více než se sta památek, které jsou pod státní ochranou a za války byly poškozeny, kolem 70 jich bylo uvedeno do pořádku. Značné restauráční práce byly v poválečných letech provedeny v moskevském Kremlu.

Přes všechny zmíněné úspěchy organizace prací pro ochranu a restauraci architektonických památek má ještě mnoho podstatných nedostatků, které svědčí o tom, že vládní usnesení ne vždy a ne všude se plní. Ochrana architektonických památek nyní nemá ústředního vedení, celá řada péče o památky spočívá na místních sovětských orgánech, které v převážné většině nedostupují kvalifikovanými kádry odborníků, ani dostatečnými prostředky. I úsledek tohoto stavu věci se již projevily. Jen za posledních několika měsíců z řady měst došlo poplácené správy, že je ohrožena existence mnohých staveb, které tvoří zlatý fond ruské kultury. Stává se, že organizace a osoby, kterým je svěřena ochrana a restaurace památek, se snaží „ulehčit“ si tento úkol — zmenšením počtu starých staveb, které jsou pod státní ochranou.

Některé místní pracovníci jsou bohužel stále ještě špatně informováni o historicko-umělecké a vědecko-kulturní hodnotě architektonických památek, které jsou povinni chránit. Mnohé památky, které v minulosti sloužily církevním účelům nebo byly šlechtickým paláci, tyto pracovníci považují za něco, co si ochrany nezaslouží. Tito soudruzi naprosto nechápou, že církevní nebo palácové stavby, třebaže byly vytvořeny pro potřeby vládnoucích vykořisťovatelských tříd, stavěly sádk lid a je jejich skvělých uměleckých formách se projevil jeho genius. Někdy žádosti, aby byly zničeny architektonické památky, vycházejí od architektů-projektantů, kteří své žádosti odůvodňují zájmy rostoucího města, dopravními potřebami atd. Vyhovování zájmům rozvíjejícího se města musí stát na prvním místě, ale nesmí přicházet do konfliktu s požadavkem, aby památky byly chráněny.

Architektonické památky svědčí o velikosti a nepomíjivém významu kultury ruského národa. Při promyšleném řešení rekonstrukce měst nemůže být ani řeči o tom, že vynikající historické budovy, či církevní nebo občanské, budou město „archaisovat“, odvádět je z přítomnosti do minulosti.

Příkladem správného řešení této otázky může být moskevský Kreml, který nabyl nového obsahu a zaujal důstojné místo ve velkolepém okruhu hlavního města, a Leningrad, jehož územní rozšíření a přetvoření je založeno na jeho skvělém architektonickém dědictví.

Ochrana památek musí být zesílena. Je třeba dosáhnout toho, aby organizace a instituce, které používají starých budov architektonicky cenných, přesně a stále dodržovaly pravidla zabezpečující jejich uchování v neporušeném stavu. Musí být znátně zlepšena práce dílen pro vědeckou restauraci, musí být zvýšena jejich vědecká a metodologická činnost. Velkou pozornost nutno věnovat pečlivému provádění restauráčních projektů. Tito souvislosti je třeba poukázat na velký nedostatek kvalifikovaných kádrů. Jejich výchova však není možná, nebude-li zřízena zvláštní škola, z níž budou vycházet mistři v restaurování.

V přítomné době ochrany kulturních památek lidí různé úřady. Nyní je nejvyšší naléhavé nutné vytvořit všesvazový orgán, který by řídil a koordinoval veškeré práce, spojené s ochranou a restaurováním všech kulturních památek.

Ochranou architektonických památek, která je důležitou a odpovědnou věcí, se musí zabývat nejen úzký kruh odborníků; úspěchu v této práci lze dosáhnout jen tehdy, jestliže se ochrana architektonických památek stane širokým a veřejným hnutím. CTK

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Roč. XXVII.

V Praze 15. srpna 1952.

Čís. 4.

Urbanistova součinnost na ochraně stavebních památek

Jaroslav Vaněček

Péče o stavební památky prošla v posledních sto letech úsekem vývoje, který nejen třbil jeřt theoretické názory a pojmy, vyhranil praktické metody a zvětšil její rozsah, nýbrž zapojil do ochranné činnosti i pracovníky různých oborů.

Víme, že od restaurování význačných staveb, při němž byl dochován originál očišťován od všech nánosů a přidávky pozdějších slohů (stylový purismus), ba i doplňován, korigován a zlepšován v romantickém duchu doby, přešlo se na přelomu století k pojetí památky jako původnímu dokumentu z minulosti, který nemá být měněn, nýbrž jen zachovávan, dobře konservován a zabezpečen proti další rychlé kázce.¹⁾ V tomto druhém vývojovém období se rozšířil zájem památkové péče na velký počet domů. Ještě počátkem století se chránilo i v samé Praze jen málo budov; byly to hlavně kostely, paláce a pak některá stavba, pozoruhodná svým vnějším zjevem. Následkem silního hospodářského postavení buržoazie bouralo se již před koncem století mnoho starých domů, celé uliční fronty, stavební bloky, ba i městské čtvrti (Praha V). A právě tu bylo zjištěno (ovšem skorem vždy příliš pozdě), že i domy zdánlivě památkově bezcenné, skrývají často ve svém nitru části staveb ze starších dob. Byly to někdy hodnotné památky architektonické, téměř vždy však nenahraditelné doklady naší dávné výpovědi, vzbuzující pocit národní hrdosti (na př. přízemí románských budov nalezená ve sklepích některých domů v Praze I a pod.). Kromě toho se ovšem rozšířil i theoretický pojem památky na každý doklad minulosti bez ohledu na jeho absolutní uměleckou hodnotu. Proto byla věnována náležitá péče všem starým domům, z nichž pak bylo nutno vybrat památky opravdu významné a nenahraditelné, podle výsledků pečlivého umělecko-historického průzkumu.

Již z povahy uvedených prací vyplývá, že v období restaurování památek šlo hlavně o činnost architektů, který často vytvářel vlastně nové stavební dílo. Při proniknutí zásady konservace a snahy o pokud možno nejdelší uchování originálu minulosti, uplatňoval se spíše vědecký zájem historika umění, používajícího všech poznatků technických, že k prodloužení života památky. Architekt měl zprvu v tomto období na ochranné praxi jen pasivní účast. Brzo se však ukázalo, že i on musí aktivně zasahovat. Stavební památka nemůže být po průzkumu a konservaci ponechána ve městě jen jako vývojový dokument bez spojitosti se současným životem a jeho skutečnými potřebami, ale musí dále sloužit společnosti. Proto bylo zapotřebí i tvůrčí činnosti architektů, aby ji adaptovali a přizpůsobili dalšímu užívání. Tak se stala ochrana jednotlivých stavebních památek společným úkolem historiků umění, architektů i techniků a věcí jejich vzájemné dohody.

Tou dobou však již vyspívala z období chaotického mládí nová nauka o stavbě měst, urbanismus, která poučena rozбором všech komunálních otázek technicko-hospodářských, usilovala o nejdokonalejší skladbu a komplexní vyřešení úpravy sídlišť a jejich částí. Urbanisté se tedy musili i od památkové péče mnohem naučit, aby pak prakticky přispěli ke společné práci na správné záchraně výtvarných hodnot minulosti. Zapojili se sice poslední do kolektiva odborníků účastných na památkovém hnutí, ale přece jim připadl úkol neméně významný než ostatním.²⁾

Urbanista se vlastně vyvíjel z architektů a ve vlastním lůně památkové péče. Vždy ho lákala krása starých měst, a když se jeho práce uznala též za umělecké tvoření, studoval dochované sídlištní tvary v povinnosti, aby z nich čerpal další poznatky. Již r. 1889 upozornil (Camillo Sitte) na výtvarné mistrovská díla dřívější stavby měst a pokusil se stanovit rozborom estetické pravidla, důležitá i pro soudobý urbanismus. Arcif k úspěšnému dosažení cíle nevedla cesta jen přímo, nýbrž také zacházkami. Dobře míněný návod Sitteho, tvořiti nová rozšíření sídlišť ve smyslu osvědčených tradic starého umění se zvrhl ve formalistické napodobování historických vzorů. Úvázlo se nakonec (zejména v Německu) v neodůvodněném návrhování spleti křivolakých ulic a různými nepravdivými rozšířeními, které k dovršení všeho byly podle tehdejšího zvyku zastavovány domy s architekturou pouzývající starých slohových forem. Prostředí nové společnosti se vytvářelo mechanickým přenášením historických tvůr, vzniklých ve zcela jiných podmínkách a bez hlubšího porozumění pro současný život i jeho potřeby, tedy bez vztahu k novému obsahu.

K vyvedení z této bludné cesty přispěly nové názory na ochranu památek, zejména poznatek, že každý vtvor minulosti mohl být vytvořen jen jednímkráte v té určité podobě, kterou právě má. Protože život lidstva se stále mění, nemohou se opakovati ani podstatné příčiny a nahodilé okolnosti, které daly památce vznik. Logické domýšlení těchto památkových zásad poučilo především architektů o nesmyslnosti a neudržitelnosti stavení ve starých slozích. Právě z Klubu Za Starou Prahu vyšlo živelné hnutí za původní a soudobý výraz nové architektury. Dr. Wirth tehdy prohlásil: „Chceme-li, aby moderní život byl právě tak výrazem a do posledních detailů zaokrouhleným celkem jako velké kulturní periody dřívější, není možno, abychom se spokojovali s nápodobou forem odumřelých kdekoli a jakkoli.“³⁾ Zrovna tak jako v architektuře, ukázal další vývoj památkové péče i urbanistům správnou cestu k soudobému tvoření ve stavbě měst a, jak uvidíme, ovlivňuje dosud jejich práce.

Již začátkem dvacátých let našeho století si byla ochranná praxe dobře vědoma toho, že i prosté domy, třeba samy o sobě památkově málo cenné, mají situaci význam, že jsou důležitým článkem jednotné výtvarné koncepce sídlišť, neboť všechny stavební hmoty vytvářejí v něm prostranství, právě pro stará města tak charakteristická. Získaly se také bohaté zkušenosti o tom, čím je okolí pro památku a jak je citlivá ke každé změně prostředí, do něhož je zasazena. Zvlášť poučné příklady toho druhu přineslo časté oprašování středověkých chrámů od všech staveb k nim přiléhajících, nebo v bezprostředním sousedství se nalézajících. Z neznalosti zásad středověkého situo-

¹⁾ Zdeněk Wirth: Vývoj ochrany památek 1845–1945, Josef Sebek: Technika a metody památkové péče, Architektura ČSR, IX, (1950), str. 236 a 260.

²⁾ Jar. Vaněček: Ochrana památek ve stavbě měst. Technická práce čsl. samosprávy, Praha 1924, str. 214–224.

³⁾ C. Sitte: Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen, Vídeň 1889, téhož roku druhé a r. 1900 třetí vydání. Čtvrté (1909) a páté vydání (1925) přepracováno syny autora a doplněno statí „Ziele des Städtebaus“.

⁴⁾ Zdr. Wirth: Zásady ochrany památek a veřejné estetiky. Věstník Klubu Za Starou Prahu, I (1910), str. 26.

vání kostelů a jich vědomého těsného zastavování byla památka pravidlem připravena o charakteristické prostředí, optické měřítko i žádoucí účinek na pozorovatele, který k ní byl záměrně veden a mohl ji snádně poznat jen z určitých míst a vzdáleností, pro pohled nejpříznivějších. Tyto zkušenosti byly tehdy vyjadřeny heslem, že památka může být poškozena nevhodnou změnou okolí, aniž by se jí kdo přímou dotkl. Původní povinnost urbanisty neohrožili existenci stavební památky bezprostředním zásahem, řešením novou regulační čarou, nebo změnou úrovně ulice, proměnila se v obtížnou tvůrčí úlohu, totiž na urbanistickou úpravu jejího okolí.

V ochraně památek se dále dospělo k přesvědčení, že by naše stará města i při pečlivém zachování některých význačných objektů ztratila vlastní osobnost, kdyby jejich nepravdivostí a zajímavé střídání prostor byly nahrazeny sítí stejně širokých, přímých ulic. Vzdávajícím počtem památek a přilhlžením k uličním prostorům vyvrcholila nakonec památková péče rozšířením ochrany na celé staré čtvrti městských útvarů. Dialektická změna kvantitativně v kvalitativní se tu projevila tím, že zájem na zachování jednotlivých hodnot architektonických nahrazen vyšším stanoviskem, záměrnou a soustavou ochrannou dokladů dřívější stavby měst. Staré město se pokládá za jednotný výtvarný útvar, tak jako kterékoliv umělecké dílo; jeho hmotná i výtvarná originalita se stává nedotknutelnou. Toto poznání vyvolalo ovšem i v urbanistovi citlivost, budovat nové čtvrti měst pro současný život tak, aby se staly jednou svým původním a krásným uspořádáním předmětem obdivu budoucích generací. Postavilo ho však zároveň před nový úkol, obnovit historické části měst v duchu snah památkové péče.

Loňského roku byla vládou poskytnuta příležitost k uskutečňování těchto úkolů zřízením památkových rezervací, t. j. ochranných oblastí v některých našich starobylých městech, především v Praze, kde bylo za rezervaci vyhlášeno Staré Město, Malá Strana a Hradčany. Tím bylo též oficiálně potvrzeno, že ochrana památek není přezítkem ani ve svém největším vypětí, ochranné celých městských čtvrtí. Právě v socialistickém řádu je nezbytná k pokroku vědy, vývoji umění i k výchově a radosti lidu. Musí se však v tomto smyslu také chápat: „Památka nesmí být pouhý preparát pro dějepisné umění, nýbrž živoucí organismus odpovídající funktně potřebám dneška a působící přitom výchovně i esteticky jako dokument i výtvarné dílo, které však nemluví k úzkému okruhu odborníků, ale srozumitelně ke všemu lidu.“⁴⁾

Zřízení pražské rezervace dána tedy urbanistovi příležitost k řešení problému ochranné praxe, který ovšem není snadný. Vždyť ani jednotlivý dům, tím méně celé čtvrti památkově chráněné, nemohou být odhazeny současnému životu a vytvořit mrtvé těleso v živém organismu. A má-li taková čtvrť plnit současnou požadavky a potřeby obyvatel, vyžadují zcela jiných objektů, ulic a náměstí, než mají staré útvary, potřebuje i nové vybavení, aby její obyvatelé měli možnost používat všech současných technických vymožeností. Z podnětu pražské rezervační komise zabývala se Masarykova akademie práce ve své, zvlášť k tomu účelu ustavené komisi těmito otázkami a dosažené výsledky opět ukazují, že součinnost urbanisty a ochranné památek je užitečná.

Jak tedy upravit rezervační oblast, jak v ní aplikovat soudobou výstavbu moderního města, a přitom dodržet požadavky ochrany památek, zachovat její kulturní hodnoty? Jsou to protichůdné požadavky a úloha se zdá být neřešitelná. A přece právě tento rozpor může být urbanistou využit umělecky i technicky, a státi se podnětnou příležitostí k vytvoření vyšší formy, ba základem skutečného životního celku socialistického města. Pražskou rezervaci nutno považovat za součást celého města a budovat ji v duchu socialistického realismu s přihlédnutím k životu velkých celků. I město musí mít ve své struktuře základní protiklady, nemá-li se stát jeho život bezvýrazný. Moderní velkoměsto není pouhým součtem několika stejnorodých

čtvrtí, nýbrž celek, lišící se svou zákonitostí kvalitativně od jednotlivých částí. Je nutno vytvořit něco více než prostý souhrn; musí vzniknout jednotný organismus, v němž následkem vzrůstající dělné práce je přidělena každé z jeho částí jen určitá funkce ve prospěch celku. Proto budou v památkové oblasti hlavní složky života, t. j. bydlení, práce, doprava a zotavení, zcela jinak uplatněny, než v ostatních částech Prahy. Rezervace bude s ostatními moderními čtvrtmi města organicky spojena, neboť se přizpůsobí změnám potřebám a požadavkům současného života i nyní rozloze Velké Prahy, ale bude od nich také odlišena. Vytvoří k nim sice doplněk, ale zároveň protiklad i kontrast, aby společně s nimi dávala jeden životný, harmonický celek.

K dosažení tohoto cíle bude nutno bojovat proti konservativně přenášeným názorům z doby kapitalistické, přehlížejícím bohatý rytmus života a vedoucím k nivelační a přehnanému technicismu, neboť se opírají o ekonomii po staru chápánou a nevystihující kulturní nadstavbu. Pro starou formu chráněného města bude třeba nalézt nový obsah, odpovídající jeho nové funkci a naplnit rezervaci zcela jiným životem, než je v ostatních částech města, zejména ve čtvrtích vysloveně užitkového charakteru. Její ulice nebudou přepcány vozidly a plny hluku i dopravních signálů, ale budou to krásné prostory, v nichž proudí život nevšední, který je naladěn souhlasně s kulturní úrovní prostředí. Frekvence v rezervaci se nesmí lišit od nových čtvrtí kvantitativně, ale svou kvalitou, neboť život je v památkové čtvrti základním předpokladem skutečného poznání jejích krás vším lidem. Je-li osobitým výrazem nových čtvrtí města doprava všech druhů a způsobů, soustředěná do širokých komunikačních tepen k tomu účelu zvlášť členěných a vybavených, musí všechny prostory v chráněné oblasti prolínat pomalejší, ale plnývalá frekvence drobných vozidel, která nevyvolávají otřesy škodlivé budovám a nezpůsobují zdravotní závady a obtěžování chodců.

Znaky života přítomnosti, které mají úlohu spojovat rezervaci s ostatními čtvrtmi, jsou zejména civilizační vymoženosti (zdravé bydlení slušného standardu, elektrické osvětlení, vodovod, plynovod, kanalizace, dálkové vytápění, úprava komunikací, veřejné dopravní prostředky a pod.). Podstatné rozdíly pak vyplývají z jejího charakteru jako radostného prostředí klidu, zeleně a kulturního požitku.

Pražská památková rezervace se podstatně liší polohou a tvarem od chráněných oblastí v jiných městech. Není to běžný typ chráněného starého jádra města obklopeného kolemkou novějšího zastavování, jako na př. v Hradci Králové, kde již život sám si vynutil objevení zvýšeného území starého města. Tam je ovšem nutno bránit příslušnou umrtní frekvence a lákati vhodným využitím domů a vybavením ulic do vnitřního města právě tu frekvenci, která je jeho charakteru nejpříznivější. V Praze však tvoří rezervační oblast klín, vnikající do města od západní periferie, jehož čelo je oproti o masiv Petřiny, Strahova a Pohorle, a jehož hrot tvoří Pražská brána. Také terénní utváření rezervační oblasti je velmi různé a se značnými výskovými rozdíly.

Příroda, široká hladina Vltavy s ostrovy a zelen, stává se stále platnější složkou v životě pražské rezervace. Je jí třeba ještě více zdůraznit a proto se již soukromé zahrady zveřejňují.

Malá Strana a Hradčany s jedinečnými pohledy na Prahu jsou předurčeny státi se oblíbenou obytnou částí Prahy, sídlem význačných osob a příležitosti k ubytování cizinců a turistů. Proto musí být byty v těchto čtvrtích rekonstruovány, domy opřeny od hyzdicích, hygienicky závadných a památkově bezcených dvorních příslušenství a opatřeny moderním technickým vybavením.

⁴⁾ Jaroslav Pešina: Praktické úkoly dělní umění v dnešní společnosti. Ze slovníku: Za vědecké dělní umění a novou kritiku. Praha 1951, str. 68.

⁵⁾ Jaroslav Vaněk: Proč chráníme stavební památky? Za Starou Prahu, XXVI (1951), str. 1.

Pracoviště vyžadující zvláštních budov velkého měřítka jsou v rezervaci vyloučena, ale bude v ní drobná, jemná malovýroba povahy umělecko-průmyslové, dále pracoviště institucí a vyšších úřadů.

Pro dopravu je klínovitý tvar rezervací oblasti překážkou ve směru příčném, tedy severojižním. Proto se soustředí zjevná tendence k projíždění zejména na obou březích Vltavy, přes Malou Stranu i Staré Město. K odlehčení tohoto dopravního tlaku bylo navrženo několik alternativ komunikace přes Kampu a nová dopravní trasa na staroměstském podběží, avšak žádná z nich plně neuspokojuje po stránce památkové. Přezíralo se zejména, že velký dopravní tlak ve směru vltavského údolí je stálým nebezpečím pro Malou Stranu, a že sebestmenší povolení tomuto náporu povede k dalšímu rozšiřování jakéhokoliv průjezdu na levém břehu a novým nepřiznivým zásahům do chráněné oblasti města. Každá dlouhá a napřimá komunikační tepna procházející Malou Stranou by rozrušila charakteristická prostranství rezervace i celý smysl jejího půdorysu. Má-li být tato významná čtveřť trvale zbavena nebezpečí rozrušení, nezbyvá než provést až při nezastavěné západní hranici Malé Strany velkoryse pojatou severojižní komunikaci. Takové transversály je třeba pro dálkovou dopravu na západní periferii vnitřní Prahy jako doplněk sítě hlavních komunikací navržených ve směrném plánu pro celé pražské území i jako dopravní spojení Smíchova s Pohodlem. Bylo by ji možno zřídit v tunelu pod Petřínem z Náměstí partyzánů na Pohohlec. Kromě toho bude asi nutno odlehčit soutěsku Křižovnické ulice podjezdem od domu Bellevue do Platnéřské ulice. Jsou to sice nákladné investice, ale byla by jimi vykoupena neporušitelnost Malé Strany, která je z pražských rezervací čtvrti nejceněnější a má hodnotu světového významu.

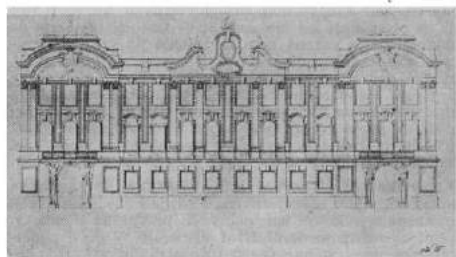
Vybudováním tunelu pod Petřínem, který navrhl

komise Masarykovy akademie práce, byla by rezervací oblast podstatně odlehčena nejen od průjezdné dopravy nevěřejné, nýbrž i veřejné (elektrické dráhy pouliční), která je dnes svou povahou a intenzitou v rezervací oblasti závažnou. Proti koncentraci vši dopravy v hlavních tepnách nových čtvrtí je nutno v rezervaci usilovat o rozptyl do všech ulic, aby celou oblastí prolínala, ji oživovala a byla co nejplynulejší. Podle přesvědčení jmenované komise, bude nutno opatřit pro veřejnou hromadnou dopravu v rezervací oblasti (hlavně pro spojení Starého Města s Malou Stranou) vozidla zvláštního typu, bez kolejí, trolejšového vedení a bez výfuku. Taková vozidla jsou dnes ještě ve stadiu zkoušek a mohlo by k tomu účelu být zatím dočasně použito trolejšů s elektrickými akumulátory.

Z památkových rezervací takto pojatých, jako záležitost tvůrčího umění stavby měst, bude možno mnoho vytěžit k prospěchu celé společnosti. Je to především výchovně estetický význam, neboť v chráněných čtvrtích bude možno vystihnout trvalý a místní ráz proti dobovým změnám způsobeným společenskými a civilizačními vlivy, čím pochopit co dále trvá a co se má měnit.* Pražská rezervace pak názorně poučuje o odlišnosti charakteru různých měst i o tom, že jako součást útvaru metropole českého národa a dílo vytvářené po staletí, vyjadřuje zvláštní osobitost a kulturní úroveň našeho lidu. Rezervace nás bude udivovat o neustálé změně a to jako živé prostředí, které je lidu pochopitelnější, než všechny knihy a archivy. Vytvoří živou spojnici přítomnosti a minulosti a tím také ukazatele cesty do budoucna. Bude to i vzpruha pro současnou generaci, neboť bylo-li možno v minulosti, ve feudalismu, vykonat tolik významných stavebních činů, tím více jich musíme provést v příznivějších sociálních podmínkách. Rezervace bude konečně i dokumentem poměru dnešní doby ke kultuře minulosti.

Bývalý Pachtův palác

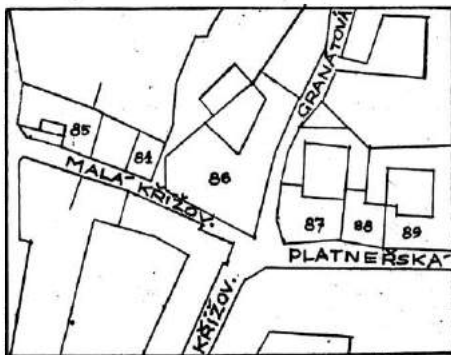
Alois Kubiček

Málokterý uliční prospekt vábil tak pražské vedutistky konce 18. a začátku 19. století, jako průhled z Křižovnického náměstí do ulice Křižovnické. Byl s levé strany rámován vertikální monumentální Křižovnického kostela a s pravé strany hlubokou kulisou perspektivně se zkracujících pilástrů průčelí Klementina, příčně uzavřenou mohutným risalitem Pachtovského paláce. Tento pohled pozbyl své přitažlivosti, když obec pražská jej roku 1868 zbourala, aby bylo získáno pokračování široké pravoběžné komunikace, končící do té doby na Křižovnickém náměstí. Jediným pokračováním Křižovnické ulice byla do té doby úzká ulička při nároží Pachtova paláce, zvaná Grandiova, ale ta nemohla zůstat trvalým spojením do území, jež mělo být otevřeno, po stavbě náběžní zdi, prvému novodobému stavebnímu ruchu na Starém městě. Roku 1750 koupil František hr. Pacht a od bratří Prokopa a Václava Schuknechta za 2500 zl. starou sanýtrovnu čp. 86-1, na jejímž místě hodlal postavit svému rodu okázalý palác a tím i z části asanovat tuto dlouhou opuštěnou část města. Sice v přílehlé ulici Platnéřské byla již řada výstavných panských domů, ale za klášterem Křižovníků byly pouze sanýtrovny, jirchárny, krytá a ote-

vřená jízdnárna, dřevařské ohrady a staroměstské smetliště.

Kdy se stavbou Pachtova paláce bylo započato, není známo, ale stalo se tak krátce po roce 1770. Na Huberově pohledu na Prahu z r. 1764 ještě zakreslen není. Ale nyní nám již známé náměty sochařské výzdoby nad tympánem obou risalitů souhlasí s vysokými zemskými funkcemi, jež Pachtovi byly v Čechách svěřeny. F. J. hr. Pacht byl od roku 1755 nejvyšším mincmistrem, od r. 1756 ředitelem staveb královského hradu, od r. 1774 nejvyšším sudím zemským a od r. 1770 předsedou „Společnosti k zvelebení rolnictví a svobodných umění v král. českém“, v jejímž čele byl po 20 let. Tato funkce byla pro Pachtu zvlášť významná. Byl znám jako představitel snah o hospodářství zasažení zemědělství, zvláště v této době po několika válkách, zavedením pěstování brambor, jetelů, vodníce, chovu ovčí, zúšlechťení ovocnářství, lnářství a pod. Není náhodou, že tuto důležitou funkci zastával úkol oddání J. E. hr. Malabaila Canal a konečně Kašpar hr. Sternberg.

Sledujeme zde dále pouze Pachtův zájem o stavby. Pachtovi bylo 46 let, když mu bylo svěřeno vedení celé velkorýsý přestavby pražského hradu. Je proto snadno vysvětlitelné, že tento bezprostřední styk se stavebnictvím vzbudil v něm touhu, aby stavbami povzněl málo významný mladý hraběcí rod po bok historické šlechty. Tentýž cíl ve stopách svého strýce Arnošta Josefa, proslulého stavebníka Liblic, sledoval i jeho bratr Arnošt v Tluskově a Hubert v Libčehově a v Praze. Z těchto tří bratrů, nejstarší, František Josef, měl netolliko nejvýznamnější lunke zemské, ale zdědil i největší a nejvýznamnější panství, kde nejprve zahájil svou stavební činnost. Byla skutečně úměrná i jeho majetku. Fr. Josef hr. Pacht stávil zámek a současně i stavby patronální, kostel a faru v Bezně. Tyto stavby končil v roce 1784, aby zahájil stavbu hlavního venkovského sídla, zámek Nový Falkenburg v Jablonné v Podještědí. Je pozoruhodné, že všechny tyto stavby stávil architekt Filip Heger^{*)}, jak možno věřit pro tuto dobu vérohodněmu dokladu „Zápisní knize pražských stavitelů“. Stavby v Bezně možno si ověřit charakteristickými společnými znaky s jinými jeho stavbami. Bohužel zámek v Jablonné byl v nové době přestavěn. Pro Jablonné máme však ještě jiné kontrolní doklady, to jest, že se mu zde roku 1766 narodil syn, pozdější architekt František Heger.

Pro stavbu pražského Pachtova paláce nebylo lze dosud určil projektanta, a to z důvodu, že z rytin, na nichž je zachycen pouze risalit, nelze mnoho seznat. Nalezl jsem však v strahovské knihovně výkres průčelí, jinak neoznačený, bezpečně však představující vzhled Pachtova paláce. Autor výkresu je podepsán jménem Ferdinand Ekl. Je to zřejmě školní práce z doby jeho studia na

^{*)} Filip Heger byl rodák z Kladruha, kde se podle sdělení farního úřadu narodil 9. prosince 1734 a zemřel 26. června 1804 v Praze. Otec jeho se jmenoval František Heker.

pražské polytechnice, kde je jako rodák ze Zbívova zapsán v letech 1840—1843.

Snadným rozбором detailových průčelí seznámé, že lišenovitě dělení, uspořádání balkonů s mřížemi, nesenými hermovitými mužskými karyatidami, jakož i nadokenní architrav, to vše je shodné s Hegerovým průčelím bývalé mincovny (čp. 587-I) v Celetné ulici, před jeho částečnou přeměnou v době, kdy tato budova byla posádkovým velitelstvím.

Stavba Pachtova paláce v seznamu prací F. Hegera v citované „Zápisní knize“ byla opomínána, podobně jako i jiné jeho stavby, na př. radnice v Mělníku.

Ze stavba Pachtova paláce byla zahájena asi r. 1770, soudím nejen podle dobového řezání, nýbrž i z toho, že toho roku Filip Heger získal měšťanské právo na Malé Straně. Schaller praví, že palác je nádherný a má velký sál s hedvábným calouněním. Schaller obdivuje i Pachtovu sbírku vzácných obrazů, kamejí a zvláště mincí, kterou uvádí i Voigt. To vše po smrti F. J. Pachtovy v roce 1799 se rozptýlilo celkem beze stopy, tak jako jeho prodloužený majetek. Svou odlišnost od ostatní šlechty vyjádřil Pacht i přáním, aby byl pochován na Olšanech a nikoliv na svém panství v rodném hrobce.

Po jeho smrti palác rychle stíhali majitele, až byla v něm i slévárna. Chátrajícím stavem průčelí se zabyval i pražský magistrát, když r. 1857 spadla hlava jedné karyatidy.

V roce 1868 obec pražská dům koupila za 88.000 zl. a za naprosté neúčelnosti veřejnosti byl palác sbourán, aniž byly zachovány aspoň fragmenty sochařské výzdoby, patrně Ignáce Platzera. Dílo Filipa Hegera bylo tím podstatně ohozeno, ale trvá ještě v mnohých stavebních roztroušených v „nejpřednějších městech Rakouska“), jak r. 1789 uvedl v nezachované příloze k žádosti o místo hrobního architekta.

^{*)} Archiv pražského Hradu sv. 19, str. 73.

Výstavba socialistické Prahy

Bohumil Hyspšman

Návštěvníci Staroměstské radnice končí prohlídku opuštěné budovy bez bývalého rušného života nikoli již ve stísněné náladě, neboť výhled do budoucna, který poskytuje výstava plánovaná budoucnosti Prahy je povznášející a dává zapomenout smutné skutečnosti rozvrácené radnice a rynku, obnažující nevysoké nedbalý zadní průčelí. Výstava obsahuje jen část zamýšlené práce na zvelebení města, nikoliv vše, co již bylo vykonáno, takže na příklad není zde nic ze snah, projektů a vykonaného v otázce bytové, což by si ovšem vyžádalo samostatné rozsáhlé výstavy. Jest vystaven stručný přehled památkové péče: O Betlémské kapli, Strahovské klášter, Karolinu atd.; oddíl památné Prahy doplňuje model Malé Strany pořízený Klubem za Starou Prahu, vystavený v naší jubilejní výstavě 1950.

Stalinův pomník, kromě ukázky z pomníku Jiráskova, reprezentuje péči, již věnuje lidová demokracie ozdobení Prahy pomníky. Od soutěže počínaje jest znázorněn postup vývoje i s novým dokonalejším umístěním na okraji Letné v ose Pařížské třídy. Množství zdíva provázející výstupní cesty od Čechova mostu a pozadí rovněž výzdné nejsou pomníku na prospěch a zeleň straně přízně působí! Takové přídatky zdají se být nikoliv konečným stupněm projektu. Několik ukázek rekreačních dispozic a sportovních území na obvodu města znázorňují plány zvelebení po těchto stránkách. Jsou to spíše studie a úvahy, neboť nejsou některé ani pojaty do směrného plánu. Plán oddechu v Kráském lese jest množstvím středisek restaurací a atrakcí ovšem spíše dalekou budoucnosti, k níž, doufáme, nedojde, neboť lze cenit také lesní zákoutí a procházky jako místa oddechu, potřebná po návštěvě povzdušných zábav. Více opatrnosti je třeba i ohledně restaurační budovy poblíž Nového Hradu, husitské to památky, kde je třeba se vyhnout valům. V tomto oddíle výstavním vystaveny jsou i půdorysy Náměstí budovatelů, které ovšem nevystihují sumy práce vykonané a upozorňují spíše na nedostatky, které nutno ještě překomat, také jsou místy již jiné skutečnosti: Tak vy-

znamen ještě Lidový dům pro novostavbu, ale mezi tím již se přeměňuje na muzeum J. V. Lenina, při čemž se objevuje jako vzácná památka nejen již vždy uznávaným renesančním dvorem s jedinečnými girlandami, nýbrž i odkrývanými vnitřky. Také obnažení budovy emplové, odbouráním finančního ředitelství a prolomením neúčelné ulice na východní straně kostela, nemůže se památce prospět, neboť přidat k ní dvě nová průčelí na místě dosavadních dvorůch, je dílo na schopnosti doby.

Novinkou v plánování rozvoje Prahy je, že studie směrného plánu zde vystavená sleduje i cíle estetického urbanismu, nikoliv jen plány k prospěchu dopravy, které si ovšem moderní život vynucuje. V době podnikatelské přenechává péče o tuto stránku vykořisťovatelům, takže podle toho dopadla, při čemž dohled úřední stačil nebo nestačil zabránit jej nejhrubším výstředkům. Socialistický rád má tu zcela jiné možnosti po této stránce vzhledu města, ačkoliv ještě nezanikla nadávka samospasitelnosti dopravních cest — raději přeměrně než střídmě — dimensovaných. Estetické zásady, které naznačuje směrný plán jsou ovšem spíše akademického rázu, neboť příležitost sadových pobřeží byla promarněna v době, kdy parcelantské duše pražské hledaly kdejaký zastavitelný pozemek na vlastním omezeném katastru třeba na úkor hladiny vltavské, zelených ploch a krásy Prahy. Tak označeny jsou důležitě všechny břehy zelené do hloubky prvních bloků a více, takže by se octlo Národní divadlo a Dům umělců vyhrádně v sadovém prostředí, čímž samozřejmě, že zbytek — nábrežní zastavění staroměstské, Podskalské i Petřské — jsou nežádoucí.

V dosavadním oboru směrných plánů, které nové spoje jsou žádoucí, není studie směrného plánu méně skromná. Především vyhovuje dávné tužbě po druhém obvodovém sběrači dopravním, směřujícím od nuzelského přemostění k Hlávkovu mostu a Belcrediho tříde, naproti tomu pod letenským tunelem dokončovány právě

okružní sběrač po obvodu Starého Města zdůrazňuje plán daleko méně. Dnes ovšem se musíme spokojit právě jím, neboť druhý okruh končí prozatím na Poříčí a překáží mu v cestě Masarykovo nádraží, dopravní nahrazení před Wilsonovým nádražím, před Národním muzeem s jeho budovou a čícnými bloky mezi Sokolskou a Tábořskou třídou, jakož i budoucnost přemostění vedoucí k nejbližšímu „velké“ osídlení Benešovu! Již dříve zamýšlená odbočka Ječnou k Jiráskovu mostu a k tunelu pod Petřínem směřuje do Potockého ulice v Brevnově přímou trati 1500 m dlouhou při rozdílu výšek skoro devadesát metrů. Spád 1:17 bez přerušení nezdá se být přípustný, takže přímou trati bude nutno prodloužit vyhnutím, což připomíná podzemní vedení známé petřínské komunikace. Potřeba spoje je nepopiratelná a způsob neviditelný je přijatelný. Jiný

Okolí kláštera blahoslavené Anežky

Povinnost chránit památky boheného města byla asanačním zákonem z r. 1893 obci uložena. Plánem asanačním bylo liteře zákona vyhoveno u významných památek tak, že osamocená památka bez každého okolí zapadla ve zvýšené uliční úrovni okolních, ulice mezi bloky čícnových domů a bez přímé plánované výstavby. Výjimku, kterou prosadili ochránci památek při Staronové synagoze, aby se děla výstavba na základě zastavovacího a výškového plánu, využili majitelé okolních stavení jen jako příležitost ještě dalšího vykořisťování, používající štítů a věží „malebného“ prostředí památky pro podkrovní byty a ateliery. Na štěti uhasil pro hezákem asanační podnik, jinak se v podobné využitkování prostředí octla i druhá nejvýznamnější památka asanačního obvodu bývalý klášter bl. Anežky. Okolní úroveň uliční měla být zvýšena o 2–3 m a domy kolem nebyly v plánu nikterak výškově omezeny. Budoucnost památky se měla utvářet podobně jako u Výtoně. Památka měla být okleštěna i o křídlo k severu směřující, kde byla po odbourání okolních domečků nalezena románská okna, prokazující, že právě zde jsou nejstarší části komplexu. Při začátku asanačního podniku silbované obchodní emporium v asanaci nevzniklo, síť radiál k Rynku směřující nebyla dokončena a Staroměstský rynek nestal se ústřední křižovatkou, neboť centrum Prahy se přestěhovalo na obvod Starého Města a na Václavské náměstí. To byl stav r. 1935 kdy jsem předložil státní regulační komisi náčrt výstavby přímého okolí klášterního, poukávající na nutnost řešit výstavbu. (Věstník Za Starou Prahu, roč. XX. 1936, str. 27.) Náčrt vynechával prodloužení ulice U mláosrdných pronikající památkový celek, jakožto zbytečné zdvojení nábrežní komunikace a pokoušel se zachovat pohled na Staré Město s Letné vynecháním střední části sousvislého dotud zastavěného nábrežního. To byla tehdy přijatelná újma na parcelantském zisku zde očekávaném.

Dnes lze ovšem zbytku Starého Města k nábreží otevřenému vnovati daleko více pozornosti než v době parcelantské chtivosti také proto, že již není spolumatelských překážek, které každé obnově památky zabráňovaly. Dnes takových překážek není, za to se objevuje řada námetů, jak ji a její okolí využít na díle podniky denní potřeby. Tak se požadovalo nejprve použít části co útuku pro přestáří farské hospodyně, pro jesle, pro mateřskou školu, usadili se zde již pionýři a nyní přichází staroměstský Sokol, kterému již desítkletí se silbováno v území památky staveníště za provisorního sokolovnu Na Františku r. 1945 vyhořelo.

Takové rozdělení území klášterního území měla by za následek i díle hospodaření, při němž by památka vlastní pro takové užití nevhodná zůstala v dnešním stavu neúčelnosti pro dnešní život a byla by dále zabavována!

Slavné zbytky středověké nemohou samy o sobě dostát vhodnou náplní, ale jsouce připojeny k muzejní budově o níž se zde uchází Museum města Prahy, mohou se znamenitě uplatnit. Již při zakládání této kulturní instituce městské podporoval Vojta Náprstek tuto náplň! Společně se o topeř zasazovaly památkový úřad, památkový sbor městský a Klub Za Starou Prahu při příležitosti vložení regulačního plánu Starého Města r. 1928, připomínkami, které zdůrazňují okolnost, že

tunel proponován pod Náměstím budovatelů, které nastoupí místo překážejícího nádraží. Možný je dilem zvýšením úrovně náměstí, nebo prodloužením klesající trati až k Hyberské ulici. Při všech plánovaných pronicích starými čtvrtěmi je rozhodující snesitelný způsob detailního provedení. Tak jmenovitě cesta od Kámpy ke Klárovu, a proniky Starým Městem musí být ohleduplně projektovány. Tak zvolen nový průlomový směr od Revolučního náměstí k Dlouhé třídě přes území kostela sv. Jakuba a s jejím směrem společně probouzanou trati k Mánesovu mostu, místo Josefovskou k Svermovu mostu a tím rovněž k staroměstskému okruhu vedoucí, který jest již vybudován až na konečnou část v území nějak památném. Vcelku uspokojuje zveřejnění plánovaných úmyslů a zájem lidu nemůže věci uškodit.

komplex býval vždy uprostřed zastavění nikoliv oprotěněn uprostřed parku. Městské museum zápasí neustále s nedostatkem místa a od let se snaží získat novou budovu. Tato kulturní reprezentace památné Prahy nachází ani v svého ředitelství dosti průbojné propagace a naléhavé úkoly jiné dávají zapomenout i příživcům ve správě města obávajících se případného neúspěchu a dalšího odsunutí. Je to patrní i z jednání porady svolané kulturním referátem na 18. dubna t. r., které bylo předloženo rozhodnutí plánovacího referenta splnit v kritickém území závazek daný Sokolu staroměstskému. Ovšem ani plánovací referát není přesvědčen o definitivnosti rozhodnutí, neboť je odsunuje na dobu pro zkoumání území. Jedné potřebě – podpoře tělesné kultury má být vyhověno na útraty kulturní potřeby, jiné zachránit památku a pohled na Staré Město, pokud ještě zbyl.

Přání právě zde ukójit požadavky tělesné kultury ještě před vyřešením zastavovacího plánu je přinejmenším předčasné, ale docela jistě zhoubné pro zdar řešení celkové území. Obavy z toho ozývaly se ze všech projevů a též zástupci staroměstského Sokola uznávali osudovost rozhodnutí, prohlášení se za prátele památek. Podrobnosti zjistitelné památkovým průzkumem nemohou však mít vlivu na konečné rozhodnutí, proto je nutno připomenout následky kouskovitého řešení, které nesluhuje ani malým zájmem užitkáské doby minulé. Doufejme, že směrny plán právě projednáváný pohledně na záležitosti velkoryse a nepřípustí, aby pro okamžitý zájem ztracena byla příležitost uspokojivé vyřešení území kláštera bl. Anežky, památky tak vzácné, a zachránit co ještě zde zbylo z panoramatu Starého Města. K tomu je nutný nejen plán obnovy památky samotné, ale především i plán výstavby výtvarné cenný.

Bohumil Hypšman

Nové loubí

v Praze mělo by jen potěšit, neboť se jím ulehčuje frekvenci. Bohužel, nedá se to říci o loubí otevřeném při ústí Vodčkovy ulice do Václavského náměstí, neboť neuspokojuje po stránce výtvarné! V době utvářící díla architektonická minulých dob i díla mistrů minulosti třeba nedávne, jest způsob, jakým byla úloha nového přidavku k uznávanému dílu českorenasancinému architekta A. Wiehla, jehož výzdoba pochází od architekta J. Fanty a Mikoláše Alše, více než bezohledný. Bez kouska citu k dílu druhých, které je významné výtvarných hodnot, připojuje se konstruktivní nahota, která bývala: zakryta obchodními výklady. Případá to jako dvořan skostně oděný bez kalhot a spodního prádla. Nesourodost spodku díla s celkem je tím křiklavější a zmetkovitost zdůrazněna ještě tím, že jednotlivé části adaptace nesouhlasí ani mezi sebou! Žulové pilíře použité pro velké zatížení konstruktivně obnaženy a primitivně opracovány v jednotný celek, kdežto mohutné pilíře do Václavského náměstí jsou vrstveny z jiného materiálu – ze sochatského pískovce. Ještě k tomu je každý kvádr zvlášť vyjádřen obrubou a mělké ospicované povrchu jen zdůrazňuje papírovost obožení z tenkých, pro pískovce neobvyklých, desek truhlářských spojovaných. Pouhé v omítkě vytvářené vrstvy bosování nad přízemkem Wiehlem provedené jsou hotová modernost

proti novému spodku, který měl být spíše mohutnějšího pojetí. Kameně rámování uvnitř podlouhlé připomíná ještě více vyčesanou práci truhlářskou, místo co náklad vedený na kamenickou práci měl vyjadřovat bytelnost. Nezabývali bychom se věci, kdyby nešlo o ublížení dílu, jehož si vážíme a kdyby nehrozilo opakování podobných přehmatů i v jiných případech, jako u projektovaného loubí na rohu Mikulandské a Národní třídy!

L. KHÁS: Hřbitovní kvíty: (Svět práce 10. IV. 1952.) Malostranský hřbitov při plzeňské silnici poskytuje žalostný pohled. Zeď pobořena, nároby a rostlinný porost ničený a ze hřbitova se stává skládka haraburdí. Projektční oddělení komunálního podniku vypracuje jako přednáškový závazek návrh na úpravu hřbitova, ale má-li být zachráněn, je třeba zabránit ničení a škodám, které tam denně vznikají.

Historie a doprava

Naše krásné město Praha, tak bohaté na historické památky, má velké dopravní obtíže.

Tyto komunikační obtíže jsou řešeny úpravou loubí v domech pro chodce. Chodník u těchto domů ustoupí pak jízdě dráze ve prospěch dopravy.

Všimněme si dnes dvou objektů v Praze 1, kde jsou největší dopravní svizele: Karlový lázeň a býv. četnická kasárna.

Na Starém městě nedaleko Karlova mostu, u Novotného lávku, stojí rohový dům (čp. 198), červeně natřená novogotická budova Karlových lázní, adaptovaná to někdejší mlýn, zvaný Sladovna. Záznamy o tomto domě jsou již v 15. století, a to r. 1413 byl jeho majitelem bratr Mrázovský.

Vedlejší domy (čp. 196, 195) jsou t. zv. Studená a Karlova lázeň. Dle historických záznamů z r. 1400 šla tato místa králova lázeň (regis balneum), po r. 1425 Karlova lázeň. V těchto místech ležela lázeň, kde dostal se na svobodu lidem milovaný, ale pány nenáviděný, nešťastný král Václav IV., a to za pomoci lázeňské Zuzany, které za odměnu kázal vystavět nákladnou lázeň kromě jiné královské odměny.

V Karlově lázni bydlel a měl redakci Národních Novin v r. 1848 Karel Havlíček Borovský. V té době tu bývala známá kávarna, zřízená v r. 1843 nezapomenutelným Petrem Fastrem, kde se scházeli malíři, literáři a revolucionáři z r. 1848. V kávarně bývalo velmi rušno, mnohdy bouřlivě, obzvláště když z ní vyhazovali na ulici odhalené policejní konfidenty.

Druhý objekt, o němž si dnes chceme něco povědět, jest budova bývalých četnických kasáren na Malé Straně v Karmelitcké ulici.

Nynější Karmelitcká ulice bývala za starými hradbami, jež se táhly od ulice Břetislavovy po Tržišti na Maltézské náměstí. Za hradbami, směrem ke Smichovu, se rozkládala ves (případně předměstí) Újezd, a to ještě dle historických zpráv z r. 1330.

O těchto místech jsou nejstarší zprávy (z r. 1067) jako sídliště židů. R. 1124 tu býval dům bohatého žida Jakuba se synagogou, kterou týž Jakub, přestoupiv na katolickou víru, dal proměnit v kapli, jak nám zaznamenal současný kronikář Kosmas (1125).

R. 1303 založila zde Eliška Přemyslovna ženský dominikánský klášter u sv. Anny, v němž později sídlily t. zv. Bílé paní, žili Magdalenitky (r. 1329), kající feholé — ordinie de poenitentia. V husitských bouřích (r. 1420) klášter vyhořel a zanikl. Skoro 200 let byl v rozvalinách, až r. 1604 nabýli pozemek Dominikáni, kteří po r. 1616 tu nově vystavili klášter a r. 1698 nový kostel. Kostel tento byl prý největší a nejmádnější v celé tehdejší Praze. Mecenášem kostela byl Václav Michna z Vacnova, syn majitele a stavebníka zbrojnice (nynějšího Týrsova domu). Kostel byl budován v letech 1656—1686 slavným architektem Františkem Carratim a Janem de Capauli.

Dílo, honosnou trojrovninně barokní stavbu s dvěma průčelními věžemi a osmibokou kopulí, dokončil r. 1708 proslulý Křistoř Diezenhofer, který jest zde pohřben i se svým synem Killánem, největším architektem pražského baroka.

V r. 1783 byly klášter a kostel zrušeny, budovy rozprodány soukromníkům a sloužily různým účelům.

Tyto pozemky byly majetkem kapituly, která ještě v 18. století uplatňovala na ně své nároky.

V odsouveném kostele bylo skladiště zbraslavského ukrovaru, v refektáři (r. 1813) divadlo.

Od r. 1791 do r. 1849 byla zde pošta, od r. 1855 četnická kasárna. Četnictvo, toto policejné vojenské zřízení, přešlo k nám z Francie a bylo také v letech padesátých minulého století postrachem obyvatelstva.

Nyní jest zde umístěn Ústřední archiv ministerstva vnitra. Nynější podoba této budovy (čp. 388 jest ve slohu pozdního empiru, přestavba to z let 1893—1894 provedená Josefem Wachtem a Josefem z Wetzi. Ze zrušené kostelní lodi se stalo zasklené nádvoří, osvětlené osmihlanným světlikem.

Dovnitř budovy vestavěno bylo trojí poschodí pavlačí a proti vchodu rozsáhlé schodiště, nad nímž je štukový erb.

Potud stručné historie obou budov.

A nyní vraťme se k problému dopravy: Pozornému chodci neujde, že nějakým nedopatřením byly ponechány u domů původní chodníky, které zde byly před zřízením loubí. Vznášíme proto žádost na příslušná místa naší lidoprávy, aby tyto chodníky, které neslouží chodcům, byly odstraněny. Tím se rozšíří vozovka a pomůže naší dopravě. Jme přesvědčení, že to nebude marné volání.

Sbd.

Zpráva našeho odboru — Klubu Za staré Budějovice

Za rok 1951 je činnost v oblasti památkové uspokojivá. Jsou to především staré masné krámy, již zachráněna a úprava bude již letos dokončena. Řada fasád i sgrafitovaných na náměstí, oprava branného ochozu na staré zbrojnici, odlehčovací pasáž u rohového domu Foersterova na náměstí, začátek prací na staré rychti, býv. Klaritzové a j. Řada památek byla příslušným oddělením Stavopojek zaměřena event. připraveny další projekty tak Havraní věže, Žižkova domu s cimbuřím a j., jak dokládala výstava státní památkové péče, kterou členové klubu korporativně navštívili. Předseda klubu se zúčastnil jako konservátor několika ankety o výstavbě města a podal i určitá dobrozdání a o možnosti realizace přeplněné budovy, jež by se ocitla v kolisi s dosavadní dominantou rovinového města, černou věží, o komunikačním schématu a plánu pražského předměstí.

Zde bude velmi citlivý problém vyřešení okolí staroměstského hřbitova i jeho vlastní úpravy po nacistické devastaci. Otázka zachování jeho charakteru zdá se klubu však zjevnou. Pro řádný běh opravných prací bylo jim provedeno i porovnání městské rezervací knihy s bývalým úředně schváleným seznamem památek, rovněž účastnil se i detailního soupisu církevních památek v okrese. I tam se začíná řada objektů opravovat. Nejohehavější je stav Dienzenholerova chrámu na Dobré Vodě, kde akce z loňského roku přenesena pro technické nedostatky materiálové na letošek.

Celkem je možno zjistit, že akce ochranné, díky příznivému stanovisku lidové demokracie, zapouští kořeny a zabírá hluboko i po stránce odborné.

Rud. Ströbinger: Před opravou historických památek v Olomouci (Lid. demokr. 13. I. 1952). Vývoj města, které je jednou ze 30 památkových rezervací, jeho historický průzkum studenty Palackého university.

Jiří Vítila: Památkové české kultury (Lid. demokr. 3. II. 1952). Archeologický průzkum na Strahově, začatý v říjnu 1950, odhalil rozsah románského kláštera, v němž bude instalováno muzeum české kultury.

Jarosl. Böhm: O významu archeologických výzkumů (Literární noviny, 9. II. 1952). V době velkých staveb socialismu, zmechanizování stavebnictví a zavádění hluboké traktorové orby provádí se množství výkopů a prací zejména v horních vrstvách, obsahujících často památky historické a prehistorické (žánové hroby a pod.) a proto je nutné archeologické prozkoumání. Archeologie se začíná vlivem na socialistické výstavby a vlada se usmela po sovětském vzoru vyslat archeologické expedice na velké stavby na Slovensku. Příliv nových objevů a jejich zkoumání nutí ke konfrontaci s dosavadními názory.

Tento dům čp. 258 na Starém městě je pěkná, vyvážená architektura asi z roku 1704 (nápis s chronogramem ve štítu) o dvou patrech s plochým risalitem ve středu, ukončeném trojúhelníkovým štítem. Pro Alliprandiho autorství by svědčilo rozvržení fasády s risalitem, obdobné jako na jemu připisovaných palácích Hrzánském (I, čp. 558) a Kaiseršteinském (III, čp. 37), dále pak esovitě prohnutý sokl 1. poschodí a stejné zformování okenních parapetů v obou patrech, vyskytující se u tohoto architekta na zámku v Líblici a Kosmonosech, Lobkovickém, Hrzánském a Kaiseršteinském paláci v Praze. Rovněž rozměry oken, jejich jednoduché ostění, supraporta se stříškovou nebo segmentovitě vzduotou římsou a konečně i rozvrh štukové výzdoby zapadají do tvorby Gio. Bat. Alliprandiho a analogie bychom našli opět na již jmenovaných stavbách.

V. Mixová

Nález gotických fresek v Č. Krumlově.

V domě čp. 15 v Latráně měla být zřízena v přízemní obchodní místnosti cukrárna. Stěny měly být obloženy skleněnými deskami, proto zedníci měli za úkol stlouci omítku asi do výše 150 cm. PH práci narazili na staré malby, které však otloukli přes upozornění, aby eventuelní nálezy hlásili. Okresní konservátor byl na nález upozorněn a provedl dne 20. února na klenbě místnosti dvě malé sondy, při nichž objevil část maleb. Práce v místnosti byla ihned zastavena a nález hlášen stát. pam. úřadu. Další odkrytí maleb provedl sochař Korán, který v Krumlově pracuje na sgrafitových fasádách. K velkému překvapení byly objeveny freskové malby z poč. 15. století, bohužel, v dosti špatném stavu, poškozené ještě zmíněným otloučením, jímž vzaly za své spodní části postav na sv. stěně, asi od polovice lýtek dolů. Restauráční práce byla zadána na doporučení stát. pam. úřadu akad. malíři Vladimíru Teršovi, který v květnu s prací začal a koncem července ji dokončil. Konečná úprava místnosti, t. j. tónování omítky mezi podlahou a freskami a položení dlaždic dosud provedeno není.

Místnost, v níž malby jsou, jest valeně sklenutá, 376 cm dl., 310 š., 323 v., malby počínají asi 150 cm od podlahy. Na sv. straně je sv. Zikmund, sv. Ludmila a sv. Prokop, vedle této skupiny, která je orámována červeným rámem, je menší skupina náhých těl ve zrněném posici jako ve víru (očistec?). Z těchto postavtek tři mají knížecí klobouky, jedna biskupskou infuli, dvě jsou bez pokrývky. Na jv. straně jsou světci: Vojtěch, Vít a Václav, rovněž v červeném rámu. Ostatní prostor

kolem obrazů a celá klenba jsou vyplněny gotickými červenými rozvalinami s vkomponovanými klečícími anděly. Na jv. stěně jest po levé straně shora zmíněného obrazu obraz sv. Veroniky a po pravé straně Ukřižování s P. Marií a sv. Janem. Tyto dva obrazy byly namalovány později, poněvadž červené rozvaliny pokračují po d barvami těchto obrazů. Vchod s ulice v sídle zdi (asi 60 cm) a část zdi kolem je vymalována renesančními ozdobami z konce 16. st. V nadpraží druhého vchodu z chodby domu je pozdní monogram JHS ve svatozáři. Na ss. zdi jsou toliko stopy obrazu nějaké blíže neurčitelné architektury.

Majitele domu z této doby neznáme, ani bližší určení místnosti. Podle všeho bývala zde kaple a to ještě koncem 16. století, jak svědčí monogram JHS. Je zajímavé, že ústní tradice umísťovala do tohoto domu kapli v době, kdy o těchto malbách se nevědělo. Koncem 16. stol. byl majitelem domu známý renesanční malíř Gabriel de Blonde, který vymaloval před r. 1577 třetí nádvoří krumlovského zámku, a po něm jinak neznámý malíř Ondřej.

Lidový dům

bývalý palác Kinských byl opětovně předmětem zájmu naší památkové péče. Ve XX. roc. 1936, str. 34, zastávali jsme se o zachování pozdní barokního portálu, jímž doplnil F. Heger dílo C. Luragova, ale neuchránil. Sloupový portál středního risalitu byl zbourán — se svolením památkového úřadu. Jest právě velice obtížné památku naplnit novým obsahem nesouhlasícím s původním určením bez obětí. To není možné ani, když byl nyní nalezen účel pro palácové sály vhodný: bude zde umístěno museum VI. I. Lenina, ale protože je museu vyhrazen jen přední uliční trakt., nemající vlastního schodiště, je nutno nové, pro veřejnou budovu bezpečné, schodiště vestavět do západního zakončení uličního traktu. Také je nutno pořídit vstupní vestibul a příslušenství takové budově náležící. Nevýhnutelné oběti ospravedlňuje vyšší účel budovy než ke kterému byla naprosto nevhodně adaptována. Sály byly již rozděleny na malé místnosti potřebné internátu politické školy a přestavba byla již valně pokročilá. Vybourání těchto přestaveb objevilo řady sálových prostorů, které jsou v přízemí sklenuty křížovými renesančními klenbami, jejichž původní prostorový dojem bude prý snížením podlahy do původní výše obnoven.

V I. patře jsou dvě místnosti renesančně sklenuty, z nichž východnější ležící má klenbu nedokončenou, ježto prostora mezi oběma zaklenutými zůstala oddělena a zastropena záklapovým malovaným stropem s nápněmi figurálními, který byl později zakryt omítaným podhledem. K odkrytí došlo po objevení velkého, později rostlinně pomalovaného stropu trámového, ještě gotického profilování. Tyto nálezy památkové znamenitě zhodnotí musejní prostory. Jádro paláce původně ze čtyř domů spojeného jest větší středový objekt, jehož majitelem byl Václav Kaplitz ze Sulevic; stopy ukazuje renesanční štít hraniční ve střeše skrytý. Sloučením Luragem r. 1660 stalo se za majitele (od r. 1648) Jana Ant. Losy z Losimthalu, jenž se významně zapádl Světlé události a peněží podporou obrany, takže byl v důsledku toho povýšen do stavu panského a později hraběcího (1655), což patrně se stalo i podnětem k přebudování čtyř domů na jediný palác.

Bohužel, nezaujme museum také dvorní křídla paláce s arkádovým motivem v prvním patře, s jedinečnou výzdobou renesančními festony na průčelí a se štukovými stropy. Doufejme však, že alespoň první patro dvorních staveb bude záhy k museu připojeno a tak významná památka zcela obnovena a definitivně zachována.

Bohumil Hypšman

Frant. Stitner: Malebné město Loket n. Ohň histrickou rezervaci (Lid. demok. 6. I. 1952). Vývoj překrásné položeného města a jeho památky.

Frant. Steiner: Pražská podloubí (Lid. demok. 30. XII. 1951). Z dopravních důvodů se zřizují nová loubí (U Sladkých, ve Wlehowě domě ve Vodčické ul., které bude prodlouženo až k domu „U Nováků“, v Kaňkové paláci na Národní třídě), nebo se stará loubí obnovují.

Mezi rukopisy zrušeného ženského dominikánského kláštera u Svaté Anny na Starém Městě pražském, které jsou zčásti uchovány v archivu ministerstva vnitra v Praze, jsou uloženy (pod zn. SM 33/12/35) listiny, které se vztahují k dnešnímu domu čp. 213/I, jehož novostavbu podnikl jeptišský zmíněného kláštera v roce 1716, a dokládají jej jako dílo Kryštofa Dienzenhofera. O tom, že stavbu prováděl starší Dienzenhofer, se po prvé dovídáme z dopisu apelačního soudu, adresovaného přeforce kláštera dne 23. 7. 1716, kde se děje výslovná zmínka o Kryštofu Dienzenhoferovi, jako o staviteli domu.

Druhá listina, týkající se stavby tohoto domu, pro který vznikl spor o právo jurisdikce mezi klášterem a šestipanským úřadem Staroměstské obce, je koncept dopisu Dienzenhoferova, jím podepsaný a opravovaný, adresovaný tomuto úřadu, v němž popírá obvinění, které bylo proti němu vzneseno u apelačního soudu. Díky tomuto listinnému materiálu byla bezpečně zjištěna dosud neznámá stavební činnost Kryštofa Dienzenhofera pro bývalý klášter dominikánek v Praze I, jemuž stávil dvoupatrový, výtvarně však málo hodnotný dům čp. 213/I.

Při studiu archivu dominikánského kláštera u sv. Jiljí v Praze byl zjištěn v „Liber provinciae inchoatus A. 1653—1670“ (Inv. č. 8) ke dni 4. 6. 1663 záznam o dosud neznámé činnosti Karla Luraga. Text tohoto zápisu zní: „Subscriptus fuit et confirmatus ab Admodum Reverendo Patri Paoli contractus initus inter conventum S. Aegidii et Dominum Carolum Lurago, ratione aedificii noviter facienda. Vide originale litteras contractus huius.“ Smlouva, o které se v textu děje zmínka, je dnes nezvěstná, ncméně se tento zápis vztahoval jistě k smlouvě o stavbě konventních budov, jejichž vznik kladla dosavadní literatura z nedostatku zpráv za rok 1626. Pro Luragovo autorství svědčí také výstavba vnitřní kvadratury kláštera sv. Jiljí i ojedinělé architektonické prvky chudě vnější fasády hlavního stavení konventu, jak je známe z jiných církevních staveb Luragových.

Příspěvkem pro poznání mnohotvárné architektonické činnosti předního pražského stavitele druhého roka Josefa Malíčkého je jeho dosud neznámý plán na přestavbu bývalé altánové vížky hlavní barokové budovy zrušeného konventu dominikánek v Praze I, u Svaté Anny, uloužený dnes v Stavebním archivu hl. města Prahy (fasc. čp. 211/I). Návrh je asi z doby kolem r. 1860 a řeší danou úlohu tak, že zachoval přízeří zchátralé vížky, které změnil v ústřední střešní vikýř, slohové příspůsobený oběma původním vikýřům z roku 1676. Plán Josefa Malíčkého nebyl však uskutečněn a charakteristické altánové vížky úplně zmizela.

V. Procházka

LITERATURA

O památkové péči sovětských měst

dobře informuje pojednání V. A. Lavrova: *Historické památky v plánu obnovovaných měst, předložené ze sborníku „Problemy sovetского градостроительства“*, v „Sovětské stavbě měst“, Orbis 1951.

V poválečné obnově starých ruských měst se ukazuje dvojitá praxe. Stavební památky se chrání buď jich izolováním na samostatné ploše a s jejich vyloučením z běžného zastavění města, nebo zapojením do nového zastavění a organickým spojením s okolím. V prvním případě (museální expozicím) je sice památka vystavena na odív, umožní se její prohlídka, udržování a archeologický průzkum území, ale druhý případ (urbanistický) je příznivější.

Chráněný objekt je nejen expozicí, nýbrž i živým účastníkem při vytváření nového města. Je to také obnovení starých ruských tradic. V Leningradu jsou organicky spojeny v celek budovy z poloviny XVIII. a začátku XIX. století, v Jaroslavi tvoří církevní stavby XVII. století celek s pozdější klasickou architekturou, v Kostromě spojují náměstí z počátku XIX. stol. se starým Kremlm.

Fokus o pokračování v domácí urbanistické tradici proveden arch. A. V. Šusevem při obnově města Novgorodu. Historické památky jsou tam soustředěny kromě několika méně významných míst zejména v Kremlu (více než 60 budov) a v Jaroslavě dvorci s Večevským náměstím. Při řešení uzlu Večevského náměstí a Jaroslava dvorce se zprvu uvažovalo o vybudování rozlehlého náměstí osazeného zelení, v němž by stály četné památky, oproti němu z pozdějších staveb. Poznalo se však, že by velikost náměstí nebyla přiměřená dispozici této novgorodské čtvrti, Trhové Strany. Proto byl Jaroslavův dvorec doplněn novými stavbami a tím dosaženo bohatšího pohledu i spojení památek a zachována také možnost budoucího archeologického průzkumu. Podobně se postupovalo v Novgorodu i v části Moskevské ulice, kde vloženy staré stavby do rytmických intervalů fronty nového zastavění. Pro budovy v sousedství památek se volí klidné a střízlivé formy a na tomto pozadí zář perly ruské historické architektury. Také novgorodský Kreml se stal historickou rezervací, kde se nové budovy nesmějí stavět a staré — pokud nemají uměleckou hodnotu — se odstirávají.

Obtížnější poměry jsou u mladšího ruského města Pskova. Mnoho staveb rozptýlených po celém městě je tam státem chráněno. Zejména jižní část města uvnitř hradeb je přeplněna chrámy a paláci. Tyto památky se však neuplácí v uličních prostorech a pro jejich organické zapojení do nového městského celku bylo nutno vytvořit síť vedlejších ulic a průchodů, která je napojena na hlavní třídy a přitom spojuje všechny památky. Zapojovaly-li se v Novgorodu památky do města řešením vnějších iasad bloků, bylo ve Pskově nutné řešit vnitřní prostory v blocích.

Kde se zachovaly památky jen v malém množství, byla by na místě spíše museální úprava. Památky jsou potom buď podřízeny novému zastavění nebo vedou svou velikostí a silou novým stavbám. Takový případ je ve Smolensku, kde jsou zachovány hrady, a proto se tam okruh pevnostních zdí stává podstatnou součástí nového plánu města a hrady, dříve exteriér, stávají se interiérem města.

V Kalininu (Tveru) bylo po vyhození ve druhé polovině XVIII. století vypracováno krásné rozvržení půdorysu městského jádra, ale stavbám samým se věnovala menší péče. Proto bude nutno při obnově města rozhodnout, zda se má držet tento historický střed, nebo má-li se ponechat svému osudu a zbavit možnosti dalšího vývoje. Je jasné, že při obnově města bude nutno se opírat o šťastný půdorysný základ ruských urbanistů XVIII. století. Totéž by bylo možné uvést o Jaroslavi, Kostromě, Kaluze, Folaně, Dněpropetrovsku, Oděse.

Při urbanistickém pojetí památek mají tedy vliv na řešení města buď izolované památky nebo jejich skupiny bez vzájemného vztahu (Novgorod, Pskov), jindy vystupuje do popředí půdorysný systém (Kalinin), jeho zachování vyžaduje obnovu i takových původních domů, které nemají velkou uměleckou hodnotu. Je-li nutno zříci se urbanistického principu, musí se izolace památek záměrně zdůraznit. Tak se upletly fragmenty antického Pantheonu a v Kerči, podobně jako se upravují památky starého Říma v museálních expozitách. I když se zdůrazňuje museální charakter starobylých fragmentů, je nutno mít na paměti, že historické památky ve městě nejsou překážkou v díle obnovy, ale neocenitelným darem, kterého je nutno vhodně využít pro zkrášlení města, pro vytvoření jeho větší přitažlivosti, svěrázného a umělecké výraznosti jeho vzhledu. Právě starý Pantheonský pahorek (Akropolis) nelze odložit od současného města. Je nemožno projektovat obnovu Kerče odtržené od velkolepé sítnetí Mithridatovy hory.

„Čím více se budeme snažit izolovat historické památky, čím více budeme dokazovat, že jsou museální a cizí současné výstavbě, tím neúčelnější se budou zdát širokým masám obyvatele, tím méně bude podnětů k jejich zachování. A právě jejich organické včlenění do současné výstavby, při bedlivém řešení všech zvláštních pravidel jejich ochrany, zabezpečí památkám jejich druhý život. Ukáže, že historické památky nestojí v cestě nové výstavbě jako nepohodlný balast, ale že se významně účastní tvoření nových celků. Tvoří živý svazek mezi minulostí a dneškem a názorně dokazují světáz národních tradic ve slavnosti.“ J. V.

Vedoucí redakce: PhC Luboš Hlaváček, Zadrnl Třebáň č. 101. Redakční rada: Arch. B. Hyšman, arch. A. Kubíček, J. Mayer, C. Merhout, dr. E. Poche, Ing. dr. J. Vaněček, Dr. D. Wirth. Vydává Klub za starou Prahu, Praha III, Mostecká čp. 58. Tiskárna a stočky dělní středostředské tiskárny, n. p. závod os. Vycházi ročně s třemi (kromě červené a žluté). Novinová saska povolena ředitelstvím pošt v Praze č. I-A-Gre-272-OB-47. Dohledací pošt. úřad Praha 622. Pro členy za předplatné 20 Kcs.

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

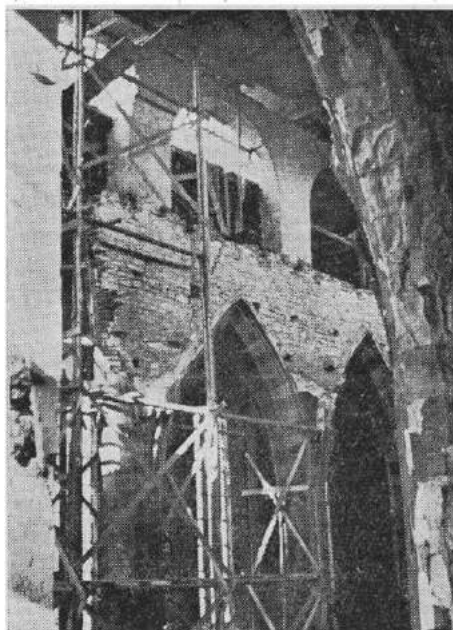
Roč. XXVII.

V Praze 15. září 1952.

Čís. 5.

Obnova kostela a kláštera emauzského

Prof. Ing. Dr. Bedřich Hacar.

V poledních hodinách 14. února 1945 snesla se na starobylý kostel a klášter na Slovanech taková pohroma a zlézda, jakou tato význačná karolinská stavba během své dlouhé doby šestistiletého trvání nezaznala. Byla založena Karlem IV. v r. 1347 a dokončena r. 1372. Klášter, náležející benediktinskému řádu, stal se záhy sídlem vzdělanosti; zde, jak uvádí Dr. Poche, vznikla r. 1395 hláholská část „řemeslnického“ evangelia, na něž později přisahal francouzský král. Za husitských válek byl klášter i kostel ušetřen a byl tu v polovině 15. století zřízen klášter kalvánský. Od doby rekatolizace v r. 1589 a od znovuvvedení Benediktinů prodáván několik stavebních úprav a doplněk nástavbou kláštera a přístavbou věží. Poslední stavební úprava a vnitřní výzdoba pochází z r. 1880 od berounských Benediktinů. Vnější zásah této poslední stavební fáze se projevoval regotisováním věží, které emauzskému panoramatu dodávaly charakteristický výraz, jak jsme ho znali z dob před válkou.

Zmíněného dne zasáhli vzdušný útok amerických letadel na Prahu také Emauzy; co nepoškodily a nerozměly třískové bomby, to dokonal zápalnými bombami vaničký požár, který trval v klášteře téměř 6 dní.

Leteckému útoku padly za oběť nejen horní části obou věží, ale také celá klenba nad hlavní lodí a z valné části i klenby nad oběma lodními postranními. Úplně byl zničen přímým zásahem i první střední pilíř u zadního vchodu i s chorem a přidruženými gotickými oblouky, nesoucími jednak klenby, jednak střechy s jejich zděnými obloukovitými podporami. Požárem byly pak zničeny všechny krovy věží, nad kostelem i nad celým klášterem a zde také z velké části i dřevěné stropy. Zárem popraskaly nosné zdi, hlavně zádivo opukové a zvlášť pak zadní pilíř při choru na jižní straně v kostele.

Záhy po revoluci začala tehdejší firma Ing. arch. Beneš z Vinohrad odstraňovati trosky zničených částí, napřed z kostela, později i z kláštera. V rámci obnovy byl vypracován plán a způsob rekonstrukce, a zvolen pracovní postup podle toho, jak která část byla ve své stabilitě ohrožena. S přihlédnutím k tomto nebezpečí bylo nutné začít s rekonstrukčními pracemi v kostele, kde jako základem byly zachovány téměř v celistvosti původní klenby nad kněžištěm.

Rekonstrukčními pracemi byl od počátku pověřen pisatel, po stránce architektonické byly tyto práce svěřeny prof. Ing. arch. Dru Stefanovi. Dozor nad těmito

úpravami a obnovou má pak Státní památkový úřad a ústřední národní výbor hlavního města Prahy. Potřebné nemalé finanční náklady byly s počátku kryty z Fondu pro obnovu, později státním úřadem pro věci církevní. Pokračovatelem v pracích zednických a betonářských po dříve jmenované firmě jsou ČSSZ, závod Stavena, Praha.

Sondou provedenou u kostela poblíž jednoho pilíře bylo zjištěno, že základovou pádu pro celou stavbu kostela tvoří tu pevné břidlice a že půda nebyla dotčena bombardováním. Pro obnovu konstrukcí statického významu bylo použito především železobetonu, a to u kleneb oblouků, pilířů a krovů, u rozrušeného zdiva pak zdiva cihelného, částečně i z lomového kamene, získaného především ze sutin. Vnější tvar nových částí byl ponechán v původní podobě; výjma klenbových šeber, která byla v detailu architektonicky upravena. Nové klenby hlavní i postranních lodí jsou provedeny jako skořepinové konstrukce tloušťky 5 cm ze železobetonu. Zebra těchto kleneb byla předem vyrobena v dílech 1 m dlouhých ze železobetonu a tedy hotová osazována do bednění kleneb, s nimiž byla spojena kostrami vyčnívajcími na rubových plochách. Boční tlaky těchto tenkostěnných kleneb jsou zachycovány táhlovými stužkami nad každým pilířem v příčném směru lodí; v podélném pak směru jest výztuha provedena stěnovými nosníky jednak oboustranně podle cípových výztuh nad klenbami u vnitřních pilířů, jednak při podélných zdech obvodních. Táhlovými stužkami a smíšenými železobetonovými stěnami jsou vlastně také jak záti, tak i pilíře vyztuženy a vzájemně nad klenbami svázané, k čemuž sloužily zvláštní ocelové kotvy přede zabetonovaním do předvrtaných děr ve zdivu i ve zhlaví pilířů.

Zachované klenby nad kněžištěm i v několika bočních polích, však značně poškozené a deformované časem i výbuchem, byly na svých rubových plochách stuženy novými klenbami ze železobetonu, k nimž staré klenby byly dokonale přibetnovány a zabetonovány kotvičkami přichyceny tak, že vlastně stará a nová klenba tvoří jednu konstrukci, v níž nosnou funkci má jen nové zesílení, které nadto ještě nedovoluje větší deformaci rozrušeného zdiva kamenného starých kleneb. Tímto způsobem byly vyztuženy i všechny klenby v klášteře, hlavně nad křížovou chodbou a „královskou“ kaplí.

Střešní konstrukce nad celým kostelem se skládá z železobetonových vazníků tloušťky 12 cm, vzdálených od sebe 1,70 m, na místě vybetonovaných. Z vazníků vyčnívá výztuž pro připojení střešních desek z lehkého železobetonu, které byly v celém potělném množství předem zhotoveny ve volných prostorách kostela a kláštera. Tyto desky na rozpětí 1,70 m jsou uprostřed 4,5 cm tlusté, po koncích opatřené náběhy, a zde také vyčnívá výztuž proto, aby zabetonováním styků nad vazníky bylo dosaženo dokonalého spojení jak mezi sousedními deskami, tak i s vazníky. Železá se tak monolitické konstrukce. Desky o váze 16 kg každá jsou na povrchu opatřeny betonovými listami pro položení prežové krytiny.

V klášteře pak jsou dokončeny všechny železobetonové konstrukce jak nad místnostmi, tak chodbami ve všech patrech. Zbývá v příštím roce provést přetváření celého kláštera obdobným způsobem, jako tomu jest u kostela, tedy nespályným ze železobetonu. Příští rok budou dokončeny také věže, u nichž se studuje ještě jejich architektonický vzhled v souvislosti s celým zapařím průčelím.

Domovní znamení pražských domů

Ludvík Prisching.

K pochopení vzniku domovních znamení nejen pražských, ale i jiných měst je nutné třeba si představit v duchu obraz městské ulice v gotické době, v době, do které lze klásti jejich vznik.

Město vznikalo bez plánu. Nepřesnou zákonitostí byl rynek, jako střed, a uličky vedoucí z rynku k městským branám. Kdo stavěl domů, stavěl jej celkem podle své libovle a podle domů takto postavených vznikala cesta, které již zrod domů dal do vlnku její křivolakost, jakou si zachovaly dodnes ulice, vzniklé na místě starých cest.

Domy se stavěly celkem nemárodně. Základem byla stavba z hrázdného zdiva, zakončena šindelovou střechou a jistě se tyto domy vzhledem ke stavební technice mnoho nelišily. Monumentálnější vylíhly kromě chrámů jen budovy veřejné, které do sebe vsály výsledky veškeré umělecké tvořivosti středověku.

Doplňme-li si tyto chaoticky postavené domy při křivých cestách ještě spoustou dřevěných přístavků, o které ani v dnešním městě není nouze, dvorků a plotů, vymezujících prostor ulice, spoustou bláta a špíny, jež středověké ulice bez námitky přijímala, máme asi představu středověké ulice. Byla bez označení a jakékoliv orientace.

Ucelené uliční kulisy a určitou architekturu domovních průčelí přinesla teprve renesance, kdy se zvýšily požadavky kladené na bydlení.

A přece již v době gotické byly občanům doručovány zprávy z konšelských úřadů, lidé se vylhávali v obchodním styku, posílali si vzásky a kteří uměli číst a psát, i písemné zprávy. Jak se měli orientovat?

Věděli, že na příklad na rynku bydlí Janek, kterého hledali. Když zvěděli, že ten Janek byl fekněme fezníkem, mohli se na rynku dotazovati alespoň po Janku — fezníkovi, vždyť tehdy rodových jmen ještě nebylo. Ale sháněje našeho Janka na rynku, když na příklad neměl krám, a Janek bydlelo na rynku několik. Alespoň věděť dům — ano, v tom to věželo — věděť dům, v němž bydlí.

A chtějte označit dům, když se nemáte čeho zachytit. A tak jste se nakonec dozvěděli, že Janek fezník bydlí asi v domě některém, jdouc ku bráně východní. S polížením označit určitý dům, buď jako bydlící občan, nebo jako objekt jako takový, setkávaly se již městské úřady. Jako objekt bylo možno dům označiti jménem majitele, na př. — dům Janka fezníka. To bylo označení, které mělo svou cenu, pokud Janek — fezník v domě bydlí nebo žil. Když zemřel, nebo se odstěhoval, bylo po označení a pak se prostě domo říkalo dům kdysi Janka-fezníka, než se vžilo jméno nového majitele.

Chápete, že za těchto okolností a popsané pestrosti středověké ulice bylo vylhání našeho Janka-fezníka záležitostí možná na celý den. Ovšem tehdy neměl čas dnešní cenu.

Abyste si dům označili nezávisle na životě jeho majitele, hledějí městské úřady udati polohu domu vůči domům sousedním. A tak nacházíme v městských knihách XIV. a XV. století podivné zápisy. Na příklad, že se jedná o „dům v uličce, když se jde z Dlouhé třídy ku sv. Haštalu, proti domu Velislava Holedeče a blízko domu Mikuláše Frolicha.“

To ovšem předpokládalo vědění, kde byl dům Mikuláše Frolicha, co naši staří rozuměli pod pojmem „blízko“ a kde byl dům Velislava Holedeče. A ke všemu to všechno bylo pravda jen tak dlouho, dokud Frolich a Holedeč byli naživu, nebo v domě bydlili, nebo dům jim patřil. Když zemřeli, nebo se odstěhovali, či dům prodali, zase bylo zle. Pak se snad nějaký čas vystačilo s označením „dům, v uličce, když se jde z Dlouhé třídy ku sv. Haštalu, proti domu kdysi Velislava Holedeče a blízko domu kdysi Mikuláše Frolicha.“ Ale když se zapomnělo, že jeden dům patřil kdysi Holedečovi a druhý Frolichovi, bylo určení domů nadobro ztraceno. Naši předkové snažili se zřejmě vyjít s tím, s čím se až dosud setkáváme u starousedlíků na našem venkově, jímž stačí říci, „je to tam, co bydlí Němeček na schůdkách, — nebo — co patřilo Hamanovi v Jordanu.“

Vzrůst středověkého města volal po jasnějším a na okamžitých majetkových poměrech nezávislém označování domů a tak se domy počaly označovat domovními znameními, čili domovními štíty.

Kdy tento zvyk se objevil nelze odhadnouti, ale bylo to patrně koncem XIV. stol.

Důkazem toho je privilegium, vydané králem Václavem IV. v roce 1392, jímž je malířům dovoleno malovat na domy štíty a erby. Pravděpodobně již před tímto rokem se vyskytovaly na domech znamení, malovaná patrně i laiky a pražští malíři si vynutili toto privilegium, aby mohli tyto práce konati výlučně sami. Ku konci XV. století byla většina domů asi označena štíty, tak jako dnes čísly.

Určování štítů bylo zpočátku zřejmě libovolné. Hrála tu roli záliba, zaměstnání, jindy jméno majitelovo, někdy i staré legendy k domu se vztahující.

Na př. dům čp. 128 v Praze 1, zbořený roku 1914, náležel v roce 1414 Stanislavu Odhájovi a dům se nazýval Odhájov, či také Odhájovský, i když později přešel na jiného majitele. Na počátku XVI. století jej koupil Němec Hanuš Adler a jeho jméno Adler, to jest orl, dalo mu štít „u černého orla“, který se s domem držel až do jeho zboření. Tu jméno majitele domu dalo domu štít.

Jindy v této době, kdy se tvořila rodová jména, dalo domovní znamení majiteli rodové jméno — vykonalo tedy funkci opačnou.

Na příklad na domě čp. v Praze 1 v Platnéřské ulici bylo již v roce 1495 znamení osla. V této době je majitel domu Jiří nazýván Jifim od osla, ale již v roce 1511 se jmenuje v městských knihách Jiří Osel. Nebo dům čp. 17 v Praze 1 v bloku radničních domů má dosud zachované znamení žáby. Dům se nazýval v XV. století „u zlaté žáby“, později v XVII. století „u zelené žáby“. Majetník domu se jmenuje v městských knihách v roce 1488 Václav od žáby a tytéž městské knihy pokřtky v roce 1499 našeho Václava stručně a vystižně na Václava Žábu.

Již při zmínce o privilegii krále Václava lze mít za to, že nařízení o jím malování vyšlo, když se štíty již malovaly. Prostě řekli bychom úřední zákaz měl určité zpoždění. Stejně také středověký úředník nemohl si dosti rychle zvyknouti na způsob nového označování a pracoval řádku let po staru.

Na příklad dům čp. 146 v Karlově ulici měl ve štítě Adama a Evu. V roce 1410, kdy štít byl již nejméně deset let užíván, je v městských knihách opatrně označen jako: „dům, na němž jsou namalováni Adam a Eva, kdysi Jindřicha, zlatníka. Tedy z poloviny po staru a znamení se udává jen jako mimochodem, opatrně. A teprve roku 1430 se tento dům označuje jako „u Adama a Evy“.

Nebo dům čp. 27 za Mikulášským kostelem v Maiselově ulici měl ve štítě vymalovaný tři studně. Toto znamení dalo oně části královské Maiselovy uličky, která se před domem poněkud rozšiřovala a vytvořila miniaturní náměstíčko, název „Třistudniční náměstí“. V roce 1414 je dům opět označován jako „dům za sv. Mikulášem, jdouc k ulici Židovské, na němž jsou namalovány tři studně“ a teprve v roce 1424 se odhodlal městský úřad jej pojmenovati jako dům „u tří studní“.

Jak již řečeno, rozmohlo se označování domů zna-

meními v XV. stol. Rozmáhající se zvyk vedl však k nové komplikaci. Oblíbená znamení se opakovala, takže některé znamení se ocitlo na více domech. Tu bylo třeba určitého regulativu. Našel se v tom, že městský hospodářský úřad, zvaný úřad šestipanský, povoloval domovní znamení. Časová mez, kdy k tomuto opatření došlo, není přesně známa, ale analogicky můžeme souditi, že v době, kdy v označování byl již určitý chaos. Písemné záznamy o tom jsou z konce XVII. století.

Úřad nestačila však provedená znamení, ale žádal, aby pod znamením byl podle obyčejé nápis: „zde slove u“. Úřad nedůvěřoval patrně příliš soudobému výtvarnictví mistrů malířů, oprávněných k malování znamení a obával se, že středověký řemeslník by mohl zpodobnit na příklad kápra tak zdatile, že by mohl buditi dojem na př. beránka nebo hada. Nedivíme se tomu my, kteří dobře pamatujeme na malované reklamy při obchodech, před kterými jsme dlouho dumali v rozpacích, zda ona věc je uzený losos, nebo krabička sardinek.

Takové povolení úřadu šestipanského znělo asi takto:

„Leta Páně 1711 úředníci úřadu šestipanského jsou povolili, aby Tomáš Kohlberger, ha domě vedle zlatýho konička na Rynku, proti trhu porybnému, znamení zlatého velblouda vystaviti a dům u zlatýho velblouda nazývati mohl a pod toho velblouda nápis dle obyčejé — zde slove u zlatýho velblouda udělati mohl.“

Kromě domů byly označovány určitými znameními i krámy. Nejprve asi libovolně, pak, když cechy dostaly své znaky, tedy znaky cechovními. Řezníci měli ve štítu lva se sekýrou, zámečníci klíč, kolářů kolo a pod. Toto označování trvalo velmi dlouho. Označování řeznických krámů cechovním lvem, holičských krámů jednokřídlými holičskými misky, pamatujeme všichni a mnozí z nás vzpomínají na girlandy umělých citronů a pomerančů před kupeckými krámy, a tu a tam ještě na delfiny spletené ocasy nad kupeckým pultem.

Ráz ulice určovaly nejen průčelí domů, ale i domovní a obchodní znamení. Zůstávají při znameních domovních. Je zajímavé si povšimnouti určitých společných význaků těchto znamení. Většina z nich byla zlatá, nebo alespoň stříbrná, což domu dodávalo jakési vznešené a důstojné pověsti. Ve velkém množství se vyskytuje číslo tři — „u tři korun, u tři srdcí, u tři stlečků“ a pod. Trojka je v všech národů symbolkou nekonečna a proto se s ní, právě tak jako se zlatem a stříbrem, setkáváme ve znameních všech národů, konečně právě tak jako s kabalistickou sedmičkou.

Označování domů znameními žilo a plně sloužilo daleko přes druhou polovinu XVIII. století. Teprve, když v roce 1770 pražský primátor Václav Friedrich z Friedenbergu zavedl označení domů čísly, byla domovní znamení zbytečná. Při tomto prvním číslování došlo k některým nesrovnalostem, když některé budovy, na př. radnice, zůstala bez čísla. Tyto chyby napravilo druhé číslování v roce 1805, při kterém radnice dostala číslo jedna.

Dnes, přes to, že domovní znamení nemají orientační význam, zůstávají na domech a jsou chráněna. Připomínají nám zvyky a obyčejé dávných dob a oživují jímavým způsobem kulisu našich ulic. Jímí promlouvá kus naší historie.

„Krásno je třeba zachovat, vzít si je za vzor, vycházet z něho, dokonce i když je — staré —. Proč bychom museli odmítat opravdovou krásu, zřítkať se jí jakožto východiška pro další vývoj jenom z toho důvodu, že je — stará —?“

V.I.Lenin.

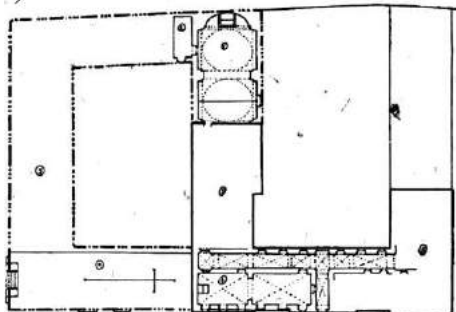
Kostel a klášter Piaristů v Praze.

Jarmila Brožová

*Přikopy v 40. letech 19. stol. s novostavbou kostela sv. Kříže a konviktu čp. 856-II. (kolorovaná perokresba Jana Sembery, Městské museum v Praze.)

Kostel a klášter Piaristů v Praze byl vybudován z podnětu a nákladem řádu Piaristů. Tento řád „feholních duchovních pod ochranou Matky Boží pro náboženské školy“ potvrdil papež Řehoř XV. r. 1621. Piaristé skládali zvláštní sňh, že budou učit bezplatně chudou mládež, a že ji povedou k nábožnosti. Zakladatel řádu, Josef Kalasancký, zemřel r. 1648 v Římě, a r. 1767 byl prohlášen za svatého. Ještě za jeho života byly založeny koleje Piaristů v Mikulově, a to r. 1631, ve Strážnici, Lípniku, Krumlově a v Čechách v Litomyšli. Žádost Marii Terezií o usazení řádu v Praze podali r. 1734 současně tři Piaristé, aniž by byli o sobě věděli. Místodržitelství v Praze mělo prozkoumat žádost a podat dobrozdání. Byla však dána přednost Jesuitům. Teprve opatrná žádost provinciála byla konečně přízni-

Situace starého a nového konviktu Otců Piaristů v Panské ulici a Na Přikopě podle Zobelova plánu z r. 1804. (1.: školní kaple pův. situovaná do nádvorního křídla, 2.: sakristie, 3.: konvent z let 1810–1814, čp. 856-II, 4.: zakreslená situace dnešního kostela sv. Kříže, 5.: starý konvent v Panské ul. čp. 892-II.)

ve vyřízena dne 4. března 1752, a Piaristům dovoleno usadit se v Praze a zříditi zde nižší školy. Panovníce ještě dovolila, aby Piaristé otevřeli vedle dosavadních nižších latinských škol humanitních i vyšší třídy, pokud by k tomu mecenáši chtěli přispět.

Jakmile Piaristé dosáhli povolení Marie Terezie, koupili Manhartský dům v Celetné ulici (přechozí do ulice Štupartské), a ještě téhož roku v něm začalo vyučovat 7 feholníků ve 4 českých a 2 německých třídách. Prefektem byl tehdy Gelasius Dobner. Piaristé byli brzy velmi oblíbeni, škola přeplněna žáky, takže dosavadní dům nestačil. A tak Piaristé koupili r. 1758 v Panské ulici spáleniště dvou domů poškozených

v pruské válce r. 1757, a to dům „U tří starých lip“ za 8.183 fl. 17 kr., a „U černého kocoura“ za 8.659 fl. 30 kr. — Roku 1760 začali stavět novou kolej (čp. 892-II) s kaplí sv. Josefa Kalasanckého. Přestěhovali se tam r. 1766, 1. října, a 2. listopadu počali vyučovat v novém domově. Až do roku 1777 vyučovali jen ve školách normálních a počátkům latiny. Toho roku jim vláda nabídla bývalé jesuitské novoměstské gymnasium u sv. Ignáce, r. 1773 zrušené, které převzali. Gymnasium otevřeli rovněž v Panské ulici, a to r. 1778, kde vyučovali až do r. 1820, kdy jim stát odevzdal novou budovu.

Ústav v Panské ulici měl pět tříd a pět učitelů s prefektem. Vyučovali náboženství, latinu, řečtinu, matematiku, začátkům fyziky a přírodopisu, zeměpisu a dějinám. Mezi piaristickými prefekty, kteří vedli gymnasium od r. 1778 do r. 1876 v celkovém počtu dvanácti, byl známý Gregor Roller, Jaroslav Schaller, Gelasius Dobner, jehož podnikavostí nutno připočíst mnohé úspěchy řádem dosažené, zvláště ve sporech s Jesuity, pak Adam Voigt a jiní. Ze studentů tohoto gymnasia slouží jmenovat hudebního lékaře dr. Theobalda Helda a Františka Heeka z Dobrušky, který byl vzorem Jiráskovi pro hlavní postavu románu F. L. Věk.

Učitelská činnost řádu Piaristů stále vzrůstala, jejich obliba byla až módní. Přelom století znamenal pro ně vrchol úspěchů, zvláště pro pražskou větev, které byla budova v Panské ulici pro nával žáků stále těsnější, a více a více nevyhovující. Roku 1810 dosáhl toho, že stát svým nákladem začal stavět budovu pro vlastní gymnasium, která byla hotova r. 1814, kdy tam Piaristé přesídlili. Pro nedostatek státních i rádových peněz, který byl u tohoto řádu neustále, stavba nového kostela, spojující budovu nového gymnasia se starou kolejí, byla ukončena až po příspěvků různých odkazů r. 1819. Roku 1824 byl kostel vysvěcen. Vnitřní zařízení se doplňovalo postupně, jak přicházely nadace a státní podpory. R. 1830 byl vystavěn v Panské ulici dům, který doplnil konvikt, kostel a gymnasium tak, že tvořil nyní obdélkou hmotu budov. Byl v něm umístěn konvikt pro šlechtické jinochy pod správou Piaristů, byl však r. 1848 zrušen. Jak rychle získával řád oblibu a uznání, tak rychle od poloviny 19. stol. upadal. Provinciál dr. Vavřinec Zink napsal v neotřetěném pojednání o stavu řádu: „...když mi dne 18. srpna 1855 byla svěřena správa řádové provincie, byl její stav žalostný.“ Asi v r. 1864 bylo přistavěno koleji v Panské ulici třetí patro o patnácti pokojích, a provedení menší úpravy fasády i střechy. Přistavba si vyžádala nákladu 23.800 zl. z čehož provinciální pokladna uhradila 18.000 zl. Školský zákon z 14. května 1869 ukončil činnost tohoto řádu, který od r. 1876 pomalu zanikal. To se týká ovšem jen pražské větve řádu, který si jinak, třeba na Moravě, uhlájil velmi pevné posice. Řád byl nucen novoměstské gymnasium předat do rukou státu, v konviktu dále usazen učitelský ústav, a tak poslední a nejstarší část celého objektu, kolej, bylo jediné, co pražské větvi zůstalo. Ne na dlouho. Řád byl zadlužen a byl nucen budovu prodat. Zbylí Otcové Piaristé dostali k obývání druhé poschodí. Budova prošla pak dosti drobných změn vnitřních, které ji nebyly k prospěchu. Kostel sv. Kříže sloužil jako školní kostel; v nové době byl dán do péče církve fecko-katolické, která jej však vůbec nepoužívala. Proto byl předán Salesiánskému ústavu v Praze, který jej vzorně znovu-zřídil.

Stavební činnost v Čechách v druhé polovině 18. stol. se vyznačuje vznikem nepoměrně větších počtu staveb profánních, t. j. zámečků a palácových nad kostelními. Paláce mají obvykle prostou obdélkou půdorys, rozložený do šíře, často o dvou poschodích, pohlíží do ulice klidným, vyrovnaným průčelím. Takového typu je i kolej Otců Piaristů v Panské ulici, vystavěná kolem r. 1766 na obdélkém půdorysu s křídlem zalomeným

k východu. Kolem byla uzavřena zahrada. Ryze účelová budova, rozložená více do šířky podle soudobého zvyku, má průčelí rovinné, které je prokomponováno na pětidelenném vzorci systémem říms a pilástrů. Střední část a obě postranní jsou nepatrně odstěpné risality, a jsou detailně členěny pilástry, zakončenými volutovitě stáčenými ionýskými hlavicemi. Tyto tři risality združuje jejich spojnice, prostá hladká stěna bez jakékoliv výzdoby, proražená dvěma jednoduchými okny. Přizemí zdobí podélné nehluboké spáry, přerušované pravidelně rezasenými okny, jejich je po každé straně portálu šest. První a druhé poschodí vertikální člení a opticky spojují podložné pilástry. Tuto poklidnou hladinu zvlňují jen nadokenní římsy všech tří risalitů. Obě okna ve spojkách mají jen přímou nadokenní římsu, upoutávají tak co nejmenší pozornost a opticky ustupují do pozadí. Původní budovu ukončovala výrazná, jemně profilovaná římsa; dnes odděluje druhé a třetí poschodí. Toto třetí patro dodatečně přistavěné opticky nazvazuje na předcházející patra jak umístěním pilástrů s jednoduchými hlavicemi, tvořenými prostou deskou, tak umístěním oken bez jakýchkoliv ozdob. Střední část budovy korunuje attiková balustráda ukončená jednoosovým nástavcem se štítem a křížem; oba postranní risality jsou sepnuty štíty. Jak byla ukončena původní dvoupodlažná budova, není dnes možno s jistotou určit; patrně jednoduchou sedlovou nebo valbovou střechou s attikou. Portál tvoří dva šikmo postavené pilástry na vyšším soklu, na nichž volutovitě stočené a hravým rocaillem zdobené konsoly podpírají úseky kladí, nesoucí konvexně vyklenutou římsu. Průchod je půlkruhově prolomen a ozdoben ve výši patek půlkruhu a v místě středního klenáku drobnými motivy rocailu. V prostoru mezi římsou a obloukem průchodu je umístěna kartuš s nápisem: „Collegium Clericorum Regularium Scholarum Piarum.“ Errect. 1768, Auct. 1864. — Portál ukončují dvě alegorie, symbol církve a symbol světské moci. Obě figury mají malé hlavy, poklidný výraz tváří, ale zůstávají jim natočení těla a vzdušná draperie jako pozůstatek dřívějšího slohového cítění. Nad portálem je umístěna kartuš, zakončená nesymetricky význačným rocaillem, o níž je opevněno puto. Kartuš nese rádo-ovou pečet s korunkou a písmeny MP 6X. Doba vzniku vstika portálu své typické znaky, to jest naprostou souřadnost architektonických prvků, kartuší i figurální výzdoby. Též dekor je ryze rokokový. Přestavbou r. 1864 nastaly změny i v průčelí, jak zjišťujeme porovnáním s plánem původního stavu uloženým u tech. ref. ONV Praha 2. Tak attiková balustráda byla proražena a vyplněna obřími kuželkami, geometrická výplň postranních štítů byla odstraněna, a střeška proražena šesti vikýři. Nejvýznamnější změna postihla přizemí, jehož okna byla rozšířena, prostor přetvářen a rozdělen v šest stejně velkých částí, které byly proměněny v obchodní místnosti, a původní okna na východy do nich.

Prostý podélný obdélníkový půdorys koleje ovlivnil i rozložení jednotlivých prostor, obytných i užitkových. V přízemí byly třídy. V prvním poschodí byla umístěna školní kaple, zasvěcená sv. Josefu Kalasáncému, o délce dvou klenebních polí křížově sklenutých, o šesti oknech a čtyřech oltářích, většinou vybavených dřevěnými mensami s tabernákly, ozdobenými mramorováním a zlačením. Hlavní oltář zdobil obraz P. Marie a socha sv. Josefa Kalasáncého v životní velikosti. První postranní oltář byl vybaven soškou P. Marie, kterou darovala řádu paní Barbora Nesibová r. 1755. Do dnešní doby se zachovala jen soška P. Marie z bílého mramoru, vytvořená Emanuele Maxem v 70. letech 18. stol. Druhý postranní oltář měl nad tabernáklem skříňku se soškou sv. Jana Nep. a obraz sv. Trojice. Třetí postranní oltář zdobil obraz sv. Expedita, dílo Jana Jakuba Quirina Jahna z r. 1768. Do nedávna byl umístěn na chodbě v II. p. v kluksuře Otce Piaristů. — V I. p. byla umístěna též řádová knihovna v t. zv. Dobnerově sálu. Ostatní místnosti byly učebny a pokoje pro klery a pátery. Každá místnost, určená k obývání, byla opatřena jedním oknem a jedním dveřmi, které vedly na podélnou chodbu, spojující tak všechny místnosti v patře. Druhé patro bylo členěno po-

dobně. Třetí poschodí, přistavěné r. 1864, bylo rozloženo ve stejný počet místností. Pro pozdější potřebu Piaristů byla v I. p. upravena malá prostora v šíři jednoho okna v malou kapli, v níž se zachoval nepatrný zbytek původního inventáře velké kaple sv. Josefa, a zbytek stropní malované iluzivní výzdoby. — Po prodeji budovy nastaly ve vnitřní úpravě koleje podstatné změny. Koleje byla proměněna v nájemní dům až na část v II. p., kterou obývali Piaristé.

Pražská koleje Piaristů, na přelomu století nejoblíbenější a nejvýhledavější učiliště pražské, byla v té době přeplněná žáky, a její prostory v Panské ulici nestačily všechny žáky pojmout. Piaristé tedy žádali, aby stát vystavěl vlastním nákladem budovu novou. Řád sám byl poměrně chudý, protože platících žáků bylo velmi málo, a nebyl by si mohl dovolit stavět nový konvikt, zvláště v tehdejší době státního krachu a celkové peněžní tísni. Stát se stavby ujal. První plány na stavbu z r. 1804 jsou podepsány stavitel Janem Zobelem. Nebyly však realizovány. Dle těchto plánů byla budova gymnasia situována svou hlavní fasádou do ulice „Na příkopě“, byla však rozložena více do šířky, takže zabírala i místo, na němž dnes stojí kostel sv. Kříže. Školní kaple byla umístěna v křídle rovnoběžném s traktem do ulice, tedy do křídla ve dvoře, které nazývalo na příčné křídlo, staré koleje. Tak byl uzavřen velký obdélníkový dvůr, obtažený gymnasiem, kaplí a starou kolejí. Kaple podle Zobelova návrhu byla podélného půdorysu, ukončená presbyteriem tvaru segmentového oblouku; pilástry bohatě členěné a klenební pásy dělily prostor ve dvě pole, z nichž každá byla uzavřena kupolí. Půdorys kaple nasvědčuje tomu, že Zobel byl plně poučen o nových stavebních proudech. Fischerův půdorys kostela později realizovaný se přilíhl od tohoto Zobelova plánu nelíší. Fischer odstranil kupole a nahradil je plackami.

Nové stavební úřady pražské dodaly nové plány roku 1810, pozmeněné v tom směru, že školní kostel umístily průčelím do ulice „Na příkopě“, a třídy, na jejichž místě byl situován, přeneseny byly do křídla gymnasijského ve dvoře. Byl tím zdůrazněn význam kostela, který byl takto přístupný i veřejnosti. Tuto změnu přičítáme prof. Jifimu Fischerovi, který tehdy pražské stavební úřady vedl. Plány, podle nichž byla stavba gymnasia a školního kostela provedena, se dosud nepodařilo objevit. Změnu proti plánům Zobelovým zachycují až plány z roku 1835. Stavební práce na předním traktu gymnasia byly zahájeny až r. 1811, kdy dosáhly darů a státní dotace potřebné výše. Stavba gymnasia byla ukončena r. 1814, kdy se také začalo vyučovat. Přední trakt byl v půdorysu prostý obdélník o celkové dispozici šiklové, a byl dvoupatrový. V přízemí byly umístěny třídy, kreslárna, místnosti pro služebné, a kuchyně. V poschodích byly opět třídy, místnosti pro prefekta, 14 místnosti pro kněze, a i pokoje pro nemocné. Bylo tedy pamatováno na vše. Průčelí tohoto traktu zachycuje Šemberova kresba ze 40. let 19. století. Prozrazuje nám, jaké změny provedly stavební úřady ve svém návrhu ve srovnání s plánem Zobelovým. Zobel navrhl r. 1804 dvoupatrovou budovu značně širší, opticky rozdělenou ve tři části; střední část členilo 13 okenních os, v přízemí pak pásová rustika. Postranní dvě úzké části o šíři dvou oken byly vyznačeny v přízemí drobnou rustikou a v poschodích nápadným armováním. První poschodí oddělovala průběžná římsa, již se dotýkala profilované parapety okna tohoto patra. Jejich nadokenní římsu podpíraly dvě konsoly. Nízká okna II. p. zdůrazňovala jen podokenní římsa s konsolkami. Pásová římsa zdůrazněná zubozemem přičleňovala střechu s malými vikýři. Obdélný portál tvořily dva lesnéové útvary na soklu, nesoucí kladí bez ozdob. Tento původní návrh Zobelův nebyl při konečné realizaci stavby oficiálními stavebními místy pražskými pozmeněn natolik, aby byl nestál za zmínku. Na Šemberově předkresbě vidíme dvoupatrovou budovu se zdůrazněnou střední částí o 3 okenních osách nepatrným risalitem, a přízemí vyzdobeno pásovou rustikou. Okna fasády jsou velmi prostá; jejich římsy podpírají drobné konsoly. Budovu ukončuje trojhlé-

nikový štít. Šířka gymnasia se zmenšila o původně Zobelem navrhovaná křídla, o jejich šíři budova posunutá k Nekázance — a na uvolněném místě postaven kostel sv. Kříže. Gymnasium bylo kolem r. 1875 opravováno, při čemž přistaveno jedno poschodí. Tehdy byly asi provedeny změny i na fasádě, neboť dnešní stav průčelí vykazuje okna II. p. s římsou tvaru trojúhelníkového štítu, podchyčenou konsolkami. Třetí patro dělí od druhého průběžná římsa. Okna přistavby nesou rovnou nadokenní římsu, podchyčovanou drobnými konsolkami. Fasádu ukončuje attiková balustráda v šíři pěti středních oken.

Stavba nádvorních křídel gymnasia postupovala jen zvolna, rovněž i vybavování traktu prvního, ať lavicemi, katedrami či dveřmi. Každá úprava musila být urgentní, ale vždy trvalo drahnou dobu, než bylo dosaženo další státní finanční podpory. Stavba křídel pokračovala tak pomalu, že části již hotové současné chátraly a potřebovaly oprav. A opět pokračovaly nekonečné žádosti ke guberniu o poskytnutí peněz alespoň na opravy.

Stavební práce na kostelu sv. Kříže, původně určeného za školní kapli, byly zahájeny r. 1819, a to v březnu. Tehdy nalézáme v celkovém vyúčtování po prvé položku, použitou k tomuto účelu. Zhruba byl kostel hotov téhož roku, kdy si Otcové Piaristé zaznamenali do svých annálů mimo chvalořečení na panovníka: „... et boni unita manu cum... Artem architectonicam per Bohemiam Dirigente Georgio Fischer, Architecto Aulico Pragae Henrico Hausnecht, Statuario Aulico Pragae Ludovico Kranner, Fabro Lignario Michaelae Ranek.“ Dodatečně byly opatřovány prostředky na pořízení sanktusníku, varhan a oltářních světel. Vše doplněno r. 1821, z větší části ze státní dotace. Roku 1824 byl kostel vysvěcen metropolitním děkanem Karolím. Ačkoliv vnitřek kostela zdaleka nebyl ještě vybaven (i když se r. 1822 zemské gubernium zavázalo ve třech letech stavbu plně dokončit), byl již užíván jako kostel školní. Patrně až na zákrok Jiřího Fischera, který žádal připsání „slavné stavební fideiitativy v Praze“ alespoň o zatímní bednění u dveří, aby návštěvníci kostela nebyli nadále vystaveni nebezpečí nachlazení, byly dodány řádné dveře. Dřevěné zařízení kostela, jako dveře, kostelní lavice a okenní rámy dodal truhlář Ondřej Schambach; účel za tuto práci mu těžko a nerado zaplatilo zemské gubernium až po dlouhých žádostech. Téhož roku, t. j. 1824, zhotovil dva zvony, pro sakristii a pro oltář, Karel Bellman za 2.578 fl. 32 kr. Na státní účet zhotoveny monstrance, ciborium, kalichy, kříž, světla, a to pasířem měšťanem Josefem Obermayerem. Než tyto věci byly pořízeny nové, žádal stát, aby bylo použito pro vybavení kostela zařízení ze staré kaple sv. Josefa Kalas, čemuž se řád vznele, poukazuje na špatný stav celé kaple. Roku 1825 bylo pořízeno celkové vyúčtování příjmů a výdajů, dle něhož řád obdržel od státu 155.361 fl., z fondů a nadací i darů 67.000 fl. Celkem však na stavbu vydáno 316.129 fl., takže rozdíl mezi státní podporou a soukromými nadacemi musel řád doplnit značným obnosem z řádové pokladny.

Kostel sv. Kříže je jednolodní, obdélného prostého půdorysu, zakončený půlkruhovým presbyteriem. Prostor je stroze rytisován pomocí plášťů a klenebních pásů, členících klenbu v jednotlivé plaky. Presbyterium odděluje od loďi triumfální oblouk nesený představenými sloupy. Plášťy jsou ukončeny ionskými hlavicemi, jež se opakují na sloupech a pláštích v průčelí. Plášťy i sloupy triumfálního oblouku nesou kladi, průběžně probíhající celou loď, jen u sloupů triumfálního oblouku je přizdobeno. Stejně kladi nesou i plášťy v presbyteriu. Kostelní prostor osvětluje pět vysokých oken na jižní straně (do Panské ulice), půlkruhově ukončených. Poslední osvětluje již presbyterium. Jemu symetricky odpovídá stejné okno i na protější straně presbyteria. Ostatní okna této severní strany jsou loggiového typu, a vedou do spojovací chodby s gymnasiem. Kostel má dvojce postranní dveře uprostřed délky lodě, a jedny hlavní do ulice „Na příkopě“. V presbyteriu je umístěn mramorovaný oltář s tabernáklem tvaru antické budovy se středním risálem a trojúhelníkovým štítem, a dlouhými postranními křídly. Uprostřed tabernáklu je nika, mušlovitě uzavřená, v níž je umístěn kříž. Vše silně zlaceno, rovněž i dva andělé a kříž nad tabernáklem, jímž oltář výškově vrcholí. Oltářní mensa a kruhová kazatelna s plochým baldachýnem je ozdobena dřevěnými zlacenými hvězdami. Prostá křucha nese varhany vytvořené Josefem Gärtnerem za 3.125 fl., vyzdobené řezbářem Františkem Lokwarem a pozlacené Martinem Pistoriem. Průčelí kostela vertikálně člení sloupy a plášťy, vnějšíje monumentalní, a nesou kladi ionského typu, s architrávem trojitě odstupujícím a výškem bez ozdoby. Římsa, podložená zubozemem, vnáší do průčelí motiv horizontální. Attika nese nástavec s křížem. Kladi i římsa probíhají průčelím kostela a pokračují i po celé boční stěně, rovněž i attika i sokl. Střešní zdobí sanktusník, umístěný nad triumfálním obloukem. Na kostelu sv. Kříže upoutá vnější disharmonie mezi průčelím a boční stěnou, kterou se nepodařilo přivést na úměrné měřítko k průčelí. Není to pravděpodobně chybou stavitele Fischera, ale vynuceno železnou nutností navázat plynule na kolej v Panské ulici.

Kostelem sv. Kříže se uzavřel blok budov kdysi řádu Piaristů, spojených nikoli tvůrčí myšlenkou, ale svou účelovostí, a přesto tvořících ladný celek, kterého si v okolním ruchu málokterý chodec povšimne.

Frameny:

Archiv Piaristů v Archivu země České. Tam: Annales Domus Pragensis Scholarum Piarum Anno Domini 1752 — 1827 — a listinný materiál.

Archiv m. n. vnitřa.

Archiv m. n. vnitřa, odd. plánů a map (č. 16.766 a 31.009/963).

Archiv technic. ref. ONV Praha 2.

Poznámky:

1. Archiv Piaristů v Archivu země České.
2. Dar P. Pankrác Newald, býv. ředitele hlavní školy.
3. Popsán stav kaple z r. 1825, kdy byl vyhotoven soupis inventáře kaple sv. Josefa Kalas, a zaslán guberniu s poznámkou, že stav všech předmětů je velmi špatný, a že nemožno být použitý k vybavení tehdy nově postaveného kostela sv. Kříže. (Archiv m. n. vnitřa, r. 1825).
4. Museum hl. m. Prahy.
5. Annálů Otců Piaristů (zápis ze dne 23. 9. 1821) — Archiv země České.

Zpráva pokladní za rok 1951

Příjem:

Hotovost 1. ledna 1951	Kčs 20.732,00
Příspěvky věleňených spolků	32.100,—
Členské příspěvky	19.450,—
Věstník a publikace	1.207,—
Vycházky a přednášky	740,—
Výstavní exponáty	24.888,—
Oroky ze vkladů a cenných papírů	311,00
Přeplatek ty Illek-Paul	240,—

Výdání:

Nájem včetně domovních poplatků	Kčs 4.454,—
Kancelářské potřeby, uhlí atd.	5.046,70
Oklád, pochůzky a pod.	4.460,—
Poštovné	4.073,—
Služné, náhrady, odměny	16.644,—
Věstník	38.306,—
Vycházky a přednášky	1.220,—
Knihovna	575,50
Výstava	13.880,—
Projekty (Malostranský hřbitov)	3.700,—
Všeobecná daň	650,50
Pojistky	100,—
Oroky z prodeje	110,50
Různé (věnce a pod.)	1.700,—
Hotovost k 31. prosinci 1951	4.917,—

Kčs 99.759,20

Kčs 99.759,20

Jméni Klubu za starou Prahu k 31. prosinci 1951

1. Základní jmění Klubu (vázané vklady)			
Malostranská záložna vklad č. 35192	Kčs 174.429,20		
Malostranská záložna vklad č. 40097	Kčs 13.009,90	Kčs 187.499,10	
2. Cenné papíry 3/4% sjednocené státní půjčky (vázané)		Kčs 2.000,—	
3. Volné vklady a peněžní hotovost:			
Společitelna a záložna v Praze, vklad č. 351193	Kčs 4.209,30		
Státní banka čs. šekový účet č. 68221	Kčs 166,80		
Peněžní hotovost k 31. 12. 1951	Kčs 541,10	Kčs 4.917,—	
4. Zařízení Klubu		Kčs 800,—	
Celkem		Kčs 195.210,10	

V Praze dne 31. prosince 1951.
Podle účinných dokladů přezkoušeli a shledali správným:
Dr. Rudolf Kadeřávek v. r.,
Luboš Hlaváček v. r.,
revisorů účtů.

Ing Miroslav Rísky,
t. č. pokladník.

„Čeští architekti-realisté devatenáctého století.“

Výstava v Um. prům. muzeu v Praze, červen-září 1952

Tato výstava, jejíž cílem bylo „prohloubiti podnětné studium a poznání tradice v naší české architektuře minulých věků“ (L. Machoň), shromáždila rozsáhlý materiál a utřídila jej do názorného přehledu. Poznával se z něho nejen vývoj stavebního umění v Čechách v druhé polovině minulého věku, ale též tvůrčí postup a základní díla jednotlivých architektů. Tím byl uskutečněn podnik prvotního a ojedinělého druhu, v němž, jak slibili pořadatelé výstavy, se bude pokračovat instalováním expozice školních prací těchto architektů.

Pro studium dějin české architektury, jejíž vývojový obraz se dosud omezoval na několik páso známých jmen — Ullmann, Barvitský, Zitek, Schulz, Wiehl — je podnětné vystavení návrhů a studií takových umělců, jako byli Zdeněk Schubert, Leonard Rechka, Alois Filzig (Filčík), Karel Friedrich, Alois Čenský. Také ukázání Jana Zeyra „jako daleko významnějšího spolupůvce t. zv. české renaissance“ a představení Josefa Schulze v podobě dovršitele klasického proudu v české architektonickém umění na konci 19. stol. je činem záslužným.

U příštích výstav podobného druhu by se měl přesněji vysvětlit pojem t. zv. „realismu v architektuře“, aby se i laický návštěvník mohl bezpečněji orientovat ve spoustě materiálů, jež může jinak jeho pozornost odvádět k věcem nepodstatným.

Nakonec bude snad na místě vyslovit přání, abychom mohli brzy opět navštívit podobnou výstavu, na níž bychom shlédli, pokud se zachovaly, návrhy architektů starších a potom zvláště těch, kteří tvořili českou architekturu moderní, Jana Kotěry a Josefa Gočára.

—ŠH—

LITERATURA

Obnova architektonických památek v Sovětském svazu.

Ze sborníku „Praxe rekonstrukčních prací“ (Moskva, 1950, str. 3-12) vyšel v letošním 4. čísle „Sovětské architektury“, vydávané Československo-sovětským institutem, překlad úvodního článku „Obnova architektonických památek“. Autor Š. J. Ratija v něm podává ucelený obraz ochranné teorie, metod a praxe a zároveň doklad nutného rozvoje památkové péče v Sovětském svazu. Od ustavení sovětské vlády je věnována stranou a především V. I. Leninem a J. V. Stalinem všestranná péče ochraně kulturního majetku národa Sovětského svazu. Četné dekry a nařízení pomáhaly uchránit staré památky, podporovaly rozvoj a propagaci myšlenky ochrany památek i její popularizaci v širokých vrstvách obyvatel.

Již v r. 1919 sbíral a shromažďoval archivní materiál, klasifikoval památky, připravovaly soupisy a zpracovávají rekonstrukční metody. Po Říjové revoluci se ihned přikročilo k restauraci moskevského Kremle. Současné se prováděly restaurační práce i v oblasti Moskvy, Ostanikina, Kuskova, Archangelského, zajiš-

fovaly památky Pskova, Novgorodu, Perejaslavu a jiných měst. Opravovaly se hrady a věže hradů a pevností v Kazani, Zarájsku, Smolensku, Ladose, Petrolepostu, Kírlilovu, Sudaku, Feodosii a jinde. Před Velkou vlasteneckou válkou byly také provedeny výzkumné restaurační práce ve středověkých a zahavkazských městech.

Fašistická vojska zničila ve válce stěblovou a bombardováním mnoho měst a celých krajů, plnila, plánila a vyhazovala do vzduchu stavební památky, svědky slávy a velikosti historie sovětského lidu. Soupisy zničených památek byl prováděn již během války, vydány také směrnice pro jejich ochranu a do frontového pásma vyslány brigády architektů, historiků, restaurátorů a fotoreportérů, aby provedli průzkum a zajištění stavebních památek. Vládním výnosem z r. 1948 se ustavily v místech bohatých na architektonické památky speciální vědecké ateliery pro provádění restauračních prací a ateliery projekční. V Novgorodě, kde je soustředěno přes 60 stavebních památek, provedly restaurační ateliery obrovské průzkumné, zaměřovací a rekonstrukční práce a mnoho budov (zejména novgorodská pevnost) je již zajištěno a znovu vybudováno. Velké renovační práce, podnikuje ve Pskově, zahrnují přes 100 památek ve městě a předměstích. Rovněž rekonstrukční ateliery ve Vladimíru se úspěšně zabývají studiem, zajištěním a znovuvybudováním řady památek. Rozsáhlé restaurační práce se rozvíjejí i na památkách v Suzdale, Jurjevě-Polském, Alexandrově a jiných městech. Od r. 1944 opraveno a rekonstruováno v Moskvě velké množství architektonických památek a na dalších se ještě pracuje. Rekonstrukce architektonických památek Leningradu a jeho předměstí je jednou z nejzajímavějších stránek obnovy a ochrany památek stavebního umění. Také v Puškinu, Pavlovsku, Oranienbaumu a jinde jsou restaurační práce v plném chodu. V Karelo-finské SSR se zahájily práce na restauraci památek vesnického stavebního umění. V jiných republikách Sovětského svazu, na Ukrajině, Běle Rusi, v Armenii, Gruzii, Azerbajdžanu, Moldavii a v republikách Střední Asie i v pobaltických republikách se rozvíjí rozsáhlé vědecké průzkumné a restaurační činnosti v oblasti národního stavebního umění.

Památková péče prováděná v Sovětském svazu soustavně již přes třicet let, ukazuje, že sovětské restaurační metody a technika jsou na nejpřednějších místech na světě. Studium, restaurování a ochrana památek jsou založeny na objektivním, kritickém a zohlednění každé památky po stránce umělecké, historické i vědecké. Restauráční práce jsou sledovány průzkumnými památkami až do úplného dokončení. Základem všech nových restauračních metod a všech výzkumných prací musí být pouze dialektická metoda průzkumu a studia památek; postupně a důkladně odhalující její historii. Památka se obnovuje s autentickou historickou hodnotou, jakékoliv výmysly i snaha po zvýšení efektu jsou nepřijatelné.

Zahraniční praxe však má tendenci po stylisaci a napodobování, poškozují části památky se často obnovují podle vkusu a potřeby zákazníka, nebo i v zájmu pochybné slávy restaurátora. Je to restaurování pavědek, založené na intuici, není ničím doloženo, památka

se stává dílem samotného restaurátora a ztrácí svou uměleckou a historickou hodnotu. Vlna těchto diletantských restauračních snah se šířila v druhé polovině XIX. století po západní Evropě. Ani dnes se nevede lépe památkám v kapitalistických státech, kde „věda“ je podřízena hontě za získání a restaurace architektonických památek sleduje výlučně obchodní cíle.

V carském Rusku spočívala ochrana památek na jednotlivých nadšených amatérech a na zdjnu jsm úzkého kruhu specialistů. Sovětskí restaurátoři mají však dnes všestrannou pomoc i podporu vlády a jsou jim k dispozici archívni dokumenty, vědecké materiály knihoven a muzeí, vědeckých institucí a akademií. Sovětský lid se živě zajímá o vědecké objevy kulturních dějin své země a snaží se o přímou účast na ochraně svých historických památek.

Přánovitými přízkumy spojenými s výkopkami i sondováním odhalili sovětskí restaurátoři architekturu starých památek Kyjeva, Černigova, Novogorodu, Pskova a jiných měst; osvobodili památky od dodatečných změn a nánosů, jež přinesla staletí. Deformované části budov se zpevňují vzhádním rozlozku do spár a stěrbin zádi. Tak byl na příklad stabilisován deformovaný pylon Pjatsnického kostela v Černigově, stěny a klenby reflektáře Andronikova kláštera, kamenné části a klenba velehrámu kláštera Zjevení Páně v Moskvě. Nyní se upevňuje jeden z pylónů podpírajících věž a klenby chrámu sv. Dimitrije ve Vladimíru. Napřimění (v r. 1932) a zakřivení nakloněných se minaretů (v r. 1948) na moskevské mešitě v Ulgubeku bylo označeno za smělejší novátorství.

Ateliery pro restauraci památek se také zabývají ve spolupráci s učenými z oboru chemie, fyziky a biologie také rozlorem příčin postupného chátrání starých budov a maleb a hledáním prostředků k odvrácení a zamezení zhoubného procesu. J. V.

„Zprávy památkové péče“ 1951-52, seš. 1-2, 3-4.

Po delší přestávce vyšla opět dvě dvojčísla „Zprávy památkové péče“, jejichž obsah slouží úspěšně pokračování v odborné propagaci ochrany památek.

Vytýčením úkolů památkové péče při zachráně historických cených měst v úvodním článku byla pro první dvojčíslo stanovena jeho náplň. Ve studiu o asani historických jader měst se vysvětluje pojem asanace, vyspisuje stručná historie a rozvádí její způsob. Stanovením hlavních zásad při projektu úprav starých domů na nové jednotky, což je dnešní asanační práce, se po prvé jasně vyslovuje směrnice i pro ta místa, kde se tak dosud neděje. Na několika příkladech úprav domů ve Znojme a ve Slavonicích se tyto zásady ukazují v praxi, a to velmi detailně, takže nejde jenom o vytknutí postupu, ale poukazuje se tu i na rozličné problémy a jejich řešení. Studie, jejímž autorem je trojice zkušených odborníků, nejen že podává výtečné informace čtenáři laika, ale stane se zdrojem poučení i pro odborného památkářského pracovníka. Vysokou odbornou úroveň dvojčísla dovzuje pojednání o ochraně památek v SSSR z pera Z. Wirtha, který načrtl v přehledu její historie, počínaje dekrety carů (1822) až k r. 1917, jenž „znamena i v ochraně památek zásadní obrát“. Vymenování jednotlivých příkazů, které vyhlásila vláda lidových komisařů hned po revoluci, se přichází k osnove pro sovětskou památkovou péči a po vypuštění situace za války je vytknuto organizace této péče, v níž důležitou roli hraje síť muzeí. Na závěr dvojčísla se oznamuje zahájení edice „Berni rula“, tohoto jedinečného pramene k dějinám Čech.

Dvojčíslo 3-4 je věnováno celé obsáhlé studii Miroslava Koreckého o tvorbě Kláštera Ignáce Dienzenhofera le dvooustému výročí jeho úmrtí, v níž autor, historický školený architekt, na podkladě plného zkoumání archívního materiálu smesl dlouhou řadu nových poznatků, často objevených osvětlujících dílo tohoto největšího představitele české barokní architektury. Téměř nedocenitelným je fakt, že pisatel ke své práci připojil několik plánů, které již dnes neexistují, byse zničeny za posledních válek.

Není možno pojednávat zde o Koreckého stati obšírněji, třebaže by si to plně zasloužila jak pro svou př-

kladnou methodičnost, tak cennost poznatků. Také není ani možno pouze upozornit na některé takové poznatky, neboť by to vyžadovalo informačního úvodu do problému Dienzenhoferovy tvorby. Je si jen přát, aby se v publikaci tak hodnotných prací jako je tato studie dále pokračovalo a naše umělecko-historická věda tak konečně dostala své vlastní samostatné forum, na ním by se dal sledovat její rozvoj, prospěšný i této době. Autor sám v poznámce uvádí, že jeho „stať není dosud syntetickou prací“, ale myslíme, že se jí brzo dočkáme.

„Pamiatky a múzeja“.

Slovenský památkový ústav v Bratislave vydal první číslo nového časopisu pro ochranu památek a problémy muzeí. V bohatém obsahu se střídají programové, informační a výsledky nových studií, snázející články s knižními recenzemi a různými zprávami, které, doplněné četnými fotografiemi, vytvářejí zajímavou náplň obsahu.

V úvodníku se nabádá k větší starostlivosti o umělecké památky a Dr. Měnič se pak zamýšlí nad významem stavitelských památek na Slovensku, podává nrys nejzajímavějších objektů a na nich dokumentuje své these. Zatím co v článku o základem směrnicích o vědecko-výzkumné, sběratelské, výstavní a masové kulturně-osvětové činnosti sovětských vlastivědných muzeí se načrtávají úkoly těchto institucí, Dr. Šebek rozbrá praktické metody ochrany stavitelských památek, jako jsou jejich restaurace, konzervace, metody dnešní péče, udržovací práce a nakonec technická opatření. Pojednáním o dnešních úkolech ochrany památek na Slovensku se uzavírá oddíl odborných statí a drobnými poznámkami číslo celá.

„Pamiatky a múzeja“ se ukazují být časopisem, jenž bude houževnatě soutěžit s českými „Zpravami“.

„Architektura — Warszawa 1952“.

Tento polský měsíčník věnuje značnou pozornost i otázkám ochrany památek, její teorii i praxi, pomáhá jí také tím, že přináší články, věnované stavebnímu umění minulosti.

V čísle 4. byla otištěna studie o architektuře lidové republiky Bulharské, v níž autor načrtl též obraz vývoje v minulosti a ukázal některé významné památky, sahající až do 3. a 4. stol. po Kr.

V šestém čísle se píše o adaptaci starého GOLDENRINGOVA domu v Poznani na nové museum hudebních nástrojů, první v Polsku. Úprava zachovávala staré schéma domu a dokonce i původní rás interiéru, světuje jim novou roli: sloužit jako architektonický rámec pro nové expozice.

V dvojčísle 7-8 si můžeme přečíst referát o výstavě „Věk osvícenství v Polsku“. Článek napsal architekt Z. Bobrowski a týká se výstavy, která byla pořádána letos v lednu až březnu v Národním muzeu. Po krátkém nástupu historického pozadí této doby pojednává autor o jejích architektonických a urbanistických problémech. Polské osvícenství mělo velký zájem o římskou a reo-kou kulturu, což silně ovlivnilo i architekturu. Architekti jako ZAWADZKI, KUBICKI, ZUG, MERLINI a jiní tvořili v neo-klasickém slohu. Tenkrát také docházelo vysoké úroveň plánování měst. Jako příklad máže být uveden návrh na Thyzenhausovu manufakturu v Horodnici poblíž Grodna. Výstava měla pro Poláky důležitý význam. Ukázala na historický boj dvou sociálních tříd — pokrokových, osvícených lidí proti privilegiované šlechtě.

Časopis společnosti přátel starožitnosti

přinesl ve svém 1. čísle nového ročníku studii docenta J. Pešiny o novém díle monogramisty IP, jímž je malá destička s reliéfem Navštívení P. Marie (Nár. galerie v Praze). Je to vedle vídeňského reliéfu Adama a Bvy jediná signovaná práce monogramisty IP a vzniká domněnka, že snad vznikla na naší půdě za dočasněho umělcova působení u nás, neboť monogramista IP není českým výtvarníkem.

Luboš Hlaváček.

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORU

Roč. XXVII.

V Praze 1. listopadu 1952.

Čís. 6.

Jarmila Brožová

Ochrana památek v lidově demokratickém Bulharsku

Rada ministrů lidově demokratické republiky Bulharské, Komitét pro vědu, umění a kulturu, u vědomí dosavadních nedostatků v oboru památkové péče vydala 30. prosince 1951 nařízení o ochraně památek, umění a o organizaci muzejní práce v Bulharsku. Z tohoto ustanovení, otištěného ve Zprávách prezidia Národního shromáždění lidové republiky Bulharské dne 22. ledna 1952, vyjímáme některé nejzávažnější části, vztahující se především k organizaci ochrany architektonických památek.

Všechny kulturní památky, které se nalézají na území lidové republiky Bulharské a mají vědeckou, historickou a uměleckou cenu, se prohlašují za všennárodní majetek a stávají se pod ochranu vlády. Jsou to jak památky architektonické, tak archeologické, výtvarné umění, památky historické, dokumenty, doklady revolučního hnutí, národnostního i osvobozenického boje, pokud spadají do oblasti vědy, literatury, umění a hudby, posléze doklady lidové tvořivosti. Ohodnocení kulturní památky přísluší vyhradně Radě pro ochranu kulturních památek (Sověť za opazované pamětnice na kultúratu) při Komitétu pro vědu, umění a kulturu rady ministrů (Komitét za nauka, izkustvo i kultura).

Pod vrchním dozorem vlády, t. j. Komitétu pro vědu, umění a kulturu, stojí i památky, které jsou v majetku jednotlivých občanů. Pokud vlastní nějaké kulturní památky vládní orgány, spolky, státní a kulturní organizace a politické strany, i ty jsou povinny podat jejich soupis a podrobný popis nebo fotografii, aby mohl být pořízen pokud možno úplný seznam předmětů i budov.

Součástí Komitétu pro vědu, umění a kulturu při radě ministrů je Rada pro ochranu památek (Sověť za opazované pamětnice na kultúratu), již přísluší nejen hodnocení kulturních památek, jak již bylo řečeno, ale má za úkol podchytit organizačně celou památkovou péči v zemi. Z ní vycházejí návrhy pro úzkou spolupráci s Bulharskou akademií věd, s ministerstvem, které je pravděpodobně jakousi obdobou našeho nynějšího ministerstva stavebního průmyslu (ministerstvo na komunalno to stopanstvo i blagoustroistvo) a národními výbory (Narodnite soveti na deputatite na trudešite). Tyto výbory pak mají za úkol společně s krajskými musei

vyhledávat, chránit a zabezpečovat kulturní památky svého obvodu a instalovat je tak, aby mohly být využity veškerým bulharským pracovním lidem.

Tato organizace památkové péče nezapočítává ani na její poslední a neoddělitelnou složku, na občany celé země. Aby byla podpořena iniciativa všech drobných spolupracovníků, pamatuje se na objevitele jakékoliv kulturní památky, ať movité či nemovité, ohlášené do 7 dnů po objevení nejbližšímu národnímu výboru, museu nebo středisku ochrany památek, přiměřenou finanční odměnou. Samovolné přenesení památky, které ji vědecky znehodnocuje, se považuje za její poškození.

Vyvážení kulturních památek do ciziny se zapovídá, dovoz se povoluje.

Prodej či darování kulturní památky podléhá povinnému hlášení Komitétu pro vědu, umění a kulturu nebo jeho místnímu orgánu, aby byla zajištěna evidence památek. Této povinnosti nepodléhají musea, státní knihovny a veřejné kulturní organizace, pokud kulturní památky nakupují.

Ochranná péče o architektonické památky je povinností národních výborů, technický dohled a kontrola této péče připadá ministerstvu „na komunalno to stopanstvo . . .“, a to jeho odboru „Architektura“. Tento odbor spolupracuje s příslušnými ústavy Bulharské akademie věd a s Radou pro ochranu památek při Komitétu pro vědu, umění a kulturu. Při průzkumu a vědeckém zkoumání architektonických památek činně pomáhá i architektonické oddělení Státní Staliny polytechniky v Sofii a Státní university v městě Stalin (dříve Varna). Nové využití architektonických památek odborně opravených povoluje Rada pro ochranu památek při Komitétu pro vědu, umění a kulturu na doporučení odboru „Architektura“ zmíněného již ministerstva. Architektonické památky komplexního charakteru zvláštního vědeckého, historického nebo uměleckého významu se prohlašují za chráněné oblasti, které podléhají speciální péči. Vědecké zkoumání architektonických památek při konservačních a restauračních pracích, výkopy, sondy a pod. přísluší jediné Radě pro ochranu

památek při Komitétu pro vědu, umění a kulturu, za vědecko-metodického dohledu příslušných ústavů Bulharské akademie věd. Cenné architektonické památky minulosti či přítomnosti nemohou být přestavovány nebo rušeny bez povolení Rady ministrů po doporučení ministerstva „na komunál, stopanstvo i blagoustr.“ a Komitétu pro vědu, umění a kulturu. Orgány památkové péče jsou povinny o tom uvědomit Bulharskou akademii věd, již také vysvětlují důvody, rozhodné pro eventuální povolení zboření budovy. —

V citovaném nařízení je v dalších odstavcích uveřejněna organizace ochrany památek archeo-

logických, uměleckých, národopisných a posléze vytvářeny úkoly muzeí. Z uvedeného vysvítá, že v lidové republice Bulharské se příkladem velké péče zachování památek, které ukazují kulturní vývoj bulharského lidu a že tato péče je postavena na jednotný a dobře promyšlený právní podklad, v němž je přesně vymezena kompetence jednotlivých památkových orgánů a udána základní linie k provádění památkové péče v celém státě.

Rovněž my bychom uvítali, aby obdobná právní norma vstoupila co nejdříve i u nás v platnost.

Bohumil Hypšman Urbanistova součinnost při vývoji památné Prahy

Článek arpnový vyvolává konkrétní pokračování, jestli jeho zásadovost platná všude je třeba ověřit na pražských případech. Článek sice vzpomíná také jich, ale jen příkladně. Jsou to staré bolesti komunikační, které rozhodují o osudu památné Prahy. Především je to záhada vyhnout se sešupení památek v městském celku Starého města. Myšlenka proniku Starým Městem vyvolala v úmyslu prokopat Letnou a třicet let zaměstnávala jen forma, zdali průkop či tunel. Její uskutečnění započalo schválením plánu asanačního r. 1893, když před tím ovládl mysl Pražanů v soutěži o tento plán vítězstvím geometra Hurtiga, autora Pařížské třídy. Myšlenka proniku ovládla tak obecně, že po vítězství mladočechů na radnici litoval primátor Podlipný toho, že postavení městské spojitelné stojí v cestě prodloužení Václavského náměstí středem Starého Města, t. j. v cestě průkopu, podle tehdejšího přesvědčení. Teprve po utvoření Velké Prahy rozhodla státní regulační komise, po plných debatách pro a proti, pro vedení dopravy po obvodu Starého Města a proti proniku. Jestliže po druhé světové válce litoval toho při komisi architekt, který „ozdobil“ Prahu při přestavbě nároží Pařížské a Rynku popemím Rynku vlastního štitového řádu. Korporace inženýrů a architektů ještě po rozhodnutí pak vnovala mnoho úsilí tomu, aby prokázala, že pro Staré Město je naprosto nezbytný průlom, zase směrem od východu k mostu Mánesovu! Státní regulační komise uznala, že není třeba proniku a prokopání Letné, nýbrž že lze okraj Starého Města prodloužit po stráni na okraj a podobně i po stráni petřínské. Zase to byla forma, která leží Pražanům na srdci, kteří nechtějí připustit poškození panoramatické; naprosto odpor povstál, když soudněná porota o způsob vedení rozhodla v zájmu mírného stoupání pro dvojtlou vásičku, již chtěla obětovati Seminářskou zahradu! Přímé vedení před tím potvrzené ministerstvem veřejných prací prošlo celkem bez námitek. Úsilí o spojení k západu bez odklik nabylo po připojení zábranských obcí na síle a státní regulační komise byla vytvořena, právě proto, aby sjednotila regulační úmysly, před spojením rozbíhavé a sobecky sledované jednotlivými obcemi. Obnova tedy myšlenka z první poloviny 19. století a také dnes za zcela nových poměrů v novém směřném plánu se objevuje, ovšem ve způsobu tunelu, který je panoramaticky nezávadný. Bude-li však tunel ústít na Pohorčí, neodstání se námítka proti obětem na tamním prostředí; zůstane-li vedení tunelu přímé, tedy se ještě zhorší jeho stoupání, což je též bezpečnostně a dopravně choulotivější a při tom zůstanou vyšší polo- by sadové nedostatečně přístupny, ač jsou díky dvoru kilometr! Nezbyvá nežli vést trasu přibližněm k povrchu stráně, aby se prodloužila, čímž se zároveň získá i stanice tunelem projíždějících trolejbusů. Vyvedení na řidu Bělohorskou je třeba zaměřit vyvedením na nej- nížší úroveň Clam-Martínoviců, což zmírňuje překoná- vaný rozdíl výškový ze sta metrů na sedmdesát pět metrů. Vyvedení na povrch stráně může se stát zcela nezmatelné v zásezu krytém terasou odpočinkovou, jaké postrádá namáhavý terén určený především k prochá- zkám se zotavujících. Na tunelové řešení nebylo tehdy

ani pomýšlení za spojení na pracích určených pro bla- ho veřejnosti, jímž se kapitalistická doba vyznačovala. Odpor veřejnosti proti znehodnocení sadu a panorá- tu petřínské vyvolal proti komunikaci vůbec, ale sto- leté opakování snah po spojení k západu prokazuje ži- votnost potřeby! Pokus nalézt komunikaci přes vrchol Petřina do údolí břevnovského neměl praktického úspě- chu, neboť zvětšoval překonávaný rozdíl výškový sko- ro dvojnásobně, pomocí velké okliky a ztráty orienta- ní. Spojení ve skutečnosti existuje, ale používáno je to- liko pro minimální potřebu dopravy auty mezi kořis- kým a břevnovským údolím. Poučení z petřínské kam- paně je naprosto zdůraznění zásady, že záleží pře-evším na formálním řešení neurážejícím majestát Prahy.

Toutéž cestou nutno pokračovat i při druhém po- žadavku, proniku Malou Stranou podél břehu Vitavy od jihu k severu. Původně mělo být také zde použito ná- březní komunikace jako se stalo všude jinde, kde ob- ťižnost vyhovět moderní dopravě rozplétáním a rozti- náním spleť sítě uliček, přiměla k řešení nábrežních dopravních sběračů, které se vybudovaly výškově na plochách Vitavě urvaných. Vytvářel odpor proti ná- březním zdím, prokazujícím krajinný obraz panoráma- tu nad hladinou Vitavy, přesvědčil veřejnost, ale nebyl sto toho dosáhnouti u odborníků, kteří mají na starosti dopravu, takže v době boje o levobřežní komunikaci Ma- lou Stranou objevil se návrh nábreží zase, třebaže ná- březí nízkého. Potřeba je nepoprátelná a pronik Malou Stranou bude se od ob průlomů „U Klíče“ do Ma- lostranského náměstí v devadesátých letech, sice etapo- vě, ale neustále: roku 1900 silnici pod Letnou, dnes rozšiřo- vanou a čtyřpruhovou slybku s mostu Švermova k ní, takže musíme být připraveni, že nyní dojde i na vlastní trať, Malou Stranou. Bez obětí je trať nemyslitelná, je tedy urbanistova starost najít řešení smíselné a ne- urážející. Nestačí technicky vyhovět třídou co možno přímou a co možno širokou, jak bylo obvykle i když šlo o ulici slepou, nýbrž nadřazená potřeba je zachovat pa- mátné prostředí a panoráma. Snahu o pronik, sledova- nou po tolik destititě, za tak různých poměrů, nelze po- važovat za utkvělou chorobnou myšlenku, nýbrž nutno pokračovat v pokusech ji vyřešit studiemi a disputace- mi až do konečného výsledku všechny uspokojujícího.

Tehdejší urbanismus šablonoitv rozvrátil pražské prostory a tyto dosud nejsou zhojeny. Malostranské ná- městí zcelaeno jakž takž jen proto, že se znali zemské- ho výboru rozhodli pro rozšíření Karmelitské ulice, po- čítající s tím, že dopravě budou obětovány domy pod Mikulášským chrámem; následkem toho, že domy zů- staly stát, jakožto nepostrádatelná část útvaru, je za- kryt pohled do průrvy široké ulice. Rozvrácení jednot- ného celku Staroměstského rynku nezdařilo se ani po půl století zacelit následkem toho, že při mnohých sou- těžích o radnici požaduje se vyhovění stavebnímu pro- gramu budovy samotné, místo, co by se nejprve mělo rozhodnout o urbanistické úloze vrátit Staroměstskému rynku prostorovou rovnováhu. Rynk býval vždy pro- stor, jehož jižní polovina měla daleko širší vzduchový prostor a protější monumentální, kdežto severní po- lovina byla daleko úžeji ohraničená palácovými stavba-

mi stejnoměrných výšek. Proto nemůže západní radniční stěna jednotného výrazu a výšky, nežli dále rozlamovat tradiční tvar prostoru. Musíme se rozhodnout, nikoli stále kolísat mezi zachováním tradičního prostorového řešení a mezi vůlí postavit památník soudobých snah v architektuře! Rozhodnutí nemůže být jiné, než ve prospěch obnovení tradičního prostoru a je třeba, aby rozhodující ÚNV ujal se úlohy té nejprve urbanisticky a odsunul řešení budovy samotné až po dosažení uspokojivé cíle v tomto směru.

Pohorlec je rozvrácen proložením dopravní tepny již šest desítek let, ale urbanistické řešení úlohy ho ucelit není pořád v dohledu, snad proto, že tato část památkového celku Prahy není dost na očích. Tomu nasvědčuje i to, že panoráma od severu (Nový Svět se svojí dominantou Černínskému paláce a mnohými věžovými siluetami) nenalézá uznání, neboť by jinak bylo již upraveno přímé okolí hradu, když je vládou zásadně rozhodnuto otevřít západní Jelení příkop a okolí veřejnosti, co sad.

Ani ozdravení starých čtvrtí, především Malé Strany, ozdravení přístupem vzduchu a světla sousledným prostoru blokových vnitřků neobejde se bez výtvarného urbanismu, neboť požadavky hygienické, jakožto novodobé, vynutí si i nové pojetí výtvarné při spojování prostorů dříve od sebe naprosto oddělených. Již desetiletí je uznávána zásada ozdravit Malou Stranu, aby její obyvatelé nezůstávali občany druhého řádu, pokud jde o hygienu, ale dosud nebyl podniknut praktický krok, ovšem nejprve projekční, aby se na jeho základě stanovily zásady, jak si při tom počínat!

Mezery, také ty, jež zavlní spekulacími duch, nutno zacelit, což je opět práce výtvarné urbanistické, v Praze zvláště důležitá. Nutno zacelit Mosteckou ulici na Malé Straně souborovým způsobem — nikoliv libovolnou hmotou bez střechy, či se střechovou velkou hmotou s uliční čarou souběžnou, nýbrž několika kolmo k uliční čáře postavenými střechami, což odpovídá rázu ulice. I méně nápadná místa očekávají nové zastavení, nutno výtvarné urbanisticky zajistit před znevažováním novostavbami. Vidno je to na Karlově náměstí, neboť postavení k této straně bezohledná nástavba vysoké školy technické, aby poškodila nejen monumentálnost budovy, ale i její účinek v útvaru náměstí. Nechceme-li stupňovat neuspokojenost prostorového obestavení nutně musíme předcházet vyřešení souvislosti se sousedy zastavovací studie, která učí výšku a ráz prostoru, nikoli důvody výnosnosti, které je dosud určovaly. Takový je též problém znovu postavení stěn Ovčenského trhu, jež mu hrozilo porušení severní stěny i jeho prostoru připojovaným přívěskem čestného dvora novostavby Karla. Sloučení parcel několika domů, které provedla Unionbanka za účelem stavby svého paláce, nebylo uskutečněno, ale, bude-li její úmysl následován provedením jediné velké hmoty — ať již jakkoli účelné —

bude definitivně zničena část Starého Města v původním svém rázu obestavenosti malými obytnými domy. Za kapitalistického řádu nebylo lze zabránit takovým činným mocného jedince, kterému nesešlo na památném útvaru. Ten je ideálním majetkem veřejným, dnes však jsme povinni řídit se skvělým vzorem SSSR, chránit památný ráz a zabránit rozrušení prostoru nepřiměřenou hmotou. Také za tímto účelem jest připravený plán výstavby za opětového rozdělení na několik stavenišť. Jiště však je potřeba rozhodnout o věci dříve, než se objeví stavebník s tak velkým stavebním programem, který by spotřeboval stavenišť v celku, naopak nutno trvat na několika stavenišťích, má-li se očekávat úspěšné začlenění celku.

Nemohlo škodit ani celkové vyřešení Betlémského náměstí před stavbou Betlémské kaple, kdežto naopak, jak je to nyní nutné, bude to urbanistický orfisek dosáhnout rovnováhu mezi budovou a prostorem, na místě, které bude pod kritickým zorem celého světa. Úkol ten nás nemine, neboť neurovnalost prostoru byla již před tím nápadná (převládající číňák Náprstkovy muzea a obě nároží Lillové ulice). Lidovládní plánování mělo by tudíž cílevědomě postupovat od určení celkových — urbanistických — k určením jednotlivostí, nikoliv naopak. Jestliže nebylo možno dříve bránit selcování parcel, nebo zastavitelnosti, protože to stavební řád nepouštěl, není dnes, kdy jsme si vědomi, že zájem veřejný má vždy přednost před soukromým, zákonné důvody povolovat novostavby, jsou-li ohrožením veřejného zájmu památkového! Kdyby tomu bylo naopak, dočkal bychom se jednoho dne, že by mocný podnik, skoupiv celou stranu rynku, chtěl postavit svůj palác na místě řady domů, jako to učinila Městská pojišťovna na počátku století. Možnostem podobným dá se čelit jen urbanistickými ustanoveními předem. Ale i v oně době nalezl se projektant, který si byl vědom řádu celku a rozdělil jednotnou budovu (jak jiní úlohu v soutěži pojímali), alespoň opticky na několik stitových průčelí.

Pět výtvarného urbanisty, kteráž povinnost není odborná a zodpovědná nikomu úředně přikázána, obstarává dosud veřejnost pražská sama, v čele s klubem „Za starou Prahu“ neboť plánovací referát pečuje především o směrny a zásadní plány a technický referát zase o realizaci, kdežto památkost Prahy měla by mít vlastní obhájce, který by pečoval o přizpůsobení novodobých požadavků památkové Praze a upozorňoval na možná nebezpečí již z nich hroziící. Památkový ústav pečuje o jednotlivé památky v celé republice, jako poradní orgán ministerstva, rezerváční komise omezují se na obnovu jednotlivých památek, ale celek a jeho vývoj ovládají jednotlivé odbory, jejichž povinností je pečovat o dílčí potřeby! Podle tohoto stavu nabývá vrchu občas ten nebo onen dílčí zájem, kdežto sladěním různoběžných potřeb s památkostí Prahy je odkázáno na společné projednávání.

Timoteus C. Zelinka

Historie v jménech pražských ulic

V jménech pražských ulic a náměstí, v jejich vzniku a vývoji, v jejich věky trvalém užívání až na naši dobu, či v jejich krátkém trvání, někdy omezeném toliko na jednu generaci a konečně v příčinách jejich někdy příliš častých změn, nacházíme velmi bohatý pramen historický. V začátcích pojmenování pražských ulic a prostranství — trhů, rybníků a rynečků, to byly široké vrstvy lidí, které z orientační potřeby označovaly ulice, jímž chodily, prvními jmény. Za stejné body sloužily významné budovy světské i kostelní, jindy příčinu k pojmenování zavalda zvláštní poloha místa, po případě i jeho stav, což se nejednou neobešlo bez ironických šleha a konečně sám život obyvatel a jejich práce vyslovily pojmenování, které se žilo a někdy přetrvávalo staletí. Zvyklost nazývat ulice, náměstí a nábrží jmény vynikajících osobností ujala se teprve v první polovině XIX. století a vžila se velmi rychle — nejednou na úkor názvů velmi starobýlých. Velká Praha však vyrostla z řady samosprávných obcí — vždyť na znaku města Prahy je 44 praporečků — a ta okolnost vnesla do soustav jmen pražských ulic, náměstí i nábrží určitý chaos, že se najednou ve Velké Praze objevilo několik

ulic a náměstí v různých čtvrtích stejného jména. Tato vada byla definitivně odstraněna až po druhé světové válce při posledním hromadném přejmenování.

Z historické stanoviska bychom mohli tedy rozdělit pražské názvy, předně na starobýlé názvy, které se udržely na naše časy, 2. na starobýlé názvy, které vymizely, 3. na nové názvy, které připomínají zmizelé objekty a konečně 4. na ostatní názvy, většinou mimo jádro staré Prahy s jmeny po vynikajících osobnostech a s jmeny, vyplývajícími z dění současného života.

1. Nemáme v Praze mnoho názvů, jímž bychom mohli bezpečně přisoudit trvání nepřetržité více století až do našich dnů. A přece jich je dost a takřka ze všech případů vzniku pojmenování. Byly-li významné budovy světské nejednou v nejstarší době styčným bodem orientačního rázu a podle něho se jmenovaly ulice nebo prostranství, pak Týmská ulička a v Ungeltě na Starém městě pražském jsou jmeny stáří úctyhodného. Ungelt a Týn představovaly oplocené středisko obchodní. Zde se již X. století soustřeďoval mezinárodní obchod na křižovatce nejvýznamnějších obchodních cest mezi východem a západem, severem a jihem. V Ungeltě

či Týně byla knížecí a později královská celnice, kde se dovezene zboží proclivalo a platil se poplatek i za průjezd. Prázký Ugeit slýnul po celém tehdejší obchodním světě jako jedno z nejživějších míst. Setkávali se zde kupci z frankého západu z arabskými a tureckými moslemíny a vedl se zde obchod s drahými orientálními tkaninami, kožením, zlatnickými a drahokamenovými výrobky i se zbožím osadnickým. Cizinci pak rádi brali domácí zboží na protíděť. Upravuje-li se dnes toto středověké prostranství jako důstojný památník časů dávno minulých, zůstává i téměř tisíciletý název ozdobou kulturně historické ceny.

Je samozřejmé, že také kostelní stavby obyčejné s věžemi daleko viditelnými byly vitanou pomůckou pro pojmenování cesty, kudy bylo možno se k nim dostat. A staří naši předkové nebyli tak strozí v pojmenováních, jím nevdali delší název a tak se zhrsta setkáváme v písemných pramenech s označením ulice „jdouc ke svatému Duchu“, nebo „jdouc ke svatému Michalu“. Později si lid zkrátí název na ulici svatoklimentskou, nebo svatomartinskou. A konečně v dalším období čteme již o ulici Křivonické, Michalské, Salvátorské a pod. Až do našich dnů se zachovalo několik takových pojmenování, i když objekty, k nimž se pojily, již dávno byly srovnány se zemí. Tak máme na Starém Městě Mariánské náměstí. Tam stával kdysi kostel Panny Marie na louži (bývalý tu prohluben, kde se dlouho po povodních držela voda). Kostel Panny Marie na louži se připomíná již ve XIV. věku, ale jak se zdá, byl mnohem starší. Na sklonku XVIII. století byl zbořen — ale jméno náměstí zůstalo. Podobného rázu je i sousední ulice Linhartská, připomínající kostel sv. Linharta, také již zbořený. Vzácným dokladem vytvářelo uličního pojmenování jsou ulice Biskupská blíže Petřeského kostela na Novém Městě pražském a pak ulice Těmlová na Starém Městě, stísní průchodním domem do ulice Celetné. V sousedství kostela sv. Petra na Poříčí měli skutečně pražští biskupové svůj dvůr. Uvážíme-li, že již ve XIV. století pražští biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství a majitelé dvora se stali Křivoníci. Ale přesto až dodnes se udrželo jméno ulice Biskupská a z ní vyvíhající slepý cíp U biskupského dvora. — Stejně tak v sousedství Celetné ulice měl řád templářských rytířů jednu ze svých pražských komend — jeden z domů měl název V tempu — a třebaže již v roce 1312 byl tento řád zrušen, přece se po víc jak šest století udržel zde název velmi starobylý.

Mnohé ulice staré Prahy nesou po staletí názvy, které jim byly dány jménem místa, na němž byly založeny. Tak velmi dárý název je ulice Na Poříčí od osady, která byla připojena k Praze obezlením Nového Města pražského v době Karlově. Osada zmizela v spleti nových ulic a náměstí a jen jméno přetrvávalo věky. Stejněho původu je i jméno Újezd na Malé Straně. Tam také vně hrady Přemysla Otakara II. zůstala rozsáhlá osada. Újezd s několika kostely a teprve s rozšířením Menšího Města za Karla IV., když byla vybudována nová zeď zvaná hladová, se Újezd spolu s ostatními osadami octl v městě. A tak již jen zdivo kostelů — dnes užívají k jiným účelům — a pojmenování hlavní ulice, připomíná památku kdysi samostatné kvetoucí osady. Stejně je tomu tak s osadou Nebovidy — po níž také se do našich dnů udržela památka ve jméne ulice Nebovídká.

Ale i zvláštnost místa, okolí, po případech i vzhled ulice dal podnět k jejímu pojmenování. Tak se setkáváme na Starém Městě s ulicí Na zábradlí. Skutečně již v dávnych dobách, kdy tu stával kostelík sv. Jana na zábradlí, býval zde při břehu Vitavy násep, opatřený skutečným zábradlím. Zábradlí zmizelo, kostelík byl srovnán se zemí, ale jméno ulice kudy se chodilo k onomu zábradlí, se zachovalo. — Charakteristické je také jméno, které došlo až na naše časy Na struze a V jám. Tato jména připomínají, že v prvním případě se jednalo o ulici, kudy tekla struha, či rameno Vitavy, jímž tehdy řeka oplyvala daleko hojněji než dnes, jak je zachováno mnoha jiných dokladů. Ale zde i jméno přetrvávalo věky a struha i po zasypání stále se připomíná v názvu ulice. Stejně tak v případě ulice V jám. Zde bývala v starých dočích, kdy dílaženy byly jen nejhlavnější spoje, dříve velmi zbrázdná, že cesta v noci bez světla byla velmi

nebezpečnou. Snad tu byla velká jáma, možná, že tu bylo více jam a patrně se tu stalo i více případů, kdy došlo k vážným zraněním a tak tato ulice dostala jméno, které se dochovalo v užívání i když vzhled ulice se naprosto změnil. — Zajímavým kulturně historickým dokladem je i název Dlouhá třída. Tato ulice byla vedle Celetné nejdelší pražskou ulicí. Měřila 520 metrů. Jakým protikladem je, když dnesí krátká ulice ve Stránské je sotva o stovku metrů kratší, zatím co některé dosahují délky několika kilometrů. — Konečně dodnes užíváme název ulice Nekázanky. I to je název velmi starý. Nemá však nic společného s jinak pávbavnou pověstí, že tím jménem ji nazval Karel IV., protože byla otevřená v jeho nepřítomnosti, když ji založili „nekázali“. Ve skutečnosti však tato úzká ulice s ještě těsnějším ústím na Příkop, které lid pojmenoval až přilhlí ohrouble, byla uličkou, která vynikala — nečistotou. Latinský název této ulice vicus turpis — ulice špinavá, hanebná, nefestná. Názvem Nekázanka, čili ulice neukázněná, bezjmenná, bez' pociťového jména, měl zakryt vulgární pojmenování, které se ujal a přeložil do písemných památek. Ulice se změnila od základu — a jen starodávne jméno jí zůstalo po celé věky.

Ale ani život a práce těch, kteří obývali ulice pražské, nemohl uniknout pozornosti těch širokých vrstev lidu, které si z orientačních důvodů dávaly jména stále rostoucího počtu pražských ulic. To však neznamena, že by v takové ulici Soukenické bydleli jen samí soukeníci, nebo v sousední Truhářské sami truhlíři. Stačilo, když se v ulici sešlo jen několik obyvatel stejného řemesla, a tu již ulice dostala v ústním podání své jméno. Největším dokladem toho je právě to, že jména ulic takto nazvaných se čas od času měnila. Tak na příklad Karlova ulice na Starém Městě pražském se nejdříve jmenovala „Jdouc ke svatému Klimentu“, později Svatoklimentská. Na sklonku XIV. století se zde usadilo několik zlatníků a již se objevuje název ulice Zlatnická. V husitských válkách zpusila a kronikář smutně zaznamenává: „pusla stojí, někdy plna byvší zlatníkův a té doby nemá ani vetešníků“. Usadilo se tu však několik příslušníků jiného řemesla a brzy na to se vžil název ulice Nožířská. Ale ani nožíři si tu neudrželi převnosti. Zanedlouho se tu setkáváme s řemeslem obuvníkův a ulici se říká Sevcovská. Ale ani ten název se dlouho neudržel a híd se vrátil k nejstaršímu způsobu pojmenování a tím rozdílem, že název Svatoklimentská (u Klimentina) se zaměnil za Jezovitská, protože Jezuité měli v Klimentinu své sídlo. Teprve na Havlíčkově návrh byla tato spoj Staroměstského náměstí s mostem, kudy se jezdilo na hrad, nazvána jménem Karlovým. — Proto ulice s pojmenováním po řemeslech, někdy již dávno vymizelých (Platňácká) jsou zároveň velmi starobylými, v nichž je kus života města.

Setkáváme se však ještě s jedním druhem velmi starých názvů, které jsou dokladem pro poznání minulé velmi cenným. Jsou to ulice Krakovská, Na Florenci a Vlašská. Do hlavního města českého státu panovníci zvali v starých dobách hojně cizince, dávali jim výsady v ubytování i v jiných právech, aby mohli využít jejich schopností pro rozkvět města. A tak se v Praze shledávaly s početnými skupinami polských kupců, kteří si tu po svém vytvořili kolonii. Patrně přilhl z Krakova a své pražské sídliště nazvali tedy Krakovem. Pak buď Prahu opustili, nebo se smísili s jejím obyvatelstvem, ale jméno ulice zůstalo po staletí na jejich paměť až do naší doby. — Ale i Italové, Vlaši se ve větším počtu stěhovali do Prahy. A hned na dvou místech můžeme podle ulicových názvů stopovat jejich usídlení. Především je to na Menším Městě pražském, kde se zachoval název Vlašská ulice a pak na Novém Městě kde dodnes je ulice na Florenci. Florencie byla od r. 1300, kdy král Václav II. začal razit prosulé české groše, často místem, odkud odborníci v ražení mincí putovali do Cech. Snad již Karel IV. vyhrádl Vlachům místo plně zahrada s menšími domky, které bylo přizpůsobeno zvyklostem Florentinů. Na pobyt Vlachů upozorňuje také Vlašská kaple a Vlašský, později saský, dvůr. Ale i náměstí — hořejší část Malostranského rynku — nazývala se v Rudolfově době Vlašským placem, poněvadž zde v podloubích měšťanských domů měli Vlaši své bohaté krámy.

Nakonec se však dochovaly do našich dnů i jména

ulic po osobách. V staré době nebylo zvykem pojmenovávat ulici nebo náměstí po osobnosti na její počest, i když s místem měla málo nebo nic společného. V starých dobách převládá způsob ryze praktický. A tak když v polovině XV. století největší dům v ulici vlastnil řezník Jan Vodička, lid začal ulici říkat Vodičkovou (latinsky z roku 1477 Vicus Vodicconis). Podobně i ulice Charvátova, jejíž název se udržel do naší doby, je na místě majetku měšťana Jana Charváta z doby krále Václava IV. oddaného stoupence radikálního revolucionáře husitské doby Jana Zelivského. Charvát část své zahrady rozparceloval, vznikla ulice, nazvaná jeho jménem. — Stejněho rázu je i pojmenování ulice Křemencovy z XV. století, Mikulandské z XVI. století, Skofepky rovněž z XVI. století a pod.

Nejednou k pojmenování ulice daly příčinu i události, které se tu stály. Tak máme ulici Na bojišti po bitvě z roku 1179, ulici Spálenou po požáru v XVI. věku a pod. 2. Obsáhlou kapitolu by pak tvořily starobylé názvy vymizelé, které nejednou nám dávají náhlednout do života našich pražských předků a často kreslí ostře vzhled a podobu místa, když jiné líčení nás opouští. Můžeme však uvést jen několik málo případů, ač bohatství je téměř nevyčerpitelné. Zmínili jsme se o ulici Dlouhé, ale Praha má také ulici Širokou, dnešní Jungmannovu. To byla tedy reprezentační ulice svou šíří. Naproti tomu dnešní ulice Malselova si ve staré době vymohla název Úzká (před asanací), která o málo byla předstřižena nejúžší uličkou U staré školy, jejíž šířka byla sotva půldruhého metru. — Praha měla vedle ulice Dlážděné, či Na dláždění, také ulici Na blátě (dnešní Havlíčkova), což jistě bylo dokumentem výmluvným. Byla tu ulice, či celá čtvrt' ve smradlách, podle ne příliš libé vůně jirchářského řemesla. — Zajímavé jsou také změny jmen některých ulic. Tak na příklad Nerudova ulice na Malé Šnekové. V nejstarší době se nazývala Strahovskou (chodilo se tudy ke strahovskému klášteru), protože však byla ulicí velmi frekventovanou a poměrně dost příkrou, nakladeny sem byly napříč dřevěné trámce, či krovky, aby povozy mohly snáze vyjet nahoru. Proto se nazývala ulicí Krovkní, německy Sparrengasse. Německý název se časem zkomolí na Sporrngasse a při pozdějším počestování dostala ulice český název Ostruhová a ten se udržel až do doby, kdy přejala jméno po svém velkém obyvateli Janu Nerudovi. — S podobným případem se setkáváme i na Starém Městě při ulici Rasnovce. Tam bydlel v starých dobách výrobce karet jménem Šnek. Proto se pro neobvyklou jeho řemesla říkalo ulici Šnekové. Náš milý Šnek však zemřel, snad neměl dědice, nebo se přestěhoval, ale ulici se setravně říkávalo dál Šneková. Po několika generacích se zapomělo na původ jména a puristé českého jazyka přeměnili název ulice na Plíšovou, setkáváme se však později ještě s lepším názvem Hlemýžďová, nebo dokonce Slimáková, což se udrželo nanejvýš.

Praha měla svůj Dobytčí trh (dnešní Karlovo náměstí), Koňský trh (Václavské náměstí), Kozí plac (při Dlouhé třídě), Svinšskou ulici (trh na vepřový dobytek,

dnešní Ječná), Rybnou ulici, Kůrný trh, Zelný trh, Ovocný trh, Uhlýný trh, Vaječný trh a pod. Jak plasticky se nám jeví rozmištění obchodu ve staré Praze. — Kuriózní jsou však i názvy ulic Paří (Trojanova) a Kočí (Václavská), neboť v těch místech se nejvíce potulovalo množství psů a koček bez majitelů.

Jsou tedy vymizelé názvy pražských ulic a náměstí namnoze velmi cenným dokumentem historickým, nehledě již k tomu, že nejednou ukazují i na ironii pražských obyvatel, který si na příklad jednu z nejspínavejších ulic nazval Lillovou, nebo dokonce Zlatou.

3. V Praze však přicházíme do styku s mnohými názvy, které připomínají dávnou minulost zejména toho, co na těch místech bývalo, ale jména jim byla dána až v nově — někdy naší době. A v tom je kus památkářské činnosti. Je nejen nutné zachovat staré, mnohasetleté názvy pražských ulic, ale když dochází k zakládání nových ulic, nebo přejmenování, dbát o to, aby byla zachována místní souvislost s objekty, které zde bývaly. Kartouzská ulice na Smíchově dobře může připomínat dávnou existenci kartouzského kláštera, Na bídle, Na Valentine, Na Klíkove a pod. Okruh Prahy byl osazen četnými dvorci, samotami a letohrádky, někdy vystavňnými, místy velkých událostí a místy zvláštních dědičství starodávného života. K tomu by bylo nutno přikládat a využívat — ne vždycky a ne násilně. Máme již v Praze mnoho případů návratu k starým názvům pomístním, což by bylo dobrou změnou v moři názvů po osobních jménech.

4. Žitá zvyklost posledního století určuje v velké části pražským ulicím jména po osobách. Je to správné, vždyť hlavní město může a má tímto způsobem projevít vděk velikánům. Dokud kolem několika okřesů, které tvořily Prahu před spojením ve Velkou Prahu, vyrůstala samostatná města, každé z nich chtělo své ulice pojmenovat těmi muži, jímž celý národ nejvíce vděčil. A tak se stalo, že Palacký ve Velké Praze měl po sobě pojmenovanou celkem 12 ulic a náměstí, tentýž počet neslo jméno Mistra Jana Husa, sedmkrát se objevil Jan Žižka, týž počet Komenských a několikrát Jungmann, Šafařík, Kolář, Čelakovský a jiní. Některé čtvrti přikročily po spojení s Velkou Prahou k samostatnému přejmenování a celková přejmenování pak odstranila zásadně duplicitu názvů. Při tom některé obvody města vtiskly jménům svých ulic a náměstí charakteristický ráz. Tak Žižkov čerpá z doby husitské, Nusle prolíná česká mytologie a první doba Přemyslovců, v Břevnově najdeme výčet mučedníků bělohorských, Vinohrady pojmenovaly své ulice podle států a měst v Evropě i za mořem a konečně Zahrádní město uvilo z jmen svých ulic pestrrou kyticí květin a stromů a novodobý Špoflov rozdělil své ulice čísly podle světových stran.

Málebná pestrost s historickou hloubkou se tedy jeví v názvech pražských. Je to veliká přednost, bohatství a zážitek. V jménech pražských ulic je život minulých věků, ale také život náš. Co zachováme před zkázou a co vtiskneme nového — to bude v budoucnu našim odznakem a naší pečeti.

Kostel sv. Petra a Pavla v Řeporyjích

Na malém návrší v čele návsí stojí poměrně drobný kostel, který nás při prvním pohledu upoutá různorodým stavebním pojetím. K omítnutým barokní lodi se poji na západě apsida s věží z drobných, řádkovaných opukových kvádrů. Tato část je pozůstatkem staršího kostela, jenž pochází podle dosavadní literatury ze 12. stol., dle V. Ríchna a V. Mencia z jeho druhé poloviny.

Spojení apsidy s věží ukazuje, že tu jde o zvláštní podobu kostela, v Čechách neobvyklou. Zpráv z doby vzniku stavby nemáme a z líčení o přestavbě z r. 1772, kterou podnikl jezuitský řád, se dovidáme pouze tolik, že staré porušené zdivo bylo odbouráno, vystavěno nové zdivo lodi a presbyterium zaklenuto. Podrobněji jsme zpraveni o podobě původního kostela od F. Macha v r. 1901, jenž tu vedl opravné práce a zároveň podnikl výkop. Přitom vyšlo najevo, že tu šlo o centrální stavbu se čtvercovým jádrem, ke kterému se po všech čtyřech stranách pojiily půlkruhové apsidy. U západní stojí mimo

to věž. Všechny tři apsidy se zachovaly v nepatrném zbytku, dnes ukryté pod podlahou. Čtvrtá, západní, spojená s věží, stojí však dodnes celá i s klenbou v podobě čtveřkole. Uvnitř pak se ve všech čtyřech rozích ústřední části nachází opukové lícované podstavce, velikosti 1×1,44 m. Sloužíly patrně za podložku sloupů z červeného pískovce, jejichž hlavičky, dílky a patky s drápkami byly roztroušeny portálu v půdě hřbitova nebo použity jako stavební materiál při přestavbě. Ještě se také nachází zbytky kladí, jež nesly dvojice sloupů, stojící na podložkách ve všech rozích ústředního prostoru. Při opravných pracích se našlo také na hladké tympanon z červeného pískovce nad portálem. Ve věži byla objevena řada sdrůžených okének a v přízemí vchod. O restauračních pracích Mach nemluví, dovídáme se však o nich od Podlahy z r. 1911. Podle něho byla snesena omítka s věže a západní apsidy, došlo k zazení nových půlkruhových oken ve věži, obnovení a doplnění původních sdrůžených okének a nahrazení cibulové bání na věži jehlanovou střechou.

Podoba věže je jasná, o lodi lze na základě výkupu říci zatím tolik, že k ústřednímu hranolu o čtvercovém půdorysu se poily půlválcové apsidy, jež byly zaklenuty konchou. Apsidy byly patrně prolomeny třemi okny, jak lze analogií odvodit podle západní apsidy, kde se dochovalo okno mimo její osu. Toto okno je značně rozlehle širokou propustí světla. Zpráv o ukončení lodi není, Mach tu však předpokládá křížovou klenbu. Ostatní literatura je celkem jednotná v tom, že původní podoba ukončení uniká našemu poznání s výjimkou M. Vilimkové, která nad to ještě možnost křížové klenby vylučuje.

Na základě zjištěného vztahu proporci stavby k velikosti a poloze dvojice sloupů lze dovodit, že ústřední prostor byl vakutku zaklenut křížově dvěma pronikačnými se valenými klenbami. Patky křížové klenby spočívaly na kládě a vrchole jejich klenutí navazovaly přímo na vrchol klenby každé konchy tak, že spolu srůstaly. Kupoli tu nelze předpokládat, poněvadž konstrukce stavby tu jiného řešení než křížové klenby nepřipouští.

Jeví se nám tedy loď Reporyjského kostela jako dokonale zcentralizovaný útvar s výjimkou toho, že věž je postavena vedle lodi a tuto centralisaci nezdružuje tolik, jako na př. v podobném moravském kostele v Reznovicích. Věž byla postavena současně s lodí, její zdívo je s ní svázáno a poloha portálu svědčí o tom, že se s věží počítalo již v původní stavbě.

Vzor pro kostel v Reporyjích lze nalézt v drobných stavbách lombardských, s nimiž jeví určité podobnosti (na př. S. Galliano a j.). Způsob spojení apsidy a věže v Reporyjích, zcela neznámý u tohoto typu kostelů v Lombardii, si lze vysvětlit tak, že tu s italskými stavbami není přímé spojitosti a že si vedoucí mistr stavby upravitel vzor podle podoby kostelů v Čechách již stolicích, na př. na Řípu, kde věž rovněž združuje podélnou osu stavby.

Kostel sv. Petra a Pavla nemá tribuny a z toho také vyplývá jeho určení jako farního. Vznikl patrně na podnět kláštera v Plasech; jemuž vrací Přemysl Otakar II. r. 1277 obec a přitom podotýká, že tato obec kláštera dávno, tedy již dříve patřila. R. 1277 je potom zároveň dolehlým mezníkem doby, v níž kostel mohl vzniknout. Užití kamene ve dvou barvách a velikost okna svědčí rovněž pro správnost tohoto časového zařazení.

Vyskyt typu stavby, v Čechách velmi řídkého, si lze

vysvětlit z činnosti dílny, soustředěné u kláštera, která také pracovala v Reporyjích a jako jinde i zde navazovala na typy italských staveb. Prostředkovala tak k nám znalost cizího stavitelství, v tomto případě jihoevropského. Stavba sama je nám tedy svědectvím o tom, že klášter byl u nás ve 13. stol. jako i dříve činitelem, jenž k nám přinášel kulturní podněty z ciziny, jež vyplývaly především z jeho styků se sbratřenci kláštery ostatních evropských zemí.

Prameny a literatura:

J. Emier, Regesta II, str. 452, F. Mach, Kostel sv. Petra a Pavla v Reporyjích u Prahy, Method XXVII, 1901, str. 109, A. Podlah, Posv. místa král. Čes. V, str. 81, F. Lehner, Dějiny umění národu čes., I, str. 364, V. Richter, O úbehu čes. rotund, ČCH XLII, 1936, str. 466, V. Menci, Románská architektura v zemích českých, Ročenka kruhu pro pěst. děj. um., 1939, str. 22, M. Vilimková, České románské centrály, Praha, disert. práce, 1948, str. 20.

A. Merhautová-Livorová

Kreslíř památek

O výstavě G. B. Piranesiho v SČGU Hollar lze referovat z několika hledisek. Milovník grafického umění se bude podívat jeho kreslířské jistotě a plli, kulturní historik může pátrat po odrazu doby v jeho díle, výtvarný dějepisec pak sledovat vliv benátského prostředí a jeho školení jako divadelního architekta s odleskem rokokového podnětu Tiepolova. Nejzajímavější, nejdůležitější a snad nejdůležitější je pohled na Piranesiho tvorbu očima památkáře.

Mladý student stavitelství (nar. r. 1720, zemř. 1778), kresby a perspektivní geometrie si záhy oblíbil antickou kulturu, zvláště její složku výtvarnou a přál si poznat Řím, což se mu splnilo, když se stal kreslířem v suité benátského vyslance při papežském dvore. Studoval památky věčného města (i stavby současné) se zájmem malíře a historika a brzy v něm archeolog nabyl vrhu. Po krátkém návratu do Benátek přišel zpět do Říma, kde získal objednávku na ilustrace k městské topografii. Tím se mu dostalo nejen zdroje finančního, ale i prospěšné praxe, jejíž výtečky se potom objevily v cyklu „Vedute di Roma“, v díle, jež se stalo jeho životním. Při této práci v něm zcela zvířel antikář a archeolog nad architektem a malířem. „Antichità Romana“ jsou pro své čtyři svazky Piranesiho nejrozsáhlejší dílem. Připojíme-li k tomu topografii Martova pole, papežskou objednávku na cyklus o památkách Albani a Castel Gandolfo, záznamy z Herkulánské a Pompej a listy o památkách v Tivoli, dostaneme aspoň trochu názorný přehled o jeho čítyhodné činnosti.

V Piranesiho vedutách se spájí ostrý pohled kreslíře s citem básníka, jenž romantiku těžší z námetu, takže listy, jsouce díly uměleckými a dokumentárními, neztrácejí nic na své poučenosti a emotivnosti. I když se ve figurálních starších ozve osobitá nota, není to na úkor hlavního charakteru listu — být především vedutou, kterou kreslíř zkoušel a vzdělaný archeolog, citlivě, že svěřil se postavě, zaplňující tak často první pláň listu, jsou nuceným poplaskem době, že tam přišly, aby zvinily ticho, jež by jinak bylo drásavé. Jsou to jakoby strašidla duchové staveb, zobrazovaných až s chladnou objektivitou, v čemž se nezapře vědecký školený architekt. Ten své archeologické schopnosti osvědčil třeba listem (čís. kat. 32), obsahujícím pohled, plán, detaily Fabritiova mostu a podobným pohledem na Pantheon před opravou, na němž pozornému kreslíři nešla zcela opadaná omítka, poškození křivky kupole, trhliny v římsě atd. (čís. kat. 39).

Piranesi, současník Winckelmannův, jenž s ním sdílel stejnou vědeckou metodu, je příkladem archeologického kreslíře, pracujícího, jak sám žádal, „neuhavým přesným pozorováním, výzkumy a průzkumem“. Je tvůrcem realistické veduty. „Jeho listy jsou dnes exaktním pramenem pro poznání zaniklých památek.“ (J. Dvořák v úvodu katalogu.) Luboš Hlaváček.

Ing. Robert Štech: *Záchrana Tulkových lunet na Národním divadle* (Lid. demokracie, 8. VI. 1952). Ministerstvo školství, věd a umění pověřilo přednostu památkového ústavu Fr. Petra konservací lunet v logii Národního divadla. Tyto lyrické písně obměny (poesie, píseň lásky, zbožnosti, utlačované svobody a odboje),

nejvýznamnější dílo malíře Tulky, byly již pokládány za ztracené: zdálo se, že následkem vlhkého vzduchu Vltavy a několikeré restaurace jsou ve stavu beznadějném. Doc. Petr však prokázal, že to byly zprávy přehnané a klamně. Zjistil, že malby lunet, které Tulka přenášel z kartonů na čerstvou omítku a prováděl obtížnou, téměř zapomenutou technikou al fresco, jsou v dobrém stavu, ovšem pod nánošem prachu, sazí a špiny i zbytků restaurátorských zásahů a retuší. Tulka tedy skvěle zvládl techniku freska a po provedení jedné z lunet se odvážil malovat i ostatní na omítku postupně nanášenou. Bylo tedy třeba malbu jen opatrně a trpělivě omývat vodou a různými roztoky a zbavit ji tak mechanicky i chemicky všech nánosů. Je pevně spojena s omítkou, která byla výborně provedena a uhlazena, takže se podobá omítkám na nejlepších starých freskách. Po vyčištění a opravě maleb klenby logie budou lunety ještě přечиštěny, zlatené pozadí obnoveno pravním zlatem, a vše trvale chráněno fixáží. Autor článku se nakonec přimlouvá za novou úpravu osvětlovacích těles v logii, které dnes překážejí pohledu na lunety.

J. V.

Čtyři období kláštera Na Slovanech v Praze

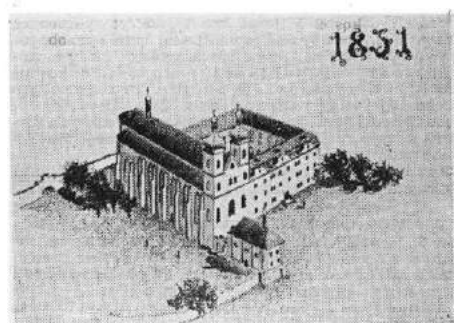
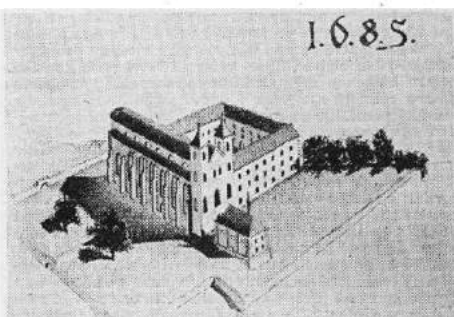
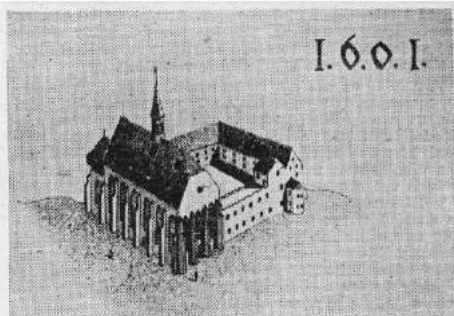
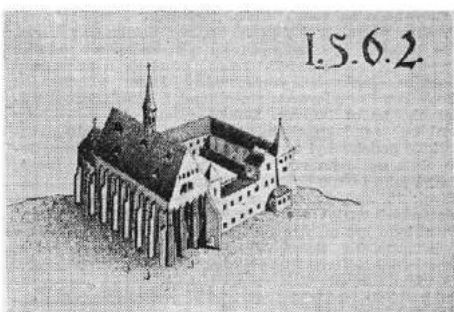
V málokteré naší stavební památce měly historické události tak pronikavý vliv na stavební povahu, jako v bývalém klášteře Na Slovanech, či v Emauzích v Praze II. Za šest set let svého trvání prodělal klášter čtyři změny ve svém obsazení a ve své funkci a v souvislosti s tím čtyřikrát změnil svou zevní i vnitřní tvářnost. Nejpronikavější se projevil tyto změny na klášterním kostele P. Marie, přistavěním po celé délce na severní straně pravidelné, na čtvercovém půdorysu postavené konventní budovy.

Původní stavba, založená r. 1347 Karlem IV. pro Slovánské Benediktiny a dokončená r. 1372, byla i při sřizlivosti stavebního detailu a přísné uměřenosti své výstavby dílem vynikajícím. Trojlodní stejnohodinný chrám bez věží, pokrytý jedinou valbovou střešou, měl zevně pádnou monumentalitu-haloových staveb středoevropské vrcholné gotiky, jež působila tím více, že přilehlý klášter byl o patro nižší než dnes a nepotlačoval tak dojem vzrůstnosti chrámu.

Klášterní budova, založená symetricky na půdorysu čtverce, do něž je dodatečně vstaven ambit opatřený v zápětí vzácnými nástěnnými malbami na téma „Bible chudých“, byla v půzemí vesměs klenutá, zatím co patro provedené na třech stranách (mimo stranu přilehlou k chrámu) mělo asi trámové stropy. V tomto stavu, který je znám z dřevorytu v Schedelově kronice z r. 1493, z vratislavského dřevorytu z r. 1562 a z pohledu Sadelerova z r. 1606, trval klášter Na Slovanech po více jak tři sta let, až do doby, kdy byl odevzdán benediktinům ze Španělského Montserratu.

Tedy nastává druhé stavební období kláštera. Montserratští krátce po svém příchodu r. 1635 zvýšili klášter o druhé patro, čímž značně ubrali na působivosti dojmu klášterního chrámu. Uvnitř zbarokovali klenby místností západního a jižního křídla kláštera, hlavně v refektáři nfemalovali barokně gotické fresky ambitu. Fasádu kláštera oděli v I. čtvrtletí 18. stol. do opticky působivé štukové dekorace a zastřeli ji gotické jádro stavby. Neivíce pak zasáhli do průčelí chrámu. Mezi lety 1709—20 byla odstraněna vysoká původně středověká střeška kostela a nahrazena v souvislosti s vybudováním průčelních věží a tabulového štítu mezi nimi střešou trojloдную. Věže opatřeny typickými barokními cibulemi. Uvnitř chrámu zřizena trojkřídlová varhanní kruchta, jeho stěny pomalovány r. 1734 barokními malbami a interiér opatřen řadou barokních oltářů, nad nimiž dominoval hlavní oltář z r. 1723, upravený v horní části do podoby ilustvní sloupové síně s plastickou skupinou Krista a učedníků v Emauzích.

Takto upravený klášter, jak je známe z prafekčních vedut 18. i 19. stol. i z raných fotografií, existoval až do let 1880—1885. Tehdy změnil klášter po třetí své obyvatele. Na místo Španělských benediktinů, nastěhovali se sem němečtí benediktiní, vypuzení Bismarkovým kulturním bojem z jihoňmeckého Beuronu. Tato kongregace přísné regule i vlastního uměleckého směru, zkon-

struovaného ze vzorů umění starověku i raného středověku, podrobily klášterní budovy dokonalé gotisaci. Vše barokní bylo nemilosrdně odstraněno na vnějšku i uvnitř. Stukové ozdoby přechlily otlučeny a nahrazeny plošnými článkovými, jehož nudný dojem odcizen jen obrovskou Foersterovou mosaikou sv. Josefa, prostupující obě patra budovy. Měkké cibule věží nahrazeny tvrdými pseudogotickými jehlanci a do strunulé novogotické podoby byl upraven i průčelní štít chrámu. Jeho okna opatřena novými kružbami korektních tvarů, stejně jako i okna ambitu, vybouřená z dosavadních zadivků 18. stol. Barokní zařízení chrámu i kláštera do nástěnných maleb až do drobných detailů bytového zařízení bylo bez milosti vymýceno a vyměněno zařízením v beuronském slohu. Malbami, sochami, mobiliárem kostela i kláštera, liturgickými nádobami i paramenty. Ve všem tom obrážela se neochvějná důslednost myšlenky řehole, zahledění romantiky do středověkého období řádových dějin.

Letecký útok na Prahu 14. února 1945 rozvrátil mezi jiným i toto eklektické dílo, jemuž nelze upřít pevnou programovitost a vkus. Třífátvé pumy i požár zničily obě věže, většinu část klenby i vnitřního zařízení chrámu a obě patra konventu proměnily v asutiny.

V r. 1948 započato s restaurováním kostela i kláštera, zprvu za pomoci Společnosti pro nové vybudování Emauz a za štědré podpory státu, který posléze prostřednictvím Stát. úřadu pro věci církevní převzal veškeré břemeno nové výstavby tohoto starobylého duchovního ústavu, mezitím v r. 1950 zrušeného. Pod uměleckým vedením prof. O. Stefana a za technického řízení a dohledu prof. B. Hagara, zmrazělé tělo býv. kláštera dostává novou pevnou siluetu, jejíž konečná podoba je zatím jen na papíře. Ukazuje však nové čtvrté Emauzy, Emauzy budoucnosti, v nichž požárem usetřený odkaz minulých tří období je citlivě a promyšleně dotvářen novým výtvarným dílem, věrným nové době a jejímu výrazu.

Dr. Jar. Böhm: *O významu nových archeologických výzkumů* (Liter. noviny, 9. II. 1952). Rozmach naší socialistické výstavby průmyslově uvádí do pohybu tisíce kubických metrů zemin, v nichž jsou uloženy památky nejrůznějších období. Také v zemědělství změna mléčné orby v hlubokou orbu traktorů, vysazování větrolamů, obnova rybníků a stavba přehrad odhaluje a zasahuje právě památky (žárové hroby). Zikáza takových nálezišť bývá neodvratná a je tu třeba včasny, odborný zásah archeologa. Ve Starém Městě na Moravě těžce rozruší bagr druhou naši nejstarší archeologickou architekturu. V Postoloprtech byla odkryta největší hradba z našich nejstarších staveb zemědělců. Na Slovensku při stavbě železniční trati zjištěno na padesát sídlišť a pohřebišť. V katastrofu chmelářské obce s hlubokou orbou objeveno šest stanic, z nichž jedna z doby keltské byla specializována na výrobu náramků z lignitu. V zatopené oblasti vodní nádrže nalezeno osm stanic, z nichž dvě jsou středověké tvrze. V Praze úprava v Jizdárně na pražském hradě odhalila slovanické pohřebišť, při jiné úpravě objeven nejstarší kostel pražského hradu. Stavební úpravy na Strahově odhalily románský klášter. V jedné budově odkryto pohřebišťe raní doby bronzové. Nálezy se množí denně a to z mnoha stavenišť nedošly ani o všech zprávách. Výstavba socialismu vyžaduje tedy zvýšené práce badatelské a zařazení archeologie do ní je nezbytné. To znamená pro archeologii velký pramenný zisk. Materiálový fond a jeho dokonalé zvládnutí je předmětem podrobných rozborů s nejrůznějšího hlediska a podmínkou dialektického pochopení. Jsou již zde první náběhy na theoretické zpracování některých problémů, jako na př. otázka vzniku feudalismu u nás.

J. V.

Jiří Vitula: *Památník české kultury* (Lid. demokratic, 3. II. 1952). Archeologický průzkum Strahova, započatý v říjnu 1950 odhalil rozsah a velkolepost románského kláštera, který je památkou světového významu.

V prostorách kláštera se zřizuje muzeum české kultury, kde budou zachycena všechna období vývoje naší vzdělanosti od staroslovanských počátků až po představitelů naší klasické kultury XIX. století. Také nejblíže okolí kláštera a jeho dvůr bude vhodně upraveno a využito k účelům kulturním.

„Architekturnoe nasledstvo“.

Se zájmem zalistujeme v tomto novém časopise, vlastně obšírném sborníku Ústavu pro historii a teorii architektury při akademii architektury SSSR, „majitel za svůj cíl publikaci nových materiálů o historii vlasteneckého a státního stavitelství“. „Vedle dosud nevysvětlitelných archívních dokumentů,“ jak se uvádí na titulním listě svazku „Dopisy, projekty, plány a kresby se budou v Archit. žsi. — publikovat původní statě o badání v otázkách dějin architektury.“

I. číslo nového časopisu, čítajícího 201 stran, obsahuje mnoho příspěvků k poznání ruského národního stavebního dědictví, jako je studie o nových poznatcích o díle slavného architekta Bašenova (stavitele staré části Leninovy knihovny v Moskvě), Kazakova a p. Nejvíce snad zaujme stať M. Buditiny „Plánování a výstavba Moskvy po požáru r. 1812“ s četnými plány, nákrepy, pohledy a pod., z nichž se dovidíme, jak spálená Moskva znovu vyrůstala do své bělokamenné krásy.

Nelze než říci, že u nás dosud nevydán podobná publikace, v níž by našly umístění výsledky badatelské práce českých výtvarných historiků v takovém rozsahu, jako se tímto sborníkem získává vědeckým světům. Kde by se i tento nový sovětský příklad stal u nás skutkem!

H.

„Časopis Národního musea“.

Ročník CXX — 1951.

Tato naše nejstarší vědecká revue přinesla ve svém oddílu věd společenských řadu studií, článků, recenzí a poznámek, jež přispěly k dalšímu poznání naší národní minulosti, zvláště jejího husitského období. Jak se zdá, rozhořovalo v redakčním úvodu, byl tento ročník, „kdy celý národ vzpomíná 100. výročí narození A. J. Jiráska“, věnován revolučnímu hnutí husitskému. Proto za hlavní článek byla vybrána stať Z. Nejedlého o revolučních tradicích československého lidu a dále následovaly studie V. Denksteina o Jenském kodezu (večt pronesená na zahájení jeho výstavby), v níž autor objasnil nový sociální význam staré theologické these o Antikristu a když podrobil kodez textovému a především obrazovému rozboru (scény o Janu Husovi, Žiškovi a husitských bojovnících), podal přehledný nástin jeho historie. Vedle pojednání o numismatických památkách husitské epochy, věnujícího si především ikonografii mincí (jak se zajímají by byla studie, obírající se slihovým rozbořením ražeb na těchto penězích), je tu v č. 1 analytický neznám husitky v rukopisech knihovny a archivu Nár. musea.

V č. 2 se doc. Denksteine blíže a podrobněji obíral husitskými památkami v histor.-archeol. oddělení Nár. musea, mezi nimiž převládají zbraně. Kromě jejich významu jako dokumentů o válečnictví mají ještě velmi závažný smysl jako doklad výtvarné práce husitů; zvláště výzdoba pavéze (N. m. jich má ve své sbírkě 15 a byl pocházejí až z 2. pol. 15. a zač. 16. stol., ukazují velmi pravděpodobně původní tvar a dekoraci). — Dr. Drobná pojednala o husitských předmětech v našich muzejích, hlavně v pražském městském muzeu, v Plzni (49 exemplářů zbraní na střežných prach, v Hradci Králové, v Táboře atd. Jde o památky nejrůznějšího druhu — zbraně, náboženské předměty, nářadí domácnosti a selácké a p.). A nakonec si tu můžeme kromě zpráv a poznámek (vzpomínka na Klimenta Čermáka, o výstavě „Zmizelá brněnská řemesla“ a j.), přečíst podnětnou stať o stále naléhavějších úkolech spojených s archeologickým výzkumem husitských lokalit, z nichž v r. 1952. přijdou nejdrve na řadu okolí Sudoměře a hrad Kunětická a Prahy.

L. H.

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Roč. XXVII.

V Praze 1. prosince 1952.

Čís. 7.

Ing. Miroslav Rixy a Ing. Jan Almer sedmdesátníky

Nový náš jubilant, Ing. Miroslav Rixy, překvapuje své známé rychlým postupem za ostatními sedmdesátníky v osudovém závodu po neodvratné cestě, na které leží neznámá budoucnost se všemi plány a úmysly, radostmi i strastmi. Přejeme jemu i sobě z celého srdce, aby tato cesta byla dlouhá a krásná, bez úskalí, trní a trampot, bez všednosti a tíhy života, jak toho jubilant zasluhuje za svou životní práci a čistý charakter.

Jeho poměr k památkám i k umění byl určen takřka již od kolébky a vytříben pilným studiem i přímým stykem s výtvarnou prací našich nejlepších jmen již v otcovském domě a potom po celou dobu zralosti. Vyšel z pražského stavitelského rodinného prostředí, které se však na rozdíl od konjunkturnálního podnikatelského pachtění druhých snažilo přispět k obohacení Prahy o cenné architektury ve spolupráci s významnými umělci zejména z generace Národního divadla. Proto skutečnost, že jubilantovo životní výročí spadá právě do Alšova jubilejního roku, dostává takřka symbolický význam. Vždyť právě Alšovo dílo zdobí některé stavby Rixyova otce.

Záhy po skončení studií na české vysoké škole technické v Praze a po přípravné práci na domácí půdě odchází mladý Rixy za svým strý-

cem na Rus, kde zůstává ještě po Velké říjnové revoluci a účastní se ohromného budovatelského díla, zejména v oboru staveb pozemních a průmyslových až do okamžiku, kdy jej osvobozená vlast volá do svých služeb. Po návratu tedy vstupuje do československého ministerstva veřejných prací, vyzbrojen vědomostmi a zkušenostmi, které pak zdárně uplatňuje při výstavbě republiky. Působení v odboru pro udržování státních staveb mu umožnilo hlubší poznání významných stavebních památek a spolupráci na jejich konservaci stykem s nejpřednějšími vědeckými i praktickými pracovníky v tomto oboru i v příbuzných odvětvích.

Ačkoliv se v této krátké vzpomínce musíme omezit jen na povšechné hodnocení, je tím prokázána i dokonalá příprava pro jubilejní práci v Klubu Za starou Prahu, jehož je od deseti leti nenahraditelným pokladníkem a knihovníkem. Nejsou to funkce na venek okázalé; zato však mají základní důležitost pro spořádanou existenci každého spolku a vyhovují nejlépe tíché a svědomité pracovitosti jubilantově i jeho smyslu pro exaktní přesnost. Jeho správa klubovních financí nebyla a není suchým účetnictvím a negací všech podnětů, náročných na pokladnu Klubu; je to strážlivá, reální finanční politika spolková, která informovaně a inteli-

gentně váží prostředky a očekávané výsledky, byl za cenu nepopulárnosti okamžiku. Jemu třeba děkovat, že Klub překonal mnohé finančně kritické chvíle. Rizy se však osvědčil i jako kvalifikovaný knihovník. Klubovní knihovnu uvedl do vzorného pořádku a zpracovává i ostatní materiál písemný, grafický, fotografický a j., aby náležitě uspořádání všech archiválií umožnilo jejich plné využití. Jako knihovník je známý a uznávaný i mimo Klub. Zvláště si však vážíme vzácných vlastností jeho charakteru, jeho čestnosti, nezištnosti a citlivosti ke všemu, co se dotýká druhých, ale i mírnosti, jemnosti v osobním styku, shovívavosti a smířlivé laskavosti. Je nepřitelem každého příkoří a vpravdě sociálně citlivým obětavým člověkem. Nikdy se nezdráhal darovat Klubu nesčetné hodiny vyčerpávající práce, nežádaje odměny ani náhrady mnohých svých hotových výdajů a vždy se poctivě staral o propagaci ochrany staré Prahy i publikaci, které Klub o ní vydal. Budiž mu za to vše odplatom vědeckost a uznání přátel, jakož i přání, aby dlouhý a spokojený život se stále obrazil v jeho mlé a ušlechtilé tváři.

Ad. Janoušek.

29. listopadu dožívá se Ing. arch. J. Almer sedmdesátky. Členem Klubu za starou Prahu se stal již roku 1909 a byl po prvé volen do domácí rady v r. 1911 a trvale je jejím členem od roku 1914. V letech 1920—1925 byl jednatelem a v letech 1927—1945 střídavě celkem po 12 let předsedou Klubu. To by byla prostá statistika dat. Ale nad důvěrou — a to v análech Klubu rekordní — po 12 let propůjčovanou valnými schůzemi funkce předsedy, je třeba se zamyslet.

Almer, nejprve činný v technické kanceláři města Smíchova, v době, kdy spekulace bezohledně zastavovala doposud nedotčené volné pozemky bývalých ušedlostí, kdy znehodnocena Pernikářka, Sautoška a jiné, bojoval proti těmto nevhodným úpravám sám, opřen toliko o přehlášený Klub za starou Prahu.

Když však přešel v r. 1922 k pražské obci, byla mu poskytnuta příležitost při technických posudcích stavebních úprav zejména na Malé Straně, Starém Městě a Hradčanech, pracovat v intencích Klubu. A když se pak stal v r. 1925 vedoucím zádušního oddělení stavebního úřadu města Prahy, byla mu dána příležitost provádět opravy a rekonstrukce památkových objektů ve smyslu ochrany památek hlavně po stránce stavební. Byly to zejména opravy kostelů, a to kostela Nejsv. Trojice v Podskalí, kostela na Karlově, sv. Mikuláše na Malé Straně, P. Marie Sněžné v Praze II, sv. Vavřince ve Velké Vsi, sv. Víta v Kojeticích, úprava domu Granovského v Týnském dvoře, kostela sv. Petra, zvoniče a fary v Praze II, kostela sv. Jindřicha v Praze II, sv. Václava na Proseku, sv. Štěpána a fary a kaple sv. Longina v Praze II, kostela sv. Vojtěcha a fary v Praze II, sv. Matěje v Šárce, domu býv. školy týnské na Staroměstském nám.,

Michnova paláce v Praze III, Černinského paláce na Hradčanech a mnoha jiných objektů obce pražské, jak o tom svědčí podrobné referáty, uveřejněné ve Zprávách památkového sboru, roč. VII, VIII a IX, a jeho četné příspěvky ve Věstníku Klubu za starou Prahu.

Více než strohé jeho referáty prokázala zkušenost, že opravy byly provedeny dobře, ba tak nepřekonatelně správně, že je nevyseřaditelnou záhadou, proč zkušenosti jeho dlouholeté praxe nejsou dosud všeobecně platnými směrnicemi. Tato jeho činnost byla též důvodem, že byl pozván do správního výboru hradu Karlštejna, kde v letech 1938—1948 jako technický poradce uplatnil plnou měrou své bohaté zkušenosti při uskutečňování udržovacích prací a různých úprav v té době na hradě prováděných. Rovněž tichá a nejvýš užitečná dlouholetá jeho práce po boku R. Hlubinky v památkovém sboru hl. m. Prahy a vedení téhož po celou dobu okupace by zasloužila podrobného ocenění. Touhu, aby jeho zkušenosti zevšeobecněly, vyjádřil nejlépe tím, že rovněž letošního roku měl odbornou instrukci též ve stavebním podniku hl. m. Prahy, závod HSV-4, nad nímž má Klub odborný patronát. Část svých poznatků uveřejnil letošního roku ve Zprávách památkové péče.

Klub tedy dobře věděl, proč Almerovi po léta svěřoval funkci nejvyšší. Byl to klid a vážnost jeho postoje ke všem otázkám, s nimiž se Klub setkával, a odhodlanost k bojům, v nichž poslání Klubu sířilo. A to Klubu dodávalo sebevědomí, že se dočká doby, kdy ochrana památek bude státní nezbytností.

A. Kubiček.

vm: Jižní portál velehřámu sv. Víta (Lid. demokracie, 9. III. 1952). Zlatá brána svatovítského kostela má být opatřena umělecky provedenou mříží. Tímto úkolem byl pověřen prof. Jaroslav Horeje. Protože portál má tři vstupy, bude mříž trojdišná, 2 m vysoká, a každý díl 2½ m široký. Těpaná mříž je již hotova a plastiky na ní se odlévají z bronzy. Jsou to alegorie měsíců, představující práci pro tenký měsíc písnačnou. Budou po čtyřech v každém díle mříže ve dvou řadách. Nový umělecký inventář chrámu zapadne sice do jeho celkového rámce, ale bude výrazem a dílem nové doby.

J. V.

-hl-: Stará část jihočeského Tábora kulturně-historickou rezervací (Lid. demokracie, 20. I. 1952). Jádrem města Tábora, položeného na výšině mezi vodami Lužnice a rybníka Jordánu, je opravdu vědným objektem pro ochrannářskou péči. Pochází z XV. stol. a má veliký historický význam. Tábory byl střediskem „polem pracujících“. Byl zbudován na skalním ostrohu, obehnan hradbami dosud mnohde patrnými, četné úzké a křivolaké uličky umožňovaly obranu a rozsáhlé sklepení navzájem spojená sloužila za úkryt před nepřitelem nebo ohněm a za skladiště výstroje. Nad labyrintem podzemních štol, sahajících až pod Žižkovu náměstí, vystoupily domy s bohatě členěnými štíty, radnice z r. 1521 a především vzorná gotika děkanského chrámu. V této historické rezervaci zahájily pečlivé opravy památkových staveb spojené s úsilím o poskytnutí zdravějších obydlí. Domy se očisťují od pozdějších přilepků a přístavků a tím se pomáhá prosvětlení a provzdušnění vnitřků. Jde zejména o navrácení původních tvarů a výzdob průčelí. Na domě čp. 16 pečlivě konservovány fresky a výjevy husitského vojenského tažení. Tábořská rezervace láká četné návštěvníky k shlédnutí města Jana Žižky.

J. V.

Ještě čp. 9 - IV.

V prvním čísle ročníku O. P. bylo zaznamenáno, co ze stavební historie domu bylo lze zjistit. Přineseme dodatečně kresbu kuchyně v přízemí, která se za zazdívkou šťastně zachovala ve svém původním stavu XVI. stol.

K popisu domu ještě dodatek: jeho původní průčelí před přestavbou v XVIII. stol. nebyla přece jen hold, alespoň nikoli jeho severní průčelí. Byl tu nalezen malý zbytek prosté malované architektury: černé kvádrování na západním rohu průčelí. Zatím bylo podobné nalezeno na protějším domě čp. 30. IV.

Malované stropy z I. patra domu byly sneseny a jejich malba konservována posluchačkami Akademie výtvarných umění ze školy prof. Slánského a za jeho vedení.

Obnova domu je nyní dokončena. Celý jeho vnitřek je úplně přestavěn. Jeho průčelí je obnoveno, ale je nutno říci s jistým steskem: štítek do ulice Jiřské, který musel být sbořen, je znovu postaven, jeho římsy jsou — co do profi-

lu — přesně podle odlitku původních říms, ovšem jejich vlny jen tak, jak je bylo lze zachytit zaměřením a fotografií, hlavní římsa, kus spadlá a ostatek zbořená, je v profilu opět podle odlitku, hlavice pod ní zase jen podle zaměření a fotografie. Ostatek průčelí opraven co nejlépe a s velkou dovedností.

Zásady památkové praxe byly tedy zcela dodrženy, pohled na průčelí v ulici je uspokojen. Ale není to již originál; každá obnova vezme kus originálu. Neutěší, že to tak bylo od staletí.

Obnova průčelí nebyla i tak lehká. Dům má okna a dveře. Když se zachraňuje dům, myslí se tím — pravidlem — jeho průčelí, o oknech se při tom nemluví, považují se proti architektuře za podrobnost, ponechávají se životu. Architektura průčelí se vidí, architektura oken ještě ne.

V případě čp. 9 tedy hrozilo, že okna, která ovšem novodobému oku se jeví „stará“ a tedy špatná, propadnou osudu směrnic, platicích nyní pro stavby. Byla to hrozná situace. Stará okna průčelí byla krásnou inteligentní umělecko-řemeslnou prací XVIII. stol.: rámy pěkně profilované, dělené příčlemi podle vkusu XVIII. st., rohovníky kovány vrchem nasazované, ornamentované a ukončené palmetami. Místo toho

Průčelí domu čp. 9/IV. v Jiřské ul. na Hradčanech, s přesnými kopie původních okenních rámu.

Původní dveře domu čp. 9/IV, které byly po malé úpravě ponechány na svém místě.

hrozila tuctová norma. To znamená, že tam, kde bylo dosud původní krásné umění ruky, přijde nyní pochybná technika. Tedy nikoli zachování kulturního dědictví, nýbrž kulturní schodek.

Památkový úřad byl požádán o úsudek a také o pomoc. Doporučil šťastně, že k rázu průčelí náleží také ráz oken tak, jak byla v lici průčelí. Z toho bylo lze důsledně vyvodit: patří-li k rázu a hodnotě průčelí okna v lici, patří k tomu i umělecko-řemeslná forma oken. Tak se došlo k tomu, že nová okna byla provedena — jak co do dělení na křídla a příčlemi, tak i kování — v přesné kopii původních. A také vnitřní okna v původní truhlářsky pěkné profilaci, ale — buďte, ústupek vkusu doby — s novodobým nehodnotným kováním.

Přinášíme ke skončení procesu domu ještě obrázky:

Nejprve průčelí domu po obnově, aby bylo posouzeno, jak důležitá je kulturní forma okna v tom, co hájíme jako ráz krásné staré Prahy.

Dále jeho staré dveře, krásné truhlářské práce, dosud nedoceňované. (Jak často se navrhuje tato díla uměleckého řemesla nahradit novým, daleko méně hodnotným umělecky i technicky.) Dveře — po malé úpravě — jsou opět vsazeny v průčelí. P. Janák.

Zpráva o Cis-Praha oznamuje na říjen 1952: Prahou po stopách Mistra Mikoláše Alše.

Je to chvalitebná snaha seznámit v Alšově jubilejním roce pražské i mimopražské čtenáře Alšova umění při procházce Prahou nejen s jeho čtyřmi výstavami, z nichž jedna na Slovanském ostrově byla, bohužel, předčasně již uzavřena, ale i s domy, v nichž Alš se svou rodinou bydlel, nebo jejichž průčelí vyzdobil svým uměním. Je však třeba, aby pisatel Lu-Pc poučoval správně a pravdivě na základě důkladné znalosti látky, což však nelze říci o jeho článku. Při výzdobě Storchova domu na Staroměstském nám. uvádí, že malby podle Alšových kartonů provedli malíři Bartoněk a Jenewein, ač původní malbu provedl Láda Novák. Jenewein pak nikdy Alšovy kartony na zdech neprováděl. Dnešní provedení se mu jako »zdařilé obnovení« zamlouvá, ač obnova malby provádějí malíř nepochopil Alše ani v linii, ani v barvě a nadto práci provedl tak, že již nyní zachází a musí být nahrazena znovu v plnějším a trvalejším provedení.

V Betlémské kapli, kde si prohlédneme, jak nám Alš s láskou přiblížoval betlémského kazatele M. Jana Husa a jiné osobnosti i masové scény husitského revolučního hnutí, nebudete prohlížeti na zdech kaple ani Mistra Jana Husa, ani husitské scény od Alše, ale kopie obrazů ze starých kronik a kancionálů, jak je nedávno pro výzdobu stěn provedli žáci vysoké školy umělecko-průmyslové. Dvanáct štítlých vyklenků budovy Smetanova muzea (dříve Staroměstské vodárny) nezdobí malby, ale významné postavy pražské i švédské z r. 1648, kdy Švédové marně dobývali se Karlovým mostem do Starého města, které ve sgrafitu podle Alšových kartonů provedl jugoslávský malíř Janek Subić a nikoli Pamić. Koula s Alšovými sgrafity neměl nic společného. Výpočet Alšových bytů na Malé Straně neuvádí pisatel v postupu časovém, takže čtenář nemůže si učinit správný obraz, kdy a kde Alš bydlel. A nadto u bytu v Karmelitské ulici čp. 373, do něhož se Alš přistěhoval v lednu r. 1886 a vystěhoval v prosinci r. 1889, je uvedeno »spolu s malířem Tulkou«, což vyvolává dojem, že Tulka bydlel buď v bytě s Alšem, nebo aspoň v domě. A zatím Tulka již v r. 1882 zmizel tajemně v Itálii. Alš navštívoval v bytě v Lázeňské ul. čp. 285, ale nikdy s ním nebydlel. V chodbě býv. Malostranské záchodny na Malostranském nám. jsou malby,

provedené podle Alšových kartonů (byly vystaveny na výstavě na Slovanském ostrově) malířem Vojtěchem Bartoněkem, které představují stavbu záložny a záloženský život, ale nikoli děti obchodníků. Alš jen dává jediná osobám výraz dětských tváří, jako to již učinil v kartonech »Na vojné« a »Rezbářství« pro sgrafita na domech čp. 1707-II a čp. 612-VII, aby je tak uvedl do polohy citovější. Dům čp. 203 na Malé Straně (Fragnerova lékárna) omyl i v pražském průvodu je uváděn se sgrafitovou výzdobou Alšovou, ač jeho výzdoba na první pohled nemá nic společného s Alšem. Jen jeho štít byl zakončen pozlacenou plechovou stojící rytířskou postavou sv. Václava, klempířem podle Alšovy kresby vyřiznutou. Jediný Alšův byt v r. 1882 byl za branou v Tejnec č. 33, a to jen na jedno nebo dvě čtvrtletí. Byla-li Tejnka zvaná někdy Petřínem, není mi známo.

O výzdobě stropu ve foyeru Národního divadla nelze s určitostí říci, že je »společnou prací Alše a Zenišky«, neboť buď se nezachovaly nebo zatím jsou neznámé Alšovy náčrty pro strop, aby dalo se posoudit, jak tomu je u čtyř nástěnných maleb foyeru, jak dalece se držel Zenišek v provedení Alše. Myšlenka je ovšem Alšova, i v provedení jednotlivých figur lze sledovat vliv Alšův. U výzdoby Wiehlova domu bylo záhodno blíže označit obsah Alšových figurálních výjevů proti většinou pouze ornamentální výzdobě Fantové.

Z těchto věcných připomínek je zřejmé, že pisatel článku »Prahou po stopách mistra Mikoláše Alše« necítí odpovědnost, aby pravdivě a věcně správně čtenáře poučil, zvláště když psané slovo váže. Ovšem i za zmínku stojí uvést nesprávný výklad některých průvodů Prahou, kteří ve vestibulu Staroměstské radnice v Alšově mosaikovém obraze »Praha slovanská« vidí v sedici postavě Prahy Čechii a v Brožíkově obraze »Zyolení Jiřika Poděbradského do krále« v jedné vosaté tváři Mikoláše Alše, ač je to podoba známého pražského mecenáse dřívějších dob Olivy.

Dr. Ern. Svoboda.

Z ochrany památek v dnešní Francii.

V poslední době upoutala pozornost parížské veřejnosti restaurace věží chrámu Notre Dame. Zájem o opravu byl a je stále veliký; různé názory na způsob provádění restauračních prací nalezly ohlas i v rubrikách denních francouzských listů. Část veřejnosti uznává nutnost opravy, neboť četné kameny se rozpadají, a ve zdivu jsou trhliny jako pěsti. Přijata je se samozřejmostí výměna rozpadlých kamenů novými. Je však i mnoho odpůrců tohoto způsobu konservace, jimž je nový kámen pa-místě starého kamene falešnou notou, která ruší harmonii celku. Vyslovují pochybnost nad výsledkem opravy, a ptají se, zda upravené věže, ztratí-li pitoresknost své omšelosti, nebudou Pařížanům cizí.

Na katedrále sv. Kříže v Orléans, tak jako nyní často i v jiných případech, jsou nahrazovány ohrožené plastiky hlavního průčelí kopíemi, i když jde o velmi cenná díla.

Románský kostel v městečku Rouziers, depart. Cantal, v kraji auvergnenském, který byl již téměř zřícen, byl obnoven finančně i skutečnou svépomocí místních obyvatel, a uveden do původního stavu.

Zámek Jossigny, nedaleko Paříže, byl nedávno zpřístupněn veřejnosti, která v něm nachází muzeum bytové kultury období Ludvíka XV. Vnitřek zámku je pozoruhodný tím, že v něm zůstalo nedotčené celé vybavení jeho interiéru, a to i v detailním umístění váz, obrazů a pod., zůstaly nedotčeny i užitékové místnosti, jako kuchyně, a to od doby jeho původního zařízení v půli 18. století. Rovněž v zámekém parku nebylo od té doby to nejmenší měneno.

Ve farním kostele ve Flainville v oblasti Dieppe objevil konservátor diepského muzea nástěnné malby z 15. století. Zdobí kapličky; přiléhající k jižní straně hlavního kostelního lodi, čtvercového půdorysu 4×4 m. Její čtyři klenbění pole jsou vyplněna hvězdami, rozetnými po modrém podkladu a osmi anděly provozujícími hudbu, vždy po dvou v každém poli; východní zeď výzdobila jistá a citlivá ruka scénou Navštívení Panny Marie, západní zeď Klaněním tří králů. O záchraně těchto ná-

stěnných maleb, v severní Normandii velmi vzácných, nebylo ještě rozhodnuto, ačkoliv každé odložení opravy jen urychlí jejich zkázu. Zdi kapličky jsou porostlé mech, zvláště zeď východní, který pomalu ničí část maleb po části, a klenba kaple je puklá, takže by bylo třeba ji podepřít.

Jarmila Brožová

Čeští architekti realisté v XIX. století

Vystava pod tímto názvem pořádaná v Uměleckoprůmyslovém muzeu od července do září 1952 (srov. Ochrana památek XXVII, 39), byla provázena cyklem přednášek o pěti hlavních zástupcích vývoje české novodobé architektury do konce XIX. století, Ign. Ullmannovi, Ant. Barvitiiovi, Jos. Zítkoví, Jos. Schulzovi a Ant. Wiehlovi v září a říjnu 1952. Přinášíme autoreferáty přednášejících:

I. Zdr. Wirth: Vojtěch Ignác Ullmann.

V letech padesátých a šedesátých 19. století začíná se obrát v životě českého národa po stránce politické a kulturní. Mladá česká buržoazie je si po revoluci 1848 vědoma povinnosti převzít po feudálních úlohu hlavního nositele národního vývoje, zahajuje boj za samostatnost národa a dává základy a program pokrokového vývoje a kulturní autonomie národní. Tehdejší uvědomělé české vlastenectví dalo veřejnému životu nový ideový program a nový věcný obsah, k čemuž patřil i úplný roztom bývalé kulturní symbiosy s německým živlem. Ohliskem vývoje je Praha, její roste a sílí od prvního politického vítězství ve volbách roku 1861 populačně, stavebně i kulturně. Sebevědomá snaha o vlastní, odlišný ráz národní kultury, uplatňuje se na všech polích a zejména také v oblasti výtvarného umění. V oboru architektury vyjádřil tyto cíle průkopník české novodobé architektury Vojtěch Ignác Ullmann.

Ullmann náležel k střední pražské buržoazii jako syn měšťana a řemeslníka. Narodil se 23. dubna 1822, vyučil se otcovu řemeslu, jehlářství, ale pak nastoupil dráhu stavitel školením na pražské polytechnice, pobýl rok v stavitelské praxi a v letech 1842-47 dovršil své umělecké vzdělání na Akademii výt. umění ve Vídni. Po návratu do Prahy zakončil tu třicetiletý jako samostatný architekt. Jeho spolupracovníky byli Ant. Baum a synovec B. Münzberger v letech 1852—1874 a rodinné vztahy k švagrovi Ant. Barvitiiovi vedly k těsné umělecké spolupráci až do roku 1879, což vytvořilo po formální stránce jejich společný jednotný projev v četných architektonických dílech. Vedle toho sekal se Ullmann ve svém uměleckém vývoji s dvěma umělci stejného stáří, sochařem V. Levým a malířem Jos. Mánesem.

Skoro dvě třetiny díla Ullmannova spadají do doby roku 1864. Když v roce 1852 začínal, nelíšila se situace české architektury od situace středoevropské. Proti tvůrčí síle předešlých století nastoupila pasivní recepte hotových tvarů historických, spojená s názorovou krizí o vhodnosti určitých slohů pro nové účely a s pstristickou zásadou o nutné čistotě a jednotě slohového výrazu i tam, kde předešlý vývoj zášl do staveb tvůrčími změnami. Jako v celé střední Evropě je i tehdejší české prostředí charakterisováno v architektuře jednak opožděným klasicismem se složkou druhého rokoka a akademického romantismu, jednak prvním renesancismem rázu spíše ornamentálního než architektonicky tvořivého. I v pražské utrakvistické společnosti architektů nebyla lehdý ještě pochopena renesance jako stavební systém důsledného formování budovy ve hmotě i vnitřním prostoru a po stránce umělecké jako důsledné obnovení spolupráce malíře, sochaře i uměleckého řemeslníka. I Ullmann jako syř své dobro nese ve své činnosti všechny tyto rozpaky a krise současného vývoje, ale je jeho velikou zásluhou, že první vnáší, ovládá dokonale slohový kanon, do tehdejšího stavitelství umělecké posvěcení a že vstává do ulic tehdejší Prahy první architekturu skutečné monumentalitý jak v měřítku tak v architektonické kompozici, čímž zakládá tradici novodobé renesance jako uměleckého výrazu našeho obrození a v pozdějším vývoji i projevu vůle k ryze domácímu slohu české re-

nesance. Jako syn své doby kolísá Ullmann z počátku mezi gotisujícím romantismem a renesancismem, vyvíjí eklektickou universalnost opíraje se o vzory italské i francouzské a při projektech divadelních kolísá mezi opožděným typem panského ložového hlediště a lidovým amfiteátem.

Vývoj díla Ullmannova obsáhl dvě hlavní skupiny, orientované ke goticismu a k renesancismu, jež se časově prolínají až do roku 1861, kdy jeho slohové přesvědčení bylo již úplně vyhrááno. Ullmann vede nejprve stavbu farního kostela sv. Cyrila a Methoděje v Karlíně podle návrhu vídeňského architekta K. Rösnera v letech 1854—1863 a jeho částečnou uměleckou výzdobu v dílech Jos. Mánesa a V. Levého. V následujících letech (1854—9) projektoval Ullmann gotisující stavby vysokých pecí na Kladně, zámků v Jirnech, Bezděkově a Chýš, i renesanční dům Lannův v Praze. Z r. 1861 je gotisující nemocnice pražského obchodnictva a zvláštním pověšením. Umělecké besedy byl Ullmann pověřen v roce 1864 úkolem zrestaurovatí románskou kapli sv. Kříže menšího v Poštovské ulici.

Druhá skupina Ullmannova díla je nejzávažnější část jeho umělecké činnosti a zahrnuje jeho renesanční monumentální stavby z let 1858 až 1872. Zahajuje je Česká spořitelna, nyníjší dům Československé akademie věd, která přinesla do Prahy velké měřtko a vážný rys svým průčelím, opírajícím se o Florencii i Beráky. Naléhavě potřebě české scény, české sokolovny, dívčí školy i české techniky, vyhověl pak Ullmann stavbou Prozatímního divadla a dalších pražských staveb téhož účelům věnovaných. Vedle toho vytvořil typ novodobého paláce v domě hraběte Prokopa Lažanského a v domě Šebkové i typ moderního činžovního domu na nároží Perlové ulice. Potom však nezdar Ullmannův v soutěži na Národní divadlo v r. 1866 a Rudolfinum v roce 1874 a odklon české buržoazie od něho, způsobily jeho odchod do Přibramě, kde žil ještě, izolován od pražského uměleckého života, do roku 1897.

II. Em. Poche: Antonín Barvitiio.

V druhé přednášce, uspořádané v cyklu Čeští architekti realisté 19. století v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze spolu se Svazem československých výtvarných umělců, promluvil jsem o životě a díle Antonína Barvitiia. V přehledu jsem vylíčil ve vzájemné souvislosti životní osud i práci tohoto představitele nejčistšího novorenesancismu v české architektuře, umělce vzácně citlivého a ušlechtilého svým zjevem i postojem k výtvarné práci. Na rozdíl od ostatních klasiků české architektury druhé půle 19. století ztrávil Barvitiio značný počet let v cizině, ve Vídni, kde se školil a z počátku působil jako samostatný architekt, a pak v Římě, kde dovršil své poznání výtvarné a kde na více než deset let zakončil jako vedoucí architekt přestavby a úpravy palazzo di Venezia, nejvýznamnější renesanční stvby římské. Vypuzen válkou v r. 1866 z Říma, vrátil se do Prahy, aby vnoval své umělecké nadání rodnému městu. Avšak vývoj české architektury jej předešel. Jeho poněkud pasivní zaujetí pro renesanční italské vzory 15. a zač. 16. stel. bylo zatlačeno opravdu geniálním a monumentálním uměním Zítkovým a Barvitiiovi zůstal jen skrovnější údel uplatnění se při intimní architektuře vilové a v umění církevním. Zde dosáhl čestných úkolů, jednak jako projektant Gröbeovy vily na Vinohradech a jako autor kostela sv. Václava na Smíchově. Obě stavby projevují velkého genia a jest opravdu litovati, že ostatní Barvitiiovy návrhy af z oblasti architektury civilní či církevní, až na výjimky, zůstaly jen na papíře. Kromě těchto staveb uplatnil se Barvitiio spolu s L. Šimkem jako hlavní spolutvůrce Jungmannova pomníku, situčně i výtvarně jednoho z nejlepších pomníků pražských vůdců. Konec svého života až do r. 1901, kdy zemřel, ztrávil Barvitiio, který byl také nadaný archeolog, zpracováváním materiálu k velké publikaci o palazzi di Venezia, který zůstal navždy jeho pýchou a láskou.

III. A. Kubiček: Josef Zítek.

Josef Zítek, nar. 4. 4. 1832 v Karlíně, zemřel 2. 8. 1909 na Smíchově. Po absolvování pražské polytechniky na-

vštevával vídeňskou akademii, jako před ním Kranner, Hlávka, Ullmann a Barvitus. Po absolvování je v atelieru svých profesorů Van der Nülla a Sicardsburga. »Rímská scéna« umožňuje mu dvourátný pobyt v Itálii. Z přátelských styků s ním. malířem Přemyslem vznikl první jeho projekt pro cyklus Prellerových fresek ve Výmáru. Stavba v této podobě nebyla sice uskutečněna, ale návrh sám zajistil Zítkoví již tak dobrou pověst, že mu prospěl nejen i u nás, nýbrž i v Německu, takže byla mu později nabídnuta profesura na akademii v Drážďanech.

V roce 1863 výmarská vláda přelouže jej vypracovaným návrhu musea, v němž Prellerova díla byla umístěna. Museum stalo se centrem nové čtvrti Výmáru, pro niž Zítek vytyčil i regulační plán a novou čtvrt oddělující parkem od starého jádra města.

Tou dobou i na pražské polytechnice dospělo se k rozhodnutí, že domácí učení třeba reformovat. Ne bez obtíží povolán r. 1864 do Prahy Zítek, a to zasluhou prof. Kořistky. V roce 1866 je Zítkově cestou omezení soutěže zadán projekt Národního divadla. Po celou dobu stavby je dr. Sladkovský oporou k písemnému rozvíření geniálních záměrů Zítkových. Jen tak mohla vítězství Zítkova nepoddajnost, mající stále na zřeteli, že tu na vzdor všem nesnázám má se uskutečnit jedinečné národní dílo — jak dobře pochopil a hájil na př. Jan Neruda: — Národní divadlo, tak jako všechny další stavby Zítkovy, mají jeden společný rys — umění jeho vkomponovati budovu do daného prostředí. Je tomu tak při stavbě Mlýnské kolonády v Karl. Varech i při stavbě Rudolfiny, jehož část, určená původně pro galerii, jest takřka replikou musea ve Výmáru. Dokladem jeho autorství celé myšlenky je Zítkova miniaturní perokresba z 3. února 1875, od níž se již projekt neodchýlil. (Katalog výstavy zcela bezdůvodně uvádí Rudolfinum v odstavci o činnosti Schulzově) Rudolfinem obdržela Praha vzor monumentální budovy pro pobřeží Vltavy — bohužel již nikdy ke škodě Prahy nerespektovaný.

Přednášející lituje, že není doznání doba, která by vrátila část Rudolfinu, určenou původně pro galerii, z nynějšího potupného vzhledu v původní podobu vnitřní budovy, přestože její klenby jsou pouze zakryté stropy z doby parlamentů. Požár Národního divadla je mezníkem nejen v díle Zítkově, neboť Zítek nikdy více již neprojektuje, nýbrž i pro Národní divadlo představuje změnu oficiálního názoru na Národní divadlo jeho stavební dílo.

Stavba byla obnovena a zvěšena, jak Zdeněk Nejedlý praví, projektantem, který ochotně se poddával mocnostem českého světa. — Naš poměr k Zítkoví je již definitivní: přivedl naši architekturu na evropskou úroveň. Je pro českou architekturu tolik, co Smetana pro naši hudbu, Myslbek pro naše sochařství a Mánes pro naše malířství.

IV. A. Kubíček: Josef Schulz.

Josef Schulz nar. 11. 4. 1840 na Malé Straně v čp. 375 v Karmelitské ul., zemřel 15. 7. 1917.

Po absolvování pražské polytechniky studoval na akademii výtvarných umění ve Vídni v letech 1860—63 za Van der Nülla a Sicardsburga a byl z mnoha českých architektů, prošlých jejími školou, posledním. V roce 1864—68 byl asistentem nově jmenovaného profesora J. Zítka na pražské polytechnice. Po italské cestě v letech 1868—70 ucházel se o profesuru pozemního stavitelství na české technice, ale je jmenován Pacold. V letech 1874—78 je odborným učitelem na zlatnické škole v Praze a v roce 1878 jmenován profesorem architektury na české technice.

Pozoruhodná a nadějná činnost Schulzova je z let 1872—73, kdy je spoluredaktorem »Zprávy architektů a inženýrů«. Tam uveřejňuje doslova překvapující úvahy, na př. »Naše památky umělecké«, kde ostře napadá páchaný vandalismus a t. zv. obnovy. Píše: »Věru jsme horší všech nepřátel vlasti, ano, dříve nabytí podobá se ve smyslu tom oně, kdy se vši možnou zlobou Koníšem veškeré kacířské knihy ničeny byly.« — Ve spolku architektů a inženýrů má tehdy také přednášku »O rozšíření hl. m. Prahy«, která byla podkladem obšírného

pamětního spisu spolku, podaného městu Praze. Bohužel Schulz se této tak potřebné tehdy práci již dále nevěnoval.

Na markantním případě předvedl přednášející Schulzův umělecký vývoj. Jsou to vedle sebe stojící činovní domy Buheničovy v Náplavní ulici čp. 1501 a 1618. V prvním (před poznáním Itálie) se Schulz nelíší od běžné tehdejší produkce pražských stavitelů a v posledním je vyznavačem kosmopolitismu v architektuře, kdy se již podstatně odchýlil od dřívějšího snažení o českou odlišnost v renesancismu, vyjádřenou na př. domem Bártovým v Zlatnické ulici čp. 1126 a spolkovým domem »stavitelů, kameníků a zedníků« na Kozím plácku. Dokladem rozdílu kvality Schulzovy práce na př. proti Barvitiho, je cenou nepoctený návrh Schulzův na smíchovský kostel. Ale i tam, kde snad měl možnost urbanistického zásahu, aby zachránil široký souvislý pás zeleně na místě okruhu novoměstských hradeb, zastavuje jej novou spojující třídou k nádraží a zabývá se pouze úpravou sadů v malém rozsahu před nádražím. Spolu s Zítkem na Rudolfinu není nic jiného než detailování, Zítkem již vyřešené úlohy. Schulzovi svěšená dostavba Národního divadla nemá ani zdaleka lvího spáru Zítkova. Je opakováním motivů Zítkových, ale v proporcích nezvládnutých. — Demonstrativní zvolení Zítka čestným členem Umělecké besedy v roce 1883, to jest v roce Schulzova dokončení obnovy a přistavby Národního divadla — je poučným dokladem a projevem tohoto jediného tehdy strážce našeho umění.

V soutěži na Národní museum obdržel Schulz prvou cenu. Ale mezi k soutěži vyzvanými architekty nebyl Zítek, Ullmann ani Barvitus. V porotě byl zajisté nejvlivnějším členem vídeňský prof. Hasenauer. Schulzův návrh prozrazuje vliv současných návrhů na berlinský parlament, zvláště návrh Thierschova akademismu. Budova sama, neuplatňující se svými rohovými risality, je myšlena pro širší prostřanství než Václavské náměstí. — Museum, jako projev oficiální architektury, mělo neblahý vliv na vývoj naší architektury a přivedlo ji na zcestí, z něhož se po celá další desetiletí neprobírala, než navrátila na první mnohoslbné snahy a domácí výraz. — Neodvratnějším dílem Schulzovým je Umělecko-průmyslové museum v Praze, kde se Schulz vrací k prvním a nejzdravějším popudům Itálie. Zvláště jeho návrh na původně jednopatrovou budovu byl vynikající. Ale i tak, jak byla uskutečněna, je slada svými vnitřním architektonickými řešeními.

Přednášející, uznávající mnohé jeho klady, rád by mu přiznal výsluní poprvé a jako objev v katalogu výstav poskytnut, to jest nejvýznačnějšího našeho architekta XIX. století, ale bylo by to s určitostí marné. Zítkova posice je od dob Národního divadla neměnitelná.

V. Jan Mannsbarth: Antonín Wiehl.

Ve své přednášce pokusil jsem se ukázat, jak se můžeme z Wiehlova díla poučit ve své snaze o realismus socialistický. Jako podkladu jsem použil především bohatého materiálu základní monografie Wirthovy a dospěl jsem asi k těmto závěrům:

Wiehlovo dílo je realistické, protože pravdivě vyjadřuje společenskou situaci své doby; je národní, protože společenská vřstva, která byla jeho nositelem, má dá česká buržoazie, měla při svém vzestupu vedoucí postavení v národě; je pokrokové, protože tato třída, jejíž vzestup Wiehl sledoval, vytvářela v národě pokročíjší výrobní vztahy a rozvíjela plněji jeho výrobní síly; je živé, protože vychází z nástupu této třídy, kdy se počínala vtvářet z lidových vrstev a zůstalo jim věrné jako dílo Wiehlových přátel. Alše a Myslbeka.

Vedle toho jsem se pokusil ukázat asi toto: nekonvenční mistrovství a živost Wiehlova postřehu v jeho kresbách: lidových příkladů, o které Wiehl se oíral (m. j. jsem upozornil i na lidový původ lunetové fimy a doložil jsem jej příkladem ze staré Ostie); pravděpodobnost, že první ohlas lidového umění českého objevil se u Wiehla již v době jeho praxe u Schmoranzve ve Slatišanech; rozvinutí architektonických prostředků nejen v prostoru, ale i v čase, a pracovní postup nikoliv skladbou částí, ale rozvíjením celku do podrobností.

Klub Za starou Prahu patronem stavebního podniku hl. m. Prahy, záv. S 5.

Klub Za starou Prahu těžce nesl, že v době, kdy nová vláda po vzoru Sovětského svazu věnuje tak značné náklady na obnovení stavebních památek zejména v rezervacích, nemáme dosti zkušených dělníků specialistů, kteří by byli zaměstnáni výhradně na pracích s tím spojených a mistrné zvládali úkoly jím svěřené. Za tím účelem uzavřel Klub patronát s komunálním podnikem S 5 a chce pomoci vybudovat kádr takových spolehlivých pracovníků. Klub je přesvědčen, že častý styk odborníků ochrany památek s pracovištěm závodu, rady, sdělování poznatků a diskuse o naskytnuvších se problémech vzbudí u zaměstnanců zájem, lásku a nadšení k nevedné práci, která vyžaduje zkušenosti a neobyčejné pečlivosti i trpělivosti. Souvisí s tím ovšem i otázka spravedlivého odměňování těchto speciálních prací, které nelze normovat. A nakonec i členové Klubu mohou stykem a praktickou ochranou památek získat nové praktické poznatky. Byla proto dne 17. června 1952 svolána společná schůzka Klubu a Stavebního podniku ve Staroměstské radnici, zvláště četné návštěvená, na níž uvedené zásady podrobněji dohodnuty. Je potěšitelné, že zástupci stavebního podniku si vyžádali, aby byli na každé stavbě také obeznámeni s historií opravovaných domů. Arch. Almer pak uvedl ze svých bohatých zkušeností mnoho zajímavostí o správné konservaci omítek, kamene, soch, mříží a pod. a vyvolal zajímavou debatu. Další spolupráce se rozvíjela přímo na staveništích, aby rozhovory nabývaly konkrétního podkladu, větší zajímavosti a náročnosti. Na schůzce v Lidovém domě vysvětleny dějiny paláce, který se přestavuje na Leninovo muzeum. Účastníci si uvědomili, že adaptací se zachrání hodnotná stavební památka, jež bude sloužit potřebě současné doby, a nikoliv, jak tomu dříve bylo, spekulaci stavebních podnikatelů, kteří takové domy bořili, aby na jejich místě postavili ohybné činžáky. Při prohlídce prodebatováno mnoho podrobností, zejména oprava nalezených dřevěných stropů, krásné malovaných.

Jiného rázu byla návštěva opravovaného domu »U Censorů« v ulici U obecního dvora, kde kromě historického výkladu se prodebatovála zejména otázka zachráně zdánlivě bezcenného činžovního domu, v němž průzkumem nalezeny mnohé památkové hodnoty z různých dob. A vedle zachování důležitého dokladu dřívějšího stavení bude ještě získáno i několik slavných bytových jednotek, místo sešlých a k obývání nezpůsobilých brlohů. Konečně prohlídka dostavované Betlémské kaple poučila účastníky nejen o její historii, archeologických nálezech a jejich vědeckém objasnění, nýbrž i o obnově ohromného prostoru, který měl pro husitskou revoluci tak velký význam. Na této schůzce smluveno, že další návštěvy stavení budou až na jaře, protože v podzimních a zim-

ních měsících není již po skončení zaměstnání dosti světla k prohlídce stavby.

Jar. Vaněček

Dobroslav Líbal

Dva pražské gotické domovní štíty

Systematický průzkum Starého města pražského přispěl v nejposlednější době velmi podstatně k hlubšímu poznání složitého vývoje jeho zastavení z hlediska urbanistického i architektonického.

Bylo při tom bezpečně zjištěno, že velkolepému zjevu Prahy románské ladi se po bok důstojně Praha gotická. Časté přestavby a omítky znemožňují ovšem bližší poznání středověkého stavu domů, takže hlavním vodítkem pro badatele je ve většině případů pouze architektonická povaha sklepů. Byla ovšem poznána dlouhá řada příkladů, kde uplatňuje se gotika i v přízemí a v patrech.

Poutavým projevem tohoto středověkého architektonického života jsou gotické štíty domů čp. 633/I. a 646/I. v bloku Ungeltu.

V podkrovní domě čp. 632, jehož druhé poschodí bylo vystavěno až kolem r. 1737, je dobře patrný gotický západní štít domu čp. 633. Vystupuje asi 2½ m nad podlahu půdy, jeho vrchol je vodorovně ubourán.

Štít je zděn z pečlivě spřávaných cihel rozměrů 8-8½×26×12 cm v polokřížové vazbě. V ose štítu hledět drobný, nyní zazděný, obdélný otvor, nahoře zubovitě vykrojený, po jeho stranách jsou dva segmentem překlenuté výklenky 50 cm široké a 75 cm vysoké. V jejich pozadí otvírala se úzká okénka podkrovní. Štít byl rezný.

Umělecké daleko pozoruhodnější je severní štít domu čp. 646, viditelný z podkrovní jeho souseda čp. 645, domu nad východní ungeltiní branou. I tu bylo použito výhradně cihel rozměrů 7½-8×27½×13 cm v polokřížové vazbě s přesně vyhlazenými spárami.

Uprostřed štítu stoupá masivní pilastr profilovaný po stranách výtlakem a pravouhlým zátezem. Pravouhlá, přední část pilastru je posunuta poněkud nesymetricky mimo jeho osu. Po stranách pilastru, ve vzdálenosti 85 cm, člení štít ploché liseny s hranami usměrkovanými výtlakem. Pilastri i liseny jsou vyzděny z tvárnice.

Štít zachoval se zřejmě ve své původní výši, pilastri stoupá až do jeho vrcholu. Nad štítem domu čp. 645 je však celá kompozice skryta pod omítkou. Štít nebyl zřejmě omítnut. Dnes se sledovatí pouze jeho nejvyšší část, ostatek je zakryt domem čp. 645, který však ve středověku s největší pravděpodobností nestál. Pilastri i liseny stoupaly buď přímo od země či až od paty trojúhelné části štítu. Neřekne zvláště zdůrazňovatí zajímavost tohoto, architektonického uspořádání. Oba štíty byly postaveny nejspíše po polovině 14. století.

Popsané cihlové štíty jsou jen zlomkem zachovaného architektonického bohatství gotické Prahy, přispívají však podstatně k poznání podoby pražských gotických domů. Potvrzují především obecně platnou představu, že cihly byly ve středověku v Praze běžně užívaným stavebním materiálem. Naznačují dále, že významnější pražské domy byly namnoze dvoupodlažové, řešené neolotiko rze funkčně, ale jako hodnotná díla architektonická.

Obě památky jsou zajímavým svědectvím krásy a výstavnosti Prahy v době předhusitské.

Ještě k autorství bývalého Pachtovského paláce v Praze I.

Stavba bývalého Pachtova paláce (čp. 86-I) v Malé Křižovnické ulici byla ve 4. čísle »Věstníku Klubu za starou Prahu« popsána A. Kubíčkem Filipu Hegerovi. Kubíček tak usuzuje jednak z toho, že Heger byl pachtovským stavitelem, jednak ze srovnání průčelí narysu Pachtova paláce s Hegerovým průčelím bývalé mincovny (čp. 387-I) v Celetné ulici.

Ze »Zápisní knihy pražských stavitelů« se však dovídáme, že autorem Pachtovského paláce byl Jan Josef Wirsch. Tento údaj potvrzuje i skutečnost, že Wirsch byl již v roce 1759 ve styku s Frant. Josefem Pachtou

z Rájova, který byl v té době nejvyšším mincmistrem. V této funkci zadal hrabě Wircowici toho roku stavbu pražské mincovny v Celetné ulici. Dokládá to zápis v »Knize zpráv pražských hradních stavitelů«¹⁾ která teprve na rozkaz císaře Josefa II. byla r. 1784 přestavěna v nynější podobě Filipem Hegerem.²⁾

Zůstane Kubíčkovo zaslouhu, že se mu podařilo nalézt ve Strahovské knihovně Eklav výkres paláce, z něhož si můžeme ověřit skutečný vzhled této architektury, neboť až dosud jsme byli odkázáni pouze na kresby V. Morstadta a J. A. Scottiho de Cassana, kde, jak se vysvětluje tímto nálesem, je zachycen pouze pravý boční risalit.

¹⁾ Einschreib-Buch der königl. Stadt Prager Baumeister, heslo Joseph Wirc.

²⁾ Königl. Prager Schloss Bauamts Bericht Buch pro Anno 1780-1779 fol. 85-89.

³⁾ H. Schmerber: Prager Baukunst um 1780, str. 36 a Einschreib-Buch, heslo Philipp Heger.

L. Uřešová

LITERATURA

Ochrana zabytků

Polský časopis o ochraně památek, *Ochrana zabytków*, byl vydáván v roč. I.—III. (1948—1949) v Krakově hlavním úřadem Svazu historiků umění a hmotné kultury a vychází od roč. IV. (1951) jako čtvrtletník ve Varšavě nákladem ministerstva umění jako orgán jeho konservátorské sekce a Spolku historiků umění a hmotné kultury. Je tribunou a živým orgánem památkové péče, podává informace o konservátorském díle umělců, techniků, dějepisců umění a řemeslníků a vychovává k porozumění památkové péči v lidu, hlavně v mládeži. Vedle toho je od r. 1952 vydávána Téka konservátorská pro publikování výzkumů o konservátorské technice, o technologiích starých materiálů a pod.

Ochrana zabytků přinesla především zevrubný přehled vývoje památkové péče v Polsku za posledních 30 let a šestiletý plán v pam. péči současné (J. Remen), a v každém čísle publikuje konkrétní případy konservátorské praxe v některých oborech. V dosavadních ročnících je uložen skvělý materiál o zabezpečování výkopů, o zabezpečení a konservaci architektury, plastik a maleb deskových i nástěnných, gobelínů, umělecko-řemeslných prací, o využití starých staveb pro nové účely, o konservaci numismatických památek, k čemuž se řadí i pojednání a diskuse o speciálních problémech (klidové mikroorganismy na deskových obrazech, přenesení dřevěného kostela, polská renesance, památky průmyslového stavitelství, špýchary, dřevěná podloubí, parky). V kronice je podáván přehled nálezů a výkopů, a ilustrovaný revue nové zbudované výkopy poničených památek a památek hynoucích. Literární rubrika přináší přehled publikací i časop. článků o památkové péči doma i v cizině. Z. W.

„Zprávy památkové péče“ 1951-52 seš. 5-6

Toto číslo »Zpráv«¹⁾ jistě všichni památkáři uvítali především pro jeho přílohu »Přehled zákonodárství, ustanovení a organizačních opatření ve věcech památkové péče«, která přinesla tentokrát otisk »Směrnice pro památkovou údržbu«, vydaných ministerstvem školství, věd a umění dne 24. 3. 1952 a určených pro krajské, okresní, ústřední a jednotné národní výbory a pro ústřední a obvodní nář. výbory hl. m. Prahy. V těchto směrnících je nejprve vymezen pojem památkové údržby. Rozumí se tím záchrana, obnova a úprava umělecké nebo historicky cenných stavebních památek, která je financně zajištěna v rozpočtu MŠVU. Pro památkovou údržbu je vypracován dlouhodobý generální plán, v němž jsou stavební objekty rozděleny do dvou kategorií: v I. kategorii jsou stavební objekty státního kulturního majetku, v II. kategorii pak budovy takové umělecké hodnoty, pro kterou si zasluhují, aby stát provedl jednorázové jejich obnovu nebo úpravu, takže jich pak může být využito k různým veřejným účelům. Památkové rezervace jsou zařazeny do třetí skupiny, rezervace lidové architektury pak do skupiny čtvrté. V dalším článku směrnice jsou vymezeny zásady orga-

nisace památkové údržby. Plánování, řízení, dozor a kontrola památkové údržby přísluší MŠVU; výkonné orgány státní památkové péče jsou krajské národní výbory (referáty pro školství, osvětu a tělesnou výchovu). Státní památkový ústav je orgánem poradním a vědeckým. Po přehledu organizace praktického provádění památkové údržby jsou definovány povinnosti MŠVU. Dále je podán přehled prací jednotlivých složek lidospřávy při povolování a provádění vlastní památkové údržby, a to nejprve u objektů I. kategorie, pak objektů kategorie II., městských památkových rezervací a rezervací lidové architektury. Směrnice jsou zakončeny poučením o zřízení sbírky technických dokladů památkové údržby, o plánování památkové údržby a vytyčením působnosti jednotlivých referátů lidospřávy. — V příloze najdeme ještě otištěno vládní nařízení ze dne 11. XII. 1951 o reorganizaci státní památkové péče a organizační statut národních kulturních komisí ze 7. V. 1952.

Vlastní text 5.—6. čísla »Zpráv«²⁾ navazuje obsahově na přílohu statí Břetislava Štorma »Stavební památky první kategorie«. Po všeobecném přehledu vývoje památkové péče, zvl. naší, věrnou pisatel svou pozornost především památkám I. kategorie. Podal přehled čs. zákonodárství ochrany památek, vydaného po r. 1945, a formuloval povinnosti Národní kulturní komise o architektonické památky I. kategorie. Konstatoval, v jak špatném stavu byly tyto budovy přejímány. Chátraly vlastně již od poloviny minulého století. Majitelé zpravidla udržovali jen obytné části a nutně hospodářské příslušenství. Za okupace bylo ničení památek dovršeno zákazem oprav. Stát převzal s těmito budovami velkou odpovědnost za jejich stav a při nucením ihned řešit zabezpečovací práce podle pořadí naléhavosti. Vedle technických úkolů byla zde neméně důležitá stálá preventivní péče udržovací. Nejobtížnější ovšem zůstává péče o architektonický rozvoj objektů. Nelze ve všech případech postupovat stejně. Každá stavba vyžaduje jiného hlediska a jiného technického zásahu. Při tom se přihlíží k novému využití daného objektu. Státní památkové péči nepodléhají jen vlastní architektonické památky, ale i parky a sady, kterými jsou takové památky obklopeny. I zde je nutno zachraňovat, co se dá, dávat sadu nebo parku zahradní úpravu novou náplň, nebo její pietně a pokud možno přesně uvést do původního stavu.

Abyste měli přehled, co již NKK³⁾ za doby své existence vykonala, podal autor v dalším výkladu přehled všech objektů I. kategorie, seřazených podle jednotlivých krajských národních výborů, pražských počítaje. Po stručné charakteristice objektu zachytil dosavadní stavební práce provedené Národní kulturní komisí a nastínil plán dalších oprav nebo obnovy. Po českých památkách následuje podobný přehled památek moravských.

Z uvedeného je patrná záslužná práce NKK, její pohotovost při záchraně ohrožených objektů a její důsledná péče nejen stavebně technická, ale i umělecká, podložená vypracováním důkladného architektonického rozboru a výzkumem důležitých objektů. Stalo se tak již u státního hradu Svíhova a Kost, zámku v Blatné a u býv. kapucinského kláštera v Mnichově Hradišti.

Jiným významným příspěvkem v tomto sešitu »Zpráv«⁴⁾ je Almrův článek »Opravy památkových budov a objektů«. Autor v něm stručně zachytil své bohaté zkušenosti z praktického provádění oprav průběh architektonických objektů. Na začátku definuje omítku, popisuje její skladbu v minulých dobách a podává návod, jak postupovat při její opravě nebo nahrazení novou omítkou. Ukazuje na dosavadní omyly, z nichž mnohé byly pro památku osudnými. Rovněž věnoval pozornost kameni, at opuce nebo pískovci, mramoru nebo žule, s nímž se často setkáváme v průběhu budov. I zde zveřejnil své bohaté zkušenosti, které všichni čtenáři přijmou s povděkem. Bylo by si přáti, aby více památkářů se řídilo tímto příkladem. Autor neopoměl zmínit se též o zabezpečení a ochraně dřeva (okenní rámy), kovu (mříže) a posíleze krytiny. Krásný a instruktivní článek lze doporučit všem k pozorné četbě a studiu.

Brožová

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Roč. XXVII.

V Praze 31. prosince 1952.

Čís. 8.

Vilová architektura v díle Ignáce Ullmanna

PhDr. Květa Ondrášková.

Vila Lannova v Praze-Bubeneči

Ullmann jako reprezentant neorenesancismu v Praze, ačkoli je autorem řady staveb neogotických a dokonce sňahu druhého rokoka, je znám hlavně jako projektant velkých reprezentativních paláců pro potřeby nové se rozvíjejícího národního života českého a uniká pozornosti méně náročná práce ve stavitelství obytných budov. Jistě ještě dnes neznáme všechny činovní domy, které vystavěl a na kterých osvědčuje svůj um hlavně v řešení interiéru, protože na fasády si vypůjčuje členění a zdobné prvky z význačnějších staveb, které tou dobou projektuje. Někdy jediným dokladem je zpráva v novinách, ta nám ale také podává hodnotící měřítko doby.

Jednou z takových drobných stavbiček je restaurace Belvedere v Letenských sadech. Jak se píše v Nerudově Rodinné kronice z r. 1864 pod názvem Budoucnost Prahy, „zřídila obec pražská pro pohodlí obecního novou restauraci na Letné“ a v Humoristických listech z r. 1887 č. 12 je jmenována v krátké biografii Ullmannově mezi stavbami jím projektovanými. Neruda si pochvaluje růst Prahy do šíře. Řetězový most spojuje Prahu město s předměstím Bubny, které se také rozrůstá a stává se čilým výletním místem. Ullmann měl projektovat malou restauraci na letenském návrší v místech, odkud je vyhlídka na pražské panorama a odkud je budova také zdola viditelná. Měl zde řešit úkol, jaký mu připadal později mnohokrát ovšem ve spojení v Barvilem, který se vrátil z Itálie, který hojně čerpal ze svých italských zkušeností a také se významně vlivem architektury, hlavně na Gróbovce. Zde je také měřítko, jak můžeme rozpoznat duševní majetek Ullmannův v pozdějších společných pracích.

Stavba není přesně datována, nejstarší plán čp. 341 na ONV na Letné je z r. 1891, ale její vznik je projektováním v metrech místo sázích posunut za r. 1860 podle datovaných staveb Ullmannových. Blíží datování může být jen pravděpodobné, ale stavba se plným tvarem slovík k soudobým projektům těchto let.

Pádorys, jehož strana s dvouramenným schodištěm je obrácena k jv. (k pohledu na Prahu), skládá se ze tří obdélníků. Prostřední obdélník, na jehož kratší osu navazuje schodiště, má po pravé straně úzký obdélník na délku, vybihaající risálem kratších stran, větším na stranu průčelní, menším dozadu. Třetí obdélník, na opačné straně, má stejné risality na obou stranách, na delší straně mimo to pětiboký altán. Do patra vede šnek, umístěný na východním rohu hlavního průčelí, ve zdůrazněném risalitu, který přechází ve věž. Střední část průčelí měří 14,7 m, východní risalit 4,7 m, západní risalit 9,0 m. Hlavní průčelí má tedy 25,1 m, zadní průčelí 34,0 m, západní kratší strana 12,95 m, východní kratší strana 12,8 m.

Střední část budovy obsahuje velký sál, provázený směrem k průčelí předními, rozdělenou na tři pole o nekotových klenbách. Stejně jsou zakresleny klenby na ostatních sádech, jen v polygonu se v půdoryse zrcadla zabíje a paprsky, z něho vybihaající naznačují lunety. Ve skutečnosti byly provedeny všude rovné stropy s laticionovými římsami jako na nedatované zhruba současné neogotické stavbě Bezdekova, zámku na Klatovsku.

Hlavní průčelí má na ose velké schodiště, jehož dvě ramena se sbíhají na osové podestě, která směřuje do prostřední ze tří arkád, otevřených do zahrady. Podle plánu, který jsem měla k dispozici, byly už 1929 zozděny

a otvíraly se jako až dosud okna a dveře, řešenými v soulase s ostatními okny průčelí. Budova stojí na ploše rustikované podezdívkou se čtvercovými okny a vyznačenými klenkami. Pod úrovní oken je ještě několik hladkých soklů. Podle fotografie původního stavu stojí arkády na štíhlých korintských sloupkách, které nesou úzké archivolty plných oblouků, ve vrcholu s vystuplým ozdobným klenákem, podpráhovými římsou, oddělující po způsobu Schinkelové (a podle Palladia) zvýšené přizemi od nízkého podstřeší. Rísalit je lemována toskánskými pilastry, podpráhovými římsou. Pilastry stojí na římsce, která probíhá po všech fasádách a vpredu nazývá na horní lůžku zadrželí, jež stoupá se schodiště a lemuje logii. Západní rísalit hlavního průčelí má tři okenní osy a je vyvrcholeno trojúhelníkovým štítem, lemovaným římsou. Okna zvýšeného přizemí jsou klenuta obloukovou archivolou s vrcholným klenákem a mají kružbu ze dvou oblouků a kruhu, jako na zmíněném Bezděkově. Archivolty dopadají na průběžnou římsu, podvěšenou pod pilastrovým řádem a probíhající po všech vystupujících částech budovy. Rísalit věže má jednu okenní osu, ale volná věž má dvě pravoháň okna mezi toskánskými pilastry s podložkami na vysokých soklích s parapetní římsou. Pilastry nesou podstřešní kladí s konsolovou římsou. Věž je kryta stanovou střechou. Na plánu jasněji vyniká než na staré fotografii, že římsa průčelí je lemována piechovou akroterii, jako budova první pražské tělocvičny v Sokolské ulici z roku 1863.

Na nárys fasády pravé strany vidíme část budovy s rísalitem věže, který je členěn stejně jako na hlavním průčelí. Ustupující fasáda za ním má ve zvýšeném přizemí dvě řady oken a tři okenní osy. Spodní okna jsou obdélníková, krytá římsou a sedící na parapetní římsce. Horní okna jsou čtvercová, přepůlená širokou přepážkou, a horní stranou dosahují na římsu, oddělující podstřeší. Vertikálně člení fasádu toskánské pilastry.

Zaznamenali jsme již v popisu, od něž se realizace nelíší, některé shody s Bezděkovem jednak ve výzdobě interieru v celku renesančním, jednak v utváření oken, i v půdoryse. V půdoryse je to polygonální výběžek, převzatý z Bezděkova, kde v pseudogotickém celku působí jako arkýř. Zde je méně nápadný, protože je umístěn na kratší boční straně v renesančním dojmu celku se ztrácí jeho gotisující původ. Možná, že i Ullmann zamýšlel pojmut stavbu v jakési stylizované gotice, jak alespoň naznačují zebra na krytí výklenku na plánu, realizace nebo pozdější úprava se však vzdala této myšlenky. Je to stejné motiv v Ullmannově tvorbě ojedinělý. Je to vytváření názoru bezděkovský, když fasáda, rozpadávající se do rísalitě, je v těchto vystupujících částech vyznačena průběžnou římsou. Konečně jsou to okenní kružby a stropy interieru. Celkově je budova upravena podle prvního vilového typu Palladiova Godi Porto v Lonedu a za další klasicistní vzor si bere Schinkel. Jednoduché výřezy okna připomínají Prozatímní divadlo z r. 1862. To jsou souvislosti se stavbami počátku šedesátých let, které Belveder datují.

Pozornosti si zaslouží nejvíce to, jak Ullmann vtěsňuje gotické zásady slohové a prvky do služeb renesance, jejmí byl horlivým vyznačovatelem. Opouští se ode všech neogotických drobností ve výzdobě, ale nebere za ně ani renesanční. Nejen vnitřek, i fasáda je zcela prostá a tím se hlásí k renesanci. Schinkelovské vzory se v této době vyskytují v jeho tvorbě, na Prozatímním divadle 1862, na Vyšší divě 1866. Věnoval se patrně studiu Schinkela pro projektování divadla a vliv tohoto studia je zřejmý jednak v úspornosti výzdoby, jednak v tvarosloví na zmíněných budovách. Jen průčelní řešení do tří arkád a široce rozvinuté schodiště bylo a zůstává Ullmannovým oblíbeným motivem. Přiznačné zvláště pro tuto stavbu je její umístění ve výhodné poloze nad městem v parku, stromy ji však částečně zastíhají, takže zleželo spíš na její silhouetě. Proto zde Ullmann volil dispoziční zvěži jako u romantických hrádků.

V letech 1869 a 1870 vznikly v Bubenči dvě vily, vila Lippmannova a Lannova. To je v době, kdy už je Barvilius, švagr a přítel Ullmannův z Italie doma a podle tradice zúčastnil se s Ullmannem projektování Šebkova paláce a paláce Buštehradské dráhy v Bredovské ulici. I když signování plánu je Ullmannovo, je na všech těchto budovách, stejně jako na současném plánování české

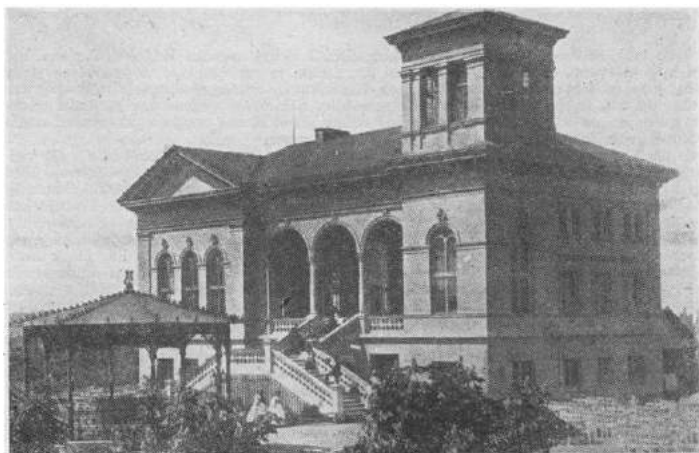
techniky znatelný cizorodý vliv a plínos nového tvarosloví výzdočných článků, kterými je na př. v budově Buštehradské dráhy až plýtváno. Též ve členění fasád není to už Ullmannova síť vertikál a horizontál, přizemí bývá zvýšeno, okna je méně, hmota je kompaktnější. Ullmann patrně do práce na vile Lippmannově nezasahoval, ledaké snad zastupoval Barvilius, když se v r. 1867 zdržoval ve Vídni. Barvilius sám píše r. 1878 a této vile jako o svém díle ve Zprávách spolku architektů a inženýrů. Barvilius vzorem podle jeho článku byla ranná renesance a stavba je řešena jako florentská vila. Půdorys má neosovou dispoziční dvou k sobě kolmých obdélníků, ve hmotě vyběhá v průčelí do otevřené logie na jedné straně a do vystuplé věžice na straně druhé. Půdorysné řešení je Ullmannovi cizí až na jeho Belveder, kde — jak bylo řečeno — je též půdorys skládán z kolmých obdélníků.

Vila Lannova je však Ullmannovi zhusta přičítána, bud zcela nebo za spolupráce Barvilius. Soudobý dokument jsou tu zase Humoristické listy, které zahrnují tuto vilu mezi díla Ullmannova. Nejsemérodutnější atribucí podává monografie „Lanna“, psaná Záukavcem, zaměstnanec firmy, patřící hr. Lannovi, kde je vila pokládána za dílo obou. Plány, datované schválením komise 14. 10. 1870, jsou podepsány stavitelem J. Havlem, zaměstnancem Ullmannovy stavební kanceláře.

Půdorys přizemí má tvar obdélníka, vyběhající jedním ramenem podél ul. Petkovy. Vila je umístěna v zahradě, do níž se otvírá portikovým vchodem s plněnými sloupovými altánem na terase. Průčelní strana vily má rovněž portikus a obrací se do rozšířené dvou ulic, které vilu po obou stranách obchází. Průčelí je zvednuto na terasu, na níž se vystupuje po několika stupních a portikem vedou ještě dva stupně do plněné chodby, vyhloubené na obou stranách do apsid, jednou odstupňovaných. Stejně je tomu v interieru zámku Bezděkova, o němž byla řeč. Půdorys není tak symetrický, jak je obvyklé u Ullmannova. Očekával bychom, že schodiště položí někde na konec chodby. Na vytváření schodiště klade Ullmann vždycky důraz. Ale jeho utváření zde, rozdělení na tři nesejné dlouhé ramena, není jeho. Spojení věžice, do níž vyběhá delší rameno, je obstaráno šnekovým schodištěm až do sklepa, jako tomu bylo na Belvederu a podobně na četných jiných stavebách. Ullmann většinou užíval jednoho reprezentativního, rozměry až nadnesené schodiště a jedno šnekové jako pomocné.

Boční průčelí do ulice má podle plánu devět okenních os a dělí se na přední trakt s věžicí a zadní trakt. Má jedno patro, ploše rustikované, jako přizemí. V přizemí jsou tři okna pravoháň v kasetovém profilovaném rámu s římsou a zubořezem. Další tři okna jsou klenuta archivolou s medailony ve cviklech pravoháňlého výstupku s římsou, v němž jsou zasazena. Pak následuje ještě jedno okno I. typu a rísalit věžice, v nárožích s kvádrovými armaturami, okny přizpůsobenými přední části. Celé přizemí spočívá na vysokém soklu, okna jsou podepřena protáhlými konsolami, zdobenými triglyfy. Mezi konsolami je obdélníkové okno suterénu. Patro, oddělené římskou římsou, má okna v kasetovém rámu s trojúhelníkovým štítem. Při nároží s hlavním průčelím vystupuje rísalit v šíři dvou okenních os, který je v patře plný a na středu ozdoben slepým oknem v kasetovém rámu. Podle projektu je kryt rísalit trojúhelníkovým štítem, v realizaci odpadá. Konsolová římsa závěrná nese podle projektu kuželkovou attiku náhorní terasy. Zadní díl boční fasády za věží vystupuje zase rísalitem o dvou okenních osách s jednoduchými okny v profilovaném rámu. Věž, čnici nad budovou, má dvě patra. V dolním má kasetovitou výplň, v horním dvojici oken na pilířích s římsou. Okna mají vystupující klenák, medailony ve cviklech a balustrádu. Nároží zdrazňují toskánské pilastry, které nesou vysoké kladí, zakončené zubořezem a konsolovou římsou. Náhorní terasa je vroubena balustrádou. Boční fasáda má tři dvojsose rísalitě, dva v nárožích, jeden vystupuje z plochy stěny jako věž.

Hlavní průčelí s nárožím rustikou má tři široce rozestavené okenní osy, na střední leží portikus s patrovou logii. Plná hmota přizemí rísalitu je vymezena nárožními, toskánskými pilíři, zadržujícími do výšky pilastry, do průčelí je vzazeno po jednom pilostru směrem ke vchodu. V patře je řád ionský, s ionským kladím a štítem. Plná

Výletní restaurace na Letné
Foto z doby kol 1864.

boční stěna logie má v nároží pilíře s ionskou hlavicí, k nimž je přifařen hladký, ionský sloup. Mezi sloupy je balustráda. Přizemní okna se shodují s okny nárožního risalitu boční fasády, patrová se shodují s okny v patře boční fasády. Zahradní průčelí hlavního traktu, přilehlé k hlavnímu průčelí zleva, má pět okenních os. Na třech středních vyběhla risaliti, krytý štítem s dvojitou logií o čtyřech sloupech. Nahoře jsou to sloupy ionisující, v přízemí toskánské s rosetovým hrdlem. Na stěně jim odpovídají pilastry. Logie se otevírá na dvouramenné schodiště, vedoucí do zahrady. Podezdívka schodiště je ploše rustikovaná a na středu proražena půlkruhemklenutým vchodem.

Kompozice průčelí je inspirována Palladiem, zahradní průčelí přímo jeho vilou Piovene v Montagnaně Ullmannovým známým prvkem jsou toskánské sloupy v přízemí obou risalitů, podobné jako v budově Buštěhradské dráhy. Utváření boční uliční fasády do risalitů se štíty připomíná podobné řešení na Belvederu. Toto a detaily v popisu zmíněné dosvědčují alespoň účasti Ullmannovu.

Obě vily jsou umístěny ve skromnější poloze než Belveder. Jejich řešení je méně jasné, není počítáno na vnější účinek, a pokud se týče interieru, možno říci o vile Lannové, že je zde snesena co největší nádhra a luxus opravdu renesanční.

Pražské vodárenství

Ludvík Prisching.

Na světě nalezneme velmi málo měst, v nichž by se voda snoubila s krajinnou figurací v tak malebný a nádherný celek, jako Praha. Hluboké údolí, kterým vody Vltavy spěchají ku Praze, rozestupuje se za vyšehradským ostrohem, aby učinilo místo městu a řeka vytváří tu širokou jezerní hladinu, v níž zrcadlí se obraz Hradčan a Malé Strany. Toto vodní zrcadlo, znásobené překrásným pohledem na hrad a jeho malostranské podhradí, učinilo jméno Prahy světoznámým. Po majestátním průchodu Prahou odtékají vody Vltavy opět tiše do sevřeného údolí, jako by v Praze vyzpívaly hymnus krásy městu, k jehož založení tolik přispěly.

Řeka založila své město a také vděčně se přičiňovala o obživu jeho obyvatel. V dobách, než moderní technika sevrhla řeku do těsných zdí nábeží, byl život na březích řeky mnohotvárný. Mlýny, pily, brusárny a koželužny potřebovaly sílu řeky pro svou práci, vory a lodice pro svou pouť a všem těmto výtvorům lidského mozku dávala věrně svou sílu a spoustě Pražanů svou obživu. Častokráté vody řeky nespoutané vystoupily ze břehů, jako síly kolosů, chtějící láskovati s lidskými hračkami, pomílily břehy a stavby při nich, ale nikdy Pražané nepřešli milovati svou řeku a rádi opravovali to, co svou nerozumnou hrou způsobila.

Vždyť voda je tak důležitý živel v lidském životě. Lidský život se bez ní neobejde. My, jimž je dnes voda přivedena až do příbytků, považujeme za samozřejmé, že vodu máme a užíváme ji v libovolném množství, ale staří Pražané, byť jejich potřeby byly neskonale skromnější našich, museli si často odříci dobrodini vody, protože jim byla nesnadno přístupná.

Pitná voda byla ve studních, ale uživatelská voda se musela dovážeti. Dovážela se do různých provozoven, ale zejména do mocné řady pivovarů, a pivovarská vozková si rádi přivydělávali tím, že vodu rozváželi

po městě. Byli v této funkci vyhledáváni, protože vody bylo třeba a z té mocné touhy po vodě vznikaly pražské vodárny a vodovody, které z primitivních počátků se rozrostly v mohutný podnik, bez něhož by dnes život města odumřel.

První pražské vodovody byly spádové. Voda tekla prostě vlastním spádem z míst výše položených k místům spotřeby. V roce 1350 má Praha tři samostatné vodovodní potrubí čili řády, jak se později říkalo. Jedno potrubí měl Vyšehrad. Voda se jímala na pankráckých výšinách u Jizerky a stékala ke dvěma stojanům, z nichž jeden byl v děkanství a druhý po boku tehdejšího kostela sv. Petra a Pavla. Děku tohoto potrubí možno odhadnouti asi na 2200 metrů. Druhé potrubí měly Hradčany. Vodovod začínal v Břevnově, vedl Kapucinskou uličkou ke dvěma stojanům na Hradě a měl asi 2000 metrů délky. Třetí potrubí bylo novoměstské se dvěma stojany, jímáné na výšních vinohradů a mající v délce asi 1300 metrů. Z těchto tří samostatných vodovodů byly dva hradní, takže pro obyvatele městského centra nepadaly vůbec v úvahu, třetí pak byl čistě lokální.

Teprve ve XIV. století našla realizaci myšlenka použití hnací síly pražských mlýnů k čerpání vody do výšce položených nádrží a k rozvodu vody vlastním tlakem a potrubím po městě. Mlýny bylo po vltavských březích v Praze hojnost. Na staroměstském břehu deset mlýnských skupin, na protějším nejméně čtyři a jejich vodní kola mohla snadno poháněti čerpací stroje. K umístění nádrží sloužily vodárenské věže. Proto v Praze ukazují bývalé vodárenské věže místa bývalých mlýnských skupin a zdobí, díky osudu celkem neporušené, cestu pouťníků po pražských pobřežích.

Nejstarší pražskou a co do technického zařízení i evropskou vodárnou je vodárna staroměstská, jejíž vodárenská věž stojí při skupině staroměstských mlýnů

u Karlova mostu. Vznikla v roce 1431, současně s mlýny. Původní vodárenská věž byla dřevěná, snad také z roku 1431. Zápisy z té doby jsou celkem nejasné a mluví o věži také v roce 1499, ale zdá se, že uvádění tohoto letopočtu se vztahuje spíše jen na kladení nových vodovodních trub. Celkové jednoduché zařízení, nechráněné, ve dřevěné věži před mrazem, kladlo na rourníka, jak se nazýval správce vodárny, značné požadavky, měl-li chod vodárny i za mrazů, jak bylo jeho povinností, udržet. Ale přes veškerou péči za mrazů často potrubí zamrzala. Na příklad zprávy z roku 1514 mluví o tom, že celá vodárna bezvadně zamrzla a voda řadu týdnů netekla. Takovému zamrznutí vodárny zabráňovali rourníci vyhřívacími koši, ale představme si takový koš v dřevěné věži a pak se nedivíme častým požárům. Nebyla tedy služba rourníků právě záviděníhodná.

V roce 1534 opravil vodárenskou věž staroměstský primátor Jan Chochola. Ale již roku 1576 nepozorností rourníka vznikl požár, věž vyhořela, s ní i mlýny, soudně Králová lázeň s blízkou solnicí. Voda a její rozvod po městě byly však již tak důležité, že život bez nich byl nemyslitelný.

S pomocí obecní pokladny a zvláštních příspěvků měšťanů byla rok nato 1577 stavěna s největším urychlením nová, tentokrát již kamenná věž, jak to hlásí starý nápis u dveří: »Věž tato byla L. P. 1576 dne 3. dubna o 3. hodině noční zničena až do základů, ale následujícího roku opět vystavěna pěti velkým nákladem městské rady Starého města pražského. Račiz ji dobrotitě Nejvyšší Pán ochraňovati a uvarovati od velké škody, Amen.«

Zbožné bylo přání městské rady, ale člověk, a to v našem případě buď rourník, nebo pán nepřátel, byly křehké nádoby v rukou božích. Požáry v letech 1582, 1591, 1606, 1631, 1636 způsobili rourníci, pohromu v roce 1648 Švédové svým bombardováním. Hfchy rourníků platila městská rada, na švédské bombardování věnoval Ferdinand III. obci 5000 zlatých rýmských na opravu věže.

Když vypukl znovu požár 19. února 1762 — opět v témž místě rourník — vyhořelo horní patro věže i se střešou a tehdy byla do té doby gotická střecha věže nahrazena barokní cibulovitou.

Dvě stě let po švédském bombardování, v revolučním roce 1848 byla věž dne 16. června úspěšně zapálena děly generála Windischgrätze a zničena i se zařízeními. Jedním přínosem tohoto bombardování bylo, že byly fádne obnoveny stroje a že věž dostala staré gotické zastřešení namísto nevhodného se barokního.

Touto věží bylo zásobováno celé Staré město. Dobrou představu o vodním hospodářství Staroměstských nám podává až doba pozdější. Podle zpráv z roku 1690 měla vodárna troje vodovodní potrubí, ramena či řady, a to rameno perštýnské, dlouhostřední a rýnečné. Tyto směry, které již svými názvy dokládaly, do kterých míst vodu vedly, se držely i napotom. Ve jmenovaném roce měl řád perštýnský celkem 53 stojany, řád dlouhostřední 35 a řád rýnečný 13 stojanů, což dává sumou 106 odběrních míst. Jak stoupal hlad po vodě, je patrné z toho, že roku 1729, kdy máme již pěkný plán mlýnské Veselého, stoupal počet odběrních míst na 141, což na dobu, kdy zavěsí si vodu do domu nebylo tak zcela levné ani jednoduché, je zvýšení značné.

Abychom si učinili představu, jak v těchto dobách vypadala staroměstská vodovodní síť, sledujme v duchu její trasování. Tedy v roce 1729 měla staroměstská vodárna již pět řádů, a to dva řady perštýnské, dva dlouhostřední a řád rýnečný.

První rameno perštýnské šlo od věže Anenskéou ulicí, kde napájelo již čtyři stojany v klášteře svatoanenském, odbocovalo dnešní Liliovou ulicí na Betlemské náměstí, na němž byl na vodovod připojen i slavný Halánkovský pivovar, dále vedlo dnešní Konviktskou ulicí, stočilo se kolem rotundy Sv. kříže a končilo u brány sv. Štěpána. V poslední části napájelo i zahrady při hradbách. Mělo celkem 23 stojanů.

Druhé rameno perštýnské začínalo souběžně s prvním v Anenské ulici, vedlo však rovně dnešní Retězovou ulicí a odbočilo dnešní Husovou třídou až na Perštýn. Odtud se zahnilo na východ, vedlo přes Uhebný trh,

Havešskou ulicí, kde byl napojen Havešský klášter, narážel před Karlovinou se rozvířovalo. Jedna větev vedla do ulice Kamzákové, druhá přes dnešní Ovocný trh a Celetnou ulici a končila stojanem v Králově dvoře u Prašné brány. Toto druhé rameno perštýnské napájelo celkem 50 stojanů.

První rameno řádu dlouhostředního vedlo opět nedíve Anenskou ulicí, odbočilo na sever Liliovou ulicí, napojilo studny Klementínské, prošlo dnešní Seminářskou ulicí přes náměstí Dr. Vacka, dále Platněskou ulicí, po severní straně rynek až do Dlouhé třídy, po níž neso lojmenování. Na začátku Dlouhé třídy se rameno dělilo na tři větve. Jedna větev šla k masným krámům u sv. Jakuba, druhá přímo dlouhou třídou až ke hradbám a třetí přes Kozi náměstí a dnešní ulici U obecního dvora až do kláštera na Františku. Toto rameno napájelo celkem 34 stojany.

Druhé rameno řádu dlouhostředního šlo od věže kolem Karlova mostu, Křizovnickou ulicí, kde byly připojeny stojany v klášteře Křizovnickém, dále Platněskou ulicí, ve které běželo souběžně s prvním ramenem až před kostel sv. Mikuláše. Zde odbocovala jedna větev, která vedla do Židovského města a zde napájela čtyři stojany. Druhá větev vedla souběžně s prvním ramenem a končila na Kozím náměstí. Na toto rameno bylo připojeno celkem 17 stojanů.

Rád rýnečný sázel směr prvního ramene řádu dlouhostředního až před sv. Mikuláše. Zde odbocovaly větve jdoucí jednak na Malé náměstí ke kašně a jednak do radnice. Hlavní potrubí šlo přes rynek, kde napájelo slavnou Krocínovu kašnu, Týnskou uličkou až do kláštera sv. Jakuba. Tento řád napájel celkem 17 stojanů.

Založení Nového města a prudký jeho rozvoj vedlo k vystavění vodáren novoměstských. Stejně jako vodárna staroměstská, byly i vodárny novoměstské založeny u mlýnů, které jim byly hnací silou. Nejprve byla založena vodárna u mlýnů šitkovských, později vodárna i skupiny nových mlýnů ve čtvrti sv. Klimenta.

Šitkovské mlýny se datují již od XII. století a tehdy náležely vyšehradské kapitule. Po husitských válkách koupil jeden z mlýnů Jan Šitka a po něm zdědil i jméno celá mlýnská skupina. Po vzoru svých staroměstských sousedů upravili vodárnu i Novoměstští a opatřili ji dřevěnou věží, do které vložili měděnou nádrž. Nedbalostí novoměstských rourníků vyhořela věž dvakrát po sobě, takže Novoměstští se nakonec rozhodli — analogicky jako kdysi Staroměstští — pro novou kvádrovou vodárenskou věž.

K tomu se vztahuje nápis na věži:
»Leta od narození Božího 1588, chceš-li vědět, patře na to, věž, že založena věž tato měsíce srpna dne osmého nákladem obce Nového města pražského. Pán Bůh rač tohoto klýnotu a města ostřihnati a v pokojí a svornosti dáti ho užívati.«

Bylo údem věži, aby roku 1599, by již v kamenném rohu, vyhořela znovu. Věž pomáhal stavěti po požáru novoměstský radní a stavitel Karel Carolides z Karlšperku. Přičiňoval se o obecní práci tak poutivě, že když ho usmřila zřícená hranice ohel, obec mu zdarma vystrojila pohřeb. O tom vypráví červený náhrobní kámen u sv. Vojtěcha. Též byla věž poškozena při švédském vpádu v roce 1648. Dva švédské kanony, postavené na protějším smíchovském břehu, musely za jisté věž pilně a poutivě ostřelovati, když se mohl po opravě v roce 1651 objeviti tento nápis:

»Po jedné straně okna pod záhlavím anno 1648 stojí

Na den svatého Václava starozitnosti mé sláva od Svědů ze dvou velkých kusů stodevadesát štusů trpět jsem musela, klesat jsem počala.

Po druhé straně pak pod záhlavím 1651 stojí:

Moje vrchnost, moji páni, dále klesati mi brání že dosti u velké ceně slastr z vápna a kamene na mé rány položili a mě tak neduživou zhojili.

Celé skupiny mlýnů kolem, mlýny šitkovské, šerlinské a vávrovské byly zbořeny, vystavěna budova Mánesa a jediné staré věž ční, mírně nakloněná, aby nám připomínala dávné osudy města a jeho vodárny.

Tato šitkovská vodárna se nazývala hofejší, když si Novoměstští pořídili novou vodárnu při Nových mlýnech, kterou nazývali dolejší. Vodárna se datuje k roku 1536 a byla vyzdobena nejdříve obvyklou dřevěnou věží. V roce 1602 vyměnili, jak nápis nade dveřmi hlásá, během dvou let vystavěnou kamennou věží věž původní. Měla sedm pater, byla nejvyšší z pražských vodárenských věží a v osmém patře byl pak Lusthaus, vždy se třemi okny v každé stěně. V Lusthausu byly malované obrazy českých panovníků od Přemysla do Rudolfa.

Věž byla kamenná, ale rozmary vltavských vod byly silnější. Při velké zátopě, provázené ledovou zácpou, se věž 6. února 1655 z větší části zřítla. Brzy poté byla však opravena a dostala svůj dnešní tvar.

Z plánu z roku 1728 je patrné, že šitkovská vodárna zásobovala zadní část Nového města a novomlýnská vodárna východní díl.

Hofejší, šitkovská vodárna měla čtyři vodovodní řády, z nichž jeden napájel čtvrt kolem sv. Vojtěcha, druhý vedl na dnešní Karlovo náměstí a do dnešní Žitné ulice, třetí Myslíkovou ulicí na Koňský trh a konečně čtvrtý do dnešní Spálené a Jungmannovy ulice.

Dolejší, novomlýnská vodárna měla tři řády, vedené nejprve společně nynější Revoluční třídou, která se podle položených potrubí nazývala Trubní. Jeden řád směřoval na Přikopy a do dnešní Panské ulice, druhý do ulice Hyberské a třetí napájel končiny kolem sv. Petra a Klimenta.

Obec Malostranská, jako třetí z tehdy existujících pražských měst, postavila si na březích již patřících vodárnou roku 1563 v mlýnů petřílkovských. Když bylo později roku 1629 třeba postaviti nové vodní stroje, nabídl se známý kondotier Albrecht z Waldštejna Malostranské obci s darem 1800 zlatých rýnských s výhradou, že mu obec zavede vodou do jeho malostranského paláce.

Zdá se, že tato jediná vodárna nedostačovala potřebám Malé Strany. Z roku 1675 dovidáme se o žádosti, kterou Malostranští podali Starému městu, aby si mohli zvednouti druhou vodárnu u mlýnů Sovových. Staroměstští žádost odmítli s odůvodněním, že by taková vodárna, jsoucí na společném jezu s vodárnou staroměstskou, mohla zejména při nízké vodě odebrati staroměstské vodné vodu a že-by na Starém městě byl nedostatek. Zdali byl na Malé Straně, to již neleželo Staroměstským příliš na srdci. A vodovod malostranský nebyl malý. Podle plánu z roku 1684 měla vodárna čtyři řády, z nichž jeden zásoboval končinu újezdskou s dnešní Karmelitskou ulicí, druhý dolní náměstí a Mosteckou ulici, třetí oblast kolem sv. Tomáše a zde končiny přiléhající ku břehu. Konečně čtvrtý Vlašskou ulici, Horní náměstí a vedl nakonec do Waldštejnského paláce. Celý vodovod zásoboval celku 57 stojanů a kašen, takže jedno vodárenské složení muselo být velmi výkonné, aby dostačovalo.

A nyní obrátíme pozornost k těm, jimž byla svěřena péče o provoz středověkého vodárenství a jichž přičiněním vodárenské věže tak často hořely, k rourníkům. Měli ve znaku palečné kolo s korunou, později též kolo se znakem města.

Jich povinností byly dvojího druhu. Jednak se starali o vlastní provoz vodárny, v čemž jim byli nápomocni vlastní řádní, jednak měli dohléd na rozvod vody po městě. Podle instrukcí z počátku XVII. století nesměl mítí rourník jiné zaměstnání, než své rournictví, aby mohl být kdykoliv k dispozici. Musel bydliti v obecním dvoře a zejména večer nesměl se ze svého obydlí vzdalovati. K vodním strojům nesměl nikoho vpouštěti a v zimě, aby dodávka vody nezamrzla, musel věž vyhřívat — a to byla hlavní příčina četných požárů, i když se mu kladlo na srdce, aby byl opatrný a nechočil po věži s otevřeným světlem, nýbrž s lucernou.

Dále byl povinen dohlížeti na kladení trub a eventuačně opětne zatláčení ulice. Musel hlásit přerušení dodávky vody předem, a to zejména pivovarům, aby

si vody natchytaly — zřejmě mohla být stará Praha spíše bez vody než bez piva. Při malé vodě musel stídat napájet jednotlivé řády a ostatní střídatě uzavírat. Zvláště se staroměstskému rourníkovi kladla na srdce péče o slavnou Krocínovu kašnu na rynku, na kterou měl zejména dávat pozor a v zimě ji přikrývat. S povzděchem srovnáme tak mané pěti tehdejší městské rady o kašnu primátora Krocína z Drahoberje s lehkomyšlností městské rady, která vládla na radnici v roce 1663 a dala slavnou kašnu prostě zničit.

Kromě těchto centrálních vododůvů, napájených vltavskou vodou, byly tu stále ještě menší vododůvy, mající za účel napájet jen určité místo nebo určitou oblast. Zachoval se plán takové parciální vododůvy z roku 1684, napájeného za hradbami u Koňské brány, s potrubím spádové vedením branou a zásobujícím letohradkem Ferdinanda Kryštofa Scheidlera pod hradbami a kašnu na Koňském trhu.

Také Hradčany zachovaly si dlouho svůj samostatný vodovod, provedený v letech 1540 až 1580. Vodovod byl dvojitý, pro pitnou vodu a pro úžitkovou vodu. Úžitková voda vedla se na hrad z Brusnice. Voda vedla se k hraděbním zdím, kde pod XI. baštou byla zřízena čistárna. Struha byla vyzděna podle návodu Tycho de Brahe. Voda vedla se do kašen hradních nádvoří a některých paláců a byly jí napouštěny i rybníky v tak zvané bažantnici. Voda pitná byla vedena z území libockého, známého hojnými prameny dobré pitné vody.

Rozvoj města zejména v XIX. století, doprovázený i rozvojem věd technických, kladl na rozvod vody daleko větší požadavky, takže dosavadní vodárny nestačily. A tu v druhé polovině XIX. století se stává řada nových vodáren, hnaných ne již mlýnskými koly, ale parními a později elektrickými stroji. Je to nejprve řada vodáren, které si staví Praha nebo předměstské čtvrti, tehdy stále samostatná města. V roce 1854 byla dána do provozu vodárna bořnická, v roce 1856 staví si Karlín svou vodárnu v Pobřežní třídě, roku 1859 Hradčany, které si jí postavily vedle vodárny petřílkovské u dnešního Jiráskova mostu, r. 1871 je v provozu vodárna smíchovská u železničního mostu a téhož roku mají svou vodárnu i Vinohrady, stávající v místech dnešní velké podolské vodárny. Bubenec zřizuje si vodárnu roku 1901 na Struhách a Vršovice roku 1905 v Braníku.

Ale již roku 1899 spojila se města pražská a s nimi samostatné v té době obce Karlín, Smíchov, Vinohrady a Žižkov k postavení společné vodárny a rok 1909 je počátkem budování této společné vodárny v Káraném, kraji křídového útvaru labského. V roce 1914 je tato vodárna dána do provozu.

Vzrůstem Velké Prahy se však jevil citelné nedostatky vody, takže Praha musela hledati nové zdroje a vrátit se konečně opět ke své řece. V letech 1926 až 1929 byla postavena na místě staré vinohradské vodárny vodárna nová, všeobecně označovaná jako podolská, dodávající městu filtrovanou vltavskou vodu.

Vzrůstem pražského vodárenství je nesmírný, což nám nejlépe ukáže několik dat o dobách, o kterých byla řeč.

Od počátku rozvodu vody v roce 1348, kdy zmíněné tři vododůvy dodávaly jen pitnou vodu, až do založení staroměstské vodárny byla celková délka potrubí přes 6 km a vododůvy dodávaly do 6 stojanů množství, které lze odhadnout asi na 150 m³ denně. Založení staroměstské vodárny v roce 1431 zvýšila se dodávka asi na 700 m³. Vybudování vodáren šitkovské a petřílkovské dosáhlo se pravděpodobného výkonu 1700 m³ vody denně při délce potrubí téměř 11 km, které napájelo 32 stojanů.

V polovině XVIII. století, kdy již fungovala i novomlýnská vodárna, dodáváno Praze 4500 m³ vody denně. Potrubí dosáhlo délky 32 km a zásobovalo celkem 328 stojanů. Rozvodné potrubí do této doby bylo dřevěné. V polovině XVIII. století se místo dřevěných trub začalo používat trub mramorových, čtýhranných to provtvárných bloků, připojovaných k sobě osazením.

Do doby zavedení nových parních vodáren, tedy do polovice XIX. století, dodávaly pražské vodárny již 4800 m³ vody denně potrubím, které celku mělo délku téměř 40 km a napájelo 364 odběrných míst.

Zavedením parních vodáren začalo se používat k rozvodu vody potrubí železných. Dodávka vody po založení žofinské vodárny stoupla na 21.000 m³ vody denně. Vidíme, že motorická vodárna podstatně zvýšila výkonnost. Potrubí zaváděním domovních přípojek stouplo na 125 km délky a počet odběrných míst na 2585.

Ohromný vzrůst spotřeby vody spadá až do našeho století, kdy k roku 1948, tedy šest set let po prvních pražských vodovodech, činí dodávka vody 154.000 m³ denně, kdy délka potrubí činila 1304 km a kdy dodávalo 42.600 spotřebitelům.

Srovnáme tato čísla. V roce 1348 délka potrubí asi 6 km, v roce 1948 1304 km. Dodávka v roce 1348 denně 130 m³, v roce 1948 154.000 m³ a konečně spotřebních míst v roce 1348 šest a v roce 1948 — 46.600. V těchto datech se odráží nepochybně na základě srovnatelných dat nejen vzrůst města, ale i pokrok kultury, hygieny a techniky.

Zastavme se nakonec u odběrných míst na vodě, která jsme podle starého zvyku označili jako stojany. Mluvit v podobnostech o těchto stojanech, z nichž se dobou vytvořily monumentální kašny a fontány, bylo by tematicky více než celovečerním. Věnujme si tedy jen jejich vývoj v jednotlivých obdobích a ilustrujme si jej tam, kde nám kašny zůstaly zachovány.

Odběrná místa byla skutečně původně pohyblivými stojany, totiž vislé dřevěné trouby s připojenou vodorovnou odtokovou trubicí, kterou voda, přiváděná z vodárny dřevěným potrubím, přetékala do prosté kádě. Vzhledem k tomu, že voda nebyla zaváděna do domů, nebo jen ve výjimečných případech do paláců a klášterů, stavěly se tyto stojany pro veřejnou potřebu zpravidla na rybních a uličních křižovatkách. Takové prosté stojany udržely se, jak nám dokládají starší vyobrazení, velmi dlouho na př. na Hradčanském náměstí, dnešním Ovčím trhu nebo na křižovatce u bývalého kostela Hybernů. Na náměstí, které bylo veřejným shromaždištěm města, staly se sousedy pranýřů a šibenice a přirozeně také společenským střediskem pražských matron a děvek, pro první místem pohnutých a hádavých debat o novinkách města, pro druhé místem schůzek a navazování milostných frejů.

Je přirozené, že tyto veřejné, na náměstích stojící stojany stávaly se časem jakousi reprezentací města. Soukromé stojany v palácích a klášterech dokládaly bohatství a dobrý vkus svého pána. A tak ve XIV. století mění již materiál, dělá se kamenné a počínají stěny nádrže zdobit plastickým reliefem. Renesancí doba jde dále. Nejen že plastický dekor nádrže je mnohem propracovanější, ale nad klidnou hladinou nádrže se umísťují plastiky, které se v klidném vodním zrcadle malebně odrážejí.

Václav Krocín z Drahojble, staroměstský primátor, postavil obci na rynku kašnu, která mohla skutečně Prahu reprezentovat před spoustou cizinců, pácházejících na Rudolfov dvůr. Jeho kašna z červeného mramoru, kterou stupidnost XIX. století zničila, tvořila svou dekorativní nádrž a svým plastickým středním sloupem, svou velkou nádrž malebně a jasný bod uprostřed vážné zadumanosti Staroměstského rynku. Slyšeli jsme již, jak rouníku bylo zvláště kladeno na

srdce, aby se o ni staral. Jakkou láskou Inula ke kašně obec, je patrné z toho, že nelitovala nákladu na zesílení vodárenských strojů, jen aby rybnější řád kašně dodával patřičné množství vody. Její autor zůstal neznám. Snad jím byl udržovatel pražských kašen v té době kameník Jindřich Pražák, zvaný Beránek. Bohužel, nedožila tato kašna ani plných tří sta let věku. Jinak kašny dostávaly ozdobnou míř, jak nám ukazuje kašna na Malém náměstí z roku 1360, nebo kašna na Anenském náměstí.

Stavba kašen mění se v té době v prvek také jen ryze dekorativní a takřka ornamentální, ve fontány. Voda se u nich vyvedla na vrchol a odtud přetékala do jednotlivých, nad sebou centricky upravených pánví. I vodě přiknut tu úkol zcela jiný. Nestojí se již o zrcadlení plastik v klidné hladině, nýbrž proudy vody stávají se součástí plastických fontán. Voda se rozděluje v jemné proudy, které prýší tu z huby fantastické ryby, tu z řader bohů a nymf. Jako příklad může nám sloužit známá zpívající fontána v Královské zahradě. Je to dílo Franza Terzia z roku 1599, užitě v roce 1562 Jarosem. Krásným příkladem této renesanční tvořivosti je fontána, kterou pro Kryštofa Popela z Lobkovic ulil v roce 1599 Benedikt Wurzbauer z Norimberky a mající za motiv hr Venuše s Kupidem. Stojí dnes ve Waldštejnské zahradě.

Tyto fontány samy zpravidla tvoří dekorace stavě, se kterou jsou spojené. Na příklad zmíněná Jarosova fontána tvoří nedílný celek s arkádami letohrádku Královny Anny, které tvoří fontáně čarokrásné pozadí.

Je přirozené, že i veřejné kašny přebíraly mnoho z fontánové dispozice. Kašny, u nichž voda přetékala z jedné či dvou nad sebou upravených pánví do nádrže, stály později na Dobytčím trhu, Koňském trhu, Uhelném trhu, Hradčanském náměstí, tedy na místech, kde se obec chtěla reprezentovat.

Barokní doba vytvořila kašny celkem těžkopádné, ale rytmus vody byl nepostradatelný. Bud zůstávala dispozice stejná jako v údobí předcházejícím, jak vidíme na př. u smíchovské medvědí kašny, díle Jeřonyma Kohla z roku 1689, nebo kašny téhož mistra na druhém hradním nádvoří z roku 1686, nebo mění zcela obvyklou symetrii a místo kašny užívá tvarů různých lastur a podobně, jak nám dokládá Braumova kašna Trytona na nádvoří Clam-Gallasovského paláce.

Doba empiru zlumila barokní elán a kašny hledí si více své skutečné potřeby, nádrže na vodu. Ukazuje nám to kašna X. Lederera t. zv. Wimmrova z roku 1797 a Prachnerova »Tereza«, vlastně personifikovaná Vilta z roku 1812, postavená v nice zdi Clam-Gallasova paláce na náměstí Dr Vacka. Ještě střízlivější je emprova kašna, čekající na své vysvobození na dvoře karlínské Invalidovny.

Vodárenské věže a kašny zůstaly jedinými svědky staropražského vodárenství. Jeho vývoj je nám dokladem, s jakým úsilím buďovali naši Pražané lepší podmínky svého života. Bojovall úspěšné se všemi nesnáze a technickými nedostatky a dali tak základ stavu, v němž žijeme my. Zachováním jejich věží a kašen budí nás díky těmto starým průbojníkům technického rozvoje naší krásné Prahy.

Sešmdesát let architektá Stanislava Sochora

Arch. Sochor se narodil 5. května r. 1882 v Hodiškově na Moravě. Se špatným svědomím, že v našem Klubu prošlo datum jeho jubilea bez vzpomínky, omlouváme se a ujišťujeme statného a stále temperamentního jubilanta, že není zapomínán, třeba, že tak záhy zmizel z čistě pražského obzoru. Nebyl tudíž rodem z Prahy, přes to Prahu miloval snad proto, že měla tolik krásných památek, pro které již od mládí měl mimořádný zájem. Brzy po založení Klubu za starou Prahu stává se členem jeho domácí rady. Patří tudíž do generace, která Klub formovala na samém jeho počátku, která má zásluhu na jeho zveřejnění a odborném usměrnění jeho práce. Z této generace, přes to, že od té doby uplynulo téměř 50 let, působí dosud v domácí radě arch. Boh Hyspman, arch. Fr.

Thof a Dr Zd. Wirth a činnými členy Klubu jsou dosud inž. J. Almer, arch. A. Engel, arch. J. Chochol, arch. P. Janák, arch. St. Sochor, ak. malíř V. Stretti a Dr V. V. Stech.

Arch. Sochor byl členem domácí rady i její technické komise až do r. 1910, kdy se odebral na své nové působíště do Vídně v Ústřední komisi pro péči o památky. Ale i tam byl ve spojení s Klubem, jak tomu svědčí mnoho jeho článků, uveřejňovaných ve věstníku Klubu až do r. 1915, z nichž zejména články »Z praxe ochrany památek«, zaslouží se pozornosti.

Po převratu r. 1919 objevuje se jeho jméno opět mezi jmény členů domácí rady; téhož roku opouští však Prahu, když byl jmenován přednostou Památkového úřadu a ředitelem Umělecko-průmyslového muzea v Brně, kde působil až do r. 1941, kdy byl dán Němci předčasně do výslužby.

Kromě bohaté činnosti památkářské nutno vyzvednout i jeho nemalou činnost výtvarnou. Arch. Sochor účastnil se mnoha soutěží, na př. na regulaci Pardubic (společně s arch. Roithem), řešení průlomu »U Klíčů« na Malé Straně, přestavby Staroměstské radnice r. 1911 a jiných.

Ze záslužného jeho činnosti v čele Památkového úřadu v Brně, aspoň jeden úryvek:

Podle jeho projektu vybudován restaurační pavilon na výstavě v Praze roku 1908, v Brně činnosti domy družstva »Domove, vila Střelbových závodů, pavilon Americké domoviny, obchodní škola a j. V Jaroměřicích náhrobek Dr. Holčáka s plastickou výzdobou od Štury a v Nevém Městě na Moravě pomník pres. Masaryka s plastikou rovněž od Štury.

Bohatá jest i jeho činnost publicistická v odborných časopisech i novinách. Kromě do věstníku Klubu Za starou Prahu, jak bylo již výše uvedeno, psal články z oboru dějin architektury a ochrany památek do »Krásy našeho domova«, časopisu Spol. přátel starožitností »Stylus«, »Památek archeologických«, »Matice Moravské« a mnoha jiných. Rovněž cenné jsou jeho příspěvky do slovníku Thieme-Becker (»Künstlerlexikona«).

Sochor zachránil nám Telč — bílou Telč — nejkrásnější naše město. Pravda, v Telči byla již dříve vřita určitá kázeň a láska k dílu našich předků. Všimněme si, že již v roce 1873 obecni zastupitelstvo maří úmysl ničiti loubi, že v r. 1892 J. Beringer a J. Janoušek ve své knize o Telči přímo zdůrazňují vlasteneckou povinnost zachovati krásu města. Telč šťastně přežila léta nejkrutější, zatím co města v Čechách byla ničena přímo soustavně se souhlasem radnic i městských kronikářů. Získanou státní samostatností přišel do měst nový ruch, import typované architektury Batů a podobných, nabubřela a bezohledná reprezentace kapitálu. To vše se dralo přirozeně na náměstí. A když ne toto, tak aspoň nové fasády z umělého kamene barvy slona, široká okna, velkolepé výklady. To všecko měli mít v Telči, tak jako již bylo ku př. v Litomyšli. Jenže Litomyšl na to těžce dopláci a Telč obstála. A to byl Sochor — neuhavný — ne pouze úředník — ale přímo patron města. Bez opory v zákon, ale s darem odvahy, s klidem kazatele a diplomata docíloval svojí neústupností. Zatím se již v Telči mnoho změnilo. A byli bychom spokojeni, kdybychom slyšeli, že ho tam mají rádi, jako všude tam, kde neohroženě a obětavě působil.

Ve své vzpomínce na 50. výročí práce Klubu Za starou Prahu, která byla uveřejněna v XXV. ročníku Klubu, končí svoji vzpomínku touto větou: »Považuji za velké životní štěstí, že bylo mi dopřáno po všechna léta mého pobytu v Praze spolupracovati v Klubu.«

I Klub vzpomíná dnes této spolupráce a doufá, že není ještě skončena.

A. Kubíček - xy.

V Amsterodamu se konal letos v létě XVII. mezinárodní kongres pro dějiny umění. Ve skupině, zabývali se uměleckohistorickou metodou o památkovou péči, byl mimo jiné přednesen i referát E. Lamberta (Francie). Autor doporučil doplnit při rozboru architektury popisný a historickovývojový postup třetí metodou, která by se snažila daný objekt vyložit do určité míry geneticky, vycházejíc z jeho předchůdců. H. van de Waal z Leidenu referoval o svém systému klasifikace ikonografického materiálu. Tohoto systému se již s úspěchem používá v Nizozemském institutu pro dějiny umění. — Principy památkové péče, především při plánování měst, formuloval P. Lavedan (Francie), a to převážně na příkladu asanace pařížského Starého města. — O důležitých zásadách památkové péče v benátské oblasti v Itálii, zvláště pak v Trevisu, referoval F. Forlati (Benátky). Zabýval se především problémy, vyplývajícími z používání novodobých zajišťovacích materiálů, železa a betonu.

JB.

V pátém čísle časopisu »Říše hvězd« (roč. 1952) navrhl Ing. Dr. M. Vaňátko, aby byl hvězdný globus, zhotovený ze sliveneckého mramoru r. 1698 a umístěný na vy-

hlídkové terase bývalého mistodržitelského letohrádku v Královské oboře v Praze, přenesen do sadu před Lidovou hvězdárnu na Petříně. Historická sekce Československé astronomické společnosti by toto nové umístění velmi vítala a porádila by v blízkosti objektu vhodnou tabulku s legendou o hodnotě a stáří této astronomické výtvarné památky. Domníváme se, že by měl tento návrh příslušné památkářské kruhy, zvláště IV. řef. ÚNV Praha, podpořit.

JB.

vm: Oprava kulturních památek v Třeboni (Lid. demokracie, 17. II. 1952). Pro treboňskou městskou rezervaci vypracoval státní památkový ústav rezervaci knihu, v níž sestaveny výsledky průzkumu památek. Třeboň vznikla ve XII. stol. na zemské stezce, třeba podružného významu, v krajíně bažinaté a v lesích. Proslula jednak dílem treboňského mistra ze XIV. stol., jednak vodními stavbami Jakuba Krčína z Jeřčan, z nichž rybník »Svět« a »Rožmberk« jsou nejdůležitější. Málokrter české město si udrželo stopy svého organického vývoje, který krystalisoval ze tří prvků. Je to zámek, klášter, vzájemně spojené i zv. dlouhou chodbou a konečně městanská část sídlišť. Přes neustálé změny až do doby barokní, jsou v půdoryse města i v četných domech patrné prvky gotické. Ve vzhledu města převládá renesance, ale i barok tu zanechal hodnotné stopy. Poslední úpravu dal městu pestrý a barvitý život Petra Voka, který sem přesídlil roku 1607 z Krumlova. Nejvýznačnější stavební památkou v Třeboni je kostel sv. Jiří, dokončený před r. 1400. Upraviti se má zámek, klášter, čtyři městské brány, radnice, kašna, maršanský sloup a četné staré domy. S úpravami bylo započato loni záchranou dvou starých domů u hradeb, č. 11 a 12, s barokními štíty, v nichž budou zřízeny byty. Letos má být restaurován dům Štěpána Netolického, jeden dům na náměstí a obnovení střechy zámku.

J. V.

Oldřich Nouza: *Museum V. I. Lenina v Praze* (Liter. noviny, 26. IV. 1952). Podle usnesení vlády bude ve 3 podlažích přední části Lidového domu v Hybernské ulici instalováno museum Leninovo. Cenný palác ze 17. století vynikne krásou a rozlohou, která dříve pod obchodními portály zanikala.

Dům »U dvou slunců« opraven

Na konci listopadu r. 1952 byla dokončena oprava fasády, střech a komínů domu čp. 233/III. v Nerudově ulici č. 47, kde žil od r. 1845 slavný pokrokový český básník a spisovatel Jan Neruda.

Přízemní křídlo v východní části domu byl uvnitř upraven a pomýšlí se dále také na to, aby v západní části domu, za hostinec sloužící prostory, byly adaptovány na bytovou jednotku a trafika, dnes umístěná v západní části objektu, byla přemístěna do již zmíněné opravené místnosti — bývalého krámu.

Touto akcí, sice nepatrnou, podnikanou současně ve třech dalších domech Nerudovy ulice, si chtějí orgány památkové údržby městské pražské rezervace přece trochu pomoci při největší brzdě asanace této rezervace, t. j. nedostatku náhradních bytů pro nájemníky domů, plánovaných k úplné přestavbě nebo změně využití.

Při zevrubné opravě fasády se přišlo na, do lice fasády otlučené ostění staršího otvoru, vedoucího do nějakého většího prostoru, nejpravděpodobněji obchodní provozovny, který byl později zasedlím zmenšen a osazen dnešní portál do hostince západně od vchodu domu, souhlasný s ostatními otvory do přízemní fasády. Původní otvor, orámovaný starším náležením ostěním, byl nepoměrný svými rozměry jak do výšky, tak i šířky celkovému rozvrhu fasády. Protože byl osazen a nejevil žádných architektonických článků a jak již řečeno nezapadal do celkového sládní fasády, byl fotografován a fasáda přes opět začistěna.

Dnešní, v západní části přízemí za trafiku sloužící místnost, byla na začátku minulého století — při vzniku Langwellova modelu Prahy — světnice, opatřenou nízkým oknem, jak vidno dobře na jmenovaném

modelu Prahy. Tímto způsobem po zřízení bytové jednotky na místě hostince bude upraven i dnešní jeho vchod.

Fasáda domu sama je členěna dvěma ranně barokními štíty z druhé poloviny 17. století na dva díly, z nichž západní má tři okenní osy a východní díl dvě, mezi něž byla umístěna a dne 29. září 1895 odhalena pamětní deska Jana Nerudy, navržená V. R. Smolíkem, tepaná do mědi od Františka Houdka.

Při čištění a otloukání fasády na zdravé jádro byly nalezeny stopy původního barvení fasády, a to v negativních plochách štítů a na kordonové římsě, liseňkách a parapetních zrcadlech okna patra. Byla to ona typická zvláštní lososově červená barva, vyskytující se na mnoha malostranských domech, kde touto přírodní barvou byly zdobeny nejen omítnuté části fasády, ale i kamenné články, ponejvíce pískovcové ostění portálů a přízemních oken. Stejným způsobem byl zbarven i východní portál Nerudova domu a přízemní kamenná ostění protějšího domu čp. 226/III. Někde před opravou v roce 1950, po stržení dřevěných výkládků drogerie, ještě došlo této barvy, aby mohla být obnovena, podobně jako nárožní, stejně malovaná bošá domu, ukončujícího na severní straně Nerudovu ulici.

Po zjištění způsobu a rozsahu malby fasády Nerudova domu se rozhodlo, aby byl obnoven stav, kdy malostranské domy osvědčovaly svou pestrostí šedé ulice a neměly ještě tu jednotvárnou, jakoby uniformní barvu fasád, jakou si zvykli barvit své domy jejich majitelé v XIX. a XX. století.

Fasáda byla podle nálezu obarvena a její členění a výtvarný účín daleko lépe vynikne, než kdyby byla ponechána v jednotné světlé barvě omítky, jak je, s litostí konstatováno, zvukem při opravách fasád starých domů v Praze, kdy vše splyvá v jedno a ani odstínem se nepamatuje na rozlišení architektonických článků fasády, hlavně ranně barokní, kdy se tónově odrazení ploch nejlépe uplatní. Tento neblahý «zvuk» nejlépe ilustrují některé blede fasády jižní fronty domu Staroměstského náměstí. Doufáme, že Nerudovým domem se zahájí ve způsobu opravy fasád starých domů v Praze nová cesta a z rezervace Prahy-I se stane živé město i po stránce vzhledové.

Při tomto zádílém pokusu s barvením celé fasády pokazilo naši radost jediné to, že odstín, užitý při obarvení fasády, nesouhlasil s určeným vzorkem při zkouškách, který byl daleko vhodnější jak svým barevným odstínem, přibližujícím se nejvíce původnímu vzoru, tak i svým účinkem struktury náteru na omítku. Památkáři vybraný vzorek byl světlejší a světlým dojmem působící barva. Barva, užitá k náteru fasády, je jakoby špinavá a starším zasti. Vysvětlení stavebního podniku — Údržbového závodu, k. p., k tomuto nedopatření bylo velmi jednoduché a zdá se i pohodlné: »není barva, nešlo to zamíchat!«. Daleko horší je je ovšem další vysvětlení: »alespoň to vypadá starší, nesouhlasící vůbec se zásadami státní památkové péče a nových způsobů konzervace.

Nad bosovaným portálem vchodu domu vyniká pěkné domovní znamení, — očištěné zlato tváří «dvou slunců», v světlé zeleni obnovený štukový ornament jejich orámování.

Lze jen litovat, že výtvarný vkus konce minulého století nám zanechal ne zrovna prvotně umělecký výtvar v oboru pamětních desek, v desce na paměť nejpopulárnějšího spisovatele své doby, který ve svém lidství a sociálním a národním uvědomění stál vysoko nad své současníky i nad mnohé jeho následovníky po dlouhou dobu. Velikost jeho desky je na úkor uměleckého účinku jak desky samé, tak i jejího zapojení do výtvarného působení celé fasády.

Velikost Jana Nerudy by byla lépe zdůraznila s citem pro okolí vytvořená menší deska, hlavně kdyby naproti tomu společnost, která desku zřizovala a s velikou slávou a přepory odhalovala, si byla vzala příklad, jak ze života Jana Nerudy, tak hlavně z tendence jeho díla a poučila se z kritických slov na současnou společnost v něm obsažených.

Vladimír Piša

Pamiatky a múzeá, I. roč. (1952), č. 2.

Obsah tohoto čísla je opět velmi hodnotný. Úvodem je otištěn překlad článku S. E. Ratiji z knihy „Praktika restauračních prací“, Moskva, GIAG, 1950, str. 3—12, o níž bylo již v Ochráně památek v č. 5/1952 referováno. Obsáhlý příspěvek Vojtěcha Vlacha: „Ochrana přírody“ plníští vedle formulace pojmu „ochrana přírody“ (lesů, vodních toků, plavice, zvěřiva a j.) náměty na využití iniciativy obyvatelstva k ochraně přírody, zvláště v oblastech turistů často navštěvovaných. Problár nevýhod velkého cestovního ruchu v určitých oblastech, kdy dopravní prostředky, zvláště v horských krajích, ruší jejich dosud nedotčený ráz. Pipomíná problémy spojené s pronikáním civilizace a industrialisace do jednotlivých krajů, což je v určitých případech nezbytné; pak je ale nutné, aby stavitelé spojů, nových průmyslových a obytných středisk plně respektovali ráz dosud neporušené krajiny, a aby byla citlivě do krajiny uložena všechna technická a zdravotní zařízení, nutná pro lidskou společnost. V dalším se autor zabývá přírodními rezervacemi; definuje rezervace úplně, částečně a řízené, podává přehled dějin vzniku rezervací. (U nás byla zřízena první rezervace r. 1838 Jiřím Buquoyem v jižních Čechách, kde se zachoval pň Novém Hradě nedotčený bukový prales.) Konstatuje, že české země mají početné více přírodních rezervací než Slovensko. Navrhuje oblasti, které by bylo třeba na Slovensku za rezervace prohlásit, jako na pň horský kotél mezi Ždiarskou Vldkou a Havranem pro jeho rostlinné bohatství. Autor upozorňuje na důležitost ochrany rostlin, zvláště ve slovenských horských krajích. Jmenuje místa výskytu nejzávažnějších horských rostlin a rostlin jižního Slovenska. Svůj velmi zajímavý článek zakončuje autor výzvou k chránění jeskyň, zvláště krasových a některých zvláštních geologických útvarů. Bohužel, na zákon na ochranu přírody sídlé čekáme a musíme aplikovat stávající normy, jak se dá. Přírodu je nutno považovat za celek, v němž je třeba zachovat biologickou rovnováhu a usměrňovat v ní všechny technické a hospodářské zásahy.

Na tento článek navazuje první část přehledu státních slovenských rezervací.

Dále jsou v časopise otištěny zbývající části článků z prvního čísla, a to „Základní směrnice činnosti vlastivědných muzeí SSSR“ a „Praktické metody ochrany stavitelských památek“ v tomto článku Dr. Šebek nejprve připomíná problém přičlenění novostavby k zachovalému původnímu práclu. V intencích ochrany památek připouští autor novostavbu jen tehdy, je-li původní památka v tak zpuslém stavu, že ji není možno žádným technickým způsobem zajistit. Pak ale novostavba musí respektovat svou dispoici a účelem architektonické členění fasády. Dále se zabývá nđstavbou starého domu o jedno nebo několik poschodí. Souhlasí s nđstavbou jen v tom pípadě, získá-li se tím korekce starého, po stránce estetické nepřiznivého stavu. Pístupuje zde ještě otázka architektonického provedení nđstavby. Podle dřívějších ochranných názorů vyžadoval by se u nđstavby stejný styl, v jakém je postavena původní stavba. Dnes považujeme tento názor za mylný, neboť dřívější doby se také nevyhýbaly připojit novou výtvarnou řeč k starým architekturám. Ovšem nová stavební hmota nesmí svým náročným pojímáním znehodnotit starou. Autor pak probírá různé druhy adaptací starých domů, od nejčastějších (t. j. úprava obchodních místností), píeměna starého paláce v úřední budovu a j.) k méně častým. Vždy se zpravidla vyskytne snaha zboutat staré klenby, aniž se uvažuje, že jsou důležitými konstruktivním článkem, a že jejich zboutření je s hlediska ochrany památek nepřijatelné. Při vybavování starého domu novými zdravotními zařízeními se obyčejně dosáhne velmi pěkného výsledku, a starý dům je pak vhodněji obytnou prostorou než novostavba. Svůj článek zakončil Dr. J. Šebek výčtem uskutečnitelných úprav církevních staveb, aniž by se porušila jejich umělecko-historická cena. Kromě tohoto velmi poučného článku je sešit vyplněn zprávami o památkové péči v lidové demokratickém Maďarsku, recenzemi a přehledem objektů, zařazených do památkové údržby na Slovensku v r. 1952.

OCHRANA PAMÁTEK

Věstník klubu za starou Prahu a jeho odborů

ROČNÍK XXVII 1952

Rídil

Luboš Hlaváček s redakčním kruhem

V PRAZE 1952

Vydává Klub za starou Prahu. Tiskl Knihtisk, n. p., závod 03, Praha II,

Jungmannova ul. 15

OBSAH:

Clánky:

Jarmila Brožová, Kostel a klášter Piaristů v Praze	36
— Ochrana památek v lidové demokratickém Bulharsku	40
Bedřich Hacar, Obnova kostela a kláštera emauzského	33
Bohumil Hypšman, Projekt dostavby Karolina	6
— Výstavba socialistické Prahy	28
— Urbanistova součinnost při vývoji památné Prahy	41
Pavel Janák, Dům čp. 9 v Jiřské ulici	2
— Ještě čp. 9 — IV.	51
Alois Kubíček, K sedmdesátce Pavla Janáka	1
— Bývalý Pachtův palác	27
— (Ad. Janoušek) Ing. M. Rixy a Ing. J. Almer sedmdesátníky	48
— Josef Zitek	54
— Josef Schulz	54
Jan Mannsbarth, Antonín Wiehl	54
Jasef Mayer, Jednatelská zpráva za rok 1951	22
A. Merhautová-Livorová, Kostel sv. Petra a Pavla v Reporyjích	44
Cyril Merhout, Hřbitov národních buditelů se pustoší	17
Květa Ondrášková, Vilová architektura v díle I. Ullmanna	57
Vladimír Piša, Pražská rezervace v minulém roce	8
Emanuel Poche, Antonín Barvitiis	53
Ludvík Prisching, Domovní znamení pražských domů	34
— Pražské vodárenství	59
Mil. Seydiová, Umělecká rodina Palliardiů	7
Emanuel Svoboda, Alšovy nástěnné obrazy v pražských ulicích	19
Jaroslav Vaněček, Urbanistova součinnost na ochraně stavebních památek	25
Zdeněk Wirth, Vojtěch Ignác Ullmann	53
Timoteus C. Zelinka, Historie v jménech pražských ulic	42

Střípky:

J. Brožová, Z ochrany památek v dnešní Francii	52
— Drobnosti	63
hk (Hašek), Nález gotických fresk v C. Krumlově	31
Luboš Hlaváček, Nové umístění »Wimmerovy kašny«	12
— »Čestí architekti-realisté XIX. stol.«	39
— Kreslí památek	45
Karel Filávek, K historii Alšova dioramatu »Pobití Sasiků na Hrubé Skále«	13
B. Hypšman, Okoli kláštera blahoslavené Anežky	29
— Nové loubí	29
— Lidový dům	31
Ad. Janoušek, Jednatelská správa o činnosti klubu	14
A. Kubíček, (M. Rixy), 70 let architekta Stanislava Sochora	62
V. I. Lenin, citát z r. 1905	13
— citát	35
D. Libal, Dva pražské gotické domovní štíty	55
C. M. (Merhout), Kliment Cermák	15
V. Mixová, Dům čp. 258, Pha I, dílem G. B. Alliprandiho	31
V. Piša, Dům »U dvou slunců« opraven	63
E. Poche, Čtyři období kláštera Na Slovanech v Praze	46

Prisching, Morstadtova výstava	11
V. Procházka, Příspěvky (Dienzenhofer, Lurago, J. Malický)	32
M. Rixy, Zpráva pokladní za rok 1950 a 1951	15, 38
E. Svoboda, Alšův návrh na výzdobu Karlostejna	13
— Zpravodaj — CIS Praha oznamuje	52
Sbd (Jindřich Svoboda), Historie a doprava	30
L. Uřešová, Ještě k autorství bývalého Pachtovského paláce	55
J. V. (Vaněček), Drobné zprávy	15, 16, 30, 31, 45, 46, 50, 63.
— Klub patronem	55
Zdeněk Wirth, Dílo Josefa Fanty	11
— Architektura v českém a slovenském národním dědictví	24
A. Zápotocký, Citát	12
T. C. Z. (Zelinka), Smíchovská Buquoyka	12
Zpráva našeho odboru — Klubu Za staré Budějovice	30

Literatura:

J. Brožová, »Zprávy památkové péče« 1951—52, seš. 5—6	56
— »Pamiatky a múzea«, I. roč. čís. 2	64
ČTK, Zlepšit ochranu a obnovu architektonických památek	24
L. Hlaváček, »Architektura ČSR«	16
— »Zprávy památkové péče« 1951—52, seš. 1—4	
— »Pamiatky a múzea«	
— »Architektura — Warszawa 1952«	
— Časopis spol. přátel starožitností	40
— »Architekturnoe nasledstvo«	
— »Časopis Národního musea«, 1951	47
»Nová Praha«	16
J. V. (Vaněček), O památkové péči sovětských měst	32
— Obnova architektonických památek v Sovětském svazu	39
Z. W. (Wirth), »Ochrana zabytków«	56

Vyobrazení:

Jan Almer	50
Obnova kláštera Na Slovanech, stavební vývoj	33, 46
Dům čp. 9 v Jiřské ulici. Půdorys, malované stropy	3
— Stropní trámy a záklop nad 1. patrem, situace domu a jeho okolí, hrázdné zdivo	5
— Západní hraniční zeď	9
— Původní dveře, průčelí	51
Dům čp. 258, I. (Alliprandi)	31
Pavel Janák	1
Situace starého a nového konviktu Otců Piaristů v Panské ul.	36
Malostranský hřbitov: hrobka rodiny Kleinwächterovy	17
— Na hřbitově po 15. březnu 1952	17
— Zbytečné zboření severní zeď, povalený pomník rodiny Bernardovy	19
Pachtův palác: kresba průčelí, situace	27
Průčelí v 40. letech 19. stol.	36
Ing. M. Rixy	50
Kostel sv. Petra a Pavla v Reporyjích	45
I. Ullmann — vila Lannova v Praze-Bubeneč	87
— Výletní restaurace na Letné	59